

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС**

№ 16 2024

**Видавничий дім
«Гельветика»
2024**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Бабелюк О. А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Технічний редактор:

Коляса О. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Члени редколегії:

Александрук І. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Андрейчук Н. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура, Львівський національний університет імені Івана Франка

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор кафедри славистики Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці (Оломоуц, Чеська Республіка)

Бистров Я. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Бігунова Н. О., доктор філологічних наук, професор кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Бялик В. Д., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вікторія Альберт (Viktória Albert), доктор філософії (лінгвістика), професор, кафедра англійської мови та літератури, Університет прикладних наук імені Яноша Кодолані (Будапешт, Угорщина)

Гайдук С. Є., кандидат філологічних наук, доцент, ад'юнкт, Природничо-гуманітарний університет в м. Седльце (Седльце, Польща)

Глінка Н. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Іванченко М. Ю., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Козлова Т. О., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології, Запорізький національний університет

Колегаєва І. М., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Дінеш Кумар, Ph.D., доцент, завідувач відділення англійської мови, Коледж Dual Singh (Карнал, Індія)

Марчишина А. А., доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський

Мацевко-Бекерська Л. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури, Львівський національний університет

Мелько Х. Б., кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця, Київський національний лінгвістичний університет

Осовська І. М., доктор філологічних наук, професор, декан факультету іноземних мов, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Пальчевська О. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Приходько Г. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, факультет іноземної філології, Запорізький національний університет

Приходченко О. О., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування, Запорізький національний університет

Самохіна В. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Смаглій В. М., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри «Філологія», Одеський національний морський університет

Строченко Л. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Яхонтова Т. В., доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів, Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий журнал «Львівський філологічний часопис» включено до переліку наукових фахових видань (категорія Б), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук зі спеціальності 035. Філологія відповідно до Наказу МОН України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 5 від 18.12.2024 р.)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Сайт видання: www.philologyjournal.lviv.ua

ЗМІСТ

Близнюк К. Р. «ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОГО І ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МОВОЗНАВСТВА» – МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ НА ПОШАНУ ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ВІКТОРОВИЧА ЛУЧИКА.....	7
Vabelyuk O. A. LEXICAL INNOVATIONS IN THE ENGLISH LANGUAGE: RESPONDING TO THE DEMANDS OF A DIGITAL MULTICULTURAL SOCIETY.....	9
Балаж В. О., Куранова С. І. ІМПЛІКАТУРИ Й ІРОНІЯ В КОНТЕКСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	15
Вукова Т. V. NEOLOGISMS IN INTERNET DISCOURSE: DYNAMICS OF LINGUISTIC INNOVATION IN DIGITAL COMMUNICATION	24
Близнюк К. Р. РОЗВИТОК ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЛЕКСЕМИ * <i>TEGTI</i> У СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ.....	33
Вакуленко М. О. УКРАЇНСЬКИЙ ВОРДНЕТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СВІТОВИЙ МОВНИЙ ПРОСТІР.....	40
Вербич С. О. ПОДІЛЬСЬКІ ОЙКОНІМИ <i>КРОГУЛЕЦЬ</i> І <i>КРУГОЛЕЦЬ</i> У СИСТЕМІ СПОРІДНЕНИХ ТОПОНІМІВ УКРАЇНИ ТА СЛАВІЇ: ІСТОРІЯ, ЕТИМОЛОГІЯ.....	48
Висоцька Т. Й. ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВІ КОНСТРУКЦІЇ ПРОСТОРОВОЇ СЕМАНТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВИ XVI–XVII СТ.....	54
Dobrovolska S. R., Опыг М. В., Panchyshyn S. B. THE CATEGORY OF NEGATION IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE (TRANSLATION ASPECT).....	62
Іванишин Н. Л., Петров О. О. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ ІЗ КЕРІВНИХ ДОКУМЕНТІВ НАТО У ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	68
Іванченко М. Ю. СТРУКТУРА АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ <i>ЗРАДА</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	73
Karpenko O. Yu., Neklesova V. Yu. UKRAINIAN ONOMASTIC TERMINOLOGY.....	78
Космеда Т. А. ОМОВЛЕННЯ НАУКОМЕТРИЧНОСТІ: ФУНКЦІЙНО-СМИСЛОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ-АНГЛІЗМІВ	83
Кришталь С. М. НОМІНАТИВНА ПРИРОДА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СЛОВОТВІРНІ, СТИЛІСТИЧНІ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АСПЕКТИ.....	89
Кучеренко М. В., Барнич І. І. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ М. КОЦЮБІНСЬКОГО «ФАТА МОРГАНА».....	96
Лучик А. А. ОЙКОНІМНИЙ СЛОВОТВІР У ТОПОНІМНОМУ ПРОСТОРИ В. В. ЛУЧИКА.....	102
Маланюк М. С., Змисла С. В. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ <i>DANGER</i> У МЕДІАПРОСТОРИ (ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ).....	111
Musieko A. P., Tykhonova T. B. CROSS-INDUSTRY TERMINOLOGY FORMED ACCORDING TO THE SOMATIC METAPHORICAL MODEL (TRANSLATIONAL ASPECT).....	117
Пальчевська О. С. МЕТАФОРИЧНИЙ ОБРАЗ ЛЮДИНИ В НАРОДНІЙ МОВІ XIX СТОЛІТТЯ.....	123
Потаржевська О. М. ОСОБЛИВОСТІ ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО ОНІМНОГО ПРОСТОРУ В АМЕРИКАНСЬКІЙ КІНОМАТОГРАФІІ.....	128
Сидоренко О. А., Андросюк Г. Л. ПЕРЕКЛАД АБРЕВІАТУР ТА СКОРОЧЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СУБМОВИ	134

Tatarovska O. V. VERBAL NEGATION IN THE CONTEXT OF POWER: THE THEME OF THE CONFLICT OF CULTURES IN A COLONIAL SOCIETY	140
Toma N. M. ANTHROPONYMIKON OF KYIV-MOHYLA ACADEMY OF THE XVII–XVIII CENTURY: THE SEMANTIC ASPECT.....	147
Цупрун Т. В. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ СМISЛУ «ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ» В УКРАЇНОМОВНОМУ ТА АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....	152
Чернявська А. В. СЕМАНТИКА ФЛОРОНІМА <i>СОНЯШНИК / SUNFLOWER</i> В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ І ЗАГАДОК).....	158
Шабуніна В. В., Лабенко О. В. КОНЦЕПТУАЛЬНА СЕМАНТИКА ВЕРБАЛЬНО-РЕЛІГІЙНИХ ФОРМУЛ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	164
Шумська І. А. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	170
Яковлева Т. В. АКСІОЛОГІЧНІ СЕНСИ МОДАЛЬНИХ СЛІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	176

CONTENTS

Blyzniuk K. R. “PROBLEMS OF GENERAL AND COMPARATIVE HISTORICAL LINGUISTICS” – AN INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE IN HONOR OF THE MEMORY OF DOCTOR OF PHILOLOGICAL SCIENCES, PROFESSOR VASYL VIKTOROVYCH LUCHIK.....	7
Babelyuk O. A. LEXICAL INNOVATIONS IN THE ENGLISH LANGUAGE: RESPONDING TO THE DEMANDS OF A DIGITAL MULTICULTURAL SOCIETY.....	9
Balazh V. O., Kuranova S. I. IMPLICATURES AND IRONY IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.....	15
Bykova T. V. NEOLOGISMS IN INTERNET DISCOURSE: DYNAMICS OF LINGUISTIC INNOVATION IN DIGITAL COMMUNICATION	24
Blyzniuk K. R. DEVELOPMENT OF THE PROTO-SLAVIC LEXEME * <i>TEGTI</i> IN THE MODERN SLAVIC LANGUAGES.....	33
Vakulenko M. O. UKRAINIAN WORDNET AS A TOOL OF INTEGRATION THE UKRAINIAN LANGUAGE INTO THE GLOBAL LANGUAGE SPACE.....	40
Verbych S. O. PODIL OIKONYMS <i>KROGULETS</i> AND <i>KRUGOLETS</i> IN THE SYSTEM OF RELATED TOPONYMS OF UKRAINE AND SLAVIA: HISTORY, ETYMOLOGY.....	48
Vysotska T. Y. PREPOSITIONAL-CASE CONSTRUCTIONS OF SPATIAL SEMANTICS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 16TH–17TH CENTURIES.....	54
Dobrovol'ska S. R., Opyr M. B., Panchyshyn S. B. THE CATEGORY OF NEGATION IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE (TRANSLATION ASPECT).....	62
Nataliia I. L., Petrov O. O. ASPECTS OF VOCABULARY TRANSLATION FROM NATO GUIDELINES IN THE FIELD OF CIVIL PROTECTION.....	68
Ivanchenko M. Yu. STRUCTURE OF THE CONCEPT <i>BETRAYAL</i> ASSOCIATION FIELD IN ENGLISH.....	73
Karpenko O. Yu., Neklesova V. Yu. UKRAINIAN ONOMASTIC TERMINOLOGY.....	78
Kosmeda T. A. SCIENTOMETRICS VERBALIZATION: FUNCTIONAL-SEMANTIC LOAD OF NEOLOGISMS-ANGLICISMS.....	83
Kryshchal S. M. NOMINATIVE NATURE OF THE ENGLISH LANGUAGE: WORD-BUILDING, STYLISTIC AND TRANSLATION ASPECTS.....	89
Kucherenko M. V., Barnych I. I. LEXICAL MEANS OF EXPRESSING EMOTIONS IN THE TRANSLATION OF M. KOTSIUBYNSKYI'S “FATA MORGANA”.....	96
Luchyk A. A. OIKONIMIC WORD FORMATION IN THE TOPONYMIC SPACE OF V. V. LUCHYK.....	102
Malaniuk M. S., Zmysla S. V. VERBALISATION PECULIARITIES OF THE CONCEPT DANGER IN MEDIA SPACE (TRANSLATION ASPECT).....	111
Musieko A. P., Tykhonova T. B. CROSS-INDUSTRY TERMINOLOGY FORMED ACCORDING TO THE SOMATIC METAPHORICAL MODEL (TRANSLATIONAL ASPECT).....	117
Palchevska O. S. METAPHORICAL IMAGE OF PERSON IN THE VERNACULAR LANGUAGE OF THE NINETEENTH CENTURY.....	123
Potarzhevska O. M. CHARACTERISTICS OF CHORNOBYL ONYMIC SPACE IN AMERICAN CINEMATOGRAPHY.....	128

Sidorenko O. A., Androsiuk H. L. TRANSLATION OF ABBREVIATIONS AND ACRONYMS IN THE ECONOMIC SUBLANGUAGE.....	134
Tatarovska O. V. VERBAL NEGATION IN THE CONTEXT OF POWER: THE THEME OF THE CONFLICT OF CULTURES IN A COLONIAL SOCIETY	140
Toma N. M. ANTHROPONYMIKON OF KYIV-MOHYLA ACADEMY OF THE XVII–XVIII CENTURY: THE SEMANTIC ASPECT.....	147
Tsuprun T. V. “OCCUPIED TERRITORY” MEANING VERBALIZATION IN UKRAINIAN AND ENGLISH POLITICAL MEDIA DISCOURSE.....	152
Cherniavska A. V. SEMANTICS OF THE FLORONYM <i>СОЛЯШНИК</i> / <i>SUNFLOWER</i> IN UKRAINIAN & ENGLISH LINGUOCULTURES (BASED ON UKRAINIAN AND ENGLISH PHRASEOLOGISMS & RIDDLES).....	158
Shabunina V. V., Labenko O. V. VERBAL-RELIGIOUS FORMULAS CONCEPTUAL SEMANTICS IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	164
Shumska I. A. WAYS TO TRANSLATE ENGLISH TERMINOLOGY IN AGRICULTURAL PRODUCTION.....	170
Yakovleva T. V. AXIOLOGICAL MEANINGS OF MODAL WORDS IN THE PUBLICISTIC DISCOURSE OF MODERN UKRAINIAN LANGUAGE.....	176

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.1>

«ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОГО І ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО МОВОЗНАВСТВА» – МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ НА ПОШАНУ ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ВІКТОРОВИЧА ЛУЧИКА

Василь Вікторович Лучик – знаний і шанований не лише в Україні, а й у всьому слов'янському світі мовознавець, доктор філологічних наук, професор, засновник і до серпня 2019 р. завідувач кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія». Василь Вікторович був автором понад 210 наукових і науково-дидактичних праць із проблем глотогенезу українців і слов'ян, ономастики, етимології, словотвору. Його перу належать індивідуальні монографії «Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя» (1996), «Іншомовні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя» (1999), підручник «Вступ до слов'янської філології» (2008, 2013), «Етимологічний словник топонімів України» (2014), численні статті у вітчизняних і закордонних

виданнях. В. В. Лучик – співавтор «Словника народних географічних термінів Кіровоградщини» (1999), «Словника мікрогідронімів України» (2004), загальнослов'янської енциклопедії у двох томах «Слов'янська ономастика» (Варшава–Краків, 2002, 2003).

Василь Вікторович був активним учасником багатьох національних і міжнародних наукових конференцій, семінарів, круглих столів в Україні, Польщі, Словаччині, Молдові, Туреччині, Словенії, XIV Міжнародних з'їздів славистів у Македонії (м. Охрид, 2008). 2015 р. отримав звання «Заслужений діяч науки і техніки України». 2016 р. Василь Вікторович Лучик був нагороджений премією імені О. О. Потебні Національної академії наук України в галузі мовознавства, філософії, мови та народної творчості за лексикографічну працю «Етимологічний словник топонімів України» (2016 р.).

25–26 жовтня 2024 р. в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» відбулася Міжнародна наукова конференція «Проблеми загального і порівняльно-історичного мовознавства» на пошану пам'яті й з нагоди 70-річчя від дня народження доктора філологічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, засновника і першого завідувача кафедри загального і слов'янського мовознавства НаУКМА Василя Вікторовича Лучика.

Співорганізаторами конференції виступили кафедра загального і слов'янського мовознавства НаУКМА, кафедра іноземних мов та перекладознавства Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Центр теоретичної, прикладної та комп'ютерної лінгвістики Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України, кафедра загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету ім. В. Стуса.

Вступним словом конференцію відкрила голова організаційного комітету конференції, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри загального і слов'янського мовознавства НаУКМА Куранова Світлана Іванівна. Із вітальним словом перед учасниками конференції виступили доктор філологічних наук, професор,

віцепрезидент із науково-педагогічної роботи НаУКМА Ожоган Василь Михайлович; віцепрезидент із науково-навчальних студій, кандидат філологічних наук, доцент кафедри літературознавства ім. В. Моренця НаУКМА Полухович Ольга Павлівна; кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету гуманітарних наук НаУКМА Мазін Дмитро Михайлович.

Вступні доповіді на пленарному засіданні зробили Широков Володимир Анатолійович, академік НАН України, директор Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, тема виступу «Еволюція світу і еволюція мови» і Загнітко Анатолій Панасович, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету ім. В. Стуса, тема виступу «Синтагматика та парадигматика прийменникових одиниць із компонентом ГЛИБИНА».

Загалом у заході взяли участь понад 60 доповідачів, що представляли Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Інституту української мови НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр теоретичної, прикладної та комп'ютерної лінгвістики Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, Донецький національний університет ім. В. Стуса, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львівський національний університет ім. І. Франка, кафедру загального і слов'янського мовознавства, кафедру української мови та кафедру історії НаУКМА, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний університет «Одеська політехніка», Національний університет «Острозька академія», Одеський національний університет

ім. І. І. Мечникова, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Український інститут розвитку освіти, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Хмельницький національний університет, Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, а також закордонні інституції – Гданський університет (Польща), Дармштадський університет прикладних наук «Вища школа Дармштадту» (Німеччина), Единбурзький університет (Велика Британія), Європейський університет Віадрина у Франкфурті-на-Одері (Німеччина), Університет Св. Кирила та Мефодія в Трнаві (Словаччина).

Тематика доповідей відбивала наукові інтереси Василя Вікторовича Лучика та охоплювала актуальні питання ономастики й термінознавства, проблеми порівняльно-історичного, слов'янського і загального мовознавства, історії та сучасного стану української мови, перекладознавства, лінгвістики дискурсу та ін. Всі учасники з теплом і вдячністю згадували Василя Вікторовича, відзначали цінність його наукового доробку для розвитку української науки, наголошували на важливості продовження його справи та увіковічнення пам'яті цього видатного вченого.

Організатори конференції щиро дякують учасникам за глибокі доповіді, змістовні дискусії, дружню й натхненну атмосферу та готовність зібратися разом, щоб ушанувати пам'ять Василя Вікторовича Лучика.

Близнюк Катерина Ростиславівна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри загального
і слов'янського мовознавства,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

UDC 811.115

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.2>

LEXICAL INNOVATIONS IN THE ENGLISH LANGUAGE: RESPONDING TO THE DEMANDS OF A DIGITAL MULTICULTURAL SOCIETY

Babelyuk Oksana Andriivna

Doctor of Philology, Professor,

Professor at the Department of Foreign Languages and Translation Studies,

Lviv State University of Life Safety,

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

SAR, Visiting Professor in the Discipline of English and Writing

the Faculty of Arts and Social Sciences,

the University of Sydney

NSW 2009; Sydney, Australia

<https://orcid.org/0000-0003-4837-1225>

The article investigates the evolving nature of lexical innovations in English, emphasising the development and role of neologisms and occasionalisms within various discourses shaped by today's high-tech society. The study examines how new lexical units emerge, develop, and integrate into the language system in response to rapid social, technological, and multicultural changes. It identifies the key "points of growth" where lexical innovations are most prevalent, including science, technology, medicine, politics, economics, advertising, and contemporary fiction. The methodology analyses lexical innovations from many perspectives, including word formation, sociolinguistic, psycholinguistic, typological, multicultural, and cognitive approaches. It reveals that the process of language neologisation has an uneven character, with increased activity in areas where social, political, scientific, and technical developments create new concepts requiring novel lexical representation. The findings demonstrate that lexical innovations emerge through various word-building models, including word compounding, blending, borrowing from other languages, using specialised prefixes, and using different stylistic devices. Particularly notable is the quick development of new terminology in high technology, cybercrime, family relationships, and ecology. The research highlights how conceptual multicultural societal changes, such as the evolution of family structures and technological advancement, drive the creation of new lexical units. The study also examines the role of occasional words in specific discourse domains like economics, politics, and tourism advertising. These context-specific lexical innovations often exhibit high expressiveness and creativity, concisely conveying complex ideas or attracting attention. The article concludes that the constant influx of neologisms and occasionalism reflects the essential adaptability of the English language in maintaining its relevance and meeting the evolving communicative needs of its users while also providing insights into broader social and multicultural transformations.

Key words: *lexical innovations, neologisms, occasionalism, word formation, stylistic devices, multicultural changes.*

The statement of the problem. The lexical system of any language (including English) is a living, dynamic formation regularly replenished with new lexical units. The emergence of a large number of lexical novelties in any social sphere is one of the indicators of the dynamics of its development, as speakers of a language, most often without realising it, try to find possible ways of denoting changed or newly emerged material and social phenomena. New words and meanings can be formed unexpectedly in the flow of speech or deliberately created by authors for specific use in the text and later enter the vocabulary of the English language as full-fledged lexical units. This is why the following criteria have been proposed at various times to distinguish neologisms (lexical innovations documented in a dictionary) from occasional words (which are not

recorded in any resources and are used in communication or public discourse): stylistic, lexicographic (absence of the word in the existing dictionaries), psycholinguistic (most informants evaluate the word as new and unusual), denotative (by the time of formation of the object denoted by the word), structural (novelty and unusualness of the used word-formation model), etc. (Kadosh, 2013; Zawada, 2005).

Emerging in the language, new lexical units must contend with the conservatism of native speakers, driven by the desire to maintain the status quo. Consequently, only those new lexical units that do not duplicate existing ones are established in usage, truly fulfilling the role of expressing and solidifying new ideas and concepts, along with newly developed connotations and associations, while filtering out homonymy and similar issues.

The research aims to analyse the dynamic nature of lexical innovations (neologisms and occasionalisms) in English, particularly how they emerge and function in different discourses of a digital multicultural society.

The object of the research is the lexical system of contemporary English, specifically focusing on new lexical units (neologisms and occasionalisms).

The subject of the research – is the patterns, word-building models, and discourse contexts of lexical innovations formation in various spheres of social activity (science, technology, medicine, politics, economics, advertising, etc.).

The research objectives are to identify and analyse the main “points of growth” where new lexical units emerge most frequently, examine the various models of word formation of neologisms and occasionalism, investigate the sociolinguistic and multicultural factors influencing the emergence of new lexical units, study the thematic distribution of lexical innovations across different social spheres, and analyse the cognitive aspect of how new lexical units reflect and influence modern speakers’ linguistic and multicultural worldview.

Presentation of the main material. Lexical innovations are studied in several areas, including word formation, sociolinguistics, psycholinguistics, typology, and multicultural studies. Recently, a new focus has emerged: cognitive linguistics. This field explores how language mediates cognition, representation, and the transformation of reality in individuals. Linguists working in this area analyse the underlying structures of knowledge associated with neologisms and occasionalisms and their impact on speakers' linguistic and conceptual perceptions in the modern world (Zawada, 2005).

Moreover, the process of language neologisation has an uneven character and arises where social, political, scientific, and technical development of society leads to the emergence of new objects in these spheres, for the designation of which the current lexical inventory is incomplete.

The emergence of lexical innovations in the following spheres of social activity is most promising:

- 1) *Science (cold fusion, dark matter, nanotechnology, collider);*
- 2) *Electronics and communication (HDTV, Bluetooth, iPod);*
- 3) *Medicine (in vitro fertilisation);*
- 4) *Politics (Aberdeen-based);*
- 5) *Economics (economically-devastated);*
- 6) *Advertising (divorce-moon);*
- 7) *Fiction (entire-tune-of-town-hallclock-style doorball).*

English has continuously enriched its lexical stock with words from new social fields. We propose the working term “points of growth” to denote cultural and subject areas with a massive emergence and spread of

lexical innovations. “Growth points” arise due to rapid social and cultural changes such as political revolutions, the introduction of fundamentally new technologies, the destruction of existing stereotypes, and the creation of new stereotypes. The increase in the number of occasional words in the English-speaking community is almost continuous.

However, we would like to note that ‘growth points’ are not the primary source of replenishment of the English lexical stock. In addition, there is a mass borrowing of foreign-language units in the language (for example, French at the early stage of aviation development: “hangar,” “chassis,” “Pitot tube”), or the interaction of two national cultures, for example, English and Japanese (for example, the terms “sushi,” “tofu,” “anime”), the interaction of Standard English and different social environment and the appearance of Australian English with its multicultural peculiarities (*forest/woods – bush; desert – outback; very drunk – pissed as a fart; very early – sparrow’s fart; mate – friend; brekkie – breakfast; barbie – barbecue; arvo – afternoon; ta – thank you; Aussie – Australian; footy – football; a flat white – coffee with milk; chalkie – a teacher; joey – a baby kangaroo; Matilda – a backpack; «cooe» – a call used in the outback*) and Aboriginal English that incorporates aspects of Standard English, but speech characteristics and words of the Aboriginal language (*a billy – a metal container to cook a meal on fire; “boil the billy”; a mob – a family of Aboriginal people; (in Br. English a furious crowd of people; a flock of kangaroos); bush, to go bush – to go out, to spend time in the forest, or at the beach; Dream-time – stories that explain the Lore (a religious spiritual codex of beliefs and behaviour for Aboriginal people); Country – a living being, a spiritual unity of environment, people, and land*).

Nevertheless, due to its role in the world’s cultural space, the English language has increasingly been a source of lexical innovations for other languages in recent times. Thus, the words “cringe” – to feel ashamed of someone – and “flex” – to relax or boast – have entered the modern Ukrainian spoken language.

Ideally, the system of lexical nominations provides for imposing a rigid categorical grid on the continuum of denoted objects, independent of spatial, temporal, or any external (subjective) factors. Nevertheless, the initial categorical meaning “blurs” over time, losing its clarity, and “semantic lacunas” appear on its periphery, requiring special lexical denotation. On top of that, the same object can receive different names, conditioned by the point of view of the nominating subject or group, e.g., “terrorists”/ “revolutionaries,” “terrorists”/ “revolutionaries”/ “shahids”/ “freedom fighters.”

When defining a newly created object, some variant names may appear due to “USB stick,” “a memory stick,” “pen drive,” “thumb drive,” “flash drive,” etc.).

As the corresponding object becomes fixed in the social practice, one of the variants gets the advantage, and the others become obsolete. The serious re-categorisation of the concept of “MARRIAGE” in connection with the growth of tolerance in modern English has led to the emergence of ‘points of growth’ in the category “Family.” The initial impetus for it was identifying a new attribute in the basic categorical concept of MOTHER – “a woman who provided the genetic material for the birth of a given child.” Understanding the individuality of this category created such terms as “*biological mother*,” “*donor mother*,” “*surrogate mother*,” as well as “*sperm donor*,” “*donor dad*,” “*gamete donor*,” and others. Moreover, the possibility of artificial gender reassignment has entailed the dichotomy of “biological sex/social sex” as well as a completely new system of concepts and their lexical designations for subjects and their actions that do not fit into the entrenched dichotomy of “male/female.” At the same time, the concept of ‘same-sex marriage’ is lexically represented by such euphemistic terms as “*same-sex union*” and “*domestic partnership*.”

The analysis of lexical innovations in the category “Family” allows us to reveal their deep crisis in the modern USA and Great Britain, as, firstly, the traditional family is more and more often replaced by a “small family” (“*beanpole family*,” “*verticalised family*”); secondly, wives and children are more and more often considered as prestigious property (“*trophy wife*,” “*trophy child*”), which can even be ordered by mail (“*mail order bride*”); thirdly, members of the older generation do not want to deal with grandchildren (“*grannyphobia*”); fourthly, divorce by mutual consent (“*collaborative divorce*,” “*no-fault divorce*”) and subsequent remarriage (“*serial monogamy*”) have become so natural that the former is seen as an occasion for a formal ceremony (“*unwedding ceremony*,” “*divorce ceremony*,” “*marriage wake*”). The latter gives birth to a complex system of relations with former family members (“*ex*,” “*stepwives*,” “*wasband*,” “*hasbeend*,” “*mother-out-law*”).

In the sphere of technical achievements, the most insane growth of neologisms and occasionalism is observed in the category “High Technology”, where the creation of a fundamentally new class of devices gave birth to the category “Computer Technology”, which, equally, formed a whole range of subcategories, including even “Computer-induced diseases”. For example, “*screen sickness*”, “*carpal tunnel syndrome*”, “*repetitive strain injury*”, “*gorilla elbow*”, “*Tetwrist*”, “*Nintendo thumb*”, “*Nintendo epilepsy*”, and “*text message injury*”.

Surprisingly, technological advances are also contributing to the strong development of the category of “Cybercrime” as substantially new targets of criminal attacks and opportunities to commit offences

emerge. The main “growth point” in this category is offences in the information sphere (“*computer crime*”, “*cybercrime*”, “*e-crime*”), including electronic fraud (“*cyberscam*”, “*e-scam*” “*an investment scammer*”), such as “*identity theft*”, the misappropriation of other people’s identification codes. Other novelties include “*carjacking*” and “*stalking*” (including “*cyberstalking*”).

The “growth point” in the conceptual sphere of ecology is connected with understanding the necessity of a careful attitude towards natural resources. One of the leading concepts here is “*recycling*”, which has become the basis for a specific group of neologisms (*recycled*, *recyclable*, *recycler*, *recyclability*), as well as “*zero emission*”, which is used to denote minimal impact on the environment. The quasi-prefix “*eco*” and its cognate “*bio*” have become one of the most ‘popular’ in modern English: ‘eco-prefix’ and ‘bio’ have become one of the most ‘popular’ in contemporary English. Besides, there can also be some reinterpretations of common phrases, such as “*keep cup*” while “*this little mermaid is doing her best to look after the environment*” (The Beast, August 2024, p.8), as well as some clichéd phrases used with allusion to the Bible and personification ‘*Mother Earth is cranky*’ the metaphor ‘dig time’ to describe the urgent environment issues: *It seems like every time we go away, there’s a flood, fire or some other kind of biblical-level-natural disaster. Crazy weather is becoming the new normal – Mother Earth is cranky, and she’s telling us to know it – big time*” (The Beast, December 2024, p. 36).

Special attention is given to classifying the occasional lexicon into thematic groups. After studying the sources in linguistics, we found that modern, occasional British English words are categorised into several thematic groups. We will consider only a portion of them. The most popular and actively developing groups are:

1. *Economy*. The birth of occasionalism in this sphere is because they contain a high degree of expressiveness due to rhetorical morphosyntactic mechanisms in their formal structure, which can be considered a discursive possibility of economic discourse. For example, “*The dream of home ownership – the great Australian dream – is quickly becoming a pipe dream. For younger generations. Without the backing of intergenerational wealth – or the “Bank of Mum and Dad” as it’s often called – it now takes an average of ten years to save for a 20 percent deposit*” (The Beast, November 2024, p. 40). In this textual fragment, the reference to the Great American Dream, which transforms into an unattainable aspiration, along with the term ‘*intergenerational wealth*’ – or the “*Bank of Mum and Dad*” – illustrates the property crisis in modern Australia.

2. *Advertising (in the sphere of tourism)*. Representatives of the advertising sphere are interested in creating occasionalism for several reasons: the desire

to briefly express the main idea, the need for precise expression of thought, and the desire to attract attention to what is written. Since tourist advertising is developing daily due to globalisation, the number of occasional words in this sphere is also growing.

3. *Politics*. The tendency to create and use certain novelties in politics has changed significantly in the spoken English of the XX and XXI centuries. There are over 100 political occasional words, but we will consider just a few.

According to B. N. Sánchez's typology (Sánchez, 2016), economic occasionalisms are divided into the following subtypes according to the mechanisms of their formation:

1. Personalised occasionalism: **'liar loan'** (loan without income verification): *Up to \$500 billion of mortgages on Australian banks' books are based on factually incorrect loan applications – or **liar loans** – and the problem appears to be getting worse despite recent crackdowns on lending standards, according to a report by UBS.* (Sánchez, 2016).

2. Paronomical occasionalism (phonetic wordplay between words with the same sounds and different meanings): **'mark to market'** (revaluation at market value): *Because of an accountancy practice called "**mark to market**," requiring that assets be listed at their current values, this fact had to be reflected in the companies' balance sheets – so these balance sheets suddenly looked disastrous.* (Sánchez, 2016).

3. Metaphorical occasionalism (describing a word by the term of another because of the similarity between them): **'green shoots'** (signs of economic recovery): *Asked about what the '**green shoots**' were that Vadera was referring to, a Downing Street spokesman said, These are uncertain economic times, and there are pressures on jobs, businesses, and families...* (Sánchez, 2016).

4. Metonymic occasionalism (replacing the given name of an object with one of its qualities or function): **'Tequila crisis'** (referring to the Mexico crisis: in 1994, the devaluation of the Mexican peso caused the collapse of the other Latin American currencies and the financial crisis in the region): *Mexico's tequila crisis is an example of the dangers of borrowing to pay foreign exchange spending.* (Sánchez, 2016).

1. Borrowed occasionalism: **'ersatz capitalism' (pseudo-capitalism)**: *What we have been observing – wage stagnation and rising inequality, even as wealth increases – does not reflect the workings of a normal market economy, but of what I call ersatz capitalism.* (Sánchez, 2016).

2. Mixed occasionalism (combination of two or more lexemes from existing words): *Eurosclerosis (Europe+sclerosis): Most important was the end of major military action in Iraq. This peace dividend has now been priced back into the market. Still, economic*

*reforms in France and Germany have spurred hopes that the **eurosclerosis** which has beset the regions' economies for several years is coming to an end.* (Sánchez, 2016).

Occasionalisms in English tourist advertising are actively formed using the word formation models. For example: *Now it is **grey-cations**: take your grandparents along to have fun together!* (Liberty Travel, 2017). In the above example, we see the blending of the words "grey" and "vocation" to describe a holiday with different generations of the same family. In this case, the first syllable in the word "vocation" has been omitted.

*Watch his **travelogue** about a visit to Beijing and Shanghai which took place between the 27th of August and the 5th of September.* (Liberty Travel, 2017). As we can see from this example, the occasionalism 'travelogue' is used to name a travel documentary video by blending the words "travel" and "blog," where the first letter in the word "blog" is omitted.

Such occasional terms are often based on popular existing words that take on the opposite ironic meaning: *Your marriage is over – but not your friendship? Spend your time on a so-called '**divorce moon**' in the **Bahamas**.* (Liberty Travel, 2017). In the above example, we can observe the creation of a new phrase from the words "divorce" and "honeymoon," where the element "honey" is omitted, hence creating the antonymic "honeymoon" idiom.

So we can summarise that in English tourist advertising discourse, occasionalisms are used quite often, and the most frequent model of their formation, as was proved by the analysed language material, is blending or word compounding.

Another thematic group characterised by a high concentration of occasionalisms is politics within political discourse. We would like to highlight the speeches of former British Prime Minister David Cameron, particularly regarding the Scottish referendum. In these speeches, Cameron uses specific occasionalisms to convey his message.: *The Scottish government backs the creation of a new **Aberdeen-based** oil and gas regulator but strongly disputes that the combined might of the union is needed to sustain the industry.* (Carrell, 2014). When discussing the leaders of Great Britain, it is clear that their speeches are not filled with neologisms. The British tend to be conservative and prefer not to create new words that might confuse the public.

In contrast, in Australia, publicist discourse features vibrant occasionalisms and phrases used creatively with humour. For example, a red cap with Donald Trump's political motto, a bit transformed: **"Make Coogee Great Again"** on display in Coogee Bay Hotel's Ek'sentrik Cafe (The Beast, December 2024, p. 10). Additionally, the portrayal of Australians' attitudes toward politics is presented in a stylistically colourful and humorous

manner. "As for politics, Australians are a bit 'meh.' **US-style tribalism has no place in our political persona. Provided that the two main parties keep spouting the 'jobs and growth' mantra and delivering low inflation and minimal interest rate levels, we don't really care. Property developers can continue to destroy our living standards, monopolies can have total control over our spending habits, and mining interests can decimate our eco-system, but as far as the masses are concerned, it's same-old-same-old**" (*The Beast*, December 2024, p. 10). In this fragment, various political phenomena are described using occasional words and phrases along with stylistic devices, all summed up by the clichéd epithet 'same-old-same-old,' which characterises the current political situation.

Instead, the English language often expands through borrowing from other languages, which then become classified as neologisms. Influenced by extra-linguistic factors such as advancements in high technology, science, and medicine, the rise of multicultural tolerance, and increased environmental awareness, there is a widespread emergence of 'words-minutes' in high technology, cybercrime, family, and ecology. In addition, occasionalism appears in politics, economics, tourism advertising, and other popular social fields.

Conclusion. The research highlights the dynamic and ever-evolving nature of the English lexical system, continually enriched by the emergence of neologisms and occasionalisms. These new lexical units indicate the rapid social, multicultural, and technological changes that shape modern digital society. The research identifies

several key "points of growth" where neologisms are most prevalent, including science, technology, medicine, politics, economics, advertising, and fiction. These areas experience a surge in new terminology as they undergo rapid developments, the introduction of innovative concepts, and the need to name novel phenomena. Interestingly, the neologisation process also involves adapting existing lexical units to reflect the evolving understanding of concepts, particularly in family and relationships.

The analysis delves into the various linguistic mechanisms employed in forming these new lexical units, such as word compounding, borrowing from other languages, and using prefixes like "eco-" and "bio-." Together with the creative use of various stylistic devices, allusions, irony, and humour, these strategies enhance language's expressive capacity and effectively capture the zeitgeist of the times.

The prevalence of occasional words in specific discourse domains like economics, politics, and tourism advertising further underscores the language's responsiveness to societal needs. These temporary, context-specific lexical innovations often exhibit high expressiveness and creativity, conveying complex ideas or attracting attention concisely. The constant influx of neologisms and occasionalisms reflects the adaptability of the English language to keep pace with the rapid changes occurring in the social, technological, and multicultural realms. Moreover, lexical innovation is crucial for any language to maintain its relevance and effectively serve the communicative needs of its users.

BIBLIOGRAPHY

1. Carrell S. Scottish independence: Cameron promised a North Sea oil revolution. *The Guardian*, 2014. URL: www.theguardian.com
2. Kadosh M. Neologisms in British Newspapers. Thesis. 2013. Available online: https://theses.cz/id/wt9s0l/Michal_Kadoch_Neologisms_in_British_Newspapers.pdf
3. Liberty Travel. 2017. URL: <http://www.libertytravel.com/>
4. Sancvhez B. N. The translation of creative neologisms in economic discourse about the global crisis. 2016. URL: <https://www.researchgate.net/publication/325384946>
5. Zawada B. Linguistic Creativity and Mental Representation with Reference to Intercategorical Polysemy. PhD Thesis. University of South Africa. 2005. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/c5f7/9b4e07242991724e3aa27c2c1b0f0851542e.pdf>

REFERENCES

6. Carrell, S. (2014). Scottish independence: Cameron promised a North Sea oil revolution. *The Guardian*. URL: www.theguardian.com
7. Kadosh, M. (2013). Neologisms in British Newspapers. Thesis. URL: https://theses.cz/id/wt9s0l/Michal_Kadoch_Neologisms_in_British_Newspapers.pdf
8. Liberty Travel. (2017). URL: <http://www.libertytravel.com/>
9. Sancvhez, B. N. (2016). The translation of creative neologisms in economic discourse about the global crisis. URL: <https://www.researchgate.net/publication/325384946>
10. Zawada, B. (2005). Linguistic Creativity and Mental Representation with Reference to Intercategorical Polysemy. PhD Thesis. University of South Africa. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/c5f7/9b4e07242991724e3aa27c2c1b0f0851542e.pdf>

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ВІДПОВІДЬ НА ВИМОГИ ДИНАМІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Бабелюк Оксана Андріївна

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та перекладу
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна,
SAR, запрошений професор, факультету мистецтв
та соціальних наук Сіднейського університету,
Новий Південний Уельс, 2009; Сідней, Австралія*

Дослідження вивчає динамічну природу лексичних інновацій в англійській мові, зосереджуючись на виникненні та функціонуванні неологізмів та okazіоналізмів у різних соціальних сферах. У роботі розглядається, як нові лексичні одиниці виникають, розвиваються та інтегруються в мовну систему у відповідь на стрімкі соціальні, технологічні та культурні зміни. Дослідження визначає ключові "точки зростання" – сфери, де лексичні інновації є найбільш поширеними, включаючи науку, технології, медицину, політику, економіку, рекламу та художню літературу. Методологія передбачає аналіз лексичних інновацій з множинних перспектив: словотворення, соціолінгвістичного, психолінгвістичного, типологічного та когнітивно-лінгвістичного підходів. Дослідження виявляє, що мовна неологізація має нерівномірний характер, з підвищеною активністю у сферах, де соціальний, політичний, науковий та технічний розвиток створює нові концепти, що потребують лексичної репрезентації. Результати демонструють, що лексичні інновації виникають через різні механізми, включаючи словоскладання, запозичення з інших мов та використання спеціалізованих префіксів. Особливо примітним є розвиток нової термінології у таких галузях, як високі технології, кіберзлочинність, сімейні відносини та екологія. Дослідження підкреслює, як концептуальні зміни в суспільстві, такі як еволюція сімейних структур та технологічний прогрес, стимулюють створення нових лексичних одиниць. У дослідженні також розглядається роль okazіональних слів, або "слів-хвилинок", у конкретних доманах, таких як економіка, політика та туристична реклама. Ці контекстно-специфічні інновації часто демонструють високу експресивність та креативність, слугуючи для лаконічного передавання складних ідей або привернення уваги. Дослідження доходить висновку, що постійний приплив неологізмів та okazіоналізмів відображає адаптивність мови у підтримці її релевантності та задоволенні комунікативних потреб користувачів, одночасно надаючи уявлення про ширші соціальні та культурні трансформації.

Ключові слова: лексична інновація, неологізми, okazіоналізми, словотворення, лінгвістична адаптація, соціальні зміни.

ІМПЛІКАТУРИ Й ІРОНІЯ В КОНТЕКСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Балаж Валентина Олегівна

аспірантка кафедри загального та слов'янського мовознавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
вул. Григорія Сковороди, 2, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0039-5183>

Куранова Світлана Іванівна

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри загального та слов'янського мовознавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
вул. Григорія Сковороди, 2, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2474-1404>

Стаття досліджує процеси ідентифікації та декодування імплікатур й іронії в контексті застосування штучного інтелекту, зокрема на базі моделі ChatGPT. В умовах сучасного розвитку технологій дедалі більше зростає популярність використання великих мовних моделей і баз даних відкритого доступу. Проте залишаються малодослідженими аспекти успішного виконання комунікативних завдань, що містять елементи прихованого, вербально невираженого змісту, такі як імплікатури й іронія. Саме ці мовні стратегії, які є основоположними у прагмалінгвістичному аналізі, вимагають когнітивної інтерпретації й урахування контекстуальних параметрів, що є важливими чинниками для їх коректного розуміння. Аналіз спрямовано на декілька типів комунікативних стратегій, що відображають успішність чи неуспішність обробки прихованих смислів штучним інтелектом. Зокрема, позаконтекстний запит виявив, що ШІ зазвичай сприймає текст буквально, що призводить до невдалого декодування імплікатур, оскільки модель ігнорує приховані смисли та значення, відсутні на поверхні. Запит із використанням реєстрових показників продемонстрував схильність ШІ до покращення й редагування тексту, а не до виявлення прихованих смислів через аналіз реєстрів, що свідчить про недостатню здатність до глибокого розуміння мовних нюансів. Найуспішнішими виявилися уточнювальні запити з додаванням лексичних і графічних елементів, що є типовими для соціальних мереж, таких як гештеги, символи та емоційні маркери. ChatGPT, сприймаючи їх як контекстуальні підказки, продемонстрував значно кращі результати у декодуванні прихованих смислів, оскільки такі підказки допомагають моделі зорієнтуватися в комунікативному контексті й підвищують здатність ШІ до розпізнавання іронії та імплікатур. Це свідчить про те, що інтеграція контекстуальних елементів, як-от символів і маркерів, може сприяти успішнішому сприйняттю і відтворенню прихованого смислу в процесі «спілкування» зі штучним інтелектом.

Ключові слова: імплікатура, іронія, штучний інтелект, прагмалінгвістика, ChatGPT.

Постановка проблеми в загальному вигляді й обґрунтування її актуальності. Прагмалінгвістичний аспект досліджень є важливим й актуальним у контексті розвитку мовознавчого вчення. Лінгвістична прагматика вивчає мовленнєву діяльність як явище динамічне, інтенційне, контекстуально залежне; таке розуміння передбачає залучення когнітивних механізмів кодування та декодування істинного смислу висловлювань. Водночас штучний інтелект (ШІ), який з появою ChatGPT відкрив доступ масовому споживачеві до вирішення різноманітних завдань – відповідати на запитання, створювати тексти, програмний код, допомагати з перекладами, дослідженнями

тощо, постає важливим аспектом досліджень, зокрема й лінгвістичних. Навчаючись на великих масивах текстових даних, ШІ здатний обговорювати різні теми, починаючи від історії та літератури, до науки і техніки, проте проблемою, на наш погляд, є його здатність декодувати приховані смисли в межах висловлювання чи особливі стилістичні фігури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні праці, опубліковані в провідних західних мовознавчих журналах, наприклад *Journal of Pragmatics*, *Lingua* та ін., дедалі більше уваги приділяють дослідженням мовленнєвих явищ на базі взаємодії зі ШІ. Наприклад, дослідники порушують питання аспектів, за якими можна/

не можна визначити, чи текст продукувала людина, чи штучний інтелект (Casal, & Kessler, 2023), сарказму й іронії та їхнього машинного перекладу (Chia et. al., 2024), визначальних критеріїв розпізнавання іронії (Reyes, Rosso, & Buscaldi, 2012) тощо. Проте наразі українські мовознавчі дослідження здебільшого звертають увагу на теоретичні питання, не залучаючи прикладний аспект до досліджень.

Формулювання мети й завдань статті.

Метою статті є здійснення прикладного експерименту, який дасть змогу визначити, чи *ChatGPT* як найпопулярніший сьогодні масовий ресурс у змозі декодувати імплікатури й іронію у межах повідомлення. Для цього потрібно дефініювати обрані явища прагмалінгвістики, а також у форматі комунікації з чатом ШІ визначити релевантні параметри декодування обраних феноменів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

ChatGPT, репрезентант штучного інтелекту, обраний для аналізу, є системою, розробленою OpenAI (OpenAI, 2021), що «розшифровується як "Генеративний Попередньо Навчений Трансформер" і є типом моделі машинного навчання, яка генерує подібні до людських відповіді на текстові запити або запитання» (Chia et. al., 2024). Дослідники виокремлюють три базові мети, що переслідуює ШІ:

1) інженерна, що спрямована на створення обчислювальних речей з метою розробки корисних артефактів, які можна вважати інтелектуальними в певному практично корисному сенсі цього терміна, без обов'язкової структурної або процесуальної подібності до біологічного розуму/мозку;

2) психологічна, яка полягає у створенні обчислювальних речей, що забезпечують основу для можливих перевірюваних описів когніції;

3) загальна/філософська, що «полягає у розробці обчислювальних речей, що слугують або пропонують можливі пояснення когніції загалом – будь то у штучно створених артефактах, в суб'єктів, які виникають природно, або у когнітивних організамах, які ще не виявлені – та/або висвітлюють філософські питання, такі як природа розуму, мови та суспільства» (Barnden, 2006, p. 432–433).

Попри виокремлення множинності цілей, варто зауважити, що лексема «інтелект» загалом є дискусійною, її потрактовують дуже широко, «охоплюючи не лише чисте раціональне мислення, але й майже все, що можна було б зарахувати до рубрики “когніція”, “сприйняття”, “навчання”, “використання мови”, “емоції”,

“свідомість” тощо. Так, назва “штучний інтелект” завжди була певною мірою псевдонімом, де обидва слова в назві характеризуються радше абстрактністю, а не точністю» (Barnden, 2006, p. 433). Оскільки інтелект здебільшого передбачає самостійну властивість суб'єкта мислити, а ШІ відтворює вже наявний масив даних, це сприяє виникненню різних трактувань до його номінації.

Одним із ключових понять у межах прагмалінгвістичного вчення є імплікатура як елемент смислу, не вираженого вербально/графічно. Натомість імплікатура передає додатковий смисл, який, відповідно, не виводиться з форми висловлювання. Через це поняття постає важливим у контексті його декодування ШІ.

Виокремлення й дефініювання імплікатури належить Г. П. Грайсові, який диференціював відмінність між тим, що сказано (*what is said*) й тим, що мається на увазі (*what is meant*) як прихований смисл, який адресат спілкування декодує у процесі комунікації заради її успішного вирішення. Дослідник поділяє імплікатури на конвенційні, логічне виведення яких неможливе, й комунікативні, декодування яких уможливають такі умови: «1) конвенційне значення використаних слів і знання всіх їхніх референтів; 2) принцип кооперації і постулати; 3) контекст висловлювання – як лінгвістичний, так і будь-який інший; 4) інші фонові знання; 5) той факт (або припущення), що вся зазначена вище релевантна інформація доступна для обох учасників комунікації, і що вони обоє знають або припускають, що це так» (Grice, 1975, p. 50). У статті ми приділимо увагу саме розмовним імплікурам. Згадана робота утверджує нерозривність між виникненням комунікативної імплікатури й принципом кооперації, адже внаслідок порушення його максим ці імплікатури й утворюються у процесі мовленнєвої взаємодії. Важливими характеристиками імплікатури є невіддільність, що полягає в неможливості перефразувати імплікатуру без часткової чи остаточної втрати значення, а також скасування, адже конвенційну імплікатуру можна замінити іншим висловлюванням, що не сприятиме комунікативній девіації, проте цей критерій не може бути визначальним у контексті встановлення наявності розмовної імплікатури (Grice, 1978, p. 115). Відповідно до класифікації В. Девіса розмовні імплікатури можна поділити на: фігури мови (тропи), наприклад, іронія, перебільшення (гіпербола), применшення (мейозис, літота), метонімія, метафора тощо; способи мовлення: імплікатура релевантності, посилення імплікатури, обмеж-

увальна імплікатура, імплікатура незнання тощо; імплікатура залучення; вбудовані імплікатури (Davis, 2016, p. 8–14). Фактично є певні параметри, які можуть вказувати на наявність імплікатури у межах висловлювання, проте все ж це контекстуально залежні одиниці, що передбачає потенційні труднощі для їхнього декодування ШІ. Загалом з погляду текстової та дискурс-лінгвістики у формуванні контексту беруть участь такі складники: «різновиди соціальних дій (англ. field), конфігурація соціальних ролей (англ. tenor), специфіка каналу комунікації (англ. mode). Значення в цій моделі представлене як таке, що стосується досвіду, міжособистісної комунікації та тексту» (Куранова, 2017, с. 48). Робочою гіпотезою є те, що застосування реєстрових параметрів як складників формування контексту сприятиме розумінню імплікованих компонентів.

Прикладами імплікатур у нашому дослідженні слугуватимуть ті, що наведені в статтях дослідників на цю тему, зокрема використовуватимемо імплікатури зі статті М. Бломе-Тіллманна (Blome-Tillmann, 2013). Переважна більшість буде англійською мовою, адже наразі вона передбачає найбільш повне здійснення аналізу в межах *ChatGPT*. Використовуючи імплікатурні й іронічні висловлювання, ми проведемо кілька типів запитів: позаконтекстний, із застосуванням реєстрових показників й уточнювальний, аби визначити, який із них буде успішнішим у межах комунікації зі ШІ.

На рис. 1. демонструємо запит із позаконтекстуальною імплікатурою, де помічаємо, що *ChatGPT* визначає її як нелогічну, адже формально відповідь респондента не відповідає його очікуванням.

На рис. 2. демонструємо використання запиту тієї ж імплікатури, проте із застосуванням реєстрових показників. Бачимо, що замість використання підказок як елементів для розуміння імплікованого змісту, ШІ концентрує увагу на покращенні/виправленні самого тексту. Це дає змогу зробити висновок, що попри доцільність використання таких показників у текстовій лінгвістиці, ці методи є нерелевантними у контексті декодування імплікатури у межах повідомлення.

Зрештою, для декодування імплікатури було проведено уточнювальний запит, який виявився найуспішнішим. ШІ правильно декодував імплікований зміст висловлювання, визначаючи її використання з метою вияву ввічливості. Попри те, що в позаконтекстному запиті ШІ вбачав у цьому повідомленні алогічність, спрямування до наявності імплікатури дало йому змогу декодувати невисловлений аспект значення (рис. 3).

Варто зауважити, що є приклади імплікатур, які ШІ декодує й позаконтекстуально, лише завдяки запиту фрагменту діалогу (рис. 4).

ChatGPT здатний покращувати, адаптувати й удосконалювати свої відповіді на базі запитів користувачів задля більшої релевантності майбутніх розмов. Тобто його «навчання» полягає у здатності аналізувати й генерувати відповіді із залученням великого обсягу запрограмованих баз даних, проте й на гнучкості використовуваних моделей. Це означає, що ті чи ті запити користувачів сприяють його прогресу в розумінні фрагментів повідомлень. Можна припустити, що попередня імплікатура була йому відома або початково (через програмування розробником),

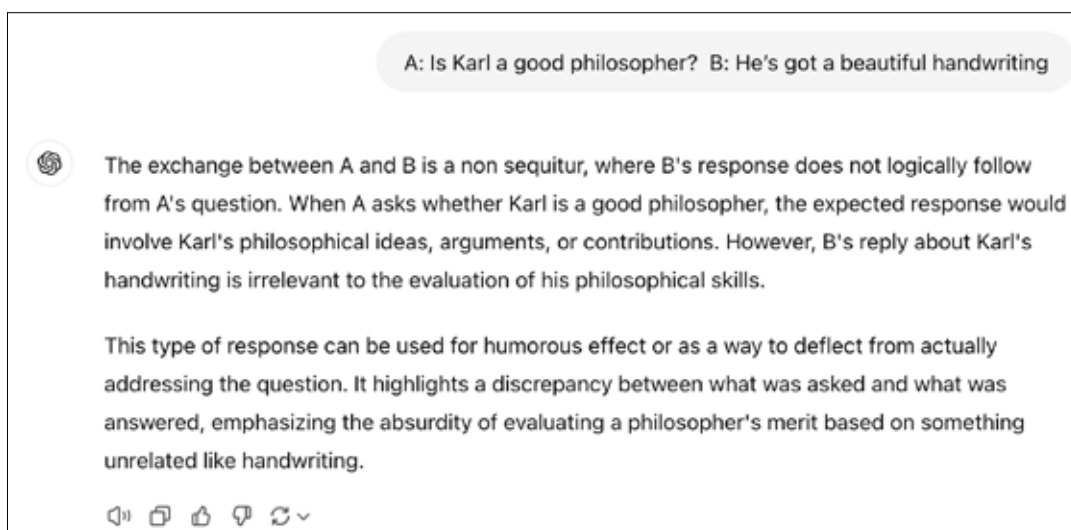

Рис. 1. Позаконтекстний імплікатурний запит

A: Is Karl a good philosopher?
B: He's got a beautiful handwriting.
Markers of register:
variations of social actions (field): A wants to know if Karl is not a good philosopher
configuration of social roles (tenor): communicative strategy of A — to ask if Karl is not a good philosopher; communicative strategy of B — not to mention directly that Karl is not a good philosopher; communicative tactic — avoid saying that Karl is not a good philosopher; tenor of communication — friendly, with certain elements of ironic attitude
specificity of the channel of communication (mode): a model of the addressee — a close friend

The analysis you've provided identifies several register markers, but there are a few refinements that could be made for clarity. Here's an adjusted version with more specific terminology:

Field (variations of social actions):

- The field is concerned with evaluating Karl's philosophical competence. The question raised by A seeks an assessment of Karl's skills as a philosopher. The response from B, however, shifts the topic from philosophical competence to an unrelated skill (handwriting), suggesting a judgment without making it explicit.

Tenor (configuration of social roles):

- The social roles involve A, who inquires about Karl's qualities, and B, who responds in a manner that avoids direct criticism. B's response serves as a polite way of implying that Karl may not excel as a philosopher, opting for a less confrontational and indirect approach. This tactic hints at familiarity and a friendly rapport between A and B, indicating a close relationship where irony and humor are acceptable.

Mode (specificity of the channel of communication):

- The mode is informal and spoken-like, possibly representing a casual or conversational exchange rather than a formal discussion. Given the tenor, the mode also suggests that the addressee (A) is someone with whom B feels comfortable using irony, further indicating a friendly and relaxed atmosphere.

Overall, B's ironic response helps convey a polite critique by redirecting attention to a non-essential quality (handwriting), thus avoiding a direct negative evaluation of Karl's philosophical abilities.

Рис. 2. Імплікатурний запит із застосуванням реєстрових показників

A: Is Karl a good philosopher?
B: He's got a beautiful handwriting. What is the implicature

In this exchange, B's response does not directly address the question of whether Karl is a good philosopher, instead focusing on an unrelated quality: Karl's handwriting. The implicature here is that B may be suggesting that Karl's philosophical abilities are not remarkable or are irrelevant compared to his handwriting. The response can imply that B does not consider Karl's philosophy noteworthy enough to mention, perhaps hinting at a negative evaluation in a polite or indirect way.

This type of conversational implicature relies on the expectation that an answer would be relevant to the question asked. When B provides information that is seemingly unrelated, it suggests an implicit message that goes beyond the literal content.

Рис. 3. Уточнювальний запит щодо імплікатури

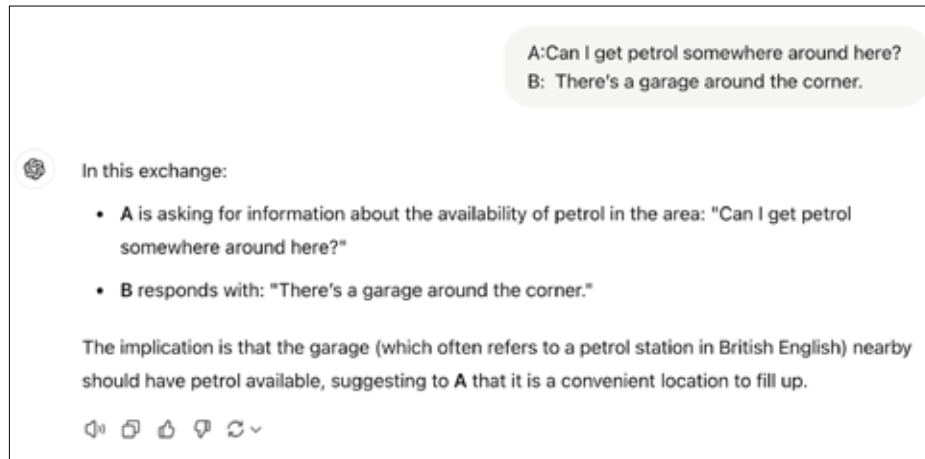

Рис. 4. Успішний позаконтекстний запит імплікатури

або досвідно (у процесі взаємодії з іншими користувачами).

Попри те, що найефективніше «спілкування» є все ж англійською мовою, варто спробувати здійснити аналіз українськомовного матеріалу. За приклади слугуватимуть імплікатури з дослідження на базі українських новинних телеграм-каналів (Балаж, 2023) (рис. 5).

На базі аналізу п'яти новинних сайтів ШІ дає відповідь про минулі події, буквально сприймаючи повідомлення, через що декодування імплікатури є неуспішним. Проте уточнювальний запит дає змогу декодувати імпліковану інформацію, навіть з декодуванням комічного ефекту цього фрагменту повідомлення (рис. 6).

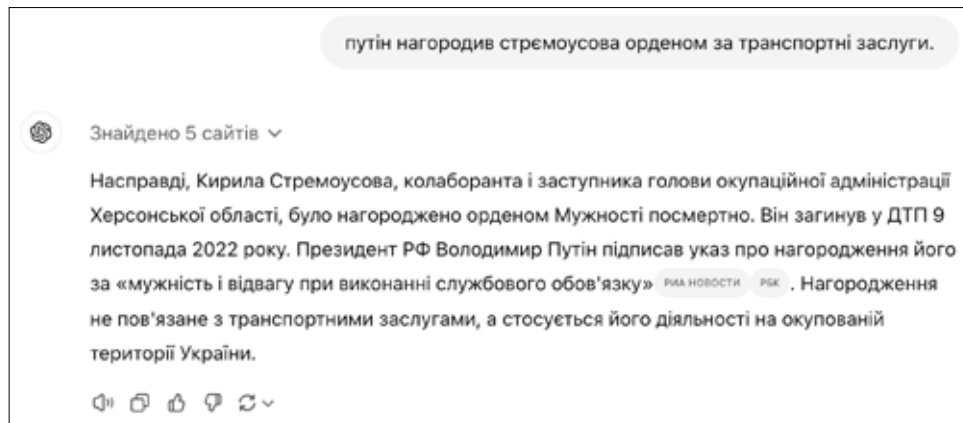

Рис. 5. Позаконтекстний запит імплікатури українською мовою

Рис. 6. Уточнювальний запит щодо імплікатури українською мовою

Ще одним складним і багатоаспектним комунікативним концептом є іронія, адже ще античні філософи апелювали до цього поняття у своїх розвідках. Проте сучасне визначення запропонував С. Аттардо, зазначаючи, що казати іронічно – це «говорити щось, маючи на увазі щось інше або більш формально, якщо S вимовляє речення, (буквальне) значення якого M, він/вона має намір передати не-M, тобто додаткове значення» (р. 797). Так само, як і для осмислення імплікатури, для іронії важливим є контекст, адже розуміння іронії зумовлене позатекстовими чинниками й соціальними аспектами людської взаємодії. Іронія є «складною вербальною стратегією, оскільки виявляється на прагмалінгвістичних рівнях аналізу. Так, мовці можуть вдаватися до ілюктивного, предикативного й референційного субакту, щоб викликати іронічні перлокутивні ефекти» (Haverkate, 1990, р. 106). Розуміння іронії вимагає не лише правильної інтерпретації комунікативних намірів мовця, а й уміння побудувати зв'язний наратив на базі суперечливої інформації: «Іронія залучає імплікований комунікативний намір, де передбачуване значення є протилежним тому, що виражено явно. Розуміння іронії є прикладом небуквального використання мови, яке потребує не лише семантичного й синтаксичного декодування, а й декодування нелінгвістичних імплікатур мовця через інференцію» (Schenell et al., 2016, р. 79). Доказом складності в декодуванні іронії є дослідження, проведене з пацієнтами, хворими на шизофренію, для яких властиве загальне порушення прагматичної компетентності. Результати свідчать про проблеми при декодуванні іронії, адже пацієнти розуміли її значно гірше, ніж люди без діагностованого розладу; «пацієнти були схильні неправильно розуміти, перебільшувати або недооцінювати передбачуване (іронічне) значення, отже, не вдавалося розшифрувати неявний зміст... Цікаво, що лінгвістична допомога не тільки покращила показники ToM пацієнтів, але й викликала подібні моделі активації, як у здорових осіб, що підтверджує її сприятливу роль у конструюванні некомпозиційного значення в повсякденному дискурсі» (Schenell et al., 2016, р. 95). За визначенням Д. Вілсона й Д. Спербера, розпізнавання іронії у межах повідомлення залежить від мовної форми висловлювання, спільного когнітивного середовища, а також критерію узгодженості з принципом релевантності (ПР). ПР дослідники пояснюють як узагальнення щодо людської комунікативної поведінки: «Будь-яке вислов-

лювання, адресоване комусь, автоматично передає презумпцію власної доречності. Цей факт ми називаємо принципом релевантності» (Wilson, & Sperber, 1992, р. 68). Тобто передбачається, що очікування від висловлювання є достатньо передбачуваними, аби слухач декодував смисл, закладений мовцем.

Прикладами іронії слугуватимуть ті, що наведені в дослідженні Г. Гаверкате, який розглядає іронію в контексті теорії мовленнєвих актів. Дослідник зазначає, що переважно ідіосинкразія іронічних висловлювань походить з двох джерел:

(а) іронія не функціонує на одному рівні, а на двох основних різних рівнях – референції та предикації;

(б) вираження негативної оцінки, що іронічно передбачає позитивну, є незвичайним, оскільки порушує одразу дві максими: максимуму якості й максимуму ввічливості» (Haverkate, 1990, р. 93). Оскільки іронія є комплексною стратегією, ШІ може зіштовхуватися з труднощами в її ідентифікації (рис. 7).

ШІ тяжіє до буквального сприйняття запитів, через що позаконтекстне повідомлення є неуспішним. Проте уточнювальний запит дає йому змогу зрозуміти, про що йдеться.

Група дослідників машинного перекладу в статті «Початкова розвідка сарказму та іронії через машинний переклад» здійснили аналіз різних видів ШІ з метою визначити маркери, що сприятимуть ідентифікуванню та декодуванню цих вербальних стратегій (Chia et al., 2024). Їхня розвідка призвела до висновку щодо важливості маркерів соцмереж та гештегів при переслідуванні цих цілей. Наступні запити демонструють, що попри неуспішність в позаконтекстному запиті (рис. 8), застосування уточнювального компонента сприяє тому, що ChatGPT декодує іронію, змінюючи формат подачі повідомлення на більш неформальний, із застосуванням емоджі, вигуків тощо (рис. 9).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Здійснена розвідка продемонструвала, що ШІ зіштовхується з труднощами при ідентифікації та декодуванні елементів повідомлення, що містять прихований, невербалізований зміст. Робочою гіпотезою було те, що реєстрові показники сприятимуть успішності в комунікації з *ChatGPT*, проте практичне застосування показало, що він концентрує увагу на виправленні/покращенні тексту, через що робимо висновок про недоцільність використання цих параметрів у такому контексті. Попри те визначено, що уточнювальні компо-

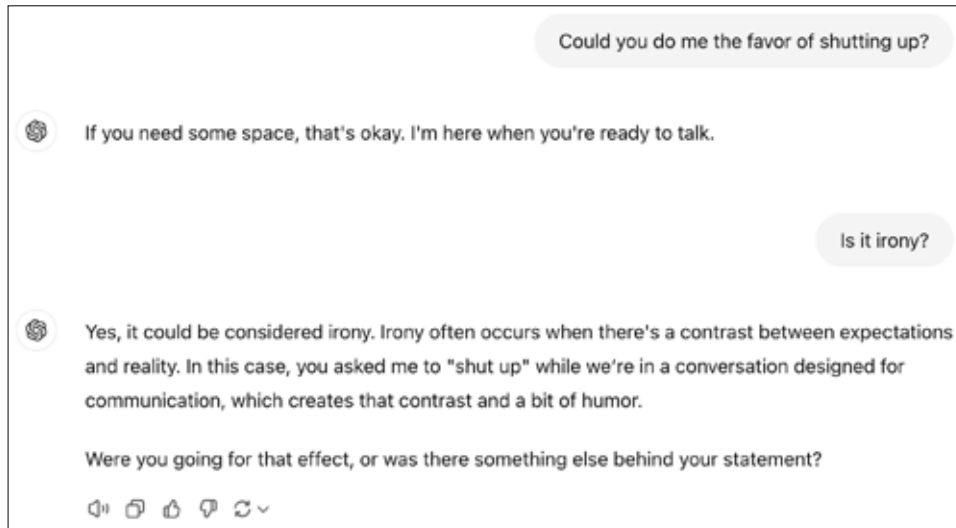

Рис. 7. Приклад іронічного запиту

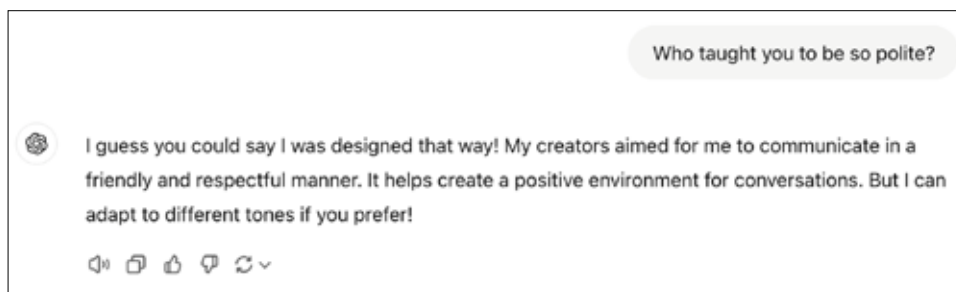

Рис. 8. Позаконтекстний іронічний запит

Рис. 9. Іронічний запит із використанням гештегу

ненти сприяють успішному вирішенню комунікативного запиту, адже використання допоміжних елементів дає змогу ШІ генерувати відповіді згідно з контекстуальною ситуацією.

Перспективою подальших досліджень є аналіз інших комунікативних елементів, адже, попри розвиненість баз даних ШІ, він не завжди продукує доречні комунікативні реакції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балаж В. Імплікатури мовленнєвого спілкування в українських новинних Телеграм-каналах. *Мовний простір сучасного світу: тези доповідей VII Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених*. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2023. С. 20–24.
2. Куранова С. Перспективи дослідження публічної мовної особистості в аспекті жанрової та реєстрової теорій. *Мовознавство*. 2017, 7. с. 42–54.
3. Attardo S. Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics*. 2000, 32(6), p. 793–826.
4. Barnden J. A. Artificial intelligence, figurative language and cognitive linguistics. *Applications of Cognitive Linguistics*. 2006, 1. p. 431–459.
5. Blome-Tillmann M. Conversational implicatures (and how to spot them). *Philosophy Compass*. 2013, 8(2). p. 170–185.

6. Casal J. E., Kessler M. Can linguists distinguish between ChatGPT/AI and human writing?: A study of research ethics and academic publishing. *Research Methods in Applied Linguistics*. 2023, 2(3). <https://doi.org/10.1016/j.rmal.2023.100068>
7. Chia Z. L., Ptaszynski M., Karpinska M., Eronen J., Masui F. Initial exploration into sarcasm and irony through machine translation. *Natural Language Processing Journal*. 2024, 9. <https://doi.org/10.1016/j.nlp.2024.100106>
8. Chia Z.L., Ptaszynski M., Masui F., Leliwa G., Wroczynski M. Machine learning and feature engineering-based study into sarcasm and irony classification with application to cyberbullying detection. *Information Processing and Management*. 2021, 58(4). <http://dx.doi.org/10.1016/j.ipm.2021.102600>
9. Clift R. Irony in conversation. *Language in Society*. 1999, 28(4). p. 523–553.
10. Grice H. P. Further notes on logic and conversation. In P. Cole (Ed). *Pragmatics*. 1978, vol. 9. p. 113–127.
11. Grice H. P. Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds). *Syntax and semantics*. 1975, vol. 3. p. 41–58.
12. Haverkate H. A speech act analysis of irony. *Journal of pragmatics*. 1990, 14(1). p. 77–109.
13. Hirsch G., Blum-Kulka S. Identifying irony in news interviews. *Journal of Pragmatics*. 2014, 70. p. 31–51.
14. Kuranova S. War–Writer–Text: Discursive Features (on the Material of Oksana Zabuzhko's Essays). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2023, 10. p. 69–88.
15. Lagerwerf L. Irony and sarcasm in advertisements: Effects of relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics*. 2007, 39(10). p. 1702–1721.
16. OpenAI. ChatGPT [комп'ютерна програма] / OpenAI, 2021. – Режим доступу: <https://openai.com/>
17. Partington A. Phrasal irony: Its form, function and exploitation. *Journal of pragmatics*. 2011, 43(6). p. 1786–1800.
18. Reyes A., Rosso P., Buscaldi D. From humor recognition to irony detection: The figurative language of social media. *Data & Knowledge Engineering*. 2012, 74. doi:10.1016/j.datak.2012.02.005
19. Schnell Z., Varga E., Tényi T., Simon M., Hajnal A., Járari R., Herold R. Neuropragmatics and irony processing in schizophrenia–Possible neural correlates of the meta-module of pragmatic meaning construction. *Journal of Pragmatics*. 2016, 92. p. 74–99.
20. Sulis E., Farias D. I. H., Rosso P., Patti V., Ruffo G. Figurative messages and affect in Twitter: Differences between #irony, #sarcasm and #not. *Knowledge-Based Systems*. 2016, 108. p. 132–143.
21. Sullivan A. The varieties of verbal irony: a new neo-Gricean taxonomy. *Lingua*. 2019, 232. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.102740>
22. Wilson D., Sperber D. On verbal irony. *Lingua*. 1992, 87(1). p. 53–76.

REFERENCES

1. Attardo, S. (2000). Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics*, 32(6), 793–826.
2. Balazh, V. (2023). Implikatury movlennievoho spilkuvannia v ukrainskykh novynnykh Teleham-kanalakh. Movnyi prostir suchasnoho svitu: tezy dopovidei VII Vseukrainskoi naukovoï konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh uchenykh. (s. 20–24). Natsionalnyi Universytet «Kyievo-Mohylianska Akademiia». [In Ukrainian].
3. Barnden, J. A. (2006). Artificial intelligence, figurative language and cognitive linguistics. *Applications of Cognitive Linguistics*, 1, 431–459.
4. Blome-Tillmann, M. (2013). Conversational implicatures (and how to spot them). *Philosophy Compass*, 8(2), 170–185.
5. Casal, J. E., & Kessler, M. (2023). Can linguists distinguish between ChatGPT/AI and human writing?: A study of research ethics and academic publishing. *Research Methods in Applied Linguistics*, 2(3). <https://doi.org/10.1016/j.rmal.2023.100068>
6. Chia, Z. L., Ptaszynski, M., Karpinska, M., Eronen, J., & Masui, F. (2024). Initial exploration into sarcasm and irony through machine translation. *Natural Language Processing Journal*, 9. <https://doi.org/10.1016/j.nlp.2024.100106>
7. Chia, Z.L., Ptaszynski, M., Masui, F., Leliwa, G., Wroczynski, M. (2021). Machine learning and feature engineering-based study into sarcasm and irony classification with application to cyberbullying detection. *Information Processing and Management*, 58(4). <http://dx.doi.org/10.1016/j.ipm.2021.102600>
8. Clift, R. (1999). Irony in conversation. *Language in Society*, 28(4), 523–553.
9. Grice, H. P. (1978). Further notes on logic and conversation. In: P. Cole, ed. *Pragmatics*, vol. 9, 113–127.
10. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. *Syntax and semantics*, 3, 43–58.
11. Haverkate, H. (1990). A speech act analysis of irony. *Journal of pragmatics*, 14(1), 77–109.
12. Hirsch, G., & Blum-Kulka, S. (2014). Identifying irony in news interviews. *Journal of Pragmatics*, 70, 31–51.
13. Kuranova, S. (2017). Perspektyvy doslidzhennia publichnoi movnoi osobystosti v aspekti zhanrovoi ta rehistrovoi teorii. *Movoznavstvo*, 5, 42–54. [In Ukrainian].
14. Kuranova, S. (2023). War–Writer–Text: Discursive Features (on the Material of Oksana Zabuzhko's Essays). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 10, 69–88.

15. Lagerwerf, L. (2007). Irony and sarcasm in advertisements: Effects of relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics*, 39(10), 1702–1721.
16. OpenAI, 2021. ChatGPT [computer software]. <https://openai.com/>.
17. Partington, A. (2011). Phrasal irony: Its form, function and exploitation. *Journal of pragmatics*, 43(6), 1786–1800.
18. Reyes, A., Rosso, P., & Buscaldi, D. (2012). From humor recognition to irony detection: The figurative language of social media. *Data & Knowledge Engineering*, 74. doi:10.1016/j.datak.2012.02.005
19. Schnell, Z., Varga, E., Tényi, T., Simon, M., Hajnal, A., Járαι, R., & Herold, R. (2016). Neuropragmatics and irony processing in schizophrenia – Possible neural correlates of the meta-module of pragmatic meaning construction. *Journal of Pragmatics*, 92, 74–99.
20. Sulis, E., Fariás, D. I. H., Rosso, P., Patti, V., & Ruffo, G. (2016). Figurative messages and affect in Twitter: Differences between #irony, #sarcasm and #not. *Knowledge-Based Systems*, 108, 132–143.
21. Sullivan, A. (2019). The varieties of verbal irony: a new neo-Gricean taxonomy. *Lingua*, 232. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.102740>
22. Wilson, D., & Sperber, D. (1992). On verbal irony. *Lingua*, 87(1), 53–76.

IMPLICATURES AND IRONY IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Balazh Valentyna Olehivna

*PhD student at the Department of General and Slavic Linguistics
National University of Kyiv-Mohyla Academy
2, Hryhoriya Skovorody Str., Kyiv, Ukraine*

Kuranova Svitlana Ivanivna

*Candidate of sciences in social communications, Associate Professor,
Head of the Department of General and Slavic Linguistics
National University of Kyiv-Mohyla Academy
2, Hryhoriya Skovorody Str., Kyiv, Ukraine*

The article examines the processes of identifying and decoding implicatures and irony in the context of artificial intelligence, specifically using the ChatGPT model. With the current technological advancements, the popularity of large language models and open-access databases is on the rise. However, successfully handling communicative tasks containing elements of hidden, non-verbalized meaning, such as implicatures and irony, remains underexplored. These linguistic strategies, foundational in pragmalinguistic analysis, require cognitive interpretation and consideration of contextual parameters essential for their accurate understanding. The analysis focuses on several types of communicative strategies that reflect the success or failure of artificial intelligence in interpreting hidden meanings. Specifically, a context-free query revealed that AI generally perceives text literally, leading to unsuccessful decoding of implicatures, as the model overlooks hidden meanings not present on the surface. A query using register markers showed AI's tendency to enhance and edit the text rather than detect hidden meanings through register analysis, indicating an insufficient ability to comprehend linguistic nuances on a deeper level. The most successful results were achieved with clarifying queries that included lexical and graphic elements typical of social media, such as hashtags, symbols, and emotional markers. By perceiving these as contextual cues, ChatGPT demonstrated significantly better results in decoding hidden meanings, as these cues help the model orient itself within the communicative context and improve its ability to recognize irony and implicatures. This suggests that the integration of contextual elements, like symbols and markers, can contribute to a more successful perception and reproduction of hidden meanings in AI communication.

Key words: implicature, irony, artificial intelligence, pragmalinguistics, ChatGPT.

UDC 811.115

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.4>

NEOLOGISMS IN INTERNET DISCOURSE: DYNAMICS OF LINGUISTIC INNOVATION IN DIGITAL COMMUNICATION

Bykova Tetiana Valeriivna

Doctor of Philology, Professor,

Professor at the Department of Ukrainian Literature

Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,

9, Pirogova Str., Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0002-8028-3535>

The research explores the dynamic development of neology, focusing on the emergence, formation, and socialisation of neologisms in contemporary linguistic discourse, particularly emphasising the transformative role of Internet communication. As language continuously adapts to technological and social changes, this study investigates the intricate mechanisms of lexical innovation and the factors driving linguistic evolution. Neology emerges as a critical field of linguistic research, examining the complex processes of new word creation and integration. The study reveals that neologisms are not mere linguistic curiosities but significant societal and technological transformation markers. By analysing various word-formation models, including word compounding, blending, abbreviation, and semantic extension, the research provides a comprehensive understanding of how new vocabulary emerges and gains acceptance. Internet discourse stands out as a primary catalyst for linguistic innovation. The research demonstrates that digital communication platforms have fundamentally altered language production, introducing unique communicative strategies characterised by linguistic compression, graphic expressiveness, and emotional intensity. The study identifies multiple formation mechanisms, highlighting how technological advancements stimulate linguistic creativity. Methodologically, the research employs a multifaceted approach, examining neologisms through linguistic, sociolinguistic, and pragmatic lenses. Key findings underscore the dynamic nature of language as a living system constantly negotiating meaning and relevance. The research identifies five critical stages of neologism socialisation: awareness, interest, assessment, trial, and ultimate acceptance or rejection. This process illuminates how language communities integrate and validate new linguistic forms. Theoretically, the study contributes to a broader understanding of language as a responsive, adaptive mechanism for meaning-making. It challenges traditional linguistic paradigms by demonstrating how digital communication fundamentally reshapes vocabulary creation and usage. The study comprehensively explores contemporary linguistic dynamics by mapping the intricate landscape of neologism formation, revealing language as a vibrant, continuously evolving human communication system.

Key words: *neologisms, Internet discourse, linguistic innovation, digital communication, lexical creativity, morphological transformation, language evolution, cognitive linguistics.*

The statement of the problem. Language, as a self-regulating system, is constantly evolving and improving. Due to its dynamic nature, it can enrich the vocabulary with new lexical items. Neologisms are a type of innovative language elements. They cannot be quantified, as many balance on the edge between their introduction into the language and disappearance. In addition, some are short-lived, created to denote a particular phenomenon for a short time, and cannot exist outside the context.

The relevance of researching neologisms in Internet discourse emerges from the profound transformative dynamics of contemporary linguistic development, where digital communication platforms fundamentally reshape language evolution. Modern linguistic scholarship confronts an unprecedented challenge: comprehending the intricate mechanisms of lexical innovation within rapidly changing technological ecosystems. The

exponential growth of digital communication necessitates a nuanced academic exploration of how emerging technological phenomena generate linguistic expressions. Internet discourse represents a complex linguistic laboratory where novel lexical units are continuously created, tested, and either integrated into broader language practices or discarded. This dynamic process reflects linguistic creativity and broader sociocultural and technological transformations.

Researchers can illuminate critical interconnections between technological advancement, communication strategies, and linguistic adaptation by systematically investigating neologism formation. The study transcends traditional linguistic boundaries, offering interdisciplinary insights into how language responds to digital revolution, how communication technologies influence lexical

innovation, and how semantic structures evolve in response to emerging conceptual landscapes. Understanding neological processes provides substantial methodological value for multiple domains, including computational linguistics, communication studies, language education, and semantic research. The research contributes essential theoretical frameworks for analysing linguistic creativity, demonstrating how Internet discourse functions as a sophisticated, self-regulating system of continuous linguistic renewal. The scholarly significance lies in documenting linguistic changes and comprehending the underlying cognitive and technological mechanisms that drive these transformations, positioning neologism research at the intersection of linguistic theory, technological innovation, and social communication.

The aim of the research is to analyse the formation, classification, and socialisation of neologisms within Internet discourse, examining their linguistic mechanisms, functional characteristics, and role in contemporary language evolution.

Research Objectives: to investigate the theoretical foundations of neologisms, clarifying conceptual boundaries and classification principles; to analyse the mechanisms of neologism creation in Internet discourse, including morphological transformations, semantic innovations, borrowing processes, abbreviation strategies; to examine the socialisation stages of neological units across different Internet discourse genres; to identify patterns of neologism emergence, functionality, and potential integration into broader linguistic practices; to explore the relationship between technological development and linguistic creativity in digital communication environments; to develop a systematic methodological approach for tracking and analysing neological processes in Internet discourse.

The study contributes fundamental insights into language dynamics, demonstrating how digital communication platforms continuously reshape linguistic expression and conceptual representation through innovative lexical practices.

Literature review. Research on neologisms in foreign academic circles has a rich and evolving history that spans several decades of linguistic exploration. The journey began in the early 20th century with pioneering works that laid the groundwork for understanding new words and their significance in language. In 1902, Leon Mead made an early breakthrough with his publication "A Brief Study of Literary Style, Slang, and Provincialisms". While not a dedicated dictionary of new words, the book was a significant first step in collecting and examining emerging linguistic

phenomena. A few years later, in 1919, C. Alphonso Smith further advanced the field with "New Words Self-Defined", a more comprehensive work that meticulously catalogued over 420 words. Each entry was accompanied by multiple example sentences, providing context and clarity about the words' meanings and usage.

The 1930s marked a particularly exciting period for neologism research. During this time, numerous specialised dictionaries emerged, capturing the imagination of linguists and language enthusiasts alike. Publications like the Oxford Essential Dictionary of New Words, The Barnhart Dictionary Companion, and the Dictionary of New Words became valuable resources. These works documented new words and sparked widespread public interest in linguistic innovation. Researchers began to delve more profoundly during this period, examining new words from multiple perspectives. They explored the sources of these words, analysed their content, and investigated their structural characteristics. Morphological studies gained prominence, with linguists scrutinising new words through lexical, semantic, and syntactic lenses.

Dwight Bolinger made notable contributions in 1940 by creating a newspaper column called "The Living Language". From 1937 to 1940, he collected and studied emerging words, helping to popularise the study of neologisms among a broader audience. A significant paradigm shift occurred in the 1980s with the emergence of cognitive linguistics. Prominent scholars like George Lakoff, Mark Johnson, Ronald Langacker, and John R. Taylor began approaching new words from a cognitive perspective. Their groundbreaking works offered fresh insights into how language reflects human thought and understanding. Landmark publications during this period included Lakoff and Johnson's "Metaphors We Live by" (1980), which explored metaphor as a crucial theory in cognitive science, and Lakoff's "Women, Fire and Dangerous Things" (1987), which introduced conceptual integration theory. Gilles Fauconnier's "Mental Spaces" (1997) detailed mental space theory analyses, while Fauconnier and Turner's "The Way We Think" (2002) elaborated on conceptual blending theory.

These cognitive linguistic approaches revolutionised the study of neologisms. They demonstrated that new words are linguistic curiosities and complex reflections of human cognitive processes. Metaphors, categorisation, and conceptual blending emerged as key mechanisms through which people express ideas and understand new concepts. The cumulative effect of these studies was profound. Western scholars were

encouraged to approach new words with greater depth and nuance, recognising them as windows into human thought and cultural evolution. What began as simple word collection in the early 1900s had transformed into a sophisticated linguistic and cognitive research field by the turn of the 21st century.

Presentation of the main material. Developing the lexico-semantic system has contributed to the emergence of a special field of theoretical and applied research, a new linguistic science – neology. Studying the problems of neology as a science, the following main issues of neology research in terms of its functioning were identified: establishing the ways of the emergence of new words and meanings, identifying the reasons for the emergence of new words (meanings), outlining the pragmatic context of the use of new vocabulary.

Neology also includes studying the models of neologisms creation and the limitations of their use, studying the principles of attitudes towards new words (their acceptance) in different social, professional, age and other groups, lexicographic processing of new words with indication of pragmatic restrictions on their use in different speech situations, taking into account the social differentiation of the language (Zatsnyi, 2000).

Thus, having analysed their works, we have gained a general understanding of the main tasks that neology is working on. Nevertheless, since this science is relatively new compared to others, most of these issues are still unresolved and cause controversy among scholars in this field. The concept of the term neologism is a central problem of modern neology. This is because this term has appeared relatively late at the centre of linguistic discussion. The starting point for the definition of a neologism is that its form and meaning, or its meaning in a specific communication situation for a certain period, is perceived as something new and unknown.

When studying neologisms, linguists analyse the time of their emergence, spread and implementation in the language. Peter Newmark refers to the etymology of neologism, arguing that in Greek, this term is interpreted as 'néo', meaning 'new' and 'logos', meaning 'word, concept' (Algeo, 1980; Fisher, 1998). French linguist Alain Ray defines this term by considering its linguistic features. Therefore, for a scientist, a neologism is a lexical unit represented by a word or phrase that has not been previously mentioned in the language.

Depending on the sphere of use, a neologism can be a common word or a term. John Algeo shares the opinion of the French researcher, explaining that neologisms are new words or existing words

with a new meaning constantly introduced into the language, often denoting a new concept (Algeo, 1980).

Therefore, there is a need for a systematic analysis of the factors that contribute to the appearance of new words in the lexical system of a language. Any language's development occurs under linguistic and extra-linguistic factors (sociolinguistic or functional-pragmatic). Nevertheless, it cannot be argued that changes occur because of only one of the factors, as they are often interrelated and intertwined. This is because '...language in its evolution shows a twofold dependence – on the environment in which it exists, on the one hand, and the internal mechanism and structure, on the other' (Fisher, 1998).

In the process of socialisation, i.e. the collective acceptance of a new word in society, a neologism goes through five consecutive stages: awareness, the first acquaintance with the innovation; interest in the innovation, the desire to understand it; positive or negative assessment of the innovation; trial period; acceptance/rejection of the innovation.

Thus, it can be argued that the dynamic processes of language development show its close connection with social realities and social needs. After all, the emergence of new phenomena in society implies the emergence of new lexical items. Scholars try to classify these new words depending on how they appear and function in the language, but the debate on this topic is still open. Principles of neologisms classification. Classification is one of the methods of studying any linguistic phenomenon. An important point is that researchers consider different aspects of neologisms when classifying them.

One of the classifications of neologisms takes into account their semantics and structure, so this classification can be called the structural-semantic classification of neologisms, which distinguishes the following types of new vocabulary: lexical (new words), phraseological (new stable word combinations), semantic (new lexical and semantic variants of words or new variants of stable phrases) (Zatsnyi, 2000).

The French linguist Louis Gilbert shared the same opinion, so he identified the following groups of neologisms taking into account the productivity of word formation methods:

1) Phonological neologisms are created from individual sounds or peculiar configurations of sounds. This group also includes new words formed from interjections. Onomatopoeia (sound imitation) is the primary way of creating phonological neologisms.

2) Borrowings. Neologisms of this group belong to the strong neologisms. The general tendency for

them is that they have a phonetic distribution that is not typical for English.

3) Morphological neologisms created from existing morphemes, i.e., those already existing in the language system. The following subtypes of neologisms can be distinguished according to their formation: affixed neologisms, neologisms formed by word compounding, neologisms formed by conversion, and abbreviations.

Borrowing foreign language vocabulary has also played an essential role in replenishing the vocabulary. I.M. Crane, analysing the novelty of the aspect in the recipient language, distinguishes dictionary borrowing, calquing, and semantic borrowing.

The affixal method prevails in the creation of neologisms. Unlike a simple word, a derived word is characterised by semantic dismemberment and internal predication. The key elements of affixal word formation are suffixes and prefixes. The difference between the suffix and prefix methods of word formation is that a prefix usually changes only the meaning of a word, while a suffix, creating a new word, makes it a specific part of speech.

Word compounding is one of the most productive ways of forming neologisms. In forming a compound word, the lexical meanings of both components merge to create a new lexical unit with a new meaning that prevails over the individual meanings of the bases and is characterised by an additional semantic component that none of the bases has. A lexical unit can be formed by combining two or more words.

Conversion is one of the ways of word formation, in which a new word is formed without changing the form of the word and without using word formation tools by transferring one part of speech to another paradigm. One of the prerequisites for the emergence of conversion as a new way of word formation was the grammatical homonymy of many English verbs and nouns due to the collapse of the inflectional system. The productivity of this method of word formation is explained by the analytical structure of the English language, the simplicity of the paradigms of parts of speech and the large number of monosyllabic words (Nikolenko, 2007, p. 68). The tendency to simplify and save linguistic effort is manifested in using short words and abbreviations of lexical items. Abbreviations are a method of word formation that involves cutting off a part of the stem that either coincides with a word or is a phrase united by an ordinary meaning.

Results and Discussions. The most dynamic type of contemporary discourse is the Internet discourse, which is developing intensively, using the

potential of all the latest information technologies and, in fact, the Internet communication network. The term 'Internet' is considered broadly (with a small letter) as a set of networks that work as a whole; in a narrow sense (with a capital letter) as the 'World Wide Web' connected by IP and similar protocols.

Thus, from the point of view of the cognitive-semiological paradigm, discourse reflects the specifics of communication activity. Discourse studies have expanded significantly with the advent of Internet discourse. In addition, the emergence of information technologies has created a cognitive situation requiring a differentiated scientific consideration of the peculiarities of this type of discourse. The rapid development of electronic communication has played an essential role in changing the analysis of discourse features. This innovative Internet discourse has its unique characteristics (Gudz, 2015).

Each discourse is divided into various speech genres, depending on the communicative function and the subject matter of the information presented. 'Genre' is defined as a minimal unit of speech because it has the following characteristics: fullness of semantic meaning, completeness, and stability of genre forms. However, the rapid development of innovative technologies is partially changing traditional ideas about the definition of discourse and the stratification of genres.

The linguistic design of each genre and speech in Internet discourse has unique characteristics that linguists have also studied since the advent of networked communication. Since this form of communication is not exclusively related to written or spoken language, scholars worldwide use a variety of terminology to describe this phenomenon. In his attempts to distinguish between oral, written and networked speech, linguist D. Crystal concluded that networked speech has electronically mediated features of oral and written speech, which allows us to consider it not as a hybrid but as a new type of speech (Crystal, 2006, pp. 47-48).

The terms 'Internet language', 'electronic communication' and 'virtual Internet communication' are widely used in the East Slavic languages. At the same time, in the works of foreign scholars, a wider range of terminology can be traced, including the following 'Netlish', 'Weblish', 'Internet language', 'cyberspeak', 'netling', 'cyberlanguage', 'geek speak', 'netspeak', and 'virtual language'.

The organisation of communication on the Internet is conditionally influenced by the following factors: technical conditions, mode of communication, type of communication, purpose

of communication and educational level of users. These factors provoke maximum compression of information and increase the emotional intensity and expressiveness of the message (Macfadyen et al., 2004).

The next factor that influenced the formation of the Internet language is the widespread use of graphic means to convey the emotional component of the text. Since facial expressions, gestures and intonation are lost during written communication, graphic symbols such as 'emoticons' formed in text mode on a regular keyboard act as compensatory mechanisms that contribute to understanding the psychological aspect of the situation. However, in addition to emoticons, texts are full of paralinguistic means. In the design of an electronic text, they are subject to the following classification: iconic (graphic): photographs, drawings, tables, formulas, symbols; audio (sound): music, speech fragments; multimedia (integration of graphics, sound, dynamics) (Thurlow, 2001).

It is worth noting that graphic means are becoming increasingly widespread, along with verbal means of communication. They are becoming an integral part of electronic media. Internet discourse is the most productive source of neologisms among all the spheres of social communication in society. It can even be argued that they are inextricably linked. After all, it is the development of information technologies that provoke, and even more so requires, the emergence of new vocabulary to denote new technologies or rethink existing ones (Devis, Brewer, 1997; Anderson et al., 2012).

At the same time, neologisms created in the phatic genre, which includes chats, forums, and information groups, are often included in everyday speech, sometimes even losing the status of a neologism. Most of them are abbreviations and acronyms. This is because users try to shorten and simplify their correspondence. The difficulty in using and interpreting such neologisms is that they can be incomprehensible and have no meaning without context. The concept of Internet discourse as its unique form of discourse opens up new areas for research. Increasingly, the Internet is used on portable devices that have become an integral part of life. As more and more communication occurs on the Internet, it becomes increasingly important to understand the functioning of Internet discourse and its impact on creating new vocabulary (Stubbs, 1983).

In the 21st century, any language of the world is actively evolving against the backdrop of the rapid development of information technology. One of the key factors that provokes the emergence of

new vocabulary is Internet communication, which introduces trends in textual economy, simplification of syntactic structures, frequent non-compliance with literary norms and the use of uncodified units. Another characteristic feature of the language of Internet communication is the daily emergence of countless neologisms (Gurz, 2015).

Word-formation neologisms are prominent among the new words caused by intralinguistic factors that actively replenish the English vocabulary. New words are formed based on source words already present in the language and productive word-formation models. Among the main types of word-formation models of neologisms used in IT texts are the following: word compounding, telescoping, abbreviations (abbreviations, acronyms, apocopies), and affixation (prefixation and suffixation).

Compound or composition can be regarded as a process in which two or more elements are put together to form a new unit that functions as one word, and those elements can have the same or different word class. Compound words' meaning is not limited to word meanings overlapping but includes producing new meanings: *thumbstopper*, *rebound guy/girl*, *Facepalm*, and *Binge-watch*.

For example, neologism *screenshot* is made with the help of the combination of words *screen* 'екран' та *shot* 'знімок'.

But first you take a screenshot and then you draw something that is related to it. (MSOC, URL)

The word *photolurkers* is the result of the blending of the words *photo* 'фото' та *lurkers* 'підглядач'.

Web users known as "photolurkers" are flocking to picture album sites to snoop on complete strangers, according to researchers. (FSO, URL)

The merging of two nouns, *photo* 'фото' and *sharing* 'обмін', provoked the emergence of the new word *photo-sharing*.

The photo-sharing social network has announced it is adding view counters to video posts – showing how many people watched the clip. (ILU, URL)

The peculiarity of the above examples is that they represent the novelty of the form, while the total value of both components represents their concept. Usually, they do not present any difficulties for the recipients of the language in their perception and understanding.

Blending/ telescoping is the way to blend two words into one new word, and the most typical method is to blend the front of one word and the behind of another word into a new word. For example, *light* + *radar* = *lidar*, *Amazing*+*awesome*= *Amazome*, *psychological*+*war*= *psywar*, and so on.

Since the language of Internet communication has been singled out as a separate form of communication, regulating it is necessary. The telescopic neologism *netiquette* was coined to denote these rules and norms, meaning “the correct or acceptable way of using the Internet”. In forming this word, the shortened form *net-* from the word internet and the word etiquette merged.

The country is even planning a national test for digital competence in five areas, including the appropriate use of netiquette. (WWYF, URL)

Another revolutionary discovery in information technology was the phenomenon called podcasts. From the point of view of morphology, this neologism combines the shortened bases of the words *iPod* (a trademark of portable media players) and *broadcast* (radio). The new term *podcast* means “a digital media file distributed over the Internet for playback on portable media players.” The peculiarity of this neologism is that its appearance is associated with the journalist Ben Gummerysley, while most other neologisms remain unattributed.

Plus, this guy had a podcast, I have a podcast, first case study, we can talk about our podcasts. (HSWF, URL)

Semantic change refers to a word that does not need any changes to become another new word and owns new meanings and functions. So it is also called “zero derivation”. In English, semantic extension often occurs on simple words, and partial compound words can be converted, but derivation words cannot because derivation words have distinct word suffixes.

For example, “*whip*” is originally a verb, but with its usage in daily communication, it gradually converts into a noun, which refers to the rules in a party. Another example is “*maker*”, which initially refers to people who make things. Gradually, it has become a term for computers, referring to someone striving to make one thing into reality, innovation, and creation. The way is an excellent tool for producing many new words, using limited words to create unlimited new words.

Morphologically speaking, English can be regarded as a polysynthetic language. In this way, using affixes is a typical feature of it. **Affixation** or derivation refers to joining a prefix with a root or root with a suffix to build a new word. In English, affixes are very abundant. According to English Wikipedia, there are 359 roots and 288 affixes (107 prefixes and 181 suffixes) in English. Insignificant numbers can be combined in various ways, producing new words with new meanings.

Generally speaking, a so-called affix should have three features: first, it should be a de-lexicalization

of a word meaning, and it can only express abstract grammar meaning; second, its position should be fixed, often ahead of a word or behind a word; third, it should have strong ability to create a new word. The number of pure affixes in English is enormous; moreover, prefixes' meanings have been completely de-lexicalised. However, the de-lexicalization of just a few suffixes is incomplete, so their meanings have many connections with their original meanings.

According to the above-mentioned, the author classifies the Internet neologisms created by affixation into two kinds: prefixes and suffixes: *errorist*, *motherism*, *granpreneurs*, and *gelivable*. Some Internet neologisms are created by traditional affixes, such as the prefix *de-*, which means to change to the opposite; by adding it to a shopper, create “*deshopper*”. As we know, a shopper is a person who buys things from stores. With the help of *de-*, the meaning becomes the opposite. *Deshopper* refers to persons who buy things due to specific intentions after using them for a short time. They will return them to the shop and ask for a full refund. Another example is the suffix – *preneur*, a new and unconventional suffix. This suffix comes from the word – *entrepreneur* and gradually becomes a suffix. Adding to the grand creates a *granpreneur*, namely “silver ceiling”, which refers to a generation of spirited, vivacious, entrepreneurial grannies. The same is true of the word “*mumpreneurs*”, which refers to mothers who quit their jobs to care for their babies but will take the leisure to do business; they are also mothers of a new generation.

Conclusions and prospects of the research.

The research reveals the intricate dynamics of linguistic evolution in the digital age. Neology emerges as a critical field of linguistic inquiry, focusing on understanding the complex processes of vocabulary expansion and linguistic innovation. At its core, the study illuminates the fundamental nature of neologisms as linguistic phenomena that reflect the continuous adaptation of language to social and technological changes. The investigation demonstrates that language development is not a linear process but a multifaceted interaction between internal linguistic mechanisms and external sociocultural factors. Internet discourse has emerged as a potent catalyst for linguistic transformation, fundamentally reshaping how new words are created, disseminated, and integrated into everyday communication. A significant finding is the pivotal role of digital communication in driving lexical innovation. The research uncovers multiple mechanisms of neologism formation, including word compounding, blending, abbreviation, and semantic extension. These processes are not merely

technical linguistic operations but reflect deeper societal trends toward communication efficiency, creativity, and technological adaptation. The socialisation of neologisms is a nuanced journey involving stages of awareness, assessment, and eventual acceptance or rejection by language users. This process highlights the dynamic nature of language as a living, breathing system that constantly negotiates meaning and relevance. The study's exploration of Internet language as a unique communicative domain is particularly compelling. The research reveals how digital platforms have introduced new communicative strategies characterised by graphic expressiveness, emotional intensity, and a tendency toward linguistic compression. These characteristics challenge traditional understandings of language formation and use, suggesting a more fluid and adaptive linguistic landscape.

The findings underscore the intimate relationship between technological innovation and

linguistic creativity. Neologisms are not merely new words but complex cultural artefacts that capture technological, social, and communicative transformation moments. They serve as linguistic markers of societal change, reflecting how communities adapt their communicative tools to emerging realities. The research contributes to a broader understanding of language as a dynamic system continuously shaped by human creativity, technological advancement, and social interaction. The proliferation of neologisms in Internet discourse demonstrates that language is far from static; it is a vibrant, responsive mechanism for meaning-making that evolves in real-time. The study offers valuable insights into contemporary linguistic dynamics by examining neologism creation and integration processes. It invites further exploration of how language adapts to technological and social transformations, presenting a nuanced view of linguistic innovation beyond traditional structural analyses.

BIBLIOGRAPHY

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.
2. Гудзь Н. О. Інтернет-дискурс як новий тип комунікації: структура, мовне оформлення, жанрові формати. 2015. URL: <https://surl.li/nmtpbt>
3. Зацний Ю. А. Іншомовні запозичення як засоби поповнення інноваційного словникового фонду сучасної англійської мови : монографія. Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2000. 379 с.
4. Ніколенко А. Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика. Вінниця : Нова книга, 2007. 528 с.
5. Столярова М. О. Етикет у віртуальній англійській комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Київ, 2005. 209 с
6. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 420 с.
7. Abusa'aleek A.O. Internet Linguistics: A Linguistic Analysis of Electronic Discourse as a New Variety of Language. 2015. URL: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ijel/article/download/42111/24347>
8. Ahn von Luis. Massive-scale online collaboration. (MSOC) URL: https://www.ted.com/talks/luis_von_ahn_massive_scale_online_collaboration/transcript
9. Algeo J. Where do all the new words come from. New York: American Speech, 1980. 297 p.
10. Anderson J., Allopenna P., Guralnik G., Ferrente D., Santini J. The Ersatz Brain Project: A Brain-Like Computer Architecture for Cognition. *International Journal of Cognitive Informatics and Natural Intelligence*. 2012. № 4, pp. 22–53.
11. Davis B. H., Brewer J. P. Electronic discourse: Linguistic individuals in virtual space. New York: Suny Press, 1997. 217 p.
12. Fauconnier G. & Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and Mind's Hidden Complexities* [M]. New York: Basic Books, 2002.
13. Fauconnier G. *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language* [M], Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
14. Fischer R. Lexical change in present-day English: a corpus-based study of the motivation, institutionalization, and productivity of creative neologisms. Tübingen: Narr, 1998. 209 p.
15. Fowler R. *Linguistic Criticism*. Oxford: OUP, 1996. 262 p.
16. Keen A. Where in the world will you find the most advanced e-government? (WWYF) URL: <https://surl.li/qphlkl>
17. Lakoff G. & M. Johnson. *Metaphor We Live By* [M]. Chicago: Chicago University Press, 1980.
18. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind* [M]. Chicago: The CUP, 1987.
19. Newmark P. *A Textbook of translation*. London: Cassell, 1988. 217 p.
20. Parsons. J. Instagram's latest update will reveal how many people viewed your posts. (ILU). URL: <https://surl.li/thzwfz>

21. Rey A. *Essays on Terminology*. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 223 p.
22. Stubbs M. *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Chicago: University of Chicago Press, 1983. 279 p.
23. Thurlow C. *Internet and Language*. 2001. URL: https://www.researchgate.net/publication/288910797_The_Internet_and_language
24. Wallace Chr. How to stop swiping and find your person on dating apps. (HSWF) URL: <https://surl.li/kkhxfk>
25. Clark N. Smile For The Cam-Era! (SFC) URL: <https://surl.li/wlxlpo>
26. Crystal D. *Language and the Internet: 2nd ed.* Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 318 p.
27. Cook G. *Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 1989. 180 p.

REFERENCES

1. AbuSa'aleek, A.O. (2015). *Internet Linguistics: A Linguistic Analysis of Electronic Discourse as a New Variety of Language*. URL: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ijel/article/download/42111/24347>
2. Ahn von Luis. *Massive-scale online collaboration. (MSOC)*. URL: <https://surl.li/nmtpbt>
3. Algeo, J. (1980). *Where do all the new words come from*. New York: American Speech, 297 p.
4. Anderson, J., Allopenna, P., Guralnik, G., Ferrente, D., Santini, J. (2012). *The Ersatz Brain Project: A Brain-Like Computer Architecture for Cognition. International Journal of Cognitive Informatics and Natural Intelligence, 4*, pp. 22–53.
5. Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky. [Fundamentals of communicative linguistics]*. Kyiv: Akademiia. 344 s. [in Ukrainian].
6. Clark N. Smile For The Cam-Era! (SFC) URL: <https://www.thesun.co.uk/news/4181817/awkward-david-cameron-corbryn-supporter-labour-councillor-selfie-photobomb-music-festival/>
7. Crystal, D. (2006). *Language and the Internet: 2nd ed.* Cambridge: Cambridge University Press, 318 p.
8. Cook, G. (1989). *Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 180 p.
9. Davis, B. H., Brewer, J. P. (1997). *Electronic discourse: Linguistic individuals in virtual space*. New York: Suny Press, 217 p.
10. Faconnier, G. & Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and Mind's Hidden Complexities [M]*. New York: Basic Books.
11. Fauconnier, G. (1997). *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language [M]*, Cambridge: Cambridge University Press.
12. Fischer, R. (1998). *Lexical change in present-day English: a corpus-based study of the motivation, institutionalization, and productivity of creative neologisms*. Tübingen: Narr, 209 p.
13. Fowler, R. (1996). *Linguistic Criticism*. Oxford: OUP, 262 p.
14. Gudz, N. O. (2015). *Internet-dyskurs yak novyi typ komunikatsii: struktura, movne oformlennia, zhanrovi formaty. [Internet discourse as a new type of communication: structure, language design, genre formats]*. URL: <https://surl.li/smlbqx> [in Ukrainian].
15. Keen, A. *Where in the world will you find the most advanced e-government? (WWYF)* URL: <https://ideas.ted.com/where-in-the-world-will-you-find-the-most-advanced-e-government-estonia/>
16. Lakoff, G. & M. Johnson. (1980). *Metaphor We Live By [M]*. Chicago: Chicago University Press.
17. Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind [M]*. Chicago: The CUP.
18. Newmark, P. (1988). *A Textbook of translation*. London: Cassell, 217 p.
19. Nikolenko, A. H. (2007). *Leksykolohiia anhliiskoi movy – teoriia i praktyka. [Lexicology of the English language – theory and practice]*. Vinnytsia : Nova knyha, 528 s. [in Ukrainian].
20. Parsons, J. *Instagram's latest update will reveal how many people viewed your posts. (ILU)*. URL: <https://www.mirror.co.uk/tech/instagrams-latest-update-reveal-how-7356457>
21. Rey, A. (1995). *Essays on Terminology*. Amsterdam: John Benjamins, 223 p.
22. Stoliarova, M. O. (2005). *Etyket u virtualnii anhlo-movnii komunikatsii (na materialii chatlainovykh sesii): dys. ... kand. filol. nauk: spets. [Etiquette in virtual English communication (based on the material of chatline sessions)]*. 10.02.04. Kyiv, 209 s. [in Ukrainian].
23. Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Chicago: University of Chicago Press, 279 p.
24. Thurlow, C. (2001). *Internet and Language*. URL: <https://surl.li/kkhxfk>
25. Wallace, Chr. How to stop swiping and find your person on dating apps. (HSWF) URL: <https://surl.li/wlxlpo>
26. Yakhontova, T. V. (2009). *Linhvistychna henolohiia naukovoii komunikatsii : monohrafiia. [Linguistic genealogy of scientific communication: a monograph]*. Lviv: Vydavnychy tsestr LNU imeni Ivana Franka, 420 s. [in Ukrainian].

27. Zatsnyi, Yu. A. (2000). Inshomovni zapozychennia yak zasoby popovnennia innovatsiinoho slovnykovoho fondu suchasnoi anhliiskoi movy: monohrafiia. [Foreign language borrowings as a means of replenishing the innovative vocabulary fund of modern English: a monograph]. Zaporizhzhia: Zaporizkyi derzhavnyi universytet, 379 s. [in Ukrainian].

НЕОЛОГІЗМИ В ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ: ДИНАМІКА МОВНИХ ІННОВАЦІЙ У ЦИФРОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Бикова Тетяна Валеріївна

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української літератури

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
вул. Пірогова, 9, Київ, Україна

У статті досліджується динамічний розвиток неології з акцентом на виникненні, формуванні та соціалізації неологізмів у сучасному лінгвістичному дискурсі, з особливою увагою на трансформаційній ролі інтернет-комунікації. Оскільки мова постійно адаптується до технологічних і соціальних змін, це дослідження вивчає складні механізми лексичних інновацій та чинники, що зумовлюють мовну еволюцію. Неологія постає як найважливіша галузь лінгвістичних досліджень, що вивчає складні процеси творення та інтеграції нових слів. Дослідження показує, що неологізми є не просто лінгвістичними курйозами, а важливими маркерами суспільних і технологічних трансформацій. Аналізуючи різні словотвірні моделі, зокрема складання слів, змішування, аббревіацію та семантичне розширення, дослідження дає комплексне розуміння того, як нова лексика з'являється та набуває визнання. Інтернет-дискурс виділяється як основний каталізатор мовних інновацій. Дослідження демонструє, що цифрові комунікаційні платформи докорінно змінили мовне творення, запровадивши унікальні комунікативні стратегії, що характеризуються лінгвістичною компресією, графічною виразністю та емоційною інтенсивністю. Дослідження виявляє численні механізми формування, підкреслюючи, як технологічний прогрес стимулює лінгвістичну творчість. Методологічно дослідження використовує багатогранний підхід, розглядаючи неологізми крізь лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний ракурси. Висновки підкреслюють динамічну природу мови як живої системи, фокусуючи значення та його релевантність. Дослідження виокремлює п'ять критичних етапів соціалізації неологізмів: усвідомлення, зацікавленість, оцінка, випробування та остаточне прийняття або відторгнення. Цей процес висвітлює, як мовні спільноти інтегрують і затверджують нові мовні форми. Теоретично дослідження сприяє ширшому розумінню мови як чутливого, адаптивного механізму творення смислів. Воно кидає виклик традиційним лінгвістичним парадигмам, демонструючи, як цифрова комунікація докорінно змінює створення та використання вокабуляру. Дослідження всебічно досліджує сучасну лінгвістичну динаміку, мапуючи складний ландшафт утворення неологізмів, розкриваючи мову як живу, постійно еволюціонуючу систему людської комунікації.

Ключові слова: неологізми, інтернет-дискурс, мовні інновації, цифрова комунікація, лексична творчість, морфологічні трансформації, еволюція мови, когнітивна лінгвістика.

РОЗВИТОК ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЛЕКСЕМИ *TEGTI У СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Близнюк Катерина Ростиславівна

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри загального і слов'янського мовознавства

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

вул. Сковороди, 2, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8394-3079>

Праслов'янська мова після свого розпаду залишила велику кількість лексики у сучасних слов'янських мовах, проте похідні мовні одиниці, що розвинулися з цієї лексики засвідчують не тільки особливості словотвору й фонетики відповідних мов, а й розширення первісної семантики успадкованих лексем. Відповідно постає потреба аналізу лексики близькосторідних мов для виявлення способів розширення і модифікації семантики успадкованої лексики. З огляду на цю потребу метою пропонованої розвідки обрано аналіз особливостей розвитку семантики і творення похідних слів від праслов'янської лексики *tegti з виявленням спільного й відмінного у сучасних слов'янських мовах. Об'єктом дослідження є лексема *tegti і похідні від неї. Предметом – словникові дефініції, контексти, етимологія. Аналіз етимологічних, тлумачних і перекладних словників української, польської, чеської, болгарської мов показав, що у їхніх сучасних лексичних системах існує велика кількість похідних від *tegti, проте ці похідні одиниці зазнали або розширення семантики шляхом метафоризації, або звуження через відмирання окремих значень. Виявлено, що в польській мові розвинулися два корені *teng- (із чергуванням на tong-) і *siag-. Дослідження показало, що слова з коренем *teng- мають змішану семантику, де поряд стоять сум, сила, прагнення, потуга і тягар. Більше похідних утворилося від кореня *siag-, вони зберегли значення тягара і тяжіння, але також розвинули семантику в бік негативного впливу на фізичний та емоційний стан людини. У болгарській мові похідні від *tegti не втратили значення тягара чи дії зі значенням «тягнути», але розвинули значення, пов'язані з силою та сумом, при цьому компонент «сум», на відміну від польської мови, присутній майже у всіх дефініціях. У чеській мові похідне від *tegti слово touha означає сильне бажання або жадібність, зберігаючи лише в деяких контекстах семантику суму.

Ключові слова: праслов'янська мова, слов'янські мови, лексика, етимологія, семантика, корінь, похідні слова, словник, компаративістика.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Спільний предок усіх сучасних слов'янських мов, праслов'янська зазнала остаточного розпаду в VI ст. н. е., залишивши великий пласт лексики. Як зауважує В. Лучик: «Однією з унікальних властивостей мови є акумулювання людського досвіду і збереження його в слові. За внутрішньою формою слова, відображеною в його етимології, можна встановити, як було пізнане явище і коли про нього з'явилося поняття. Тому реконструйований лексичний склад праслов'янської мови є системою, що утворює мовну картину світу її носіїв і в якій закріплені матеріальна та духовна культури давніх слов'ян» (Лучик, 2013, с. 83).

Після розпаду праслов'янської мови кожен слов'янський народ почав формувати свою власну мовну картину світу. Успадкована лексика як її фрагмент не лише збереглася, але й утворила багато нових похідних слів, звузила,

розширила чи змінила свої значення відповідно до культурних, соціальних та історичних умов життя народів. Важливо, що в процесі цього розвитку деякі значення слів зазнали значних змін, іноді навіть ставши протилежними до первісних. На ці процеси звертають увагу автори праці «Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов»: «Значення слова визначається не тільки явищами навколишнього світу, назвою яких слово є, а й системою слів даної мови в даний період, тобто різноманітними семантичними стосунками слова до інших у системі. А оскільки лексичні системи сучасних слов'янських мов значно відрізняються від лексичної системи праслов'янської мови, то ні одне слово з сучасних слов'янських мов у принципі не може точно відповідати праслов'янському» (Мельничук, 1966, с. 539). Зміни в структурі значення слів потребують додаткового дослідження, оскільки вони відбивають складні процеси мовної еволюції та

взаємодії між різними мовними спільнотами. Аналіз цих змін може надати цінну інформацію про шляхи розвитку слов'янських мов та їхні взаємозв'язки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Етимологія, семантичний розвиток, утворення похідних від праслов'янської лексики завжди привертала увагу дослідників. Так, В. Склярченко здійснив реконструкцію праслов'янських безсуфіксних дієслів і простежив їхній подальший розвиток у слов'янських мовах. До таких дієслів учений зарахував *česti «шкрябати, чесати», *drebti «дрібнити, дробити», *klepti «бити, клепати», *stet'i «покривати», *šesti «іти», *tepti «гріти, робити теплим», *žesti «бажати, хотіти» тощо (Склярченко, 2019, с. 3); *berti «брати», *dverti «протягуватися, розходитися в сторони», *gerŭti > *žerŭti «горіти, палати», *merŭti > *merŭti «темніти», *nerŭti «метати ікру», *tverti «творити», *zerŭti «сяяти; дивитися на те, що сяє, блищить» та ін. (Склярченко, 2020, с. 3). Проаналізувавши механізми творення похідних, В. Склярченко сформулював правило, за яким під час творення іменників від безсуфіксних дієслів у праслов'янській мові відбувалося чергування кореневого *e* на *o*.

Л. Ніколаєнко простежила особливості розвитку семантики слів на позначення заздрості в українській, польській та російській мовах. Вчена виявила, що назви заздрості в них походять від дієслів, які в праслов'янській мові-основі «позначали зорове сприйняття *viděti 'бачити' та *zbrěti 'дивитися'» і дійшла висновку, що «з погляду діахронії назви заздрості в порівнюваних мовах розвивалися переважно у напрямку від полісемантичності до звуження і конкретизації семантики» (Ніколаєнко, 2019, с. 46).

Л. Довбня простежила історію семантичних трансформацій лексем на позначення матеріальних першооснов людського буття (автор до них зараховує одиниці *вода*, *земля* і *вогонь*). На відміну від дослідження Л. Ніколаєнко, матеріал Л. Довбні показав, що аналізовані лексеми розширили свою семантику, порівняно з первісною, що могла існувати в праслов'янській мові. Причиною розширення стали процеси метафоризації та метонімізації. Дослідниця робить висновок, що «праслов'янські лексеми на позначення першооснов буття людини активно функціонують упродовж багатьох епох, зберігаючи своє основне значення і розвиваючи цілу низку лексико-семантичних варіантів на периферії семантичних структур. Історія їхньої семантичної трансформації означена активними метонімічними змінами, унаслідок яких

розвивається переважно радіальна полісемія. Метафоризація ж менш виражена, подекуди вона сприяє формуванню елементів ланцюжкової полісемії» (Довбня, 2019, с. 120).

І. Нечитайло дослідила семантико-словотвірну еволюцію метеонімів праслов'янського походження і виявила, що «діалектні девербативи-метеоніми утворилися переважно на базі дієслів фізичної дії з актуалізацією компонентів "суб'єкт", "ознака" та "процес дії"» (Нечитайло, 2021, с. 58).

Дослідження семантичного та словотвірного розвитку праслов'янської лексики демонструють складність і багатогранність трансформацій, що відбувалися після розпаду праслов'янської мови під впливом різних лінгвістичних і культурних факторів. Саме тому важливим є застосування історичного підходу до вивчення мовних явищ, що сприятиме глибшому розумінню еволюції слов'янських мов.

Формулювання мети і завдань статті.

Метою пропонованої розвідки є аналіз особливостей розвитку семантики й творення похідних від праслов'янської лексеми *tegti з виявленням спільного й відмінного у сучасних слов'янських мовах. Об'єктом дослідження є лексема *tegti і похідні від неї. Предметом – словникові дефініції, контексти, етимологія. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: виявлення лексем, похідних від *tegti, у сучасних слов'янських мовах; дослідження їхньої етимології і сучасної семантики; аналіз слов'янських перекладних словників для встановлення подібностей і відмінностей у значеннях досліджуваних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На думку В. Лучика, «суть мови як суспільного явища полягає у тому, що вона має антропоцентричний характер, тобто виражає сприйняття саме людиною зовнішнього та внутрішнього світів і насамперед усього того, що безпосередньо пов'язане з нею» (Лучик, 2013, с. 84). Водночас, як зауважує вчений, «найдавніша людина сприймала себе насамперед як фізіологічне тіло (розуміння душі прийшло пізніше)» (Лучик, 2013, с. 84). Саме тому первісна лексика на позначення станів і почуттів людини має тісний зв'язок з фізіологією і фізичною образністю. Наприклад, сум, тугу, страждання, переживання, пригнічення давні українці зафіксували у фразеологізмах *важким тягарем лежати на серці*, *душа несе тягар*, *лягти тягарем на плечі*, *нести тягар на собі (на плечах)*; а звільнення від цього стану – *здіймати (важкий) тягар з душі (з серця)*, *скидати з грудей (з душі / з плечей / з серця) тягар*, *тягар звалився з плечей*. У цих

фразеологізмах бачимо прямий зв'язок почуттів суму й туги із важкістю, тягарем.

А. Брюкнер в «Етимологічному словнику польської мови» також відзначає зв'язок між тугою, прагненням і силою, тягарем. Такий висновок робимо на підставі двох словникових статей: «*tążyć*, 'прагнути, тужити', у 16 і 17 ст., часто в Потоцького: »*duchem tąży w niebo*«, »*tąży do ziemie*«, »*tąży z pola do chlewa świni*«; похідні *tużyć*, *tużebnik* (назва трави, Станько, 1472 р.); від *tęga*, *tuga* (див. *tęga*)» (Брюкнер, 1985, с. 567) і «*tęga*, див. *tążyć*: »*wielmi mi tęga ro tobie*«, Мончинський, 1564 г., »*bardzo tąże za toba*«, 'сумую'; »*tęga, żądanie*«; *tuha* (з чеської) в Езопа: »*tuhy zapomnieli*«; *tęgi*, 'сильний', *tęgo*, *tęgość*, *nateżać się*, *wyteżać*, *tężyzna*; *tężec* 'спазм', *tężeć*; від того самого кореня, що й *ciągi*, *ciężki*, похідне (*teng-* : *tong-*). У складних словах (назвах): *Tęgobor*, *Tęgomir* в Бранденбургу 929 р.; *Tugomirići*, давній хорватський рід, 1102 р., *Tuga* в легенді про хорватське переселення у 10 ст.» (Брюкнер, 1985, с. 570). Отже, як іменник *tęga*, так і дієслово *tążyć* у польській мові мають змішану семантику, де поряд стоять сум, сила, прагнення, потуга, тягар, а об'єднують їх корені *teng-* і *tong-*.

«*Wielki słownik języka polskiego*» (також «*Słownik języka polskiego PWN*») не фіксує в сучасній літературній польській мові слова *tążyć*, як і будь-яких інших слів із коренем *tong-*, але пропонує кілька словникових статей для одиниць із коренем *teng-* (*tęg-*). Зокрема *tęgi*, *tęgość*, *tęgo* і *tęgawu* презентовані у виданні як такі, що вживаються із XVI ст. і походять від праслов'янського *toğь «тугий, розтягнутий», «твердий, жорсткий, напружений; ємний», при цьому в корені названих слів відбулося чергування голосних *ę* та *o*, тому вони є пов'язаними з праслов'янськими одиницями *tegti, *tęgo «тягнути», а також *tęgati «розтягнути, напнути». Слова *tęgi*, *tęgość*, *tęgo* і *tęgawu* у сучасній польській мові асоціюються передовсім із фізичною силою, великим розміром, докладанням великої сили.

Продуктивнішими для сучасної польської мови стали інші похідні від праслов'янських *tegti і *tęgati корені *ciąg-* і *cięg-*. «*Wielki słownik języka polskiego*» реєструє такі з них: *ciężar*, *ciężarek*, *ciężarny*, *ciężarowiec*, *ciężarowy*, *ciężarówka*, *ciężary*, *ciężkawy*, *ciężki*, *ciężko*, *ciężkostrawny*, *ciężkość*; *ciąg*, *ciągać*, *ciągać się*, *ciągle*, *ciągliwie*, *ciągliwość*, *ciągliwy*, *ciąгло*, *ciąглоść*, *ciągly*, *ciągnąć*, *ciągnąć się*, *ciągnięcie*, *ciągnik*, *ciągniony*, *ciągota*, *ciągotka*, *ciągutek*, *ciągutka*, *cięża*, *ciężyc* та інші.

А. Брюкнер в «Етимологічному словнику польської мови» також наводить два відпо-

відні слова *ciąg* і *ciężki*: «*ciąg*, 'послідовність у часі та місці' (»*ciąg dalszy*«, »*w ciągu lat*«), від початкового, механічного поняття; *ciągnąć*, але рос. *tjanut'* без *g* (правильніше, ми *g* вставили пізніше), *wedle ciągu*; *ciężły*; сполуки: *rociąg* ('нахил' і 'залізничний потяг'); *przeciąg* (повітря); *zaciąg* ('вербування', *żołnierz zaciężny*); *wyciąg*, і відповідні дієслова; *naciągać* кого, німецьке *aufziehen* ('знущатися з когось'); згідно зі старим способом творення прислівник *wciąż*, 'безперервно'; *cięża*, 'вагітність', 'хвороба', і *ciężyc*, 'турбувати', 'жалітися', своїм значенням пов'язані з *ciężki*; *ciągadło*, 'дишло' (старе і діалектне); у складних словах *korkociąg*, *samociązki* ('що сам тягне'); жартівливе *ciężniskyra* ('шведць'); давнє *robociądz* ('працівник'); *ciąg* досі є судовим терміном для грабунку і в тому ж значенні його замінили на *ciądza* і *cięża*; дієслово *ciądzać* і *ciężać*; *ciądzacz* або *ciężebnik*, 'що грабує'. Наше *ciądzać* це чеське *tazati*, 'катувати', російське *istjazat'* 'катувати' (*pytanie* буває катування, див. *pytać*), церковне *tędzati*, *tęza*, *tęzba*, про всі 'суперечки' (у нас *ciężba*). Поряд із 'потягом' цей корінь означає 'обтяження', див. *ciężki*; з голосним *ę*, див. *tęgi* і *tążyć*» (Брюкнер, с. 60–61) і «*ciężki*, *ciężka*, 'вагітна', *ciężyc*, *ciężar*, *ciężarna*, *ciężarowy*, *ciężkość*, *uciężliwy*; праслово; церковне *tęzik*, *tęzest'*, *tęzawa*, *tęgost'*, 'тягар', чеське *tiežky*, *tiž*, *tihota*, 'тягар' (*tęžar** або *tęžak* в інших слов'ян означає тільки 'працівника', не 'тягар', як у нас), російське *tiažkij*, *tiažolj* (у теперішніх письменників і розмовне *cze-* або *czizolj*), *tiagota*, 'тягар'. Щодо кореня див. *ciąg*; із самим *ciężki* (церковнослов'янське *otęg-cziti*, 'обтяжити'; від того *tęg-* з суфіксом *-k*, *tęzik*) порівняйте литовське *tingus*, *ting(ē)ti*, *npo* 'обважніших, лінєвих', данське *tung*, 'тяжкий'» (Брюкнер, с. 64). Бачимо, що слова з коренями *ciąg-* і *cięż-* від початку асоціюються з тяжінням, тягарем, вагою, а тому розвивають свою семантику в бік того, що обтяжує людину, тобто турбот, хвороб, злочинів, покарань і лінощів. На периферії опиняються значення, пов'язані з протяжністю в часі та вплутуванням (втягуванням) особи у що-небудь.

Отже, похідні від праслов'янських лексем *tegti і *tęgati у польській мові зберегли головне значення «тягнути», «тягар», але на периферії їхньої семантики розвинулися також семи «туга», «сум», «турбота», «прагнення», «схильність». Крім того, у сучасній польській мові не збереглися всі похідні від *tegti, що сформувалися протягом століть після розпаду праслов'янської мови. Перевагу отримали слова з коренями *ciąg-*, *cięż-*, менше *tęg-*, у яких досі домінують первісні семи «тягнути» і «тягар».

Сучасна болгарська мова також демонструє розвиток похідних від лексеми *tęgti у двох напрямках: метафоризація ваги, тягаря як причини негативного психо-емоційного стану людини і розширення первісного значення через специфікацію. У виданні «Речник на съвременния български книжовен език» нам вдалося знайти такі лексеми, що функціонують у сучасній літературній болгарській мові та їхні дефініції: *«тъга ж. Почуття жалю про щось недосягнуте або втрачене; мука, печаль, журба. Очите, дълбоко хлътнали в орбитите си, изразяваха безнадеждна тъга. Вазов. Грей чуждо слънце в тоя чужда край; / устата жад, тъга душата трови. П. П. Славейков. Отчаяние и безутешна скръб се възцари в сърцата, тъга засени добродушните селяшки лица. Елин Пелин»* і *«тъжа, -иш, мин. св. -йх, несв., непрех. 1. Відчувати тугу, сум, жаль. Не плачи, майко, не тъжи, / че станах ази хайдутин. Ботев. От своята килия той виждал майка си и своята невяста как по цял ден тъжат и плачат за него. Влайков. Защо е кахърна толкова, болна ли е или тъжи за бащин дом? К. Петканов. 2. Диал. Сумувати в траурі після чиєїсь смерті»* (Речник на съвременния български книжовен език, 1959, с. 445). Крім того, одиниці *тъга* і *тъжа*, мають такі спільнокореневі *тъговит* «сумний, тужливий», *тъговен* «сумний, тужливий», *тъгувам* «бути охоплени сумом, тугою, жалем», *тъгуване* іменник від *тъгувам*; *тъжба* «оплакування, туга, сум», *тъжачка* «плакальниця; жінка, що оплакує мерця; плач як народна пісня над померлим чи могилою» (Речник на съвременния български книжовен език, 1959, с. 445). Отже, одиниці з коренем *тъг-* у сучасній болгарській мові пройшли шляхом метафоризації та розвинули значення, пов'язані з негативним психо-емоційним станом людини, її діями у такому стані та ритуалами.

Інший варіант цього кореня *тяг-* демонструє змішану семантику, де одні похідні стоять ближче до суму й туги, а інші до сили й потягу. Зокрема, словник фіксує такі одиниці: *«тяга, мн. няма, ж. (рус.). 1. Рух нагору гарячого повітря (газів, диму) в печах, котлах та інших пристроях, викликаний різницею тиску. Комин със силна тяга. 2. Спец. Тяга, рушійна сила. Конна тяга. Моторни тяга»*; *«тягостен, -тна, -тно, мн. -тни, прил. Той що тисне, пригнічує, мучить. Тягостно чувство. придружаваше всяка негова мисол, като че му тежеше някакъв грях. П. Немиров. Наствни тягостно мълчание, Всички почувствуваха колко жес-тока беше съдбата на работниците. Д. Дімов.*

Тягостно впечатление. Тягостно настроение. Тягостни мисли», а також похідні *тягост* у значенні «тягар» і *тягостно* «обтяжливо, гнітюче» (Речник на съвременния български книжовен език, 1959, с. 455). В одиницях із коренем *тяг-* частково зберігається первісне значення «тягар», «тягнути», але розвивається в бік сили і прикладання сили, а також метафоризується у стан тягаря на душі, проте не в значенні «сум», «туга», а як «тиск» і «пригнічення».

Друга гілка похідних лексем від праслов'янського *tęgti, що зберегла оригінальні значення «тягар» і «тягти», широко репрезентована у сучасній болгарській мові такими одиницями: *теглич, теглене, теглилка, теглило, теглич, тегло, тегловен, тегля, тегля се, тегна, тегнене, тегоба, тегота, теготя, теготя се, тежа, тежене, тежест, тежина, тежко, тежкотоварен, тежкотонажен, тежнение, тежък* (Речник на съвременния български книжовен език, 1959, с. 389–392). Вони позначають фізичну вагу (тягар), силу тяжіння, процес тягнення, пристрої, механізми, осіб чи істот, що виконують дію тягнення. Проте майже всі одиниці також демонструють значення «печаль», «біль», «сум» або їхні переживання: *теглило, тегло, тегловен, тегля, тегоба, тегота, теготя, теготя се, тежа, тежене, тежест, тежина, тежко, тежнение, тежък*. Тобто у групі лексем із коренем *тег-* відбулася метафоризація тягаря і розвиток значень похідних від *tęgti у бік суму й туги.

Отже, у болгарській мові під час творення похідних від праслов'янського *tęgti попри те, що збереглося первісне головне значення «тягар, щось важке», «тягти», але розвинулися значення «сила», «фізична тяга» і стали домінантними значення «сум», «туга», «жаль».

Ще далі в розвитку семантики похідних від *tęgti пішла чеська мова, де іменник *touha* згідно зі словником «Slovník spisovného jazyka českého» означає сильне, інтенсивне, пристрасне бажання; прохання або навіть жадібність. Також *touha* може називати когонебудь або що-небудь, чого бажають або за чим тужать. Чесько-український словник стверджує, що чеська *touha* українською означає «жага», «жадоба», «хіть», а якщо це буде *touha po domově*, то значення розширяться до «туга за батьківщиною, ностальгія» (1989, с. 427). Аналогічна ситуація спостерігається у похідних. Наприклад, прикметник *toužebný* означає «жагучий, палкий, пристрасний, заповітний» і «жаданий, жданий, довгожданий» (Чесько-український словник, 1989, с. 428); прислівник *toužebně* українською перекладають як

«жагуче, палко, пристрасно» та «нетерпляче, з нетерпінням» (Чесько-український словник, 1989, с. 428). Так само «бажаний, жаданий» і «довгожданий» позначає прикметник *toužený* (Чесько-український словник, 1989, с. 428).

Двоїсту семантику слова *touha* фіксує етимологічний словник чеської мови. На думку І. Рейзка, *touha* раніше означала не тільки бажання чогось, але й тугу, сум, горе, смуток, усяку тяжкість душі (Rejzek, 2015, с. 703–704). Чеський етимологічний та український етимологічний словники виводять походження цього слова від праслов'янського *toga, тобто «сила, міцність; в'ялість, інертність, лінощі; стійкість, витривалість, жорсткість» (Етимологічний словник української мови, 2006, с. 667), також це слово пов'язане з *togъ «тугий, міцний» і *tegyъ «тяжкий». Тому цілком природним став розвиток значень, пов'язаних не тільки з тяжінням, що не знайшло задоволення, тому стало тягарем, болем, сумом, тугою, а й з тяжінням, що проявляється через бажання, прагнення чи навіть жадібність.

І. Ющук у «Словнику української мови VI століття» наводить такі лексичні одиниці, що є похідними від праслов'янського *tegti в сучасних слов'янських мовах: «туга ж. – вл. *tuha* (спека); чес. *touha*; слн. *tuga*; серб. *tuga*»; «тугий – вл. *tuhі*; чес. *tuhý*; слн. *tog*»; «тугість ж. – вл. *tuhost*; чес. *tuhost*; слн. *togost*» (Ющук, 2017, с. 324), «тужба ж. – вл. *tužba*; чес. *tužba*; слн. *tužba*; серб. *tужба*», «тужити недок. – вл. *tužić*; чес. *toužiti* (прагнути); слн. *tožiti*; серб. *тужити*», «тужливий – чес. *touživý*; слн. *tužljiv*; серб. *тужљив*», «тужний – вл. *tužny*; чес. *toužný*; слн. *tožen*; серб. *тужан*»; «тяжа ж., тягар ч. – вл. *ćeža*; слн. *teža*; серб. *тежа*», «тяжіти недок. – слн. *težiti*; серб. *тежити* (прагнути)», «тяжкий –

вл. *ćežki*; чес. *těžký*; слн. *težek*; серб. *тежак*», «тяжко присл. – вл. *ćežko*; чес. *těžko*; слн. *težko*; серб. *тешко*», «тяжчати недок. – вл. *ćeši* (тяжчий); чес. *těžkati*; серб. *тешчати*» (Ющук, 2017, с. 325–326). Учений наголошує, що всі слова, подані в словникових статтях не є еквівалентними, а тим більше не є перекладами одне одного, адже з часу розпаду праслов'янської мови, тобто із VI ст. нашої ери, слов'янські народи і їхні мови пройшли різні шляхи розвитку, зазнали різних мовних контактів, прожили власні історичні події, соціальні умови, створили окремі культури.

Висновки та рекомендації для подальших досліджень. Отже, праслов'янське дієслово *tegti породило у сучасних слов'янських мовах велику кількість похідних, що, з одного боку, зберегли первісну семантику, пов'язану з фізичною властивістю – вагою (або тягарем), її ознаками, дією на навколишній світ. З іншого боку, процеси метафоризації посприяли розширенню семантики похідних, що, крім фізичного тяжіння, стали позначати емоційний тягар чи потяг, схильності, бажання, прагнення, коли ці почуття залишалися незадоволеними, людина могла відчувати тугу, жаль, сум. Негативні емоції отримали образне словесне оформлення як тягарі на душі, серці чи плечах. Велика кількість похідних від одиниці *tegti у слов'янських мовах вимагає збору ширшого матеріалу й глибшого дослідження дефініцій і контекстів у всіх слов'янських мовах, тому перспективи подальших досліджень вбачаємо у залученні даних із решти слов'янських мов, що дозволить краще простежити особливості розвитку значень, зміни звукового оформлення й словотвору в похідних від успадкованих із праслов'янської мови лексем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. Відп. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 1966. 596 с.
2. Довбня Л. Е. Семантична трансформація українських лексем на позначення матеріальних першооснов буття. 2019. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*, 6 (74), С. 118–120.
3. Етимологічний словник української мови. Т. 5 : Р-Т. Уклад. : Р. В. Болдирєв та ін.. Київ : Наукова думка. 2006. 702 с.
4. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : В Ц Академія, 2013. 343 с.
5. Нечитайло І. Метоніми в семантико-словотвірній системі праслов'янських ексклюзивів. *Studia Methodologica*. Тернопіль ; Кельце : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. Вип. 52. С. 52–59.
6. Ніколаєнко Л. І. Походження й семантичний розвиток назв заздрості в польській, російській та українській мовах. *Мовознавство*. 2019. № 3. С. 46–55.
7. Речник на съвременния български книжовен език. Т. 3: Р-Я. Гл. ред. акад. Стоян Романски. София. 1959. 692 с.
8. Складенко В. Г. Словотвірна реконструкція праслов'янської лексики (безсуфіксних дієслів) 2. *Мовознавство*. 2020. № 2. С. 3–26

9. Скляренко В. Г. Словотвірна реконструкція праслов'янської лексики (безсуфіксних дієслів) 1. *Мовознавство*. 2019. № 6. С. 3–21.
10. Чесько-український словник. Česko-ukrajinský slovník. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Чехослов. акад. наук, Ін-т чеськ. мови ; уклад. Й. Ф. Андерш та ін.. Т. 2. Київ : Наукова думка, 1989. 711 с.
11. Юшук І. П. Словник української мови VI століття. Київ : Київський міжнародний університет, 2017. 352 с.
12. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa : Wiedza powszechna. 1985. 805 s.
13. Rejzek J. Český etymologický slovník. Leda. 2015. 824 s.
14. Slovník spisovného jazyka českého. URL : <https://ssjc.ujc.cas.cz/> (дата звернення: 10.10.2024).
15. Wielki słownik języka polskiego. URL : <https://wsjp.pl/> (дата звернення: 25.10.2024).
16. Słownik języka polskiego PWN. URL : <https://sjp.pwn.pl/> (дата звернення: 25.10.2024).

REFERENCES

1. Vstup do porivnialno-istorychnoho vyvchennia slovianskykh mov [Introduction to the comparative-historical study of Slavic languages]. (1966). Vidp. red. O. S. Melnychuk. Kyiv : Nauk ova dumka. [in Ukrainian].
2. Dovbnia, L. E. (2019). Semantychna transformatsiia ukrainskykh leksem na poznachennia materialnykh pershoosnov buttia [Semantic transformation of Ukrainian lexemes to denote the material fundamentals of existence]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia" : Seriia "Filolohiia"*, 6 (74), 118–120. [in Ukrainian].
3. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language] (2006). Т. 5 : R-T. Uklad. : R. V. Boldyriev ta in.. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].
4. Luchyk, V. V. (2013). Vstup do slovianskoi filolohii [Introduction to Slavic philology]. 2-he vyd., vypr. i dopov. Kyiv : V Ts Akademiia. [in Ukrainian].
5. Nechytailo, I. (2021). Meteonimy v semantyko-slovotvirnii systemi praslov'ianskykh ekskliuzyviv [Metonyms in the semantic and word-forming system of Proto-Slavic exclusives]. *Studia Methodologica*. Ternopil ; Kieltse : TNPU im. V. Hnatiuka, Vyp. 52. 52–59. [in Ukrainian].
6. Nikolaienko, L. I. (2019). Pokhodzhennia y semantychnyi rozvytok nazv zazdrosti v polskii, rosiiskii ta ukrainskii movakh [Origin and semantic development of names of envy in Polish, Russian and Ukrainian languages]. *Movoznavstvo*. № 3. 46–55. [in Ukrainian].
7. Rechnyk na s'vremennia b'lharsky knyzhoven ezyk [Dictionary of the modern Bulgarian literary language] (1959). Т. 3: R-Ya. Hl. red. akad. Stoian Romansky. Sofyia. [in Bulgarian].
8. Skliarenko, V. H. (2020). Slovtvirna rekonstruktsiia praslovianskoi leksyky (bezsufigsnykh diiesliv) 2. [Word-forming reconstruction of Proto-Slavic vocabulary (suffixless verbs) 2]. *Movoznavstvo*, 2. 3–26. [in Ukrainian].
9. Skliarenko, V. H. (2019). Slovtvirna rekonstruktsiia praslovianskoi leksyky (bezsufigsnykh diiesliv) 1 [Word-forming reconstruction of Proto-Slavic vocabulary (suffixless verbs) 1]. *Movoznavstvo*, 6. 3–21. [in Ukrainian].
10. Česko-ukrainskyi slovnyk. Česko-ukrajinský slovník [Czech-Ukrainian dictionary] (1989). AN URSR, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni, Chekhoslov. akad. nauk, In-t chesk. movy ; uklad. Y. F. Andersh ta in.. Т. 2. Kyiv : Naukova dumka. [in Czech and Ukrainian].
11. Yushchuk, I. P. (2017). Slovnyk ukrainskoi movy VI stolittia [Dictionary of the Ukrainian language of the 6th century]. Kyiv : Kyivskyi mizhnarodnyi universytet. [in Ukrainian].
12. Brückner, A. (1985). Słownik etymologiczny języka polskiego [Etymological dictionary of the Polish language]. Warszawa : Wiedza powszechna. [in Polish].
13. Rejzek, J. (2015). Český etymologický slovník [Czech etymological dictionary]. Leda. [in Czech].
14. Slovník spisovného jazyka českého [Czech etymological dictionary]. URL : <https://ssjc.ujc.cas.cz/> (access date: 10.10.2024). [in Czech].
15. Wielki słownik języka polskiego [Great dictionary of the Polish language]. URL : <https://wsjp.pl/> (access date: 25.10.2024). [in Polish].
16. Słownik języka polskiego PWN [Dictionary of the Polish language PWN]. URL : <https://sjp.pwn.pl/> (access date: 25.10.2024). [in Polish].

DEVELOPMENT OF THE PROTO-SLAVIC LEXEME *TĘGTI IN THE MODERN SLAVIC LANGUAGES

Blyzniuk Kateryna Rostyslavivna

Candidate of philological sciences,

senior lecturer at the Department of General and Slavic Linguistics

National University of Kyiv-Mohyla Academy

2, Skovorody Str., Kyiv, Ukraine

After its disintegration, the Proto-Slavic language left a large amount of vocabulary, but the derived lexemes that have developed in modern Slavic languages testify not only to phonetic and word-forming features but also to the expansion of the semantics of the inherited elements. Therefore, there is a need to analyse the vocabulary of closely related languages to identify ways of expanding and modifying the semantics of the inherited vocabulary. The purpose of the proposed research was to analyze the peculiarities of the development of semantics and the creation of derived words from the Proto-Slavic lexeme *tęgti, with the identification of common and distinctive features in modern Slavic languages. The analysis of etymological, explanatory and translation dictionaries of the Ukrainian, Polish, Czech, and Bulgarian languages showed that there are many derivatives from *tęgti in their modern lexical systems. However, these derivatives have undergone either an expansion of semantics through metaphorization or a narrowing due to the extinction of individual meanings. The study showed that the Polish language developed two roots teng- (alternating with tong-) and ciąg-. Words with the root teng- have mixed semantics, where sorrow, strength, desire, power and burden are next to each other. More derivatives were formed from the root ciąg- they kept the meaning of burden and gravity but also developed semantics of negative impact on a person's physical and emotional state. In Bulgarian, the derivatives of *tęgti preserved the meaning of burden but also developed the meaning of force and sorrow. In Czech, the word touha, derived from *tęgti, means strong desire or greed, retaining only in some contexts the semantics of sorrow.

Key words: *Proto-Slavic language, Slavic languages, vocabulary, etymology, semantics, root, derived words, dictionary, comparative studies.*

УДК 81'33:811.161.2'373

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.6>

УКРАЇНСЬКИЙ ВОРДНЕТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СВІТОВИЙ МОВНИЙ ПРОСТІР

Вакуленко Максим Олегович

доктор філологічних наук, науковий співробітник
лабораторії мовних технологій факультету інформатики
Дармишадтського університету прикладних наук
Шефферштрассе, 3, Дармишадт, Німеччина
<https://orcid.org/0000-0003-0772-7950>

У цій статті розглянуто основні проблеми, пов'язані з процесами створення, розширення та редагування Українету – українського ворднету. Як представник родини ворднетів, Українет – це сучасний віртуальний мовний ресурс, який містить поняття (концепти), виражені рядами лексичних синонімів (синсетів) разом з їхніми означеннями, прикладами вживання та зазначенням лексико-семантичних відношень між поняттями – гіперонімія / гіпонімія, меронімія / голонімія, антонімія. Такі ресурси забезпечують важливу інформацію для різноманітних процесів опрацювання природної мови – машинного перекладу, перефразування, семантичного аналізу тексту тощо. Реальні й близькі перспективи включення української мови в коло мов Євросоюзу робить такий ресурс украї важливим. Тож створення Українету, яке стало можливим завдяки співпраці українських і німецьких фахівців, поставило Україну в один ряд із передовими в технологічному сенсі державами. Особливу увагу було приділено узгодженню лексикографічної інформації, що походить із різних джерел – таких як традиційні словники, Відкритий англійський ворднет (Open English WordNet), польський ворднет та інші ворднети. Було проаналізовано різні випадки синонімії – зокрема, лексичної (як різновиду формальної) та змістової синонімії – а також гіпо-гіперонімії, наявні у Відкритому англійському ворднеті та в звичайних термінологічних фізичних і фонетичних словниках. Було зіставлено також означення термінів у цих джерелах. Було виявлено, що традиційні словники не містять усіх необхідних гіпо-гіперонімічних відношень, а означення слів у ворднетах часто є неточними або неповними. Тому ворднети потребують істотного лексикографічного доопрацювання. Ця процедура передбачає включення додаткових лексичних одиниць для заповнення семантичних лакун, уточнення означень, а також введення нових понять і семантичних зв'язків, зокрема гіпо- та гіперонімічних, які пов'язані з уточненими означеннями. Ворднети є майбутнім лексикографії.

Ключові слова: ворднет, концепт, мовні ресурси, цифрова лексикографія, семантичні відношення.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Швидкий розвиток ворднетів (від англ. *word net*, букв. *словосіть*) спричинив справжній прорив у новітній лексикографії, зробивши доступними для опрацювання та використання величезні масиви лінгвістичних ресурсів (Fellbaum, 1998; Bond et al., 2016; Siegel, Vakulenko, and Baum, 2023). Ворднети містять поняття (концепти), виражені рядами лексичних синонімів (синсетів) разом з їхніми означеннями, прикладами вживання та зазначенням лексико-семантичних відношень між поняттями – гіперонімія / гіпонімія, меронімія / голонімія, антонімія. Загалом існує два підходи до побудови ворднетів: **розширення** (англ. *expansion*) та **злиття** (англ. *merge*), де перший базується на перекладі наявних в іншому ворднеті синсетів, а другий передбачає побудову семантичних структур у цільовій мові з подальшим зв'язуванням концептів у різних мовах за допомогою так званих **міжмовних індексів** (англ. *interlingual indices*,

ILIs) (Bond et al., 2016, сс. 50–51). Отже, розробка ворднетів на основі злиття та комбінованого підходів (поєднання розширення та злиття) потребує узгодженого використання лексикографічної інформації, наявної у ворднетах, головним чином у Відкритому англійському ворднеті (<https://en-word.net/>) – англ. *Open English Wordnet*, *OEWN*) – і в традиційних словниках, які містять лексичні одиниці та їхні означення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першу версію української словосіті – *Ukrainet* 1.0 – було створено на основі злиття (Siegel, Vakulenko, and Baum, 2023) з використанням «Тлумачного словника з фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008) та «Словника фізичних термінів-синонімів» (Вакуленко, Вакуленко, 2017). Досягнення цієї мети поставило Україну поруч із провідними технологічними державами стосовно семантичних мовних ресурсів для автоматичного опрацювання мови. Зазначимо, що попередні спроби створити

український ворднет (Кульчицький, Романюк, Харів, 2010; Anisimov et al., 2013) виявилися безуспішними – очевидно, через брак кваліфікованих лексикографів. У ході подальшої роботи над Українетом було додано близько 750 означень понять і 700 прикладів використання, а також доповнено цей ресурс перекладом польського ворднету (Rudnicka et al., 2019) українською мовою. Означення взято зі «Словника української мови в 20-ти томах» (Русанівський, 2010), «Тлумачного словника з фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008) та Відкритого англійського ворднету. Поточна версія Українету містить понад 15 тисяч лексичних гасел, виражених простими лексемами та , які об'єднані в понад 12 тисяч синонімічних рядів.

На рис. 1 зображено синсет Українету, який містить лексему «пастушок», із зазначенням його лексико-семантичних зв'язків з іншими синонімічними рядами. На рис. 2 зображено лексему «вага» разом зі синсетами, в які вона входить.

Лінгвістичні дані, отримані з різних джерел, становлять «особливий виклик для анотаторів» (Rudnicka et al., 2019, с. 310), потребуючи копіткого доопрацювання та корегування. Найбільш проблематичними тут є лексичні одиниці, що входять у відповідні лексико-семантичні відношення, та їхні означення. Для зв'язування ворднетів найважливішими відношеннями є синонімія та гіперонімія, де найбільшу кількість еквівалентів у синсетах спричиняє абсо-

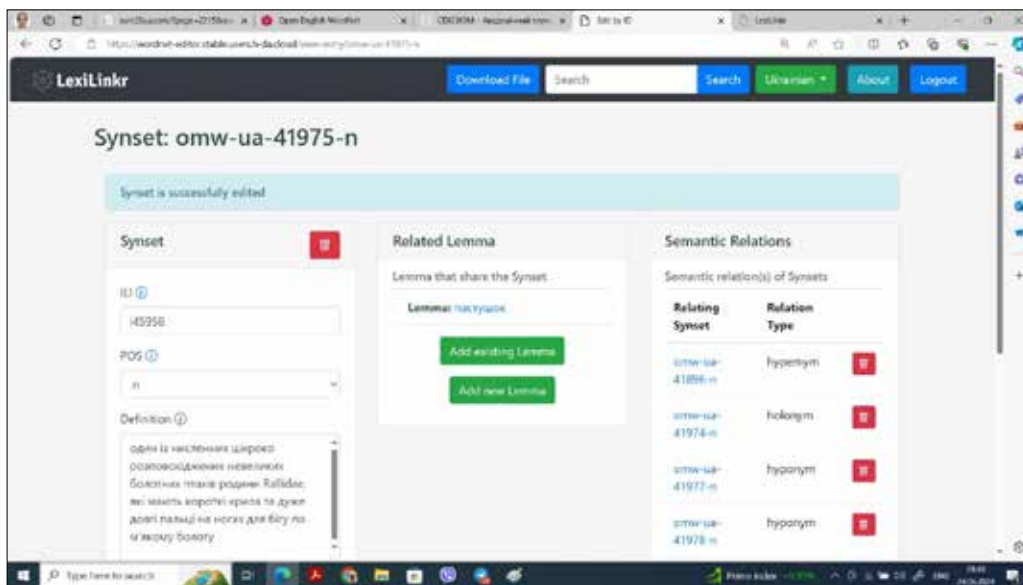

Рис. 1. Синсет OMW-ua-41975-n в Українеті, який містить лексему «пастушок»

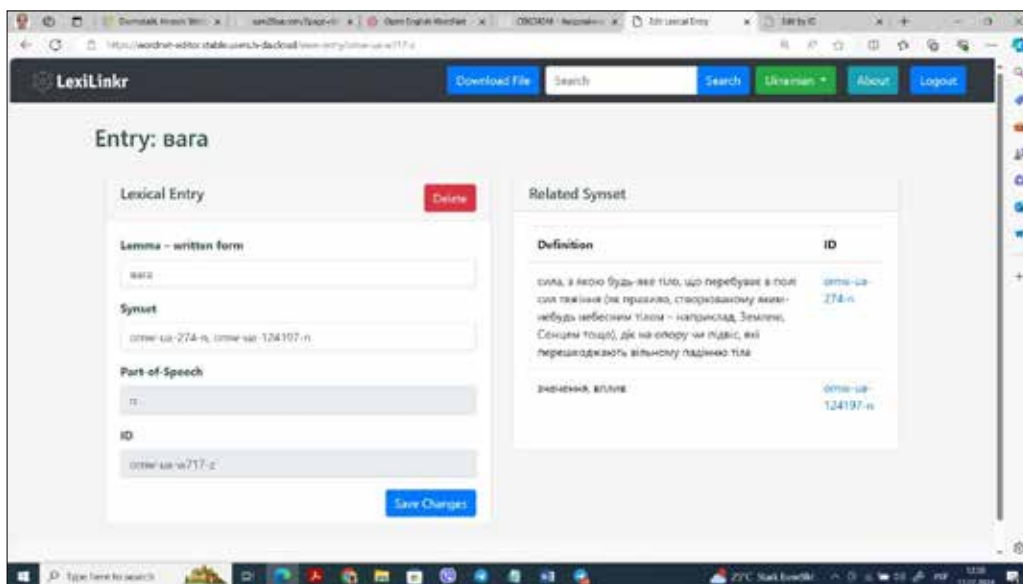

Рис. 2. Лексема Українету «вага» з відповідними синсетами означеннями

лютна синонімія (Rudnicka et al., 2019). Отже, синонімія відіграє ключову роль у створенні ворднетів.

Істотною проблемою розвитку ворднетів, зокрема Українету, є координація та корегування лексикографічних даних, які походять із різних джерел.

Формулювання мети і завдань статті.

Мета роботи полягає в тому, щоб дослідити суперечності в лексикографічній інформації для розвитку Українету, яка походить із інших ворднетів та традиційних словників, і визначити шляхи усунення цих суперечностей.

Завдання роботи полягають у тому, щоб:

– виявити й проаналізувати приклади синонімії в термінологічних словниках; порівняти семантику відповідних гіперонімів;

– порівняти означення у Відкритому англійському ворднеті з означеннями з традиційних словників;

– сформулювати рекомендації щодо використання у ворднетах лексикографічної інформації, яка надходить із різних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Синонімія та гіпо-гіперонімія. Постановка лексичної синонімії (Вакуленко 2023, сс. 88–90) зумовлене певним ступенем семантичної близькості понять, гіпоніми до яких мають тотожні значення:

– англ. *Doppler shift* ‘доплерівський зсув’ – *Doppler displacement* ‘доплерівське зміщення’ – *Doppler frequency shift* ‘доплерівський зсув частоти’ (Sube, Eisenreich, 1973, с. 375);

– англ. *initiation of the discharge* ‘ініціація розряду’ – *ignition of the discharge* ‘запалювання розряду’ (Sube, Eisenreich, 1973, с. 726);

– англ. *level of significance* ‘рівень значущості’ – *significance level* ‘значущісний рівень’ – *error probability* ‘імовірність похибки’ (Sube, Eisenreich, 1973, с. 838);

– англ. *level of significance* ‘рівень значущості’ – *confidence level* ‘довірчий рівень’ – *degree of confidence* ‘ступінь довіри’ – *confidence probability* ‘довірча ймовірність’ – *confidence coefficient* ‘довірчий коефіцієнт’ – *error probability* ‘імовірність похибки’ (Sube, Eisenreich, 1973, с. 838);

– англ. *contact clearance* ‘контактний зазор’ – *contact gap* ‘контактний проміжок’ – *contact spacing* ‘контактна відстань’ (Greulich, Meenenga, 1997, с. 594);

– англ. *monitor* ‘монітор’ – *monitoring instrument* ‘моніторинговий пристрій’ – *survey instrument* ‘оглядовий пристрій’ – *survey meter*

‘оглядовий вимірювач’ (Greulich, Meenenga, 1997, с. 594);

– англ. *sighting apparatus* ‘прицільний апарат’ – *sighting device* ‘прицільний пристрій’ (Greulich, Meenenga, 1997, с. 594);

– англ. *magnetometer* ‘магнітометр’ – *magnetic meter* ‘магнітний вимірювач’ – *magnetic-field meter* ‘вимірювач магнітного поля’ – *magnetic detector* ‘магнітний детектор’ – *gaussmeter* ‘гаусметр’ (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 296–297);

– англ. *diminuendo accent* – *falling accent* – *diminuendo stress* – *falling stress* ‘спадний наголос’ (Vakulenko, 2018, с. 53);

– нім. *Polschuhabstand* *m* ‘полюсна відстань’ – *Luftspaltslänge* *f* ‘довжина повітряного проміжку’ – *Luftspaltsbreite* *f* ‘ширина повітряного проміжку’ (Sube, Eisenreich, 1973, с. 570);

– нім. *Visiervorrichtung* *f* ‘візирувальний пристрій’ – *Zielgerät* *n* ‘прицільний пристрій’ (Greulich, Meenenga, 1997, с. 594);

– нім. *statistische Sicherheit* ‘статистична достовірність’ – *Sicherheitsschwelle* *f* ‘безпечний поріг’ – *Sicherheitsgrad* *m* ‘довірчий ступінь’ – *Vertrauenskoeffizient* *m* ‘довірчий коефіцієнт’ – *Konfidenzkoeffizient* *m* ‘довірчий коефіцієнт’ – *Konfidenzniveau* *n* – ‘довірчий рівень’ – *Konfidenzwahrscheinlichkeit* *f* ‘довірча ймовірність’ – *Bedeutsamkeitstufe* *f* ‘значущий рівень’ (Sube, Eisenreich, 1973, с. 838);

– нім. *spiegelnder Körper* ‘відбивальне тіло’ – *weisses Objekt* ‘білий об’єкт’ (Greulich, Meenenga, 1997, с. 306);

– *оптичний ізомер* – *оптичний антипод* (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 165);

– *світлопроменевий осцилограф* – *світлопроменевий прилад* (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 165);

– *аргумент* – *незалежна змінна* (Вакуленко, Вакуленко, 2017, с. 13; Vakulenko, 2018, с. 41);

– *апроксимант* – *безтертьовий континуант* (Vakulenko, 2018, с. 53).

У цих прикладах ми бачимо чітку семантичну кореляцію між головними термінами, включаючи гіперонімію / гіпонімію (*shift* – *frequency shift*, *instrument* – *monitor*, *instrument* – *meter*, *weight* – *density*, *meter* – *detector*, *apparatus* – *device*, *прилад* – *осцилограф*, *змінна* – *аргумент*, *апроксимант* – *континуант*) і синонімію (*shift* – *displacement*, *level* – *degree*, *accent* – *stress*). Звідси видно, що необхідною умовою синонімії двох лексем є наявність у відповідних понять гіпонімів, які входять в один синсет. Отже, еквівалентність гіпонімів зумовлена синонімією їхніх гіперонімів. Як можна бачити з синонімічної пари *доплерівський зсув* – *дон-*

плерівський **зсув частоти**, протилежне правильне тоді, коли гіперонім (*зсув*) має додаткове значення, тотожне значенню його гіпоніма (*зсув частоти*).

Грамаічна варіативність також часто стає причиною синонімії, насамперед для словосполучень. Прикладом цього є такий ряд синонімів: *unshared electron pair* ‘неподілена електронна пара’ – *electron lone pair* ‘електронна самотня пара’ – *lone pair* ‘самотня пара’ – *lone-pair electrons* ‘самотня пара електронів’ (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 394). Тут елемент *pair*, який є гіперонімом до *electron lone pair*, можна розглядати як гіперонім до лексики *electrons*, яка є гіперонімом до *lone-pair electrons*.

Дещо інакшою є ситуація зі **змістовою синонімією**, яка виникає, коли різні терміни відображають різні аспекти поняття або різні підходи до його вивчення (Вакуленко 2023, с. 91; Vakulenko, 2018, с. 41). Цей різновид синонімії характерний і для термінів-словосполучень, тобто коли деякі семи їхніх гіперонімів нейтралізуються. У традиційних словниках відповідні головні терміни для членів синсету проявляють або незначну семантичну подібність, або складні та непрямі семантичні зв'язки:

– англ. *piezo effect* ‘п'єзо ефект’ – *piezoelectric effect* ‘п'єзоелектричний ефект’ – *polarization of distortion* ‘поляризація дисторсії’ (Greulich, Meenenga, 1997, с. 594);

– нім. *schwarzer Körper* ‘чорне тіло’ – *schwarzer Strahler* ‘чорний випромінювач’ (Greulich, Meenenga, 1997, с. 22);

– *матриця густини* – *статистична матриця* – *статистичний оператор* (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 305);

– *енергія Гіббса* – *термодинамічний потенціал Гіббса* – *ізобарно-ізотермічний потенціал* – *вільна ентальпія* (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 166);

– *стала Планка* – *квант дії* (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 608);

– *ізотопний індикатор* – *індикатор індикатор ізотопів* – *мітка* – *мічений атом* (Вакуленко, Вакуленко, 2008, с. 225);

– *точка замерзання* – *температура замерзання* (Вакуленко, Вакуленко, 2017, с. 181; Vakulenko, 2018, с. 43).

Такі терміни ввійшли в традиційні словники завдяки їх практичному використанню, що з погляду термінологічної теорії є результатом застосування статистичного методу в симптоматичному сенсі (Вакуленко 2023, с. 123–135; Vakulenko, 2018, с. 14–19). Проте поява синонімії між словосполученнями передбачає синонімію

або гіпо- гіперонімію головних термінів, які описують відповідні поняття. Іншими словами, концептуальний підхід, на якому базується розробка ворднетів, вимагає введення додаткових значень для цих гніздових термінів, які не були явно відображені у звичайних словниках. Такий розвиток надбань лексикографічної практики свідчить про застосування аналітичного методу науки термінології (Вакуленко 2023, с. 123–135; Vakulenko, 2018, с. 14–19).

Існування подібних корельованих і недостатньо уточнених понять було помічено і при безпосередній роботі над Українетом. Зокрема, синсет **omw-1354-n** містить лексики «НВЧ-генератор» і «лампа зворотної хвилі», які, згідно з «Тлумачним словником із фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008), належать до гнізд різних термінів: «генератор» (**omw-124123-n**) і «лампа» (**omw-1617-n**) відповідно. Синсет **omw-689-n** (i61958) містить лексики «гомоморфізм» і «відображення гомоморфне», які, згідно з «Тлумачним словником із фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008), також входять у різні термінні гнізда: «схожість» (**omw-100-n**) і «відображення» (**omw-54804-n**). У таких випадках ми додаємо відсутні значення до відповідних гніздуотворювальних термінів.

Словникові означення та означення Відкритого англійського ворднету. Ступінь семантичної схожості між гіперонімами до вищезгаданих синсетів обчислити нелегко, оскільки вона дуже залежить від відповідних означень (Vakulenko, 2019). Наприклад, Відкритий англійський ворднет трактує *енергію* як “a thermodynamic quantity equivalent to the capacity of a physical system to do work” ‘термодинамічна величина, еквівалентна спроможності фізичної системи виконувати роботу’, таким чином пов’язуючи це поняття з гіперонімом «величина» (<https://en-word.net/lemma/energy>). Своєю чергою, в «Тлумачному словнику з фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008) *енергія* означається як «загальна міра різноманітних процесів і типів взаємодії, що дозволяє вимірювати всі види фізичних форм руху та взаємодії», що відносить це поняття до гіпероніма «міра». Ми рекомендуємо використовувати друге. Щобільше, деякі означення слів, доступні у Відкритому англійському ворднеті, не можуть коректно передавати важливі особливості відповідних понять, зокрема поняття з такими міжмовними індексами (ILI).

Fluorescence ‘флуоресценція’ (i97800): “light emitted during absorption of radiation of some other (invisible) wavelength” ‘світло, що випромінюється під час поглинання

випромінювання іншої (невидимої) довжини хвилі». Це означення не виділяє основних характеристик флуоресценції і тому неповне. У «Тлумачному словнику з фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008) подано означення, яке відносить флуоресценцію до люмінесценції та описує її істотні ознаки і тому може бути рекомендоване: «короткочасна люмінесценція з часом загасання 10^{-8} – 10^{-9} сек».

Luminescence 'люмінесценція' (i97901): "light not due to incandescence; occurs at low temperatures" 'світло не внаслідок розжарювання; відбувається при низьких температурах'. Цей опис не стосується люмінесценції. «Словник сучасної англійської мови Лонгмана» (Longman, 2003) також не підкреслює основні властивості люмінесценції, означуючи це явище як "a soft shining light" 'м'яке сяюче світло'. «Тлумачний словник із фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008) трактує люмінесценцію як «випромінювання, що являє собою надлишок над тепловим випромінюванням тіла і продовжується протягом часу, який значно перевищує період світлових коливань», що ми рекомендуємо для ворднетів.

Metal 'метал' (i113678): "a mixture containing two or more metallic elements or metallic and nonmetallic elements usually fused together or dissolving into each other when molten" 'суміш, що містить два або більше металічних елементів або металічні та неметалічні елементи, які зазвичай злиті разом або розчиняються один в одному під час розплавлення'. Це означення некоректне, оскільки не розрізняє сплави та метали. «Словник сучасної англійської мови Лонгмана» (Longman, 2003) пропонує більш релевантне, але дещо спрощене означення на основі характеристик металу: "a hard, usually shiny substance such as iron, gold, or steel" 'тверда, зазвичай блискуча речовина, така як залізо, золото або сталь'. Більш чітке означення є в «Тлумачному словнику з фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008): «конденсований стан речовини (тверде тіло, рідина), побудований з атомів у хімічному розумінні, тобто з атомів, які легко віддають електрони в процесі хімічних реакцій» – яке ми й рекомендуємо.

Paramagnetism 'парамагнетизм' (i97922): "materials like aluminum or platinum become magnetized in a magnetic field but it disappears when the field is removed" 'такі матеріали, як алюміній або платина, намагнічуються в магнітному полі, але воно зникає, коли поле прибирають'. Це означення є некоректним, оскільки парамагнетизм є властивістю, а не матеріалом. «Тлумачний словник із фізики»

(Вакуленко, Вакуленко, 2008) містить означення, яке слід використовувати замість цього: «властивість речовин (парамагнетиків) намагнічуватися в напрямку зовнішнього магнітного поля».

Resistance 'опір', *impedance* 'імпеданс', *ohmic resistance* 'омічний опір', *resistivity* 'опірність', *electric resistance* 'електричний опір', *electrical resistance* 'електричний опір' (i98048): "a material's opposition to the flow of electric current; measured in ohms" 'протидія матеріалу потоку електричного струму; вимірюється в Омах'. Це означення не розрізняє сталий і змінний струми, що має тут вирішальне значення. Насправді імпеданс хоч і є аналогом опору, але відповідає іншому поняттю. «Словник сучасної англійської мови Лонгмана» (Longman, 2003) означає імпеданс як "a measure of the power of a piece of electrical equipment to stop the flow of an alternating current" 'міру потужності елемента електричного обладнання, необхідної для зупинки потоку змінного струму'. «Тлумачний словник із фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008) дає більш точне означення імпедансу: «аналог електричного опору для гармонічних процесів» – яке ми рекомендуємо.

Spectrometry 'спектрометрія', *spectroscopy* 'спектроскопія' (i38839): "the use of spectrometers to analyze spectra" 'використання спектрометрів для аналізу спектрів'. Це означення є неповним і не розрізняє спектрометрію та спектроскопію, які не є тотожними поняттями. «Тлумачний словник із фізики» (Вакуленко, Вакуленко, 2008) означає спектрометрію як «сукупність методів і теорія вимірювання спектрів електромагнітного випромінювання та вивчення спектральних властивостей речовин і твердих тіл в оптичному діапазоні довжин хвиль» і пропонує два значення для поняття спектроскопія: 1 «область фізики, присвячена дослідженню розподілу інтенсивності електромагнітного випромінювання за довжинами хвиль або частотами»; 2 «дослідження розкладів у спектр». Тож ці поняття слід розглядати у ворднетах відповідним чином.

Запропоновані поправки до означень спричинять відповідно зміни у відношеннях гіпо- та гіперонімії, які мають коректно відображатися у ворднетах.

Обговорення. Глибинна причина невідповідностей між поняттями та їхніми словесними позначеннями полягає в явищі асиметричного дуалізму мовного знака, яке є фундаментальною мовною властивістю. Асиметричний дуалізм мовного знака означає, що значення слова (*signifié*) і його словесне вира-

ження (*signifiant*) перебувають у нестійкій рівновазі та демонструють динамічну поведінку: перше має тенденцію виражатися іншими словоформами, таким чином породжуючи синонімію, а друге має тенденцію набувати додаткових значень (див. Karcevskij, 1929). Цю безперервну появу додаткових значень неможливо відстежити у традиційній лексикографії належним чином.

Крістіан Фелльбаум зауважує, що у ворднетах існують члени синсету, які не можуть бути замінені в усіх контекстах (Fellbaum, 2006, с. 665). Проте якщо розглядати синонімію як явище, яке формується на більш високому, контекстуальному рівні, то можна прийти до висновку, що лексичні одиниці, які неможливо замінити у всіх контекстах, повинні належати до різних синсетів. Тому варто дотриму-

ватися означення синонімів, яке передбачає їхню взаємозамінність у контексті (Вакуленко, 2023, с. 82).

Висновки та рекомендації для подальших досліджень. У цій статті ми проаналізували деякі проблеми розвитку українського ворднету, пов'язані з корегуванням лексем та їхніх означень, узятих із різних джерел. Було показано, що ворднети, які є результатом «злиття» та комбінованих підходів, як-от Українет, потребують подальшого узгодження лексикографічної інформації, зокрема введення додаткових лексичних одиниць для понять з відсутніми назвами, редагування означень, а також уведення нових понять і семантичних структур (переважно гіпо- та гіперонімії) відповідно до змінених означень.

Ворднети є майбутнім лексикографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Fellbaum C. WordNet: An Electronic Lexical Database. Cambridge, MA: MIT Press, 1998. 422 p.
2. Bond F., Vossen P., McCrae J., Fellbaum C. CILI: the Collaborative Interlingual Index. *8th Global WordNet Conference (GWC): proceedings* (Bucharest, Romania, 27–30 January, 2016). Editors: Christiane Fellbaum, Piek Vossen, Verginica Barbu Mititelu, Corina Forascu. Bucharest, Romania, 2016. P. 50–57. URL: <https://aclanthology.org/2016.gwc-1.9>.
3. Siegel M., Vakulenko M., Baum J. Towards Ukrainian WordNet: Incorporation of an Existing Thesaurus in the Domain of Physics. *19th Conference on Natural Language Processing (KONVENS 2023): proceedings* (Ingolstadt, Germany, 19–21 September 2023). Ingolstadt, Germany, 2023. P. 121–126. URL: <https://aclanthology.org/2023.konvens-main.12/>.
4. Вакуленко М. О., Вакуленко О. В. Глумачний словник із фізики: [6644 статті]. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 767 с.
5. Вакуленко М. О., Вакуленко О. В. Словник фізичних термінів-синонімів. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. 191 с.
6. Кульчицький І. М., Романюк А. Б., Харів, К. Б. Розроблення Wordnet-подібного словника української мови. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Інформаційні системи та мережі*. 2010. № 673. С. 306–318.
7. Anisimov A., Marchenko O., Nikonenko A., Porkhun O., Taranukha, V. (2013). Ukrainian wordnet: creation and filling. *Flexible Query Answering Systems (FQAS 2013): proceedings of the 10th International Conference* (Granada, Spain, 18–20 September, 2013). P. 649–660. Granada, Spain, 2013. Springer.
8. Rudnicka E., Piasecki M., Bond F., Grabowski Ł., Piotrowski T. Sense Equivalence in plWordNet to Princeton WordNet Mapping. *International Journal of Lexicography*. 2019. Vol. 32 (3). P. 296–325. DOI: 10.1093/ijl/ecz004.
9. Словник української мови: в 20 томах. / ред. Віталій Русанівський. Київ: Наукова думка, 2010.
10. Вакуленко М. О. Сучасна українська термінологія: методологія, кодифікація, лексикографічна практика. Рукопис. Дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2023. 445 с. DOI: 10.13140/RG.2.2.34645.81122.
11. Sube R., Eisenreich G. Wörterbuch Physik. A-M. Englisch-Deutsch-Französisch-Russisch. Zürich und Frankfurt am Main: Verlag Harri Deutsch, 1973. 1020 S.
12. Greulich W., Meenenga D. Wörterbuch der Physik: Englisch-Deutsch/Deutsch-Englisch. Heidelberg; Berlin: Spektrum, Akad. Verlag, 1997. 840 S.
13. Vakulenko M. From Terminology-Vocabulary to Terminology-Science: A Ukrainian Trend. Beau Bassin: LAP, 2018. 120 p.
14. Vakulenko M. Calculation of Semantic Distances between Words: From Synonymy to Antonymy. *Journal of Quantitative Linguistics*. 2019. Volume 26(2). P. 116–128. URL: <https://doi.org/10.1080/09296174.2018.1452524>.
15. Longman Dictionary of Contemporary English / director Della Summers. Harlow, England: Pearson Education Limited, 2003. 1951 p.

16. Karcevskij S. Du dualisme asymétrique du signe linguistique [On the asymmetric dualism of the linguistic sign]. *Travaux du Cercle linguistique de Prague*. 1929. Volume 1. P. 88–92. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.7560/780439-004/html>.

17. Fellbaum C. WordNet(s). *Encyclopedia of Language & Linguistics, Second Edition* / Editor-in-Chief Keith Brown. 2006. Volume 13. P. 665–670. Oxford: Elsevier.

REFERENCES

1. Fellbaum, C. (1998). *WordNet: An Electronic Lexical Database*. MIT Press.
2. Bond, F., Vossen, P., McCrae, J., & Fellbaum, C. (2016). CILI: the Collaborative Interlingual Index. *Proceedings of the 8th Global WordNet Conference (GWC)*, 50–57. Bucharest, Romania, 27–30 January, 2016. Editors: Christiane Fellbaum, Piek Vossen, Verginica Barbu Mititelu, Corina Forascu. URL: <https://aclanthology.org/2016.gwc-1.9>.
3. Siegel, M., Vakulenko, M., & Baum, J. (2023). Towards Ukrainian WordNet: Incorporation of an Existing Thesaurus in the Domain of Physics. *Proceedings of the 19th Conference on Natural Language Processing (KONVENS 2023)*, 121–126. 19–21 September 2023, Ingolstadt, Germany. URL: <https://aclanthology.org/2023.konvens-main.12/>.
4. Vakulenko, M. O., & Vakulenko, O. V. (2008). *Tlumachnyj slovnyk iz fizyky: [6644 statii]* (Explanatory dictionary on physics: [6644 articles]). Kyjiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr "Kyjivsjkyj universytet". 767 p. [in Ukrainian].
5. Vakulenko, M. O., & Vakulenko, O. V. (2017). *Slovnyk fizychnykh terminiv-synonimiv* [Dictionary of physical synonymous terms]. Kyjiv: Vydavnycho-poligrafichnyj centr "Kyjivsjkyj universytet". 191 p. [in Ukrainian].
6. Kuljchycjkyj, I. M., Romanjuk, A. B., & Khariv, K. B. (2010). Rozroblennja WordNet-podibnogo slovnyka ukrajinsjkoji movy [Development of a WordNet-like dictionary for the Ukrainian language]. *Visnyk Nacionaljnogho universytetu "Ljvivsjska politekhnika"*. *Informacijni systemy ta merezhi* 673, 306–318 [in Ukrainian].
7. Anisimov, A., Marchenko, O., Nikonenko, A., Porkhun, O., & Taranukha, V. (2013). Ukrainian wordnet: creation and filling. *Proceedings of the 10th International Conference "Flexible Query Answering Systems" (FQAS 2013)*, 649–660. Granada, Spain, September 18–20, 2013. Springer.
8. Rudnicka, E., Piasecki, M., Bond, F., Grabowski, Ł., & Piotrowski, T. (2019). Sense Equivalence in plWordNet to Princeton WordNet Mapping. *International Journal of Lexicography* 32 (3), 296–325. DOI: 10.1093/ijl/ecz004.
9. Rusanivsjkyj, V. (Ed.). *Slovnyk ukrajinsjkoji movy v 20 tomakh* [Dictionary of Ukrainian language in 20 volumes]. Kyjiv, 2010: Naukova dumka. [in Ukrainian].
10. Vakulenko M. O. *Modern Ukrainian Terminology: Methodology, Codification, and Lexicographic Practice*. Manuscript. Dissertation for a Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.01 – Ukrainian Language. Kyiv National University after Taras Shevchenko. Kyjiv, 2023. 445 p. [in Ukrainian]. DOI: 10.13140/RG.2.2.34645.81122..
11. Sube, R., & Eisenreich, G. (1973). *Wörterbuch Physik. A-M. Englisch-Deutsch-Französisch-Russisch*. Verlag Harri Deutsch – Zürich und Frankfurt am Main.
12. Greulich, W., & Meenenga, D. (1997). *Wörterbuch der Physik: Englisch-Deutsch/Deutsch-Englisch*. Heidelberg; Berlin: Spektrum, Akad. Verlag.
13. Vakulenko, M. (2018). *From Terminology-Vocabulary to Terminology-Science: A Ukrainian Trend*. Beau Bassin: LAP. 120 p.
14. Vakulenko, M. (2019). Calculation of Semantic Distances between Words: From Synonymy to Antonymy. *Journal of Quantitative Linguistics* 26(2), 116–128. URL: <https://doi.org/10.1080/09296174.2018.1452524>.
15. *Longman Dictionary of Contemporary English*. (2003) / [director, Della Summers]. Pearson Education Limited.
16. Karcevskij, S. (1929). Du dualisme asymétrique du signe linguistique [On the asymmetric dualism of the linguistic sign]. *Travaux du Cercle linguistique de Prague* 1, 88–92. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.7560/780439-004/html>.
17. Fellbaum, C. (2006). *WordNet(s)*. In: Keith Brown, (Editor-in-Chief) *Encyclopedia of Language & Linguistics, Second Edition, Volume 13*, pp. 665–670. Oxford: Elsevier.

UKRAINIAN WORDNET AS A TOOL OF INTEGRATION THE UKRAINIAN LANGUAGE INTO THE GLOBAL LANGUAGE SPACE

Vakulenko Maksym Oleghovych

*Doctor of philological sciences, Researcher of the Faculty of Informatics,
Darmstadt University at Applied Sciences
3, Schoefferstrasse Str., Darmstadt, Germany*

This paper addresses several key challenges encountered in the ongoing development of the Ukrainian wordnet, known as Ukrajinet, focusing on integrating and aligning vocabularies derived from various sources. These sources include traditional dictionaries, the Open English WordNet, and other wordnets from different languages. Ukrajinet, like other wordnets, serves as a linguistic resource that organises concepts into a series of lexical synonyms known as synsets. These synsets are provided with their definitions, examples of usage, and detailed mapping of lexical-semantic relations, such as hypernymy (generalisation) and hyponymy (specification), metonymy (part-whole relations), holonymy (whole-part relations), and antonymy (oppositeness). These relations are critical for enhancing the capabilities of natural language processing. The paper explicitly examines various synonymy forms and the relations of hyponymy and hypernymy as they are presented in the Open English Wordnet and conventional terminological physical and phonetic dictionaries. A distinction is made between lexical synonymy (synonymy based on formal similarity of terms) and contextual synonymy (synonymy based on conceptual similarity). A detailed analysis of term definitions across different sources revealed that traditional dictionaries often lack the hierarchical relations of hyponyms and hypernyms, essential for the structured representation of knowledge in wordnets. Furthermore, wordnets frequently contain inaccuracies or incomplete information, particularly in the definitions of concepts. The findings underscore the need for lexicographic post-processing in creating and refining wordnets. This procedure involves several key actions: introducing missing lexical units for concepts not captured in the initial datasets, revising existing definitions to enhance clarity and accuracy, and incorporating new conceptual entities and semantic structures. These tasks are especially important in managing relations of hypo- and hypernymy, ensuring that they align with the updated definitions. This paper posits that wordnets represent the future of lexicography.

Key words: wordnet, concept, linguistic resource, digital lexicography, semantic relations.

УДК 81'373.21

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.7>

ПОДІЛЬСЬКІ ОЙКОНИМИ КРОГУЛЕЦЬ І КРУГОЛЕЦЬ У СИСТЕМІ СПОРІДНЕНИХ ТОПОНІМІВ УКРАЇНИ ТА СЛАВІЇ: ІСТОРІЯ, ЕТИМОЛОГІЯ

Вербич Святослав Олексійович

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики

Інституту української мови

Національної академії наук України

вул. Грушевського, 4, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

Статтю присвячено лінгвістичному (діахронному) дослідженню назв поселень, відзначених на Тернопільщині, **Крогулець** (Чортківського р-ну) і **Круголець** (Кременецького р-ну) з неоднозначною етимологією. Предмет дослідження – комплексний історико-лінгвістичний аналіз ойконімів **Крогулець** і **Круголець** у системі формально споріднених назв, засвідчених в інших регіонах України, а також за її межами – на теренах Польщі. У процесі аналізу формальної структури власних географічних назв **Крогулець** і **Круголець** доведено, що їх не можна вважати дериватами від антропоніма **Крогулець** (**Круголець**) чи від апелятива (через посередництво відповідних мікротопонімів) **крогулець** 'яструб', 'яструб-перепелятник'. На підставі фонетичних і словотвірних аргументів, а також порівняльної характеристики зазначених ойконімів зі співвідносними апелятивами й онімами зроблено висновок про те, що топонімооснова **Крогул-** назв **Крогулець** сформувалася внаслідок фонетичної видозміни польського відповідника **Kragul-** < **Kragol-**. Щодо топонімооснови **Кругол-** назви **Круголець**, то вона етимологічно неоднозначна, оскільки, з одного боку, її можна вважати фонетично вторинною до **Крогол** (у < о під впливом попереднього приголосного г < г < g), а з іншого – трактувати як утворення з формантом **-ол-** від апелятива **круг** (псл. ***krōgъ**). Лінгвістичний (діахронний) аналіз топонімів **Крогулець** і **Круголець**, що на Тернопільщині, у колі споріднених назв з інших регіонів України та Польщі акцентує на важливості не формального – на основі пошуку буквальних, співзвучних відповідників, – а системного, з урахуванням можливих звукових і структурних змін у процесі еволюції оніма, підходу до етимологічної інтерпретації власних назв загалом і топонімів зокрема.

Ключові слова: апелятив, етимологія, історико-лінгвістичний аналіз ойконімів, історичні словоформи, ойконім, фонетичні зміни.

Постановка проблеми. Як відомо, лінгвістичний аналіз онімної лексики загалом і топонімів зокрема передбачає характеристику кожної конкретної назви в системі формально споріднених утворень, оскільки пояснення оніма поза межами відповідної системи зазвичай призводить до помилкової інтерпретації його словотвірної структури, а отже, й установлення етимології. Щодо власних географічних назв, то їхній аналіз має свою специфіку. Крім основного лінгвістичного критерію, за яким кожен топонім – це слово, що сформувалося за законами певної мови, тут важливі і свідчення історії та географії, без яких часто складно з'ясувати етимологічно правильну форму топоніма й вплив на його мотивацію географічних особливостей названого таким чином топооб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед численних власних географічних назв у межах топонімного простору кожної мови найбільшу увагу як дослідників, так і звичай-

них громадян привертають назви поселень, або ойконіми, що зумовлено природним інтересом людини зрозуміти, чому саме так, а не інакше названо поселення, де вона проживає. Однак пояснити ту чи ту назву нп не завжди просто, і дослідники-ойконімісти часто стикаються з труднощами встановлення їхньої етимології. Як слушно зауважив Ю.О. Карпенко, назви поселень, ясні і зрозумілі в час своєї появи, згодом можуть затемнюватися, ставати незрозумілими. І причини цього різні: втрачено (забуто) реалію, за якою найменовано поселення; вийшло з ужитку слово, що мотивувало певний ойконім; назва нп з тих чи інших причин зазнала кардинальних фонетичних змін (Карпенко, 1959, с. 56). З огляду на це на початковому етапі лінгвістичного аналізу ойконіма важливо, опрацювавши певні історичні та красназвччі джерела, зафіксувати його історичні форми, щоб мати змогу максимально точно визначити первісну назву. Свого часу цю методологічну настанову

досить чітко сформулював знаний український ономаст Я. Рудницький. За його словами, «при вивченні значеннєвої вартості якої небудь географічної назви мусимо виходити з історичного матеріалу, щоб ствердити, чи назва заховала до сьогодні свій первісний вид чи ні» (Рудницький, 1958, с. 46). У контексті викладених міркувань привертають увагу дві формально схожі назви поселень на Тернопільщині – *Крогулець* (Чортківського р-ну) і *Круголець* (Кременецького р-ну), етимологія яких неоднозначна.

Мета та завдання дослідження – комплексний історико-лінгвістичний аналіз ойконімів *Крогулець* і *Круголець*, зафіксованих на Тернопільщині, у системі формально споріднених назв, засвідчених в інших регіонах України, а також за її межами – на інослов'янських теренах.

Виклад основного матеріалу. Перші письмові фіксації про зазначені ойконіми сягають XVI ст.: 1) *Крогулець*: XVI–XVII ст. – *Krogulec* (АНРР); 2) 1583 р. – *ze wsi Kruhulcza* (Żdz. XIX, s. 141), XVI–XVII ст. – *Kruholec* (АНРР).

Дослідники неоднотайні щодо встановлення етимона першої назви – *Крогулець*. Зокрема, М.Л. Худаш уважав цей ойконім безафіксованим дериватом від антропоніма *Крогулець* (Худаш, 2004, с. 175), а Д.Г. Бучко пов'язував із незасвідченим сьогодні мікротопонімом **Крогулець*, мотивуючи його укр. орнітоном *крогулець* 'яструб, перепелятник' або ж прикметником *круглий* (Бучко, 2017, с. 154). Назву поселення *Круголець* Д.Г. Бучко розглядав як споріднену з ойконімом *Крогулець*, не пояснюючи, щоправда, відмінності кореневих голосних у цих ойконіміях.

Формальна структура ойконімів *Крогулець* і *Круголець* ставить під сумнів наведені версії їх тлумачення, що спонукає до докладнішого аналізу цих назв. Отже, проаналізуємо відповідні версії.

1. **Відантропонімна.** Власну особову назву *Крогулець* і справді зафіксовано в слов'янському іменникові, пор., наприклад, ст.-пол. антропонім *Krogulec* (*Krogulecz*, 1411 р.) (SSNO III, s. 143–144). Однак зв'язок ойконіма *Крогулець* із відповідною особовою назвою малоімовірний з огляду на словотвір. У такому разі назва цього поселення мала б форму або **Крогульців* (-ева, -еве) – дериват із присвійним суфіксом, або **Крогульці* – результат плуралізації відповідного антропоніма за моделлю так званих множинних ойконімів на зразок *Івани*, *Мальці*, *Семки*, *Терехи*.

2. **Відапелятивна** (через посередництво мікротопоніма). У словникові україн-

ської й інших слов'янських мов засвідчено загальну назву *крогулець* на позначення хижого птаха – яструба (ЕСУМ 3, с. 72), пор. ще ст.-укр. *крогуле(ц)* 'яструб-перепелятник' (СУМ XVI–XVII, 15, с. 132). Проте спроба пов'язати ойконім *Крогулець* із цим апелятивом наштовхується на дериваційні перепони, оскільки в такому разі назва поселення й незасвідчений мікротопонім мали б прикметникову форму на зразок **Крогульчий*. Пор. із цього приводу типологічно споріднені назви: гідроніми *Лелечий* (пот. у бас. Серету л. Дунаю; СГУ, с. 312), *Соколій* (пот.: 1) у бас. Стрия л. Дністра; 2) у бас. Тиси л. Дунаю; СГУ, с. 516), *Сорочий* (яр у бас. Сіверського Дінця; СГУ, с. 522). Припущення про мотивацію ойконімів *Крогулець* і *Круголець* прикметником *круглий* достатньо не аргументовано, адже в такому разі зазначені назви мали б форму **Круглець*. Пор. у цьому контексті формально споріднені мікротопонім *Круглик* (урочище) на Тернопільщині (Новосад, 2019, с. 33), ороніми *Круглик*, *Круглиця*, *Кругляк* на Івано-Франківщині (Габорака, 2015, с. 264).

Топоніми *Крогулець* і *Круголець* засвідчені й в інших регіонах України та за її межами. Це нині зниклий ойконім *Крогулець* у колишньому Кам'янецькому пов. (тепер – частина с. Кадіївці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.), що відомий в історичних джерелах із 2-ї пол. XV ст.: 1473 р. – *Cruchelec*, 1494 р. – *Krogvlec*, 1504 р. – *Crogulec* (Михайловський, 2021, с. 241), 1542 р. – *Krogulec* (Żdz. XIX, s. 160); мікротопонім *Круголець* (*Крогулець*) – назва уроч. на Прикарпатті (< антропоніма *Крогулець*; Габорака, 2013, с. 429); ойконіми *Krogulec* у Ленчицькому, Лодзькому, Нешавському і Сохачевському пов. Польщі (SG IV, s. 680). Формальна структура наведених назв дає підстави виокремлювати в їхньому складі основи *Крогул(ь)-*, *Кругол(ь)-* і суфікс *-ець*. Кожна із цих основ потребує свого етимологічного (структурно-семантичного) коментаря.

Щодо топонімооснови *Крогул-*, то у вічі впадає передусім те, що відповідні власні географічні назви за межами України, згідно з доступними джерелами, відзначені лише на території Польщі. Крім уже згаданих вище ойконімів *Krogulec* пор. ще формально споріднені назви нп *Krogule* в Плонському пов., *Krogulcza tokra* і *sucha* в Радомському пов., *Krogulno* в Опольському пов. (SG IV, s. 680). Такий ареал власних географічних назв із основою *Krogul-* уможливує припущення про їх постання на польськомовному ґрунті. На мою думку, вони виникли внаслідок спрощення носової вимови (деназалізації) пол. *q > on > o*, що певною мірою ілю-

струють історичні форми формально подібних сучасних польських ойконімів *Kragola* (*Kragola* і *Kragola Pierwsza*): 1466 р. – *Krongola*, 1480 р. – *Kraugola* (NMP V, s. 301). Отже, топонімооснова *Крогул(ь)* – це результат трансформації фонетичної будови пол. *Kragul-*. На підтвердження такого припущення можна навести укр. діал. *крголь* ‘вид кегля; вид качалки для білизни’, що в Етимологічному словнику української мови потрактовано як запозичення з пол. *kregiel* ‘кегля’ < *kregle* ‘кегли (гра)’ (ЕСУМ 3, с. 72). Найімовірніше, топонімооснова *Крогул(ь)* у своєму становленні пройшла такі етапи фонетичної еволюції: *Крогул(ь)* < *Крогол(ь)* (*y* < *o* під впливом попереднього задньоязикового *z* (*r*) < *Kragol-* < пол. *krag* ‘круг’ + суфікс *-ol-*. До речі, польські дослідники, пояснюючи походження ойконімів *Kragola*, припускали їхній можливий етимологічний зв’язок із апелятивом *krag* (NMP V, s. 301). На підтвердження такої мотивації внутрішньої форми західноподільського ойконіма *Крогулець* може опосередковано свідчити його розташування біля підніжжя положого (округлого?) пагорба (Galicia, s. 20).

Щодо топонімооснови *Кругол-*, то, як уже йшлося вище, усі найдавніші історичні фіксації засвідчують саме таку її форму. З огляду на це можливі дві версії її етимологічного тлумачення:

1. *Кругол-* – фонетично вторинна форма до *Крогол-* (*y* < *o* під впливом попереднього приголосного *z* < *r* < *g*), що виникла в українськомовному оточенні. Пор., наприклад, укр. діалектні лексеми, які засвідчують таку звукову зміну за схожих фонетичних умов: бойк. *гуріховий* ‘горіховий’ (Онишкевич 1, с. 200), зх.-поліськ. *гурба* ‘купка землі’ (Аркушин, с. 111) < *горба тощо.

2. *Кругол-* – місцеве укр. утворення із суфіксом *-ol-* від апелятива *круг*. На можливість такої словотвірної інтерпретації вказує укр. діал. (прикарпат.) *кругольня* ‘гора округлої форми’ > *Кругольня* – назва гори (с. Липівка Тисменицького р-ну; Габорах, 2013, с. 429), прізвище *Круголик* (Горпинич, с. 146). Стосовно дериватів із суфіксом *-ol-* від іменникових основ пор., наприклад, чеськ. *vrchol* ‘верхня частина чогось’ < *vrch* (Machek, s. 700).

На окрему увагу заслуговують споріднені апелятиви й оніми з основою *круг-* / *Круг-* і суфіксом *-ель* на зразок: укр. *кругель* ‘кулик’ і назва гори *Кругель* на Прикарпатті (Желеховський 1, с. 383), зх.-поліськ. *кругельничко* ‘кру-

жечок’ ‘невелика ділянка чого-небудь; місце, де що-небудь родить’ (Аркушин, с. 255), ойконім *Кругель* на Волині (Шульгач, 2001, с. 73), колишні укр. ойконім *Kruhel Wielki*, *Kruhel Mały* (Перемишльщина), *Kruhel Pawłowski*, *Kruhel Pelkiński* (на березі р. Сян) – тепер на території Польщі (SG IV, s. 722–723); ст.-пол. антропонім *Krug(i)el* (1400 р. – *Crugel*; SSNO III, s. 152). Наведені словоформи, очевидно, постали в процесі українсько-польської взаємодії, оскільки містять укр. основу *круг-* / *Круг-* і пол. суфікс *-ель* < *-el*. На українськомовному ґрунті закономірним був би формант *-ол-* (див. вище *кругольня* / *Кругольня*, *Круголик*). На польськомовний характер суфікса *-ель* виразно вказує така фонетична риса, як перехід фонем *o* в *e* після задньоязикових *g*, *k*, зокрема у власних назвах, з дальшим їх пом’якшенням (Мельничук, 2012, с. 31). Свого часу про польськомовний вплив на формування волинського ойконіма *Кругель* (див. вище) вказував і В.П. Шульгач, наводячи як формальну паралель пол. гідронім *Kregiel* у бас. Вісли (Шульгач, 2001, с. 73).

Висновки. Фонетичне, словотвірне й етимологічне дослідження топонімів *Крогулець* і *Круголець* уможливило такі висновки:

1. Аналіз формальної структури власних географічних назв *Крогулець* і *Круголець* не дає підстав вважати їх дериватами як від антропоніма *Крогулець* (*Круголець*), так і від апелятива (через посередництво відповідних мікротопонімів) *кругулець* ‘яструб’, ‘яструб-перепелятник’.

2. Топонімооснова *Крогул-* назв *Крогулець* сформувалася внаслідок фонетичної видозміни пол. відповідника *Kragul-* < *Kragol-*.

3. Топонімооснова *Кругол-* назви *Круголець* етимологічно неоднозначна, оскільки, з одного боку, її можна вважати фонетично вторинною до *Крогол* (*y* < *o* під впливом попереднього приголосного *z* < *r* < *g*), а з іншого – трактувати як утворення з формантом *-ол-* від апелятива *круг* (псл. *krōgь).

4. Лінгвістичний (діахронний) аналіз топонімів *Крогулець* і *Круголець*, що на Тернопільщині, у колі споріднених назв з інших регіонів України та за її межами вкотре засвідчив важливість не формального – на основі пошуку буквальних, співзвучних відповідників, – а системного, з урахуванням можливих звукових і структурних змін у процесі еволюції оніма, підходу до етимологічної інтерпретації власних назв загалом і топонімів зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге, переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. XXIV + 648 с.
2. Бучко Д., Котович В. Походження назв населених пунктів Тернопільщини. Дрогобич: Пóсвіт, 2017. 316 с.
3. Габорак М. Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій. Етимологічний словник-довідник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 932 с.
4. Габорак М.М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини. Етимологічний словник-довідник. Вид. 3-тє, доп., переробл., уточн. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. 604 с.
5. Горпинич В.О., Тимченко В.Т. Прізвища Правобережного Степу: словник. *Ономастика і апелятиви* / Відп. ред. В.О. Горпинич. Дніпропетровськ: Пороги, 2005. Вип. 22. 323 с.
6. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / За ред. О.С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
7. Желеховський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словар. Львів, 1886. Т. I–II.
8. Карпенко Ю.О. Рошош (Роша), Рошешний, Росошани Чернівецької області та споріднені топонімі назви УРСР. *І Республіканська топонімічна нарада: Тези доп. і вист.* Київ, 1959. С. 56–58.
9. Мельничук Т. До питання транскрипції офіційних українських антропонімів польською мовою. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць* / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2012. Вип. 17. С. 30–33.
10. Михайловський В. Історія, мова, географія: топоніми середньовічного Поділля. Київ: Темпора, 2021. 412 с.
11. Новосад Є. Вербовий цвіт: історико-краєзнавчий нарис. 2-ге вид., випр. і доп. Тернопіль: Терно-граф, 2019. 351 с.
12. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2-х ч. Київ: Наукова думка, 1984.
13. Рудницький Я. Про місцеву назву Стрий. *Назвознавчі студії. II. Топонімія.* Вінніпер, 1958. С. 44–47.
14. Словник гідронімів України / Ред. кол.: А.П. Непокупний, К.К. Цілуйко, О.С. Стрижак. Київ : Наукова думка, 1979. 781 с.
15. Словник української мови XVI – першої половини XVII століть: у 28 вип. / Відп. ред. Д. Гринчишин, М. Чікало. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1994–2017. Вип. 1–17–.
16. Худаш М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). Львів: Афiша, 2004. 534 с.
17. Шульгач В.П. Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник. Київ: «Кий», 2001. 189 с.
18. Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Epoka przełomu XVI-go na XVII-sty. Dział II-gi: Ziemia ruskie Rzeczypospolitej / Oprac. i wyd. A. Jabłonowski. Warszawa; Wiedeń, 1899–1904.
19. Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783 / Wyd. Z. Budzyński przy współpr. B. Dybasia, Z. Nogi i Ł. Walczego; przekł. na język ukr. O. Dukh. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN Stacja w Wiedniu, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Historii, Austriackie Archiwum Państwowe, 2019. Т. 15. Cz. A, B, C. 314 s.
20. Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd, 1971. 866 s.
21. Nazwy miejscowe Polski: historia, pochodzenie, zmiany / Pod red. K. Rymuta, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, P. Swobody. Kraków: Wyd-wo Instytutu języka polskiego PAN, 1996–2021. Т. I–XVI–.
22. Rymut K. Nazwiska polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków: Wyd-wo Instytutu języka polskiego PAN, 1999–2001. Т. I–II.
23. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa: Nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego, 1880–1902. Т. I–XV.
24. Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego. Wrocław: Wyd-wo PAN, 1965–1985. Т. I–VII.
25. Źródła dziejowe / Wyd. A. Jabłonowski. Warszawa, 1876–1915. Т. I–XXIV.

REFERENCES

1. Arkushyn, H.L. (2016). Slovnýk zakhidnopoliskyykh hovirok. A–Ia. 2-he vyd., pererobl., vypr., dop. [Dictionary of Western Polish idioms. A-Z. Edit. 2nd, adapted, corrected, supplemented] Lutsk. [in Ukrainian].
2. Buchko, D., Kotovych, V. (2017). Pokhodzhennia nazv naselenykh punktiv Ternopilshchyny [The origin of the names of settlements in the Ternopil region]. Drohobych: Pósvit. [in Ukrainian].
3. Haborak, M. (2013). Toponimiiia Pokuttia ta deiakykh prylehlykh terytorii. Etymolohichnyi slovnýk-dovidnyk [Toponymy of Pokuttia and some adjacent territories. Etymological dictionary-reference]. Ivano-Frankivsk: Misto NV. [in Ukrainian].

4. Haborak, M.M. (2015). Nazvy hir i polonyn Ivano-Frankivshchyny. Etymolohichnyi slovnyk-dovidnyk. Vyd. 3-tie, dop., pererobl., utochn. [Names of mountains and valleys of Ivano-Frankivsk region. Etymological dictionary-reference. Edit. 3rd, supplemented, adapted, specified]. Ivano-Frankivsk: Misto NV. [in Ukrainian].
5. Horpynych, V.O., Tymchenko, V.T. (2005). Prizvyshcha Pravoberezhnoho Stepu: slovnyk [Surnames of the Right Bank Steppe: a dictionary]. *Onomastyka i apeliatyvy*. V.O. Horpynych (Ed.). Vol. 22. Dnipropetrovsk: Porohy. [in Ukrainian].
6. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: U 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language: In 7 vol.] (1982–2012). Vol. 1–6. O.S. Melnychuk (Ed.). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
7. Zhelekhovskiy, Ye., Nedil'skiy, S. (1886). Malorusko-nimetskiy slovar [Little Russian-German dictionary]. Vol. I–II. Lviv. [in Ukrainian].
8. Karpenko, Yu.O. (1959). Roshosh (Rosh), Rosheshnyi, Rososhany Chernivetskoi oblasti ta sporidneni toponimni nazvy URSS [Roshosh (Rosh), Rosheshny, Rososhany Chernivtsi region and related toponymic names of the Ukrainian SSR]. *I Respublikanska toponimichna narada: Tezy dop. i vyst.* Kyiv, 56–58. [in Ukrainian].
9. Melnychuk, T. (2012). Do pytannia transkryptsii ofitsiinykh ukrainskykh antroponimiv polskoiu movoiu [To the issue of transcription of official Ukrainian anthroponyms in Polish]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva: zb. nauk. prats / Vidp. red. I.V. Sabadosh.* Uzhhorod, Vyp. 17, 30–33. [in Ukrainian].
10. Mykhailovskiy, V. (2021). ISTORIJA, MOVA, GEOGRAFIJA: toponimy srednovichnoho Podillia [HISTORY, LANGUAGE, GEOGRAPHY: toponyms of medieval Podillia]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
11. Novosad, Ye. (2019). Verbovyi tsvit: istoryko-kraieznavchyi narys. 2-he vyd., vypr., dop. [Willow blossom: historical and local history essay. Edit. 2nd, corrected, supplemented]. Ternopil: Terno-hraf. [in Ukrainian].
12. Onyshkevych, M.Y. (1984). Slovnyk boikivskykh hovirok: u 2-kh ch. [Dictionary of Boyki idioms: in 2 h.]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
13. Rudnytskyi, Ya. (1958). Pro mistsevu nazvu Stryi [About the local name Stryi]. *Nazvoznavchi studii. II. Toponimiiia.* Vinnipeg, 44–47. [in Ukrainian].
14. Slovnyk hidronimiv Ukrainy [Dictionary of hydronyms of Ukraine] (1979). A.P. Nepokupnyi, K.K. Tsiluiko, O.S. Stryzhak (Eds.). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
15. Slovnyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII stolit: u 28 vyp. [Dictionary of the Ukrainian language of the 16th – first half of the 17th centuries: in 28 issues] (1994–2017). Vol. 1–17–. D. Hrynchyshyn, M. Chikalo (Eds.). Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
16. Khudash, M.L. (2004). Ukrainski karpatski i prykarpatski nazvy naselenykh punktiv (utvorennia vid vidapeliatyvnykh antroponimiv) [Ukrainian Carpathian and Pricarpathian names of settlements (formation from appellative anthroponyms)]. Lviv: Afisha. [in Ukrainian].
17. Shulhach, V.P. (2001). Oikonimiiia Volyni: Etymolohichnyi slovnyk-dovidnyk [Oikonymy of Volyn: Etymological dictionary-reference]. Kyiv: «Kyiv». [in Ukrainian].
18. Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Epoka przełomu XVI-go na XVII-sty. Dział II-gi: Ziemia ruskie Rzeczypospolitej / Oprac. i wyd. A. Jabłonowski. Warszawa; Wiedeń, 1899–1904.
19. Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783 / Wyd. Z. Budzyński przy współpr. B. Dybasia, Z. Nogi i Ł. Walczego; przekł. na język ukr. O. Dukh. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN Stacja w Wiedniu, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Historii, Austriackie Archiwum Państwowe, 2019. T. 15. Cz. A, B, C. 314 s.
20. Machek, V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd, 1971. 866 s.
21. Nazwy miejscowe Polski: historia, pochodzenie, zmiany / Pod red. R. Rymuta, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, P. Swobody. Kraków: Wyd-wo Instytutu języka polskiego PAN, 1996–2021. T. I–XVI–.
22. Rymut, K. Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków: Wyd-wo Instytutu języka polskiego PAN, 1999–2001. T. I–II.
23. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa: Nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego, 1880–1902. T. I–XV.
24. Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego. Wrocław: Wyd-wo PAN, 1965–1985. T. I–VII.
25. Źródła dziejowe / Wyd. A. Jabłonowski. Warszawa, 1876–1915. T. I–XXIV.

PODIL OIKONYMS *KROGULETS* AND *KRUGOLETS* IN THE SYSTEM OF RELATED TOPONYMS OF UKRAINE AND SLAVIA: HISTORY, ETYMOLOGY

Verbych Sviatoslav Oleksiyovych

Doctor of Philology, Senior Research,
Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics
Institute of the Ukrainian Language
of National Academy of Sciences of Ukraine
4, Hrushevskoho Str., Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the linguistic (diachronic) study of the names of Ternopil Oblast settlements – *Krogulets* (Chortkiv district) and *Krugolets* (Kremenets district) with ambiguous etymology. The subject of the research is a comprehensive historical-linguistic analysis of the oikonyms *Krogulets* and *Krugolets* in the system of formally related names, attested in other regions of Ukraine, as well as outside its borders – on the territory of Poland. The analysis of the formal structure of the proper geographic names *Krogulets* and *Krugolets* proved that they are not derivatives of the anthroponym *Krogulets* (*Krugolets*) or from the appellative (through the mediation of the corresponding microtoponyms) *krogulets* 'hawk', 'sparrow hawk'. Phonetic, word-forming features and comparative characteristics of these oikonyms with corresponding appellatives and onyms confirm that the toponymic basis of the name *Krogul* – the name *Krogulets* – was formed as a result of a phonetic change of the Polish counterpart *Kragul*- < *Kragol*-. Toponymic basis of the name base *Krugol* – the name *Krugolets* is etymologically ambiguous. On the one hand, it is phonetically secondary to *Krogol* (y < o under the influence of the preceding consonant z < z < g), and on the other hand, it can be a formation with the formant -ol- from the appellative *krug* (psl. *krogъ). Linguistic (diachronic) analysis of toponyms *Krogulets* and *Krugolets* from Ternopil Oblast in the circle of related names from other regions of Ukraine and Poland emphasizes the importance of not formal – based on the search for literal, consonant counterparts – but systemic, taking into account possible sound and structural changes in the process the evolution of the onym, the approach to the etymological interpretation of proper names in general and toponyms in particular.

Key words: appellative, etymology, historical-linguistic analysis of oikonyms, historical word forms, oikonym, phonetic changes.

УДК 811.161.2*37:[81'367.633+81'366.54]-047.84]“15/16”

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.8>

ПРИЙМЕНИКОВО-ВІДМІНКОВІ КОНСТРУКЦІЇ ПРОСТОРОВОЇ СЕМАНТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВИ XVI–XVII СТ.

Висоцька Тетяна Йосифівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика

Львівського національного університету імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, Львів, Україна

<https://orcid.org/0009-0007-8358-3596>

У староукраїнській мові прийменникові конструкції утвердилися й набули значного поширення; фактично вони витіснили безприйменникові сполучення, що побутували в українській мові киеворуського періоду. Як і в давньоукраїнську, так і в середньоукраїнську добу тексти часто презентують поєднання простого просторового прийменника в і його варіантів *в/въ/во* з семантично нейтралізованим місцевим відмінком. У статті зосереджено увагу на виявленні й аналізі прийменниково-відмінкової конструкції, що виражає просторові відношення, конституентами якої є просторовий прийменник в та іменник у місцевому відмінку однини на матеріалі різноманітних стилів і жанрів пам'яток української мови XVI–XVII ст. Помічено, що в досліджуваних сполуках «в + місцевий відмінок» прийменник в вказує на положення суб'єкта чи об'єкта в просторі – статичну контактну локалізацію. Іменник як орієнтир є носієм локативної семи чи є назвою, що слугує як простір або ж змістилице. Іменники з локативною семою здебільшого виражають конкретне значення і можуть бути назвами предметів побуту, частин тіла, територіальних одиниць, а також власними назвами поселень. Натомість у прийменниково-відмінкових локативних конструкціях іменник з абстрактним значенням виступає більш спорадично, і в таких прикладах утворюється похідне найменування орієнтира, що спричиняє його метафоризацію. Фразеологізацію ж цілої конструкції «в + місцевий відмінок» спостерігаємо в тих сполученнях, де іменник-носій просторової семантики є сомаїзмом. Простежено, що у формуванні просторових сполук активну участь беруть і дієслова, які виражають статичну, конкретну фізичну дію і загалом доповнюють семантичний тип локатива. Просторова семантика в аналізованих конструкціях уточнюється і за допомогою слів-атрибутивів, якими виступають відомі прикметники, прикметники з відносною ознакою, займенники, здебільшого вказівні, а також іменники, що вживаються у формі родового відмінка і формують родовий приналежності. Подальші дослідження прийменниково-відмінкових конструкцій «в + місцевий відмінок» вбачаємо у вивченні й комплексному розгляді закінчень іменників, які почасти залежать від просторового прийменника, а почасти від наголосу та інших внутрішньомовних та позамовних чинників.

Ключові слова: пам'ятка, прийменник, іменник, просторово-відмінкова конструкція, сема.

Актуальність проблеми дослідження.

Одним зі засобів реалізації просторової семантики є прийменниково-відмінкові сполуки, у яких іменник вживається у формі місцевого відмінка й поєднується з просторовим прийменником (останній називають 'прийменник місця', 'локальний прийменник')¹. Вагома роль у таких конструкціях належить прийменнику, що разом із флексіями іменника більш чітко вирізняє просторову семантику, уточнює граматичне значення відмінка, а радше виявляє «бага-

тогранну семантичну систему місцевого відмінка»² (Козачук, 8–9).

Простежуючи історію становлення відмінків, зокрема граматичного значення і засобів вираження відмінкових форм, історики мови констатують, що прийменниково-відмінкові конструкції прийшли на заміну безприйменникових, які вже в киеворуський період виступали спорадично і сприймалися як архаїчні (Безпалько, 1960, 112; Історія української

¹ Аналізуючи локативні синтаксиси в сучасній українській мові, В. Коломийцева твердить, що саме для конструкції «просторовий (локативний) прийменник + місцевий відмінок» властиве найбільш чітке вираження локативної семантики (Коломийцева, 9).

² Погоджуємося з поглядами науковців про те, що поняття простору й локативності слід отождествлювати (Бачишина, 2016, 15), адже для локативності властивий весь «спектр просторових ознак» (Коломийцева, 6), тобто локативність становить таку семантичну категорію, що охоплює всі просторові значення (Українська мова: Енциклопедія, 2004, 322–323).

мови. Синтаксис, 1983, 131; Тимченко). За спостереженнями І. Верхратського, безприйменникова конструкція місцевого відмінка нині частково збережена на території Опілля в піснях і розмовній мові (Верхратський, 1912, 77). У староукраїнській мові XVI–XVII ст. фіксуємо широко розвинену систему прийменникових форм³, зокрема місцевий відмінок поєднується з просторовими прийменниками і слугує для вираження «функціонально-семантичної категорії локативності» (Виноградова, 2001).

У прийменниково-іменникових сполуках, що виражають просторові відношення, кожен із компонентів має свою функцію: просторовий прийменник вказує на локативну ознаку, а іменник, як слушно твердить В. Коломийцева, є орієнтиром, на який спрямована просторова семантика (об'єктна просторова орієнтація) (Коломийцева, 2007, 11). Без сумніву, роль просторових прийменників є значущою, адже вони впливають не на лексичне значення орієнтира, а на його розташування у просторі, передаючи контактну чи дистантну локалізацію (Вихованець, 2004, 334)⁴. І якщо в сучасній українській мові у прийменниково-відмінковій сполучі диференціація закінчень іменника залежить почасти від прийменника і наголосу (особливо характерно для іменників чоловічого роду II відміни однини) (Сучасна українська літературна мова. Морфологія, 1969, 77, 104–105), то в українській мові середньоукраїнського періоду такі маркери не завжди є визначальними й уживання варіантних закінчень зумовлене різними чинниками: приналежністю іменника до давньої основи або ж використання флексій за аналогією, впливом мовнорегіональних особливостей писця та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На побутування прийменниково-відмінкових конструкцій було звернено увагу від початків розвитку граматичної думки в середньоукраїнській період. Так, у XVI ст. Лаврентій Зизаній описує використання прийменника *вз/во* з давальним і місцевим відмінками (*внновнний*)

³ У сучасній українській літературній мові іменник, що обов'язково супроводжується прийменником, І. Ковалик називає гібридною флективно-аналітичною граматичною формою (Сучасна українська літературна мова. Морфологія, 1969, 10).

⁴ І. Вихованець укладання вчення про прийменникову й відмінкову системи сучасної української літературної мови і називає місцевий відмінок, що поєднується з просторовими первинними чи вторинними прийменниками, «семантично нейтралізованим» (Вихованець, 2004, 333).

(Гр. Л. Зиз.)⁵, натомість у XVII ст. Мелетій Смотрицький розглядає вживання прийменників з іменниками в церковнослов'янській мові, серед яких прийменник *во*, що, на думку граматики, поєднується з орудним відмінком і виражає значення стану («*знаменютьъ станиѣ*»), проте український словесник наводить приклад із формою місцевого відмінка («*во цркви штолицѣ*») (Гр. М. Смотри.).

Щодо праць поч. XX ст., то серед наукових розвідок скрупульозним дослідженням про просторову семантику місцевого відмінка в давніх пам'ятках української мови і тогочасних текстах є робота Є. Тимченка. Ґрунтовні студії сер. XX ст. у діахронії презентують О. Безпалько (оглядає конструкції з «місцевим локальним», безприйменникові і прийменникові й синтаксичні функції прийменника *в* у давньоукраїнській мові та частково у текстах XVI–XVII ст.) (Безпалько, 1960), І. Петличний (звертає увагу на вживання прийменників у Літописі Самовидця) (Петличний, 1956), І. Слинько (простежує роль дієслова у конструкції «*в+місцевий відмінок*») (Слинько, 1973). У кін. XX ст. В. Німчук детально аналізує окремі групи прийменників в історії української мови, серед яких і просторові як обов'язкова частина відмінкової конструкції (Історія української мови. Синтаксис, 1983).

На матеріалі сучасної української мови О. Бачишина, І. Вихованець, К. Городенська, А. Загнітко, Г. Козачук, В. Коломийцева, І. Коплик, Н. Степаненко та ін. опрацьовують прийменникові конструкції локативної, темпоральної семантики, способи їхньої реалізації, а також наводять семантичні варіанти просторових і темпоральних синтаксем.

Останнім часом дослідження різних прийменниково-відмінкових конструкцій у діахронії стає об'єктом зацікавлень Л. Марчило, В. Мойсієнка, Т. Сивокозової, Г. Стрельчук, Т. Фунікової, І. Царалунги, однак попри глибокий аналіз структурно-семантичних особливостей та функціонального використання прийменникових форм, виникає потреба комплексного спостереження компонентів, що утворюють прийменникову просторову конструкцію, зокрема побутування іменників у формі місцевого відмінка однини, що містять локативну сему або ж вживаються як назва-простір, а також дієслів як виразників просторової семантики.

⁵ Тут і далі в тексті використані назви граматики і приклади для ілюстративного матеріалу з українських пам'яток XVI–XVII ст. подаємо відповідно до прийнятих умовних скорочень. Показчик джерел та їхніх умовних скорочень міститься у кінці статті.

Метою нашого дослідження є лексико-семантичний аналіз саме іменника як складника прийменниково-відмінкової конструкції «просторовий прийменник (*в/вз, во, ве, у, ув, у-во*)⁶ + місцевий відмінок однини» на матеріалі різностильових і різножанрових пам'яток української мови поміжів'я XVI–XVII ст.

Виклад основного матеріалу. В україністиці Є. Тимченко звернув увагу, що іменник в місцевому відмінку вживається на позначення загального місця і залежить від дієслів, з якими поєднується, а тому вся конструкція вказує або на «перебування де», або на діяльність, «себ-то рух, що є його наслідком перебування» (Тимченко). У праці «Льокатив в українській мові» дослідник зауважує, що індоевропейська мова знала приклади вживання місцевого відмінка з прийменником поряд із безприйменниковим, проте саме прийменникова форма вносила «більшу розчленованість в первісний синкретизм мисли»⁷.

Просторові прийменники (*у/в*) разом із флексіями іменника (форма місцевого відмінка) творять прийменникову конструкцію (Леонова, 1983, 57) або прийменниково-відмінкову сполуку (Вихованець, 2004, 81), що й собі виражає локально-просторові відношення.

На сьогодні прихильники функціонально-категорійної граматики розрізняють семантико-синтаксичні й формально-синтаксичні функції місцевого відмінка: якщо для першого різновиду характерна локативна (статична локалізація), динамічна локалізація, інструментальна, суб'єкта чи об'єктна – усі ці функції зумовлені семантико-синтаксичною валентністю предиката, то для другого – функція придієслівного сильного чи сильнокерованого другорядного члена речення (Вихованець, 2004, 80–81). Таким чином, значення відмінка залежить не лише від прийменника, а й від синтаксичних умов функціонування, семантики предиката, його валентності в реченні.

Щодо іменників як частини прийменникової конструкції, що є засобами вираження лексичної локативності, то здебільшого вони є назвами місць, усередині чи на поверхні яких відбувається дія, тобто є носіями просторової семи або ж такими назвами, що слугують як простір,

інакше кажучи є 'вмістилищем' (Бачишина, 2016, 75–76, 89) (термін за О. Бачишиною)⁸.

У нашій роботі такі іменники-локативи⁹ з семантикою місцезнаходження поділяємо на наступні підгрупи: I) іменники-назви простору, серед яких природній відкритий простір, покритий рослинністю; природній простір (водний); назви людських поселень (чи їхніх частин); назви споруд та їхніх частин та ін.; II) іменники-назви, що слугують як простір, серед яких номени, пов'язані з тілом людини; речі побуту, наукові поняття, абстрактні поняття та ін.

У складі прийменниково-відмінкової форми «*в + місцевий відмінок*» вживаються іменники-назви простору:

1) простір земної поверхні; природній відкритий простір, покритий або непокритий рослинністю: «*в полях и на нныхъ входахъ перемешкываютьъ*» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Варшава 1568, с. 5); «*в лесн палека*» (Бр., Луцьк 1580, с. 261); «*да(л) на(м) ... ннвѣ в Жѣко(в) ско(н) бл(л)цѣ*» (АППС 1690, с. 282); «*в дѣровѣ*» (АППС 1689, с. 272); «*во дѣ(н) на(м) в чо(м) местцѣ крѣ(н)т) е(ст) ... л(л)ко і чотыро(х) нмене(н)*» (ККПС 1595, с. 63);

2) природний водний (замкнений і незамкнений простір): «*Вотойі в морю (Гял.)*; *и вѣѣ колеса плл(ч)ныѣ ѣ водѣ*» (АППС, Полтава 1676, с. 60); «*в пллѣѣ тежѣ во(л)но ловнн) рнѣѣ*» (АППС, 1677, с. 60); «*в чо(м) озерѣ рнѣн ловнн)»* (АППС 1689, с. 263);

3) господарський відкритий простір: «*ѣ пшнн) ѣлевѣ двадцать со бчоламн*» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Житомир 1587, с. 21);

4) назви людських поселень (замкнений і незамкнений простір): «*Погтановнн) шнн) шчѣнн)то в замкѣ его королевское млтн дѣчканъ*» (Бр., Вільно 1579, с. 236); «*ѣ дворе пнн)дрокон*» (Бр., Вінниця, 1584, с. 361); «*вз дворцѣ Тѣчнн)комъ*» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Луцьк 1596, с. 87); «*вз Троецкой ѣлнн)*» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Луцьк 1596, с. 108); «*в замочкѣ тлмѣ же за(л)та(в)шн е(го)*» (АЖГУ, 1635, с. 96); «*в кдрѣнн)ѣ*» (АППС 1689, с. 263);

5) назви адміністративно-територіальних одиниць і державних установ: «*ѣ воєводѣтѣ Браєлвнн)ком*» (Бр., Брацлав 1583, с. 249); «*вз*

⁶ Прикметно, що однією з ознак місцевого відмінка є визначена кількість прийменників (Безпалько, 1960, 41).

У роботі пропонувані прийменники розглядаємо як варіантні, бо могли бути взаємозамінними: «так само прийменники *вз* – *у* можуть уживатися один замість одного» (Огієнко, 1930, 266).

⁷ Безприйменникові конструкції у формі місцевого відмінка здебільшого виступають у давньоукраїнських пам'ятках на позначення місця дії, а саме населених пунктів (Тимченко).

⁸ В україністиці дослідники просторової семантики неодноразово класифікували іменники на позначення локативності: О. Бачишина, О. Виноградова – у синхронії; В. Німчук, Г. Стрельчук, Є. Тимченко – у діахронії.

⁹ Досліджуючи прийменникову систему української мови, І. Вихованець констатує, що просторові прийменники зазвичай поєднуються з конкретними іменниками, що є назвами предметів чи речовин, однак можуть сполучатися і з абстрактними також (Вихованець, 1980, 214–215).

Пнискомъ повѣтѣ» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Луцьк 1596, с. 77); «в том же крѣпѣ Черемошенискомъ» (Бр., Вінниця 1584, с. 261); «в селѣ Комарове» (Бр., Брацлав 1583, с. 251); «в тамо(м) то(м) єдно(м) крѣпѣтѣ, ... ш(т) монархи полого» (Кл., 1599, с. 214); «а то до (р)каванна и до вы(к)азана прочѣ(р)тацын в крѣде Ки(н)ни(ц)кми» (АГЖУ, 1635, с.109); «вз земли поганьской крѣпѣтѣ» (АЗР, Т.4. VIII, 1594, с. 79); «в Черемошенискомъ сеници» (Бр., Вінниця 1584, с. 261); «вз мѣстѣчкѣ Тѣщинѣ и селѣ» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Луцьк, 1595, с. 86); «вз томъ мѣстѣ Могилевскомъ» (АЗР, Т. 4. VIII, Краків 1588, с. 7); «кды чазъ крѣпѣтѣ пошѣтѣкы гдѣшныи се окажетъ, вз сѣде належныи з нимъ» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Житомир 1617, с. 212);

6) житлових і нежитлових споруд і їхніх частин: «в которомъ, дей, дворѣ всю маетност мою и жоны мои речн рѣхоме ѿ нзе» (Бр., Луцьк 1582, с. 305); «ѿ стани кони и быдло рогатое» (Бр., Луцьк 1582, с. 305); «и в коморѣ» (Бр., Луцьк 1582, с. 305-306); «в домѣ того пана Семени ... влном» (Бр., Брацлав 1585, с. 365); «ѿ гдѣне прогов стоговъ двѣ» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Житомир 1587, с. 21); «вз Церкви» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Житомир 1587, с. 14); «и розвизъ ее вз крѣпѣ» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Луцьк, 1596, с. 116); «Иж под Лѣцьком в манастирѣ свѣтого Спаса» (Перест., 1605-1606); «в стѣнѣ ѿ церкви» (АЮЗР, Ч. 2, Люблін 1609, с. 23); «вє свѣ(т)лицы его за(р)тавѣши» (АГЖУ, 1635, с. 109); «не в костелѣ Соломоново(м)» (Подем. л-ра, с. 106);

7) власні назви населених пунктів: «в Кѣнницѣ» (Бр., 1579, Намети під замком Полоцьким, с. 245), «во Львовѣ, ѿ Лѣнѣ, вз Лѣнѣ» (АЗР, Т. 4, VIII, Володимир 1595, с. 104); «ѿ Кобрини мѣлз стѣвнѣса; ѿ Кобриню» (АЗР, Т. 4, VIII, Кобриня 1595, с. 92-93); «однѣ ѿ Вилни, а дрѣгѣ ѿ-во Львовѣ»¹⁰ (АЗР, Т. 4, VIII, Новогрудок 1595, с. 75); «вз Лѣцькѣ» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Луцьк 1596, с. 106); «в Римѣ Петра ѿпередн(в)ши» (Подем. л-ра, с. 90); «Также єст и вє Львовѣ ѿ мнѣхов домініканов склеп великнй книг наших» (Перест., 1605–1606);

8) місце, що уявляється як простір (предмети побуту): «которые листы, з ншими листы монми, в белой крынцѣ єть» (Загор., 1577); «которѣю в торѣе при себе мѣлз» (Бр., Краків 1583, с. 333); «а готовыхъ грошей ѿ крыни копз полторы тисечи Литовскихъ; вз той же крыни ланцѣшковъ» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Луцьк 1596,

с. 81); «в грѣбѣ бы(в) положѣ(н)» (Подем. л-ра, с. 110) – в останньому прикладі у прийменниковій конструкції дієслово положити, за спостереженнями Є. Тимченка, може вживатися і з іменником у формі знахідного відмінка (Тимченко);

9) абстрактні іменники на позначення почуттів, психічного, фізіологічного чи фізичного стану (В. Німчук називає такі об'єкти первісно конкретно-локальними уявленнями (Історія української мови. Синтаксис, 1983, 146)): «в моцы и владности своен» (Бр., Луцьк 1583, с. 324); «в любви до ближнн(х); в милосердн» (УЄ 1637 не); «тщатела теплово вз любве вѣры Христова прошѣ» (АЗР, Т. 4. VIII, 1593, с. 65); «ѿ поневажъ в спѣвѣн и в крѣпѣ серде(ч)ной покѣта великое добро єсть» (УЄ 1616, н); «але трѣати в грѣбѣ и в нем вє(з)памѣ(т)не влѣтнєа ...» (УЄ 1637 кс); «в трепѣтѣ стѣвн(а) прѣ(а) нн(м) на правнцы своен» (УЄ 1637 мє); «але обѣстѣвнє в (р)а(ц)у ховали й в доброй памяти» (КІС, Київ, 1648 Присв. Тр. МКСВ 350);

10) іменники на позначення релігійних понять, що слугують як простір, проте не мають просторової семантики: «вз Боже велекого» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Луцьк 1596, с. 71); «вз Боже велееномѣ отцѣ» (АЗР, Т. 4. VIII, Краків 1588, с. 9); «которые в пѣкѣ, ш(т)» (Лѣк., 1607, с. 123); «которые тѣ в духѣ вѣкомъ породни» (Лѣк., 1607, с. 130), «защнѣншіє стѣтн были положени в твоей дши» (Лѣк., 1607, с. 3);

11) іменники, пов'язані зі сферою справочинства, наукових понять, що слугують вмістилищем: «єго постановѣнѣ в ємъ листѣ написаного» (Бр., Володимир 1570, с. 175); «И не хотѣн люде(м) в словѣ зостати» (Кл., с. 213); «в стѣтѣ великого князѣства Литовского Корѣнного» (Бр., Володимир 1580, с. 259); «в жалобе Андреа Галико(го), пнєра земли Холмского» (Бр., Городня (Луцьк) 1585, с. 426); «такъ вз надѣцѣ школьной тако вз церкви потребные по крѣпѣ ... дрѣво-вѣти нмъ позволаємъ» (АЗР, Т. 4. VIII, Вільно 1589, с. 24); «и тежъ маючн залѣцѣнѣю годности его и ѿмѣетностъ вз пнємѣ водлѣзъ законѣ Греческого» (АЗР, Т. 4. VIII, Варшава 1593, с. 63); «а наболѣн вз календарѣ и вз отправокѣнѣ свѣтѣ великѣю розностѣ» (АЗР, Т. 4, VIII, Краків 1595, с. 109); «в словѣ оучнво(м) на(а) вѣтѣ оучнвѣтн лю(а)кнє назвѣтъ єа кохан» (Лѣк., 1607, с. 173); «о томъ написаного вз роздѣлѣ четвертомъ в дрѣтѣкѣ шѣстдесятѣ двѣятомъ» (АЮЗР, Т. 2, Київ 1612, с. 25); «в стѣтѣ Лито(в)скомъ» (АППС 1689, с. 267);

12) назви стихій: «во огни не згарлѣ(т) зѣра(з)» (Подем. л-ра, с. 51); «вѣчнми часы в огни неогнѣаючомъ мѣчннѣса бѣдѣтѣ» (УЄ, 1616, кз зв.) – в останньому прикладі писець каноніч-

¹⁰ Подвійний прийменник у + во здебільшого вживається перед словом, що починається зі збігу приголосних. В. Німчук констатує, що варіант прийменника ѿвз/ѿво починає вживатися раніше XV ст. (Історія української мови. Морфологія, 1978, 427).

ного тексту використовує замість конструкції «у пеклі» парафраз «к' огни неугалячомъ»;

13) назви частин тіла: «во серци своемъ» (АЗР, Т. 4. VIII, Варшава 1593, с. 62); «что ѿ видѣли есмо у него раны ножовые ... а дрѹгѹю в правомъ плечи велмы шкодливые» (КІС, Луцьк, 1577 р., МІО II 4044, 5); «и шныя погравы поки в горлѣ тылько оусоложѹютъ» (Лѣк., 1607, с. 139); «и видназ рана пострелѹ правѣ въ хрѹбтѣ, дрѹ немалѹю» (АрхЮЗР Ч. 3, Т. I, Володимир 1617, с. 205); «але справѣдливыхъ въ рѹцѣ Божой сѹтъ» (УЄ, 1616, зв. кз); «и мы в тѣлѣ семъ смертелномъ бѣдѹчи и глаголаша во лѣквѣствѣ неправдѹ» (УЄ, 1637, рб); «И радост в ср(д)ци кож- дого з на(с) проквитаеѹтъ» (КІС, Львів, 1616 ЧИОНЛ ХХІІІ/3 67) – у цій просторовій конструкції фіксуємо фразеологічний зворот, що вживається і в сучасній українській мові (СУМ, Т. 9, 141); явище фразеологізації часто спостерігаємо з соматичним компонентом, про що у дослідженні пише В. Коломийцева (Коломийцева, 2007, 10).

14) назви продуктів харчування, що функціонують як вмістилище: «И тако не (в) опрѣнокѹ, але в хлѣбѣ» (Подем.л-ра, с. 109); «И квасъ за(с) и со(а) в тѣствѣ значит(т) дшѹ ... в тѣлѣ» (Подем. л-ра, с. 106);

15) назви спільноти чи сукупності осіб, у середовищі яких відбувається дія: «ѹ войскѹ» (АЗР, Т. 3. 1563, с. 133); «въ томъ братствѣ своемъ церковномъ» (АЗР, Т. 4. VIII, Вільно 1589, с. 24); «вездѣ не быти семѹ въ рѹкомъ народѣ нашемъ» (АЗР, Т.4. VIII, Львів, 1590, с. 30); «мы вси ѹ братствѣ нашомъ церковномъ» (АрхЮЗР, Ч. 1, Т. X, Львів 1637, с. 77).

В аналізованих просторових поєднаннях іменник у місцевому відмінку здебільшого вживається самостійно, проте може супроводжуватися відносним прикметником («въ рѹкомъ народѣ»), відонімним прикметником («въ Троецкой ѹлицѣ»; «в Жѹко(в)ско(н) бл(л)цѣ») або ж відонімним прикметником і займенником («въ томъ мѣствѣ Могилевскомъ»; «ѹ братствѣ нашомъ церковномъ») чи займенником («в то(м) озерѣ»), або іншим іменником у формі родового відмінка, що вживався у постопозиції (таку конструкцію ще називають 'родовим приналежності' (Історія української мови. Синтаксис, 1983, 78): «в статѹтѣ Великого князѣвѣ»; «в жалобе Андреа Глико(го)»). Найчастіше такі сполуки презентовано атрибутивами, якщо іменник позначає назви адміністративно-територіальних одиниць і державних установ, людських поселень чи відкритий простір або ж конкретні предмети.

Розташування просторового орієнтира уточнюють і дієслова, більшість із яких вказує на

статичну дію (быти (зв'язка быти, що вживається у формі теперішнього часу, може опускатися в реченні, і вся локативна конструкція набуває значення «буття в просторі, в певній його частині» (Коломийцева, 2007, 10): (не) мачи : «не мачи ничего такового в искрѣтѣ сердца своего» (КІС, п. 1596, Виш. Кн., 70.); «и такъ онѹю в ѹ ср(д)ци своемъ мѣлѹ...» (КІС, Київ, 1646 Мог. Тр. Передм., 928) – іменники у формі місцевого відмінка у просторовій конструкції вживаються в переносному значенні, спостерігаємо явище метафоризації; ѹинѹти : «въ томъ же покою подпильи ѹинѹлѹ» (КІС, Київ, 1621, Зах.Коп., РИБ IV, 1061); мовлення, мислення, розумової діяльності (выпѣвѹвати : «в ср(д)ци выпѣвѹючи» (КІС, б. м. н., XVII ст. I. Кас. Ѹстѹв, 59 зв. – 60 сер), сприйняття (видѣти : «что ѿ видѣли есмо у него раны ножовые ... а дрѹгѹю в правомъ плечи велмы шкодливые» (КІС, Луцьк, 1577 р., ЛНБ II 4044, 5)), конкретну фізичну дію (заховати : «а Мрїа заховала в(в)сѣ тѣи слова розмышляючи в(в) ср(д)ци своемъ» (КІС, 1556–1561, ПЄ, с. 213), варити : «обварн об водѣ и пін на ноч и порнѹ» (КІС XVI в. УТ фотокоп. арк. 4 RS т. XIV). Як свідчить фактичний матеріал, просторові конструкції (в + місцевий відмінок) уживаються при неперехідних дієсловах або зі значенням статичної локації, або перехідних, що здебільшого функціонують при прийменниково-відмінкових формах, де прийменник є носієм контактної ознаки і вказує разом із формою місцевого відмінка «на контакт із внутрішньою частиною просторового орієнтира» (Вихованець, 2004, 334).

Висновки і перспективи досліджень. В українській мові прийменниково-іменникова конструкція «в+місцевий відмінок» на позначення просторових відношень побутує віддавна. Важливо, що за княжих часів сполуки з безприйменниковим поєднанням на позначення просторових відношень ставали спорадичними (на сьогодні частково збережені в наддністрянському говорі), а натомість їхнє місце заступали саме прийменникові.

Одним із найбільш характерних виявів саме просторових відношень у таких сполуках є наявність у конструкції прийменника в, що виражає локативні відношення і є прийменником статичної локалізації або вказує на контактну локалізацію, локалізацію в межах просторового орієнтира.

Щодо іменника як носія локативної семи або іменника-назви, що слугує як простір/вмістилище, то активно використовуються саме лексеми конкретної семантики, а саме на позначення населеного пункту, приміщення,

загальної просторової семантики (водного чи наземного відкритого / закритого простору) та ін., спорадично абстрактної семантики. У цілому іменників-локативів, що формують прийменниково-відмінкову форму «в+місцевий відмінок однини» у текстах української мови пропонованого періоду, налічуємо 15 груп. У сполученні ці субстантиви можуть супроводжуватися іншими словами – прикметниками, займенниками або іменниками в

родовому відмінку (родовий приналежності). Загалом такі конструкції широко представлені в різножанрових та різностильових текстах української мови XVI–XVII ст., відтак перспективу подальшого дослідження вбачаємо в більш детальному аналізові дієслів, що визначають семантичний тип локативів, а також у варіантних формах безпосередньо іменника, що може бути представлений від дво- до чотириваріантного закінчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачишина О.Б. Мовне вираження часу та простору в українській химерній прозі: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Львівський національний університет ім.Івана Франка. Львів, 2016. 408 с.
2. Безпалько О.П. Нариси з історичного синтаксису української мови. Київ : Рад.школа, 1960. 236 с.
3. Верхратський І. Говір батюків. Збірник Фільольогічної секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. XV, Львів : Друк. НТШ, 1912. 306 с.
4. Виноградова О.В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; Донецький національний університет, Інститут української мови НАН України. Київ, 2001, 19 с.
5. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. Київ : Наук. думка, 1980. 286 с.
6. Вихованець І. Городенська К. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови, Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
7. Історія української мови. Морфологія / С.П.Бевзенко та ін., від.ред. В.В. Німчук. Київ : Наук.думка, 1978. 539 с.
8. Історія української мови. Синтаксис / Г.П. Арполенко, А.П. Грищенко, В.В. Німчук, В.М. Русанівський, Г.Х. Щербатюк, від.ред. А.П.Грищенко. Київ : Наук.думка, 1983. 504 с.
9. Козачук Г. Місцевий відмінок з прийменником в у структурі речення. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua> (дата звернення 01.07.2024).
10. Коломийцева В.В. Варіантна структура локативних синтаксем: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2007. 14 с.
11. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Київ : Вища школа, 1983. 260 с.
12. Огієнко І. Українська літературна мова XVI-го ст. і український Крехівський Апостол. Т. І. Варшава : Друкарня Синодальна, 1930. 520 с.
13. Петличний І.З. Граматичні особливості мови Літопису Самовидця. *Питання українського мовознавства*. Кн. 1-а. Львів: вид-во Львівського держ.ун-ту імені Івана Франка. 1956. С. 76–99.
14. Слинко І.І. Історичний синтаксис української мови. Київ : Вища школа, 1973. 216 с.
15. Сучасна українська літературна мова : морфологія / за заг. ред. акад. АН УРСР І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 583 с.
16. Тимченко Є. Локатив в українській мові. *Збруч* від 27.10.2016: URL: <https://zbruc.eu/node/57965> (дата звернення 21.12.2024).
17. Українська мова: енциклопедія /редкол. В.М. Русанівський; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

REFERENCES

1. Bachyshyna, O.B. (2016). *Movne vyrazhennya chasu ta prostoru v ukrainiskii khymernii prozi [Linguistic Expression of Time and Space in Ukrainian Chimeric (Magic) Prose]*: dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01; Lvivskiy natsionalnyi universytet im.Ivana Franka. Lviv, 2016. 408 s. [in Ukrainian]
2. Bezpalko, O.P. (1960). *Narysy z istorychnoho syntaksysu ukrainiskoi movy [Essays on the Historical Syntax of the Ukrainian Language]*. Kyiv: Rad. Shkola, 1960. 236 s. [in Ukrainian]
3. *Istoriia ukrainiskoi movy. Morfolohia : [History of the Ukrainian Language. Morphology]* / S.P.Bevzenko ta in., vidp.red.V.V.Nimchuk. Kyiv : Nauk.dumka, 1978. 539 s. [in Ukrainian]
4. *Istoriia ukrainiskoi movy. Syntaksys [History of the Ukrainian Language. Syntax]* / G.P.Arpolenko, A.P.Hryshchenko, V.V.Nimchuk, V.M.Rusanivskiy, G.H. Shcherbatiuk; vidp.red. A.Hryshchenko, Kyiv: Nauk.dumka, 1983. 504 s. [in Ukrainian]

5. Kolomyitseva, V.V. (2007). Variantna struktura lokatyvnykh syntaksem [Variant structure of locative syntaxemes]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01; Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2007 [in Ukrainian]
6. Kozachuk, G. Mistsevyi vidminok z prymennykom v u strukturi rechennia [The Locative Case with the Preposition "в" in Sentence Structure] (1.07.2024), [URL:] <https://enpuir.npu.edu.ua> [in Ukrainian]
7. Leonova, M.V. (1983). Suchasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian Literary Language. Morphology]. Kyiv : Vyshcha shkola, 1983. 260 s. [in Ukrainian]
8. Ohienko, I. (1930). Ukrainska literaturna mova XVI-ho st. i ukrainskyi Krekhivskiy Apostol [Ukrainian Literary Language of the 16th Century and the Ukrainian Krekhiv Apostle]. T. 1. Varshava: Drukarnia Synodalna, 1930. 520 s. [in Ukrainian]
9. Slynko, I.I. (1973). Istorychnyi syntaksys ukrainskoi movy [Historical Syntax of the Ukrainian Language]. Kyiv : Vyshcha shkola, 1973. 216 s. [in Ukrainian]
10. Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia (1969) [Modern Ukrainian Literary Language: Morphology] / red. I. Bilodida. Kyiv: Nauk.dumka, 1969. 583 s. [in Ukrainian]
11. Petlychnyi, I.Z. (1956). Hramatychni osoblyvosti movy Litopysu Samovydsia. Pytannia ukrainskoho movoznavstva [Grammatical Features of the Language of the Samovyds Chronicle]. Kn. 1-a. Lviv: vyd-vo Lvivskoho derzh.un-tu imeni Ivana Franka. 1956. S. 76–99 [in Ukrainian]
12. Tymchenko, Ye. Lokatyv v ukrainskii movi [Locative in the Ukrainian Language]. Zbruch 21.12.2024, [URL:] <https://zbruc.eu/node/57965> [in Ukrainian]
13. Ukrainska mova: entsyklopediia (2004) [Ukrainian Language: Encyclopedia] / redkol. V.M.Rusanivskiy; NAN Ukrainy, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni, In-t ukr.movy. Kyiv 2004. [in Ukrainian]
14. Verkhratskyi, I. (1912). Hovor batiukiv [The Dialect of Batiuky]. Zbirnyk Filolohichnoi sekcii Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka. T. XV, Lviv: Druk. NTSH, 1912. 306 s. [in Ukrainian]
15. Vykhovanets, I.R. (1980). Pryimennykova systema ukrainskoi movy [The Prepositional System of the Ukrainian Language]. Kyiv : Nauk.dumka, 1980. 286 s. [in Ukrainian]
16. Vykhovanets, I. Horodenska K. (2004). Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy : Akademichna hramatyka ukrainskoi movy [Theoretical Morphology of the Ukrainian Language: Academic Grammar of the Ukrainian Language]. Kyiv : Pulsary, 2004. 389 s. [in Ukrainian]
17. Vynohradova, O.V. (2001). Funktsionalno-semantychna katehoriia lokatyvnosti v suchasni ukrainskii literaturnii movi [The Functional-Semantic Category of Locativity in Modern Ukrainian Literary Language]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01; Donetskyy natsionalnyi universytet, Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. Kyiv, 2001. 19s. [in Ukrainian]

PREPOSITIONAL-CASE CONSTRUCTIONS OF SPATIAL SEMANTICS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 16TH–17TH CENTURIES

Vysotska Tetiana Yosyfivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Ukrainian Language Department named after professor Ivan Kovalyk

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine

*The scientific study focuses on identifying and analyzing prepositional-case constructions as markers of spatial relations. These constructions consist of the spatial preposition *v* and a noun in the singular locative case, based on material from texts of various styles and genres of the Ukrainian language from the 16th–17th centuries. The article is devoted to a comprehensive examination of the usage of such constructions in Old Ukrainian during the specified period, during which they became widespread, initially replacing prepositionless constructions characteristic of the Kyiv Rus' period. It has been observed that, in both the Old and Middle Ukrainian periods, texts frequently feature the combination of the simple spatial preposition *v* and its variants *вз/вѣ/во* with a semantically neutralized locative case. In these constructions, the preposition *v* indicates the position of a subject or object in space – static, contact-based localization – while the noun serves as a reference point, bearing a locative seme or designating a space or container. A detailed lexical-semantic analysis of the nouns shows that substantives with a locative seme predominantly express concrete meanings, often referring to household items, body parts, territorial units, or place names. Conversely, nouns with abstract meanings occur less frequently in prepositional-case locative constructions, and such examples typically involve*

derived reference names that lead to their metaphorization. Based on illustrative material, instances of phraseologization of the entire "к + locative case" construction have been observed, particularly when the noun with spatial semantics is a somatic term. It is also argued that verbs expressing static, specific physical actions actively participate in forming spatial constructions, complementing the semantic type of the locative. It has been established that the spatial semantics of the analyzed constructions are further specified by attributive words, such as toponym-derived adjectives, relative adjectives, demonstrative pronouns, and genitive-case nouns indicating possession. Future research on "к + locative case" prepositional-case constructions could focus on studying the endings of nouns, which are influenced by the spatial preposition, stress patterns, and other internal linguistic and extralinguistic factors.

Key words: *memory, preposition, noun, prepositional-case constructions, sema.*

UDC 81'25:81'367.3=111

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.9>

THE CATEGORY OF NEGATION IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE (TRANSLATION ASPECT)

Dobrovolska Svitlana Romanivna

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies,
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska str., Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2389-4890*

Opyr Mariana Bohdanivna

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Lviv National Environmental University
1, V. Velykoho, Dubliany, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0233-7227*

Panchyshyn Svitlana Bohdanivna

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Lviv National Environmental University
1, V. Velykoho, Dubliany, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9444-4232*

The language used in scientific and technical literature has unique characteristics in terms of grammar, vocabulary, phrases, and sentence structure. These features often make translation challenging. Negative statements are fundamental to human communication and form a distinct linguistic category. This category is universally present in all languages and styles and is studied by researchers across various linguistic levels, including lexical, morphological, grammatical, and semantic. In English, including in scientific texts, negation is categorised into grammatical, lexical, and lexico-grammatical types, which can pose translation difficulties. The article's authors aimed to analyse negation constructions in scientific and technical literature and suggest translation methods. The present work delves into different types of negative constructions and aims to distinguish between general and partial negation. The authors also discussed the main differences between the negation constructions in English and Ukrainian in their article. They analysed the main ways of translating negation constructions in modern scientific and technical texts. The work distinguished two types of negation in a sentence: general negation and partial negation. The research emphasised that in English scientific and technical texts, the means of expressing negation are divided into grammatical, lexical, and lexico-grammatical categories. There are different ways to translate these constructions based on the type of negation. General negation is part of a predicate or subject group; its scope covers the whole sentence. It often includes special constructions that must be translated carefully, avoiding a literal translation. Partial negation can refer to different parts of a sentence. Negative constructions in English scientific and technical literature have specific features that necessitate special attention from translators due to potential stumbling blocks created by negations.

Key words: *scientific and technical literature, negation, negative constructions, general negation, partial negation, grammatical, lexical and lexico-grammatical negations.*

The statement of the problem. The consideration of negation and its argumentation is crucial in linguistics, as it directly addresses fundamental theoretical issues, such as the interplay between form and content, as well as the structural and semantic arrangement of a sentence.

The negative meaning is conveyed through various linguistic techniques across different levels

of the language system. Given the intricate nature of these means and their interrelationships, the study of negation remains highly relevant today.

The significance and necessity of negation as a linguistic phenomenon is underscored by the abundance of linguistic units associated with it, including *negation, refutation, disproof, invalidation, negativity, annulment, disaffirmation,*

abnegation, contradiction, overturning, abrogation, repudiation, confutation, denial, retraction, forswearing, boycott, veto, thumbs down, and others. These concepts collectively illustrate negation as a multifaceted aspect of language, which can be expressed at all levels of modern English.

Negation creates a concept opposite to a positive one but shares common aspects. It is a complex concept that can be fully or partially observed in all grammatical constructions in both English and Ukrainian.

The **relevance** of our work lies in the particular challenges of translating negative phrases in scientific and technical texts. This emphasises the need for further investigation, especially in translation.

The purpose and objectives of the article.

The aim of this research article is to analyse negative constructions in scientific and technical literature and explore methods for translating them. To accomplish this, several **tasks** need to be addressed: identifying types of negative constructions, understanding the disparities between negative constructions in English and Ukrainian, and examining translation methods for negative constructions in contemporary scientific and technical texts.

Analysis of recent research and publications.

The study of negation's role in the English language is an important issue, as English is a global language. While many aspects of negation have been covered in scientific literature, some areas remain insufficiently studied. Based on existing research, specific negation patterns in English can be identified.

Prominent linguists such as L. Bulakhovskiy, O. Melnychuk, V. Rusanivskiy, L. Verba, and V. Karaban view negation as a linguistic universal at all language structure levels. When studying different areas of the language, it's important to consider negation as an integral part of each linguistic branch.

The concept of negation is multidimensional. It can be viewed from logical-grammatical, modal, communicative-pragmatic, and functional-semantic perspectives. This demonstrates its versatility, which helps maintain the integrity of language as a system and facilitates the creation of new forms with fresh categorical meanings.

Negation is a logical operation that generates a new statement from a given statement, known as the negation of the original statement (Korunets, 2001). Negative statements are essential in human communication. Many studies, from the times of Plato and Aristotle to contemporary linguists, logicians,

and psychologists, have been dedicated to exploring negation, underscoring its significant position within scientific frameworks (Paslavska, 2005).

The outline of the main research material.

Using negative constructions in English scientific and technical literature has unique characteristics that require special attention from translators. Negations can often lead to errors during translation.

In English sentences, only one negation is used. A sentence containing a negation in the subject group or as part of a secondary clause is translated into Ukrainian with an additional "не" in the predicate group. Depending on the type of negation, there are different ways to translate constructions with negation (Karaban, 2004, P. 209).

The general negation "not" is translated as "не". For example:

In addition, fettling is an expensive operation and unnecessary as it does not increase the value of the product (Die casting World, 2000; Isadore, 1977). *До того ж, обрубвання є дорогою операцією та необхідною, тому що не збільшує вартість продукції.*

In translation, the particle "не" can be attached to a predicate adjective or an adverb as part of a predicate. For example:

The product cannot reach the market more easily and quicker (Foundry Trade Journal, 2000, P. 3–16). *Продукт не може поступати на ринок легше та швидше.*

In English, negation is used much more often than in Ukrainian as part of the main clause instead of in the subordinate clause (especially with verbs such as *to think, to appear*; etc.). In Ukrainian translation, the negation "не" can be moved from the main clause to the subordinate clause. The same applies to the translation of sentences with subject predicative infinitive constructions that are translated into compound sentences, where the negation is contained in the subordinate clause. For example:

However, the exact effect does not seem to have been quantified (except in case of flow length, which is considered later) (Cast Metal Times, 2000, P. 9). *Проте здається, що точного результату не було визначено (крім випадку з довжиною потоку, що розглядається далі).*

However, when the negation is directly related to the predicate, it is usually not transferred to the subordinate clause in translation. For example:

The distance the metal has to flow during cavity fill is not likely to have an influence (Cast Metal Times, 2000, P. 14). *Малоймовірно, що щоб дистанція, яку проходить метал під час заповнення порожнини мала вплив.*

When reading scientific texts, one often comes across many affixed negations. There are a few reasons for this:

1. The high frequency of affixed negations in scientific and technical texts is due to the large number of terms that commonly have a negative prefix or suffix in their original form.

2. Affixing negations helps to present information more concisely (e.g., "unavailable" instead of "not available," "independent" instead of "does not depend"), which aligns with the style of scientific writing.

3. Using affixed negations improves the presentation style by introducing variation in expressions within the same sentence (Gerardus, 2018, P. 30). This can result in double negation, but in some cases, the overall negative meaning is removed, and the sentence becomes affirmative.

The double negation is used as a combination of "not without" and "nothing but". In the scientific literature, double negation is found in the form of *cannot help but* or *cannot but*. Such sentences are translated into Ukrainian as "не могли не + indefinite verb form". For example:

We cannot but confirm the possibility that... (Michael, 1992, P. 17). *Ми не можемо не підтвердити можливість того, що...*

The construction *there is/are* with the negation not is usually translated as "немає" or "відсутній":

There are not many examples where this has been the case (Cast Metal Times, 2000, P. 19). *Немає великої кількості прикладів цього випадку.*

Some negations indicate the degree of action. Such Ukrainian constructions are the phrases "зовсім ні", "взагалі не" "and others. The corresponding English negation looks like adding the particle "not" to the verb and the adverb "at all". For example:

In spite of this, the main effort is usually devoted to solving the technical problems – in those cases where the problem is not tackled at all (Michael, 1992, P. 17). *Не дивлячись на це, головне зусилля зазвичай приділяється вирішенню технічних проблем – у випадках, коли вирішенням проблеми взагалі не займаються.*

The negative particle "not" can appear in an English sentence before the subject, forming a general negation. In translation, such a sentence usually has two negations – "не" or "ні" in the subject group and "не" in the predicate (the explicit negation "not" in combination with "a single" is translated with the adjective "жодний"). For example:

Not a single die casting company can ever succeed alone; knowledge and opinions must be shared for mutual support (Cast Metal Times,

2000, P. 30). *Ніколи жодна компанія з виплавки під тиском не зможе досягнути успіху самотужки; знаннями та поглядами мають ділитися для взаємної підтримки.*

The partial negative "not" is usually translated as "не". For example:

So why is more fettling not done in the machine shop? (Die casting World, 2000, P. 17). *Отже, чому в механічному цеху більше не виконується обробування?*

The quite common adverb "less" is translated into Ukrainian by the phrase "менш ніж". For example:

With this modernization, Greco will be executing its third major project with Rassini Frenos in less than 5 years (Jody, 2014, P. 6). *З цією модернізацією, менш ніж через 5 років Греко буде виконувати свій третій за важливістю проект разом із Рассіні Френос.*

The negative adjective or adverb "no" is translated in many ways. But most often it is translated as "не", sometimes with the word "жодний". For example:

There should be no mental blocks between different departments (Michael, 1992, P. 3). *Не повинно бути жодних внутрішніх перешкод між відділами.*

In addition to using the particle "not" and an auxiliary verb, negation can be expressed in English with verbs used in the affirmative form but negated in meaning. Such verbs are *miss, dispense with, defy, fall far outside, fall short of, fail, lack, omit, neglect, avoid*. Here are some examples:

The external surface of the ingots is smooth and flat, designed to avoid any possibility of collecting water (Die casting World, 2000, P. 5). *Зовнішня поверхня зливок є рівною та плоскою, призначена для запобігання будь-якої можливості збирання води.*

The smallest of the notches prevented the attachment of strain gauges in these regions (Die casting World, 2000, P. 15). *Найменша з прорізів, що запобігають деформації, обмежується в цих зонах.*

The constructions "free of" and "freedom from" are commonly used in scientific and technical literature and can be translated differently in Ukrainian, such as "не", "без", "не містить", "не має", depending on the context.

Sentences with negative pronouns or adverbs (e.g., *none, nothing, never*, etc.) are translated using a general negative particle "не".

Doing nothing is a high risk strategy – if the problem does not go away then industry has lost the initiative (Cast Metal Times, 2000, P. 19). *Не виконувати жодних дій є доволі ризикованою*

стратегією – якщо проблема не вирішується, тоді промисловість бере ініціативу.

The paired negative conjunction “neither ... nor”, which combines words, is usually translated as a paired conjunction “а ні..., (а) ні” or “й... , і” with the negation “не”. For example:

The results were neither statistically significant nor reproducible. Результати не були ні статистично значущими, ні відтворюваними.

In English, there are words with implicit negation (for example, pronouns and conjunctions such as *however, whatever, whichever, whenever*, etc.), the use of which in a sentence (usually with inverted word order) makes it negative. In translation, these sentences begin with such conjunctions or pronouns as “незалежно від (того, який/коли/де/що)” or “який” and contain the negation “не” and sometimes the subjunctive mood of the predicate verb. For example:

However, it is essential that full consideration be given to the other parts of the process sequence as failure do so may result in premature paint failures or loss of integrity of the part in question (Cast Metal Times, 2000, P. 12). Однак, суттєвим є те, що повне невдале з'єднання з іншими частинами циклу обробки може мати кінцевий результат передчасної руйнації втрати цілісності даної частини.

If sentences contain negative conjunctions such as *unless, but for, if not for, until*, etc., they are usually translated with the negative particle “не”. For example:

The reaction will not proceed unless the temperature reaches 100 °C. Реакція не відбудеться, поки температура не досягне 100 °C.

If not for the backup system, the data would have been lost. Дані було б не збережено, якби не резервна система.

The prepositions with implicit negation *despite, in spite of, and regardless* are translated as “незважаючи на”. For example:

Despite the voltage fluctuations, the circuit maintained stable output. Незважаючи на коливання напруги, схема підтримувала стабільний вихід.

In spite of the material defects, the structure maintained its integrity. Незважаючи на дефекти матеріалу, конструкція зберегла свою цілісність.

The preposition “without”, which introduces a gerund phrase, is sometimes translated with the negative particle “не”. For example:

For their company it was essential that the installation of the new line took place in the existing foundry without an interruption in production (Jody, 2014, P. 11). Для їх компанії суттєвим є

те, що встановлення нової лінії мало місце у сучасному литті не зупиняючи процес виробництва.

Some words (for example, the verbs *lack, fail, neglect, ignore*, etc.) have implicit negative semantics and can be translated with a word with the negation “не”, i.e., using one of the translation transformations – antonymic translation.

Upon analysis, it was found that the most common negative constructions in sentences are negative prefixes and suffixes, a morphological form of negation. This is primarily due to the prevalence of scientific and technical terms, which often contain negative affixes. Additionally, forming negation through affixes contributes to a more succinct information presentation and improves the writing style.

The negative particle “not” also occurs frequently, both as a partial negation and as part of auxiliary verbs for general syntactic negation. Verbs with a negative meaning are no exception and are often translated into Ukrainian using verbs with the particle “не” for an antonymic translation.

Conclusions and directions for further research. Different types of negation require different translation approaches. General negation affects the entire sentence and often involves specific constructions that should not be translated literally. Partial negation can apply to various parts of a sentence.

Negative prefixes and suffixes are commonly used for negation in scientific and technical texts. They are particularly prevalent in terms and contribute to more concise and stylistically improved information presentation.

In English scientific and technical literature, the negative particle “not” is mostly used for both partial negation and as part of auxiliary verbs to express general syntactic negation. Verbs with negative meanings are no exception and are often translated into Ukrainian using verbs with the particle “не” for an antonymic translation.

Translators must pay special attention to negative constructions to avoid errors, as negations can be a common source of mistakes. This is because negations can significantly alter the meaning of a sentence, and an incorrect translation can lead to misunderstandings or convey the opposite of the intended message. Different languages have unique ways of expressing negation, which may not always have a direct equivalent in the target language. Double negatives, which can reinforce negation in some languages, may create confusion if translated literally. Therefore, understanding the nuances of negation in both the source and target languages is crucial for accurate translation.

BIBLIOGRAPHY

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004.
2. Кардаш Л. В. Мовні засоби вираження заперечення і протиставлення в українській літературній мові. Переяслав-Хмельницький, 2008. С. 32–48.
3. Клименко О. Л., Чирвоний О. С. Практика перекладу: «Технічний переклад». Навчальний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» професійного спрямування «Переклад (англійська мова)». Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 71 с.
4. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ: «ІНККОС», 2002. 320 с.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник/ Ілько Вакулович Корунець. Вінниця: Нова книга, 2001. 448 с.
6. Паславська А. Й. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування. Львів: ЛНУ, 2005. 289 с.
7. Паславська А. Й. Заперечення та сфери його дії: семантика, синтактика, прагматика, просодика. Київ: 2006. 70 с.
8. Blokdyk G. Technical translation The Ultimate Step-By-Step Guide. 5STARCOOKS, 2018. 87 p.
9. Byrn Jody. Scientific and Technical Translation Explained. A Nuts and Bolts Guide for Beginners. New York : Routledge, 2014. 212 p.
10. Cast Metal Times. August / September 2000. Volume 2 No 5. P. 8–56.
11. Die casting World. dmg world media, March 2000. Volume. 174.
12. Foundry Trade Journal. 2000. August. P. 3-16.
13. Hann Michael. The Key to Technical Translation: Volume 2: Terminology / Lexicography. John Benjamins Publishing Company, 1992. 258 p.
14. Ingot casting lines for nonferrous metals. Continuuus-Properti. 2000.
15. Krein-Kutiile Momka. Equivalence in Scientific and Technical Translation. A Text-in-Context-based Study. University of Salford, Salford, UK, 2003. 410 p.
16. Pinchuck Isadore. Scientific and Technical Translation. Boulder, Colorado: Westview Press, 1977. 269 p.

REFERENCES

1. Karaban, V.I. (2004). Pereklad anhliskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammar difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia: Nova knyha, 209–220. [in Ukrainian].
2. Kardash, L.V. (2008). Movni zasoby vyrazhennia zaperechennia i protystavlennia v ukrainskii literaturnii movi [Linguistic means to express negation and opposition in the Ukrainian literary language]. Pereiaslav-Khmelnitskyi, 32–48 [in Ukrainian].
3. Klymenko, O.L., Chyrvonyi, O.S. (2015). Praktyka perekladu: "Tekhnichni pereklad". Navchalnyi posibnyk dlia studentiv osvithnio-kvalifikatsiinoho rivnia "bakalavr" profesiinoho spriamuvannia "Pereklad (anhliiska mova)" [Translation practice: "Technical Translation. A textbook for students of the bachelor's degree program in Translation (English)]. Zaporizhzhia: ZNU [in Ukrainian].
4. Kovalenko, A.Ya. (2002). Zahalnyi kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu [General course of scientific and technical translation]. Kyiv: INKOS [in Ukrainian].
5. Korunets, I.V. (2001). Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad): pidruchnyk [Theory and practice of translation (aspect translation): textbook]. Vinnytsia: Nova knyha. [in Ukrainian].
6. Paslavska, A.Y. (2005). Zaperechennia yak movna universalii: pryntsyipy, parametry, funktsionuvannia [Negation as a linguistic universal: principles, parameters, functioning]. Lviv: LNU. [in Ukrainian].
7. Paslavska, A.Y. (2006). Zaperechennia ta sfera yoho dii: semantyka, syntaktyka, prahmatyka, prosodyka [Negation and its spheres of action: semantics, syntactics, pragmatics, prosody]. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Blokdyk, G. (2018). Technical translation The Ultimate Step-By-Step Guide. 5STARCOOKS, 87 p.
9. Byrn, J. (2014). Scientific and Technical Translation Explained. A Nuts and Bolts Guide for Beginners. New York: Routledge, 212 p.
10. Cast Metal Times. August / September 2000. Volume 2 No 5. P. 8–56.
11. Die casting World. dmg world media, March 2000. Volume. 174.
12. Foundry Trade Journal. 2000. August. P. 3-16.
13. Hann, M. (1992). The Key to Technical Translation: Volume 2: Terminology / Lexicography. John Benjamins Publishing Company, 258 p.
14. Ingot casting lines for nonferrous metals. Continuuus-Properti. 2000.

15. Krein-Kutiile, M. (2003). Equivalence in Scientific and Technical Translation – A Text-in-Context-based Study. University of Salford, Salford, UK, 410 p.
16. Pinchuck, I. (1977). Scientific and Technical Translation. Boulder, Colorado: Westview Press, 269 p.

КАТЕГОРІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ДИСКУРСІ (ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ)

Добровольська Світлана Романівна

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна*

Опир Мар'яна Богданівна

*старший викладач кафедри іноземних мов
Львівського національного університету природокористування
вул. В. Великого, 1, Дубляни, Україна*

Панчишин Світлана Богданівна

*старший викладач кафедри іноземних мов
Львівського національного університету природокористування
вул. В. Великого, 1, Дубляни, Україна*

Мова науково-технічної літератури має свої особливості: граматичні, лексичні, фразеологічні, синтаксичні. Ці особливості нерідко викликають складнощі та проблеми при перекладі. Заперечні висловлювання є невід'ємною частиною людського спілкування. Заперечення – окрема мовна категорія. Ця категорія – широко розповсюджене явище в будь-якій мові та в будь-якому стилі. Як мовна універсалія, заперечення розглядається дослідниками на лексичному, морфологічному граматичному і семантичному рівнях мовознавства. Заперечення в англійській мові, у тому числі в наукових текстах, з точки зору засобів вираження поділяються на граматичні, лексичні, лексико-граматичні і нерідко виникають труднощі під час перекладу цих категорій. Автори статті намагалися проаналізувати заперечні конструкції у науково-технічній літературі, розглянути способи їх перекладу. У статті розглянуто різні типи заперечних конструкцій, а також автори намагалися встановити відмінності між загальним і частковим запереченням. У своїй статті автори намагалися також описати основні відмінності між заперечними конструкціями англійської і української мов. Проаналізовано основні способи перекладу заперечних конструкцій у сучасних науково-технічних текстах. Оскільки сферою дії заперечення може бути все заперечення або тільки його частина зв'язку з цим виділяють два типи заперечення в реченні: загальне заперечення та часткове заперечення. Автори статті наголошують на тому, що в англійській мові в науково-технічних текстах засоби вираження заперечення поділяються на граматичні, лексичні, лексико-граматичні. Залежно від виду заперечення існують різні способи перекладу таких конструкцій. Оскільки загальне заперечення входить до групи присудка або підмета, сферою дії такого заперечення виступає ціле речення. Нерідко серед загальних заперечень зустрічаються особливі конструкції, перекладу яких слід привертнути належну увагу та оминати дослівний переклад. Часткове заперечення може належати до різних членів речення. Використання заперечних конструкцій в англійській науково-технічній літературі має свої особливості, що вимагає від перекладача особливої уваги при перекладі, тому що нерідко заперечення стають каменем спотикання.

Ключові слова: науково-технічна література, заперечення, заперечні конструкції, загальне заперечення, часткове заперечення, граматичні, лексичні і лексико-граматичні заперечення.

УДК 81`25:811.111(351.86)

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.10>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ ІЗ КЕРІВНИХ ДОКУМЕНТІВ НАТО У ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Іванишин Наталія Любомирівна

*старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3297-9367>*

Петров Олександр Олександрович

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології,
перекладу та зарубіжної літератури
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4641-3559>*

У статті розглядаються аспекти перекладу лексичних засобів із керівних документів НАТО, що стосуються галузі цивільного захисту. Проаналізовано особливості, які виникають у процесі перекладу. З початком повномасштабної війни потреби України зросли, Львівський університет безпеки життєдіяльності став базою для міжнародних проєктів, завдяки співпраці з закладами освіти з інших країн. Це підкреслює важливість вивчення спеціалізованої лексики та термінології у сфері цивільного захисту. Відзначено вагомість точності та коректності термінів, оскільки від цього залежить ефективність впровадження міжнародних стандартів у національну практику сфери цивільного захисту. Дослідження базується на аналізі конкретних прикладів перекладу, що ілюструє можливі труднощі та методи їх подолання. Проаналізовано більше ста словосполучень і термінів сфери цивільного захисту в українській та англійській мовах, визначено часто використовувані способи перекладу, а саме транскодування та вербальний переклад. У проаналізованому документі ми знаходимо наступні види транскодування: транскрибування, тобто передача літерами цільової мови звукової форми вихідної мови, транслітерація, змішане транскодування, адаптивне транскодування. Дослідження показало, що контекстуальна заміна застосовується досить часто, особливо у випадках, коли прямий переклад не забезпечує повного розуміння. Менш популярним, але все ж використовуваним методом є описовий переклад, який у вибірці зустрічається рідко, проте ефективний для пояснення складних понять, що не мають прямих аналогів в українській мові. Із труднощів перекладу виділено омонімію та полісемію. У статті розглянуті основні способи перекладу термінів цивільного захисту лише одного із документів НАТО «Ефективне врядування та виховання доброчесності у секторі безпеки та оборони» та надано рекомендації для подальших досліджень і практичного використання під час адаптації міжнародних документів для національних потреб.

Ключові слова: цивільний захист, способи перекладу, документи, НАТО, термін.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

У сучасному світі ключову роль відіграють організації, які гарантують безпеку та організують співпрацю між державами на міжнародному рівні, наприклад, НАТО. Зважаючи на сучасну ситуацію у світі та в Україні, зростає потреба розуміння та використання циркулярів, директив та документів, які розглядають питання безпеки та цивільного захисту, а відповідно актуалізується потреба у їх адекватному перекладі для подальшого освоєння в Україні, що у свою чергу вимагає відповідної мовної підготовки, глибокого знання специфіки пере-

кладу, контексту та особливостей стилістики тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження лексики та термінології у сфері цивільного захисту вимагає інтердисциплінарного підходу, оскільки включає в себе аналіз та переклад термінів спеціалізованої галузі. Це питання вивчають вчені у сфері безпеки життєдіяльності, державного управління, фахівці з мовознавства, термінознавства, та інші. Зокрема, питанню термінознавства присвячені теоретичні праці В. Карабана, Т. Кияка, питанням перекладознавства у сфері цивільного захисту – О. Пальчевської, П. Губича,

М. Іванченко та інші. Зокрема, О. Пальчевська та П. Губич досліджують способи та прийоми передачі номінацій, що функціонують в англійських циркулярах НАТО, під час перекладу українською мовою, М. Іванченко – аспекти перекладу технічної літератури та структурні моделі, за якими утворюються англійські терміни галузі оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань.

Метою роботи є визначення особливостей перекладу лексичних засобів англійських документів у сфері цивільного захисту українською мовою.

Зазначена мета передбачає виконання наступних **завдань**: описати закономірності та критерії перекладу лексики у документах НАТО; інвентаризувати англійські терміни та їхні українські еквіваленти у досліджуваній галузі; класифікувати інвентаризований матеріал за способами перекладу; здійснити аналіз перекладацьких прийомів.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що інтеграція України у Європейський освітній простір вимагає створення, впровадження, систематизації та уніфікації стандартів у сфері цивільного захисту, для подальшої імплементації в систему цивільного захисту України. У зв'язку з цим, вивчення особливостей перекладу термінів у цій галузі є досить актуальним завданням.

З початком повномасштабної війни потреби України значно зросли. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності став базою проведення низки міжнародних проєктів, таких як EU CHER REACT, EU CHER REACT 2 та EU MED REACT, що стало можливим завдяки міжнародній інтеграції з іншими закладами вищої освіти. За час проведення навчань в рамках механізму цивільного захисту Євросоюзу учасники отримали досвід внаслідок активного обміну інформацією із іноземними службами швидкого реагування, що дало поштовх для розробки та реалізації нових ідей. Це наближає Україну до європейської спільноти. Вищезгадані події актуалізують вивчення спеціалізованої лексики та термінології у сфері цивільного захисту. Для нашого дослідження було обрано документ під назвою «Ефективне врядування та виховання доброчесності у секторі безпеки та оборони», який містить лексику сфери цивільного захисту, знання якої є необхідною складовою для ефективної роботи у даній галузі.

Матеріалом дослідження стали паралельні англо-українські тексти документу НАТО: *Good governance and Building Integrity*

in the defence and security sector: NATO Building Integrity Education and Training Discipline англійська версія, розміщена на сайті https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_10/20171129_171031-bi-ref-cur17.pdf, та її офіційний переклад Ефективне врядування та виховання доброчесності у секторі безпеки та оборони: Освітня дисципліна програми виховання доброчесності НАТО, із сайту https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_01/20180112_180112-bi-ref-cur17-ukr.pdf.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з Кодексом цивільного захисту України, цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період (Кодекс цивільного захисту України, 2014). Відповідно до законодавства Європейського союзу, цивільний захист – це захист людей, навколишнього середовища та майна проти всіх видів природних та техногенних катастроф. Для швидкого реагування на надзвичайні ситуації, невід'ємною частиною цієї сфери є планування, підготовка, проведення оцінки ризиків та узгодження планів і процедур захисту та порятунку (Богданова, 2015).

Вітчизняні та зарубіжні вчені досліджують різні аспекти перекладу та вживання лексики даної сфери. Серед проблем, з якими стикаються при перекладі специфічних текстів, є синтаксичні труднощі (порядок слів, узгодження, час, аспекти, пасивні конструкції), лексичні проблеми (словниковий запас, точність, термінологічна узгодженість) та неточне використання перекладацьких стратегій (додавання, пропуски), що може бути пов'язано з браком досвіду в науковому перекладі. Значною причиною цих проблем є залежність від дослівного перекладу та недостатнє розуміння специфіки текстів (Al-Smadi, 2022, с. 560).

Значну частину термінів сфери цивільного захисту англійської мови складають багатоконпонентні терміни. Така тенденція пояснюється необхідністю позначення складних понять, уточнення професійних об'єктів в міру пізнання їхньої сутності, відкриття нових сторін досліджуваного явища (Іванченко, 2023, с. 127).

Документи НАТО та їх офіційні переклади містять специфічні лексичні та мовні засоби, серед яких виділяються позначення місця дії, самих дій, осіб та інших предметів, а також фразеологічні засоби, порівняння, перифрази

та абрєвіатури. Тексти, що перекладаються в рамках циркулярів НАТО, насичені спеціальними термінами, скороченнями; словами та словосполученнями мілітарного спрямування; образними порівняннями, метафорами, метонімією; термінологією різних сфер життєдіяльності, словами з позитивним або негативним забарвленням. (Пальчевська et al, 2023, с. 115).

Першим із поширених труднощів при перекладі професійної термінології сфери цивільного захисту можемо виділити омонімію та полісемію. До прикладу, слово *institution* у фразі *defence and security institution* може бути неправильно витлумачене через його співзвучність зі словом *institute*. Хоча ці два слова мають певну подібність в значенні, необхідно розрізняти ледь помітну різницю між цими двома словами. Відповідно до словникового пояснення, *institution* – це організація, яка існує, щоб служити громадським цілям, таким як освіта або підтримка людей, які цього потребують, а *institute* – це організація, де люди виконують певний тип наукової роботи з метою поліпшення вивчення певного предмета (European Union Law, 2024).

Словникові відповідники або як їх ще називають еквіваленти – це лексичні одиниці, які використовуються для швидкого перекладу професійної лексики, поділяються на одноеквівалентні та багатоеквівалентні. Прикладом одноеквівалентної одиниці є фраза *civil protection* – цивільний захист, в той час, як прикладом багатоеквівалентної одиниці буде слово *force* – сила, примус, озброєний загін. Слід мати на увазі, що мова йде про словникові відповідники, тоді як відповідник певного слова чи фрази оригіналу в тексті може бути тільки один з кількох (Карабан, 2004, с. 279).

Транскодування – це спосіб перекладу, де звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу (Карабан, 2004, с. 282). У проаналізованому документі ми знаходимо такі види: транскрибування: *institution* – інституція, *legitimacy* – легітимність; транслітерація (слово вихідної мови передається по літерах: *sector* – сектор, *management* – менеджмент); змішане транскодування (застосування транскрибування з елементами транслітерування: *phase* – фаза, *operation* – операція); адаптивне транскодування (форма слова у вихідній мові адаптується до фонетичної або граматичної структури мови перекладу: *personnel* – персонал, *control* – контроль). Транскодування неологізмів є дуже зручним методом перекладу, оскільки дуже часто ми можемо спостерігати,

що в науці країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний еквівалент, а підібрати слово, яке б точно передавало зміст та значення терміна може бути складно.

Лексичне значення слів може передаватися вкупі з їх фонеморфологічною формою чи структурою. Такий переклад лексем у їх морфологічній структурі здійснюється в тих випадках, коли одна зі складових частин слова (чи й обидві його частини) повністю зберігають лінгвістичну форму мови-джерела у мові перекладу (Корунець, 2008, с. 232–233). Наприклад: *overseas* – закордонний/заморський, *workforce* – робоча сила, *manpower* – жива сила, *cooperative* – кооперативний, *anti-corruption* – антикорупційний.

Дослівний переклад ми використовуємо для передачі мовних одиниць, що мають ширше поняття ніж окреме слово. Тобто, таким способом перекладаються словосполучення та ідіоми, які залежно від слів у реченні та контексті мають інше значення, на відміну від їхнього перекладу окремо. Наприклад: *What are the cultural specifics of defence and security organizations?* «Якими є культурні особливості оборонних та безпекових організацій?» У цьому перекладі повністю збережений ідентичний порядок слів, через що воно сприймається як штучне. Такий переклад не зовсім підходить стилістичній формі українського мовлення, замість нього варто вжити точніший переклад, який буде передавати всі нюанси людині, яка читає це. Наприклад: «У чому полягає специфіка культури організацій оборони та безпеки?»

Вербальний переклад використовується на рівні лексеми та слова. Хоча, на відміну від дослівного, цей метод перекладу ніколи не передає орфографічну або звукову форму одиниці вихідної мови, а лише її денотативне значення: *nongovernmental* – неурядовий, *interoperability* – взаємосумісність, *international* – міжнародний, *multilateral* – багатосторонній (Корунець, 2003, с. 19). Тут можна зауважити, що лексичне значення та морфологічні корені залишаються однаковими як в українській, так і в англійській мовах: *non-governmental* – не-урядовий, *interoperability* – взаємо-сумісність, *inter-national* – між-народний, *multi-lateral* – багато-сторонній.

Контекстуальна заміна – це лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнє-

вих норм і традицій мови перекладу (Карабан, 2004, с. 287–288): *military operations and defence engagement* – військові операції та оборонна діяльність, *management and delivery of defence and security* – управління та забезпечення оборони й безпеки. У першому прикладі слово *engagement* перекладене як «діяльність», що не зовсім відповідає його словниковому значенню, проте в цьому контексті лише такий переклад буде передавати адекватний сенс цієї фрази. У другому прикладі, слово *delivery* замість свого звичайного значення «постачання» або «доставка» повинно контекстуально видозмінитися на «забезпечення» задля того, щоб зберегти зрозумілість та чіткість інформації, яку хочуть донести.

При описовому перекладі слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням з однаковою або більшою кількістю компонентів, яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміна) (Карабан, 2004, с. 297), наприклад: *defence of government policies* – захист *zasad* державної політики, *main aspects of defence financial management and*

acquisition – основні аспекти управління фінансами та закупівлями в оборонній сфері, *defence decision making process* – процес прийняття рішень у сфері оборони. Щоб не припускатися помилок в даному виді перекладу, перекладач повинен мати певні знання у відповідній сфері. Це дозволяє правильно розкрити зміст перекладених понять та уникнути можливих непорозумінь в професійному середовищі, де переклад цього тексту може використовуватися для різних потреб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зробивши аналіз англійських словосполучень та термінів сфери цивільного захисту та їх українських відповідників, можна зробити висновок, що часто використовуваним та продуктивним способом перекладу є різні види транскодування та вербальний переклад. Також, часто зустрічається контекстуальна заміна. Дещо менш популярним виявився описовий переклад, який у нашій вибірці зустрічається доволі рідко. Перспективами подальшого дослідження є ґрунтовніший аналіз способів перекладу англійських термінів сфери цивільного захисту українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванченко М., Коваль С. Структурні характеристики термінології сфери оперативної діяльності аварійно-рятувальних формувань (на матеріалі англійської мови). Дрогобич, 2023. Вип. 59. Т. 2. С. 124–129.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрові-стилістичні проблеми. Вінниця, Нова Книга, 2004. 576 с.
3. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013, № 34–35, ст. 458.
4. Козак Л. Запозичення як складова частина української технічної термінології. Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. К.: КНЕУ, 2007. Вип. VII. С. 63–65.
5. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Підручник. Вінниця: Нова Книга. 2008. 512 с.
6. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця. «Нова Книга», 2003. 448 с.
7. Пальчевська О. С., Іванишин Н. Л., Губич П. В. Особливості використання та перекладу лексичних засобів англійських документів НАТО. Закарпатські філологічні студії. 2023. Вип. 27, Т. 3. С. 139–141.
8. Al-Smadi H. M. Challenges in Translating Scientific Texts: Problems and Reasons. *Journal of Language Teaching and Research*. 2022. Vol. 13, No. 3. P. 550–560. DOI: <https://doi.org/10.17507/jltr.1303.11>.
9. Bajcic M. Challenges of Translating EU Terminology. *Legal Discourse across Languages and Cultures / Gotti, M., Williams, C. (eds.)*. 1 Jul 2010. URL: <https://ssrn.com/abstract=3649535> (дата звернення: 29.05.2024).
10. European Union Law. Електронний ресурс. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/civil-protection.html>
11. Glossary of Civil Protection Terms : Словник термінів сфери цивільного захисту / уклад. І. Є. Богданова та ін. ; за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : НУЦЗУ, 2015. 293 с.

REFERENCES

1. Ivanchenko, M., & Koval, S. (2023). Strukturni kharakterystyky terminolohii sfery operatyvnoi diialnosti avariino-riatuvalnykh formuvan (na materiali anhliiskoi movy) [Structural characteristics of terminology in the operational activity sphere of emergency-rescue formations (based on English material)]. *Drohobych*, 2023, 59(2), 124–129. [in Ukrainian].
2. Karaban, V.I. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnosti, leksychni, terminolohichni ta zhanrovi-stylistychni problemy* [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological, and genre-stylistic problems]. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].

3. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.10.2012. No. 5403-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Official Journal of the Verkhovna Rada of Ukraine], 2013, No. 34–35, st. 458. [in Ukrainian].
4. Kozak, L. (2007). Zapozichennia yak skladova chastyna ukraïnskoi tekhnichnoi terminolohii [Borrowing as a component of Ukrainian technical terminology]. In *Ukrainska terminolohiia i suchasnist: zbirnyk naukovykh prats* [Ukrainian terminology and modernity: collection of scientific works] (Vol. VII, pp. 63–65). Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
5. Korunets, I.V. (2008). Vstup do perekladoznavstva [Introduction to translation studies]. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
6. Korunets, I.V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad) [Theory and practice of translation (aspect translation)]. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
7. Palchevska, O.S., Ivanyshyn, N.L., & Hubysh, P.V. (2023). Osoblyvosti vykorystannia ta perekladu leksychnykh zasobiv anhlomovnykh dokumentiv NATO. [English Language NATO documents lexical means use and translation peculiarities]. *Zakarpatski filolohichni studii* [Transcarpathian Philological Studies], 2023, 27(3), 139–141. [in Ukrainian].
8. Al-Smadi, H. M. (2022). Challenges in translating scientific texts: Problems and reasons. *Journal of Language Teaching and Research*, 13(3), 550–560. <https://doi.org/10.17507/jltr.1303.11>.
9. Bajcic, M. (2010). Challenges of translating EU terminology. In M. Gotti & C. Williams (Eds.), *Legal discourse across languages and cultures*. 1 Jul 2010. <https://ssrn.com/abstract=3649535> (Accessed: May 29, 2024).
10. European Union Law. (n.d.). Glossary of Civil Protection Terms. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/civil-protection.html>
11. Bohdanova, I.Ye., et al. (2015). *Slovyk terminiv sfery tsyvilnoho zakhystu* [Glossary of civil protection terms] (V.P. Sadkovyi, Ed.). Kharkiv: NUCZU [in Ukrainian].

ASPECTS OF VOCABULARY TRANSLATION FROM NATO GUIDELINES IN THE FIELD OF CIVIL PROTECTION

Ivanyshyn Nataliia Lubomyrivna

*Senior Lecturer at the Department of foreign languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine*

Petrov Oleksandr Oleksandrovych

*PhD in Philology, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of German Philology,
Translation and Foreign Literature
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32, Ostroz'kyj Str., Vinnytsia, Ukraine*

The article examines aspects of translating lexical means from NATO guidance documents related to civil protection. It analyses specific challenges in the translation process, highlighting the importance of accuracy and correct terminology, as these factors determine the effectiveness of implementing international standards in the national civil protection practice. The relevance of studying the vocabulary of civil protection in times of war is emphasised. With the onset of the full-scale war, Ukraine's needs have grown, and the Lviv State University of Life Safety has become a base for international projects, such as EU CHEM REACT, through collaboration with other educational institutions. This underscores the importance of studying specialised vocabulary and terminology in civil protection. The study is based on analysing specific translation examples, illustrating possible difficulties and methods to overcome them. Over a hundred phrases and terms in civil protection in Ukrainian and English were analysed, identifying frequently used translation methods, specifically transcoding and verbal translation. The study also revealed that contextual substitution is often applied, especially in cases where direct translation does not provide full understanding. Less popular but still utilised is descriptive translation, which appears rarely in the sample but proves effective in explaining complex concepts that lack direct equivalents in the Ukrainian language. In the reviewed document, we find the following types of transcoding: transcription, i.e. the transfer of the source language sound form by letters of the target language; transliteration, mixed transcoding, and adaptive transcoding. The article examines the main methods of translating civil protection terms from NATO's documents 'Good Governance and Building Integrity in the Defence and Security Sector: NATO Building Integrity Education and Training Discipline' and provides recommendations for further research and practical use in adapting international documents for national needs.

Key words: civil protection, translation methods, documents, NATO, term.

СТРУКТУРА АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ *ЗРАДА* В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Іванченко Марія Юріївна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

В межах антропоцентричної парадигми мовознавства дослідників все частіше звертаються до психолінгвістичних методів дослідження одним із яких є асоціативний експеримент. Для аналізу певної кількості пов'язаних між собою асоціатів у науці було запроваджено поняття асоціативного поля. Вербалізація *зради* у свідомості англійців була виявлена за допомогою асоціативного експерименту, до якого були залучені мешканці Лондона (Англія) віком від 18 до 25 років (365 чоловіків, 411 жінок), з різною освітою: студенти коледжів та університетів, респонденти зі ступенями бакалавра та магістра. Отримані результати були згруповані у 11 тематичних блоків. Відповідно до кількісних показників виділено структурні елементи асоціативного поля концепту *betrayal* в англійській мові, а саме ядро, *присядерну* зону та *периферію*, яка своєю чергою поділяються на *ближню* та *дальню*. Так, ядро асоціативного поля концепту *betrayal* в англійській мові відповідно до кількісних показників складається з 11 найбільш частотних асоціацій. *Присядерну* зону у структурі окресленого поля формують такі асоціації, кількісні показники яких є 14-7 реакції (31 приклад). *Периферії* асоціативного поля вкдючає 149 асоціацій кількісні показники яких перебувають в межах від 6 до 1 реакції. *Периферія* асоціативного поля концепту *BETRAYAL* своєю чергою поділяється на *ближню* та *дальню*. *Ближня периферія* вкдючає приклади асоціацій, які вказали від 6 до 2 респондентів. Найчисельнішими виявились асоціації із кількісним показником 2 реакції, таких виявлено 50 прикладів. *Дальню периферію* формують *одиночні*, або *індивідуальні реакції* – загальна кількість 38 асоціацій. Аналіз реакцій учасників асоціативного експерименту показав, що у англійській мовній свідомості *зрада* вербалізується як негативний феномен *позамовної дійсності*. Про це свідчать асоціації, які формують *ядерну частину* поля. Представники британського суспільства різко засуджують будь-яке не виправдання довірчих процесів на особистісному рівні та на рівні соціуму. У значній частині учасників експерименту *зрада* асоціюється із *обманом*, із *поведінкою*, яка викликає негативні емоції та є причиною для припинення стосунків. Носії англійської мови вважають таку поведінку *злочинною та такою, яка заслуговує на покарання*.

Ключові слова: концепту, асоціативний експеримент, асоціації, реакції, асоціативне поле.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

На зламі століть відбулись докорінні зміни у розумінні предмета мовознавства, відповідно до підходів та методів аналізу. Якщо раніше мова розглядалась як феномен, який має відношення до людини, то сьогодні – мова допомагає вивчати людину як таку. Мова привертає увагу науковців не лише як важливий інструмент для вирішення комунікативних задач, але і як спосіб акумулювання знань та пізнання сутності людини. За таких умов сформувалась антропоцентрична парадигма мовознавства, у центрі якої перебуває не мова сама у собі, а людина, яка відображає свій внутрішній світ у системі мовних знаків. Розшифрування та тлумачення мовних знаків відкриває можливості для пізнання внутрішнього світу людини, особливостей її світобачення, ціннісних орієнтирів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В межах антропоцентричної парадигми мовоз-

навства дослідників все частіше звертаються до психолінгвістичних методів дослідження одним із яких є асоціативний експеримент.

Методика асоціативного експерименту входить до переліку прийомів, необхідних для вивчення будь-якого концепту (Evans, 2009). Отриманий матеріал асоціативного експерименту дає можливість виявити найбільшу кількість актуальних для сучасного стану свідомості когнітивних ознак концепту (Rákosi, 2017). Інтерпретація результатів асоціативного експерименту дозволяє встановити «значущість того чи іншого концепту для представників певної мовної спільноти» (Мізін, 2016, с. 29).

Аналіз отриманих результатів завжди викликав у науковців певні труднощі. Головна складність застосування асоціативного експерименту полягає в тому, як інтерпретувати, або іншими словами «розкодовувати лінгвокультурну інформацію, імпліковану в тандемі «стимул →

реакція» у межах асоціативного поля» (Мізін, 2016, с. 32).

Проаналізувавши велику кількість (десятки) класифікацій асоціативних реакцій, отриманих в результаті проведення експерименту і вчені дійшли висновку про те, що «проблема якісного аналізу результатів асоціативний експеримент залишається не вирішеною, і побудова ідеальної класифікації асоціацій за певним принципом є не можливою і не потрібною...» (Valian, 2019, p. 181–185).

Серед основних причин, які унеможливають створення чіткої класифікації асоціативних реакцій С. Мартінек вказує те, що «вони можуть бути пов'язані зі стимулом більш ніж за одним параметром» (Мартінек, 2011, с. 29). Ускладнює ситуацію той факт, що значна частина отриманих реакцій є багатозначні слова, котрі поєднуючись із словом-стимулом утворюють «референційно непрозорі» конструкції (термін Куайна У.).

Для аналізу певної кількості пов'язаних між собою асоціатив у науці було запроваджено поняття асоціативного поля, оскільки у мовленнєвому мисленні індивід оперує не словами, а асоціативними полями (Ткаченко, 2010, с. 454).

Мета дослідження є вивчення асоціативного поля концепту BETRAYAL, а саме його структури, що дає змогу об'єктивно визначити концептосферу як окремої особистості, так і певних соціальних груп людей, та є способом моделювання індивідуального і колективного світогляду, матеріалізованого в мовних формах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сукупність асоціацій, тобто лексично матеріалізованих реакцій на задане слово-стимул, формує асоціативне поле. Спеціалісти у галузі психолінгвістики вважають, що отримане у результаті експерименту асоціативне поле являє собою фрагмент: вербальної пам'яті людини; мовної свідомості носіїв мови як представників певної культури; концептосфери як окремої особистості, так і певних соціальних груп людей; загального образу світу представників досліджуваного етносу. У суспільному житті немає нічого, чого б не було у свідомості окремих людей, але майже все, що вони мають, взято від суспільства (Durkheim, 1998, p. 359).

Асоціативне поле – це функціональна психолінгвістична модель, яка фіксує асоціативні зв'язки слів, виявлені експериментально; це модель, що представляє реальну свідомість у процесі комунікації. Зважаючи на це, дані асоціативного експерименту можна розглядати як засіб виявлення механізму вербалізації концепту (Ryspaeva, 2024). І дозволяє моделювати

«асоціативний профіль» образів свідомості, характерних для цієї культури та мови, який інтегрує ментальні та чуттєві знання, якими володіє певна етнічна група.

Вербальна або, як її ще називають, семантична пам'ять являє собою систему запам'ятовування, засновану на смислових характеристиках понять. Організація і структурування семантичної пам'яті, таким чином, засновані на змістовному описі понять і слів, що позначають ці поняття. Пам'ять, як психічний процес, є складовим елементом структури свідомості. У сучасній філософії та психології свідомість розглядається як «властивість (функція) високоорганізованої матерії – мозку, яка полягає в здатності людини відображати зовнішнє буття у формі чуттєвих і розумових образів» (Kotchoubey, 2018). Своєю чергою мовна свідомість – це особливий механізм, який забезпечує злиття, інтеграцію знання мови зі знаннями про світ (Гапченко, 2011, с. 32). Дослідження вербалізованих одиниць пам'яті та відношень між ними є способом реконструкції структурної організації мовної свідомості. Асоціативне поле за таких умов вважається надійним способом вивчення специфіки мовної свідомості носіїв мови, оскільки являє собою вербально-асоціативну мережу, яка дає змогу дослідити закладені у підсвідомості людини зв'язки із різними об'єктами та поняттями зовнішнього світу, закономірності побудови та сприйняття мовленнєвого висловлювання.

Асоціативне поле того чи іншого слова-стимулу – це фрагмент образу світу того чи іншого етносу, відображеного у свідомості «середнього» носія тієї чи іншої культури, його мотивів та оцінок і, відповідно, його культурних стереотипів. Вербальні реакції, елементи поля вказують на зміст, що входить до національного ментального образу конкретного культурного предмету (Kuzembayeva, 2023).

Асоціативне поле формується із вербальних, тобто лексичних матеріалізованих реакцій учасників лінгвістичного експерименту на слова-стимули. Такі реакції дають можливість визначити відносини у ланцюжку «мовна особистість – мова – світ», що є проекцією образу світу мовної особистості. Отримані реакції дають вербалізоване представлення її концептуальної картини світу. Більше того, вони є фрагментом концептосфери етносу, відображеного та закріпленого у свідомості носія мови та культури. Таким чином, побудову та дослідження асоціативних полів на основі виявлених асоціацій, що породжуються як реакція на задане слово-стимул, можна вважати ефектив-

ним інструментом для виявлення та вивчення концепту та концептосфери (Evans, 2009) як окремих людей, так і певної соціальної групи.

У структурі асоціативного поля виділяється ядро та периферія. Ядро асоціативного поля виділяється на основі ранжування асоціативів поля за ознакою частотності, і відповідно включає найбільш активні у частотному плані реакції на слово-стимул. Асоціації, які формують ядро асоціативного поля ще називають «асоціативною нормою», «культурно-специфічними», «стандартними» або «стереотипними», тобто такими які дають уявлення про колективне знання.

Виділяють, також, так звану приядерну зону у структурі асоціативного поля. Цю частину формують асоціації із нижчим, порівняно із складовими ядерної зони асоціативного поля, кількісними показниками але із достатніми відносно всіх отриманих даних в результаті проведеного експерименту.

Периферія включає реакції з коефіцієнтом частотності нижче середнього, у тому числі і одиничні реакції «засновані на індивідуальному зближенні уявлень і понять щодо суміжності чи подібності, у результаті створюються нові, нетипові асоціативні пари» (Bickhard, 2005). З урахуванням ранжування асоціативів поля за ознакою частотності периферія розподіляється на ближню та дальню.

Вербалізація *зради* у свідомості англійців була виявлена за допомогою асоціативного експерименту, до якого були залучені мешканці Лондона (Англія) віком від 18 до 25 років (365 чоловіків, 411 жінок), з різною освіту: студенти коледжів та університетів, респонденти зі ступенями бакалавра та магістра. Експеримент проводився в Кінгстонському університеті в рамках програми Erasmus+ (Grant Agreement Number 2020-1-UK01-KA107-078410).

Отримані результати були згруповані у 11 тематичних блоків (кількість реакцій вказана в дужках): асоціативні реакції, що експлікують виконавців (190); слова-реакції, які відображають соціальні інститути-об'єкти зради (154); асоціації за суміжністю, що відсилають до подій, які спричинені *betrayal* (85); асоціації, пов'язані із уявленням про *betrayal*, як про нерелевантний результат довірчого процесу (76); асоціації за суміжністю, що експлікують емоції, викликані *betrayal* (75); реакції за суміжністю, що відображають поведінкові сценарії (61); асоціації за суміжністю, що відсилають до наслідків (покарання) (45); асоціації, пов'язані з уявленням про *betrayal*, як про злочин (41); аксіологічні асоціації (41); реакції,

що відсилають до творів мистецтва (література, музика, кіномистецтво) (37); асоціації за суміжністю (9).

Відповідно до кількісних показників виділено структурні елементи асоціативного поля концепту *betrayal* в англійській мові.

Так, ядро асоціативного поля концепту *betrayal* в англійській мові відповідно до кількісних показників (одинадцять найбільш частотних асоціацій) включає такі реакції: *cheating* (45), *affair* (28), *jail* (25), *traitor* (20), *crime* (18), *break of trust* (18), *hurt feeling* (18), *friend* (15), *relationship* (15), *sadness* (15), *Taylor Swift*, *High Infidelity* (15), *unfaithful* (15).

Приядерну зону або базовий прошарок у структурі окресленого поля формують такі асоціації, кількісні показники яких є 14-7 реакцій (31 приклад):

marriage (14), *war* (*war crimes*, *civil war*) (12), *government* (10), *mole* (10), *Benedict Arnold* (10), *political upheaval* (10), *end of friendship* (10), *sadness* (10), *partner* (9), *old friend* (9), *couple* (8), *family related* (8), *close friend* (8), *family crisis* (7).

На периферії асоціативного поля представлені вербалізовані реакції, котрі відображають специфічні уявлення, ставлення респондентів, що виявляють зв'язок *betrayal* із приниженням, знецінюванням, свідомими прагненням зробити боляче, поведінкою, яка суперечить моральним та соціальним принципам, експлікації виконавців зради – загальна кількість 149 асоціацій кількісні показники яких перебувають в межах від 6 до 1 реакцій.

Периферія асоціативного поля концепту BETRAYAL своєю чергою поділяється на ближню та дальню.

Ближня периферія включає приклади асоціацій, які вказали від 6 до 2 респондентів. Три подібні реакції вказали по шість учасників експерименту: *monarchy* (*royalty*) (6), *break up* (6), *pain* (6). Показник 5 в межах проведеного експерименту мають 14 асоціацій: *family* (5), *fight* (5), *hatred* (5), *romantic partner* (5) і т. д. Двадцять сім виявлених асоціацій були вказані респондентами як такі, які виникають у їхній мовній свідомості як реакція на слово-стимул *betrayal*: *close person* (4), *my dad* (4), *Anne Boleyn* (4), *state* (4), *sabotage* (4), *disloyalty* (4), *talking behind someone's back* (4), *lying* (4), *lovers* (4), *hatred* (4), *revenge* (4), *discontent* (4).

Найчисельнішими виявились асоціації із кількісним показником 2 реакції, таких виявлено 50 прикладів: *false accusation* (2), *injustice* (2), *execution* (2), *military* (2), *fireworks* (2), *break boundary* (2), *wrong doing* (2), *shame* (2) і т.д.

Дальню периферію формують одиничні, або індивідуальні реакції – загальна кількість 38 асоціацій: *to be blindsided (1), pain (1), abhorrent (1), the deepest (1), negative impact (1), unbelievable (1), personal (1), fake (1), secret (1), intentional hurt (1), undermining the place of living (family, friends) (1), corruption, a concept of law (1), criminal conduct (1), gun powder (1), leaving (1), harm (1), exes (1), love problem (1), quilt (1), January the 6th (1)* і т.д.

Висновки. У результаті аналізу структури асоціативного поля концепту BETRAYAL було виокремлено ядро, приядерну зону та периферію, яка своєю чергою поділяються на ближню та дальню.

Аналіз реакцій учасників асоціативного експерименту показав, що у англійській мовній свідомості зрада вербалізується як негативний феномен позамовної дійсності. Про це свідчать асоціації, які формують ядерну частину поля. Представники британського суспільства різко засуджують будь-яке не виправдання довірчих процесів на особистісному рівні та на рівні соціуму. У значній частини учасників експерименту зрада асоціюється із обманом, із поведінкою, яка викликає негативні емоції та є причиною для припинення стосунків. Носії англійської мови вважають таку поведінку злочинною та такою, яка заслуговує на покарання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гапченко О. Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2011. № 22. С. 31–34.
2. Мартінек С. Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. № 52. С. 25–32.
3. Мізін К. І. Верифікація лінгвокультурної релевантності концептів за допомогою методики психолінгвістичного експерименту. *Психолінгвістика*. 2016. № 19 (2). С. 32–46.
4. Ткаченко Г. В. Асоціативний експеримент як засіб пізнання онімів в когнітивній ономастиці. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Частина 3. С. 454–460.
5. Bickhard M. H. Consciousness and reflective consciousness. *Philos. Psychol.* 2023. № 18. P. 205–218.
6. Durkheim E. *De la Division du Travail Social*. Quadrige: Presses Universitaires de France, 1998. 416 с.
7. Evans V. *How words mean: Lexical concepts, Cognitive Models and Meaning Construction*. OUP Oxford, 2009. 400 p.
8. Kotchoubey B. Human Consciousness: Where Is It From and What Is It for. *Frontiers in Psychology*. 2018. № 9. P. 1–17.
9. Kuzembayeva G. Axiological dimension of citizenship and patriotism in a worldview of Kazakhs: A psycholinguistic study. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2023. № 10(1). P. 116–135.
10. Rákosi C. Replication of psycholinguistic experiments and the resolution of inconsistencies. *Journal of psycholinguistic research*. 2017. № 46 (5). P. 1249–1271.
11. Ryspayeva D., Akhmetova G., Borgul N., & Iskakova G. Mechanisms of Concept Verbalization in the Ethnolinguistic Context. *Journal Psycholinguist Research*. 2024. № 53 (4). P. 25–42.
12. Valian V. *Psycholinguistic Experiment and Linguistic Intuition*. *Language, mind, and brain*. Cambridge Press: Psychology. 2019. P. 179–188.

REFERENCES

1. Bickhard, M. H. (2023). Consciousness and reflective consciousness. *Philos. Psychol*, 18, 205–218.
2. Durkheim, E. (1998). *De la Division du Travail Social*. Quadrige: Presses Universitaires de France.
3. Гапченко, О. (2011). Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних досліджень [Human linguistic consciousness as an object of linguistic research]. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 22, 31–34. [in Ukrainian].
4. Evans, V. (2009). *How words mean: Lexical concepts, Cognitive Models and Meaning Construction*. OUP Oxford.
5. Kotchoubey, B. (2018). Human Consciousness: Where Is It From and What Is It for. *Frontiers in Psychology*, 9, 1–17.
6. Kuzembayeva, G. (2023). Axiological dimension of citizenship and patriotism in a worldview of Kazakhs: A psycholinguistic study. *East European Journal of Psycholinguistics*, 10(1), 116–135.
7. Martinek, S. (2011). Емпіричні у експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці [Empirical and experimental methods in modern cognitive linguistics]. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 52, 25–32. [in Ukrainian].
8. Mizin, K. I. (2016). Верифікація лінгвокультурної релевантності концептів за допомогою методу психолінгвістичного експерименту [Verification of linguistic and cultural relevance of concepts using the method of psycholinguistic experiment]. *Психолінгвістика*, 19 (2), 32–46. [in Ukrainian].

9. Rákosi, C. (2017). Replication of psycholinguistic experiments and the resolution of inconsistencies. *Journal of psycholinguistic research*, 46(5), 1249–1271.
10. Ryspayeva, D., Akhmetova, G., Borgul, N., & Iskakova, G. (2024). Mechanisms of Concept Verbalization in the Ethnolinguistic Context. *Journal Psycholinguist Research*, 53 (4), 25–42.
11. Tkachenko, H.V. (2010). Asotsiatyvnyi eksperyment yak zasib piznannia onimiv v kohnityvnii onomastytsi [Associative experiment as a means of knowing onyms in cognitive onomastics]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii*, Vyp. XXIII, part 3., 454–460. [in Ukrainian].
12. Valian, V. (2019). Psycholinguistic Experiment and Linguistic Intuition 1. *Language, mind, and brain*. Cambridge: Psychology Press. 179–188.

STRUCTURE OF THE CONCEPT *BETRAYAL* ASSOCIATION FIELD IN ENGLISH

Ivanchenko Maria Yuryivna

Candidate of philological sciences,

Associate Professor at the Foreign languages and translation studies department

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

Within the anthropocentric linguistics paradigm, researchers increasingly turn to psycholinguistic research methods, one of which is the association experiment. The term association field was introduced in science to analyse a certain number of interconnected associations. The verbalisation of betrayal in the English consciousness was revealed using an association test, which involved residents of London (England) aged 18 to 25 (365 men, 411 women) with different education: college and university students and respondents with bachelor's and master's degrees. The obtained results were grouped into 11 thematic blocks. According to the quantitative indicators, the structural elements of the concept of betrayal association field in English were identified: the core, the nuclear zone and the periphery, which in turn is divided into close and far. Thus, according to the quantitative indicators, the core concept of the betrayal association field in English consists of the 11 most frequent associations. Associations form the nuclear zone in the structure of the outlined field, the quantitative indicators of which are 14-7 reactions (31 examples). The periphery of the associative field includes 149 associations, the quantitative indicators ranging from 6 to 1 reactions. The periphery of the concept of the BETRAYAL association field is, in turn, divided into close and far. The close periphery includes examples of associations indicated by the number of respondents from 6 to 2. The most numerous were associations with a quantitative indicator of 2 reactions, 50 examples of which were found. The far periphery is formed by single or individual reactions – in total, 38 associations. Analysis of the participants' reactions in the association test showed that betrayal is verbalised as a negative phenomenon of extralinguistic reality in the English linguistic consciousness. This is evidenced by the associations that form the core of the field. Representatives of British society sharply condemn any non-justification of trust processes at the personal level and at the level of society. For a significant part of the participants of the experiment, betrayal is associated with deception, with behaviour that causes negative emotions and is a reason for breaking up relationships. Native English speakers consider such behaviour as criminal and deserving of punishment.

Key words: *concept, association test, associations, reactions, association field.*

UDC 811.161.2'373.2

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.12>

UKRAINIAN ONOMASTIC TERMINOLOGY

Karpenko Olena Yuryivna

*Doctor of Philological Sciences, Professor
Odesa I.I. Mechnikov National University
2, Dvoryanska, Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5576-6781>*

Neklesova Valeriia Yuryivna

*Doctor of Philological Sciences, Professor
Odesa I.I. Mechnikov National University
2, Dvoryanska, Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2376-2986>*

The paper aims to highlight the current problems of Ukrainian terminology of name studies. Our objective is to point out the problematic trends in developing Ukrainian onomastic terminology and describe its current state. We address the existing challenges within Ukrainian onomastic terminology, noting that comprehensive solutions have yet to be fully developed. Five problematic trends were established in the course of our investigation. 1. Introducing new terms is the coinage of terms if a real or imaginary need arises. It may be justified since new phenomena arrive into this world calling to be named. Hence, new terms appear, but sometimes, a newly coined term is either unnecessary or incorrect. 2. Futuristic terms are created to classify yet non-existent proper names that may be introduced, serving as placeholders for potential necessity. 3. Synonymous terms appear determined by the objective historical, scientific search for the best term for the most effective transfer of the desired meaning or by the subjective search, the result of excessive term coinages when a universally acknowledged term already exists. 4. Polysemantic terms come to life with the flow of time when some terms develop more than one meaning, usually because of the subjective approaches of researchers causing a kind of commotion in onomastic circles and an urgent need to explain and specify the use of the term in a particular context. 5. Incorrect use of onomastic terms that are supposed to bear a precise scientific meaning, a fact that might be neglected by some researchers who attempt to introduce onomastic terms into non-onomastic works. As a result of our research, we compiled a dictionary of Ukrainian onomastic terms, arranged alphabetically and containing 444 entries, each with a brief note on the term's origin. Each term is concisely defined, followed by the most typical examples that tend to be self-explanatory or accompanied by a short description. Each term is supplied with a Ukrainian translation. The Ukrainian-English Key presents a shortened dictionary version that facilitates Ukrainian onomasticians' use of the correct term.

Key words: *onomastics, term, onomastic terminology, problematic trends, dictionary of onomastic terms.*

Statement of the problem. Over the last three decades, Ukrainian onomastic studies have undergone profound and transformative development. This growth has been characterised by a steady stream of academic contributions, which have expanded the field's theoretical framework and deepened its practical applications. Scholars from across the country have dedicated themselves to exploring the rich tapestry of names and naming conventions, resulting in a significant body of work that spans numerous monographs, research articles, and doctoral dissertations. These contributions have collectively played a pivotal role in advancing the onomastic discipline, enriching it with new perspectives, methodologies, and insights. The impact of this scholarly activity has been far-reaching, influencing the academic

community and enhancing the cultural and historical understanding of Ukraine's linguistic heritage. The meticulous research conducted by onomasticians has shed light on the origins, meanings, and evolutions of names within the Ukrainian context, offering valuable contributions to related fields such as history, anthropology, and sociolinguistics. This vibrant period of scholarly endeavour has solidified Ukrainian onomastics as a dynamic and evolving field that continues to push the boundaries of what we know about the power of names in shaping identity and culture. In summary, the last thirty years have been a time of significant achievement and growth for Ukrainian onomastic studies. The ongoing efforts of dedicated scholars have ensured that this field not only thrives but also continues to make meaningful contributions

to the broader landscape of linguistic and cultural studies. Thus, the onomastic terminology project is increasingly important in the name study area. The Ukrainian onomastic terminological system has a longstanding scientific tradition stemming from the research held in the 60-s in the Academy of Sciences of the UkrSSR. Modern Ukrainian onomastic terminology represents the scientific worldview of the Ukrainian academic community.

Analysis of recent research and publications.

The chronological predecessor of the Ukrainian onomastic system standardisation attempt is *the Project of Ukrainian onomastic terminology* by V. Nimchuk (Німчук, 1966). More recent studies include *Structure of the Onymic Space of the Ukrainian Language* by M. Torchynsky (Торчинський, 2008) and *Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology* by D. Buchko and N. Tkachova (Бучко, Ткачова, 2012).

Formulation of the purpose and objectives of the article. As Ukrainian onomastic ideas develop, new terms and concepts emerge to describe various aspects of naming practices. Our paper aims to highlight the current problems of Ukrainian terminology of name studies. Our primary goal is to identify and highlight the emerging trends and significant patterns in the evolution of Ukrainian terminology over time. Additionally, we aim to provide a comprehensive and detailed overview of its current state. By examining the historical progression and the factors that have influenced terminology development within various fields, we seek to illuminate how Ukrainian terminology has adapted and transformed in response to modern changes. This analysis will delve into the contemporary landscape of Ukrainian terminology, exploring the challenges and opportunities it faces today. We intend to offer a thorough description of its present condition, encompassing the advancements that have been made, the areas that require further attention, and the ongoing efforts to standardise and refine the terminology for academic and practical use. Through this exploration, we hope to contribute to a deeper understanding of Ukrainian terminology's role in facilitating effective communication in an increasingly globalised world.

Presentation of the main research material.

Five problematic trends in the Ukrainian onomastic terminological system development were established.

Trend 1. Introduction of new terms

The most potent terminological trend in Ukrainian onomastics is the coinage of new terms if a real or imaginary need arises. It may be justified since new phenomena arrive into this world calling to be named, and new terms appear:

sitonym – a subtype of ideonym, a proper name of an internet site, e.g. *google search, youtube*.

venusonym – a subtype of cosmonym, a proper name of an object on the surface of Venus, e.g. *Ishtar Terra*.

Though, oftentimes, this wish of the researcher's heart to be scientifically precise and meticulous opens Pandora's Box, letting out Frankenstein terms which consist of three or more root morphemes, challenging to comprehend or memorise, the examples of which are **virtualmythotoponym**, **pseudovirtualonym**, **computerpoetonym**, the list can be continued.

Two tendencies in the creation and use of terms are observed worldwide: **simplification** and **complication**. In Western onomastics, a distinct trend to avoid complex terms exists, substituting, for instance, the term **toponym** by **place name** and **chrononym** by **time name**. On the contrary, Ukrainian onomatologists tend to use existing and create new scientific terms.

Here, we deal with different **levels of specification and detalization** of terms that ideally should be governed by the aim and theme of this particular research: being aimed at popularising the research among a wide range of readers or dedicated to a highly specialised study of a specific phenomenon (in this case the use of a particular term will make the task more accessible). We also should bear in mind that Ukrainian is a synthetic language, which makes abundant use of affixation, inflexions, and internal changes to convey meanings and grammatical relations of words, so it is acceptable to form a word with two, even three, sometimes four formants, unlike English, an analytic language, with its preference of word order and auxiliaries for the same task. This difference impacts the repertoire of word-building patterns and predisposition to coin new terms.

Trend 2. Futuristic terms

The Ukrainian onomastic system is based mainly on the existing phenomena, thus creating terms for existing proper names. Some researchers and terminologists may resort to coining new terms for the proper names that may be created. We tend to call these terms-to-be *futuristic* terms.

Some terms which once were futuristic as **phaleronym** (a subtype of chrematonym, a proper name of order, medal, distinction, e.g. Order of the Garter) are now widely used. Nevertheless, here we would like to dwell on the current futuristic terms. To illustrate, we turn now to some types of **cosmonyms**, the proper names of natural space objects. In this terminological class, we can observe quite many **futuristic terms**:

saturnonym – a subtype of cosmonym, a proper name of a natural object on the planet of Saturn, e.g. *Great White Spot*;

jupiteronym – a subtype of cosmonym, the proper name of a natural spatial object on the planet of Jupiter, e.g. *the Great Red Spot*.

Due to the nature of astronomical research and the enormous distance to these space objects, there are few proper names that could nominate any spatial landmarks. Although they can be discovered in the future, onomastic terms are already at our service. Moreover, some of these planets are gas giants with no surface and space objects, so basically, such terms are futuristic, waiting for astronomical findings to come.

At the same time, we observe a lack of research and, accordingly, terms for spatial objects on satellites, except the Moon. For example, *Enceladus*, the sixth largest satellite of Saturn, has landmarks on its surface. They are four sub-parallel depressions, and they bear the nickname *Tiger Stripes*. Their official names, given in 2006, are *Alexandria Sulcus*, *Cairo Sulcus*, *Baghdad Sulcus* and *Damascus Sulcus*. Similarly, we could speak about landmarks on many more satellites in the Solar System.

Trend 3. Synonymous terms

One of the difficulties in functioning the Ukrainian onomastic terminological system is the use of synonymous terms. It could be determined by the **objective** historical, scientific search for the best term for the most effective transfer of the desired meaning, a bright example of which are the terms **astronym** and **cosmonym**. Primarily, they were employed synonymically and interchangeably, denoting all natural space objects. However, with the further development of onomastics in Ukraine, they began to be used to denote partially different classes of objects of extra-linguistic reality:

cosmonym – a proper name of a space object: a star, constellation, galaxy, planet, satellite, etc., e.g. *the Moon*, *the Lyrids*, *the Milky Way*;

astronym – a subtype of cosmonym, a proper name of a star, e.g. *Betelgeuse*, *Algol* (also nicknamed *the Demon Star*).

Such differentiation enhances the growth of logical hypo-hyperonymic relations between terms.

The reason for the appearance of synonymous terms might also be purely subjective, being the result of excessive term coinages in the situation when a universally acknowledged term already exists, a bright example of which is the synonym to the term **literary onomastics**. A number of them were singled out in Ukrainian literary onomastic works (here given with approximate translations):

Table 1

Synonymous terms to *literary onomastics*

літературна ономастика	literary onomastics
літературно-художня ономастика	literary onomastics of artistic prose
ономастика художньої літератури	onomastics of fiction
поетична ономастика	poetic onomastics
поетоніміка	poetonymics
поетонімологія	poetonymology
ономатопоестика	onomatopoetics
поетика оніма	poetics of onym
стилістична ономастика	stylistic onomastics

Trend 4. Polysemantic terms

With the flow of time, some terms developed more than one meaning, causing commotion in onomastic circles. It refers first of all to **chrematonyms**, which as proper names of human creations might denote in the Ukrainian onomastic system: 1) names of historical actions (in standard approach treated as chrononyms); 2) proper names of literary and musical works (traditionally understood as ideonyms); 3) proper names of paintings, films (also ideonyms), the list may be prolonged further. This approach blurs the boundaries of established categories of proper names, leading to their overlapping and considerable confusion.

The same situation has arisen with **ergonyms** – proper names of organized groups of people such as a business organization, political party, educational establishment, bank, cultural institution, restaurant, shop, etc. At the same time, they also denote the names of corresponding buildings, thus functioning as urbanonyms and microtoponyms, as in the examples:

hotelonym

– a subtype of architecturonym, urbanonym, microtoponym, a proper name of a hotel, motel, camping, etc.;

– a subtype of ergonym, a group of people who work there, e.g. *the Ritz* (London, UK), *Negresco* (Nice, France).

schoolonym

– a subtype of architecturonym, urbanonym, microtoponym, a proper name of premises of an educational institution;

– a subtype of ergonym, a group of people who work there, e.g. *Massachusetts Institute of Technology*, *University of Oxford*.

Trend 5. Incorrect use of onomastic terms

By all means, onomastic terms are intriguing and appealing, like the Mona Lisa, but they bear

a precise scientific meaning, a fact that some researchers might neglect. Most frequently it happens to unfortunate **zonyms** and **phytonyms**, when biological terms are substituted by onomastic ones: *cat* and *dog* are termed as zonyms, *rose* and *oak* as phytonyms. The very essence of proper names is not taken into account: onyms identify the nominated **individual** objects, such as *Hachikō*, a Japanese Akita dog remembered for his remarkable loyalty to his owner, for whom he continued to wait for over nine years after his death; or *General Sherman* (a giant sequoia tree in the Giant Forest of Sequoia National Park, USA).

Conclusions and prospects for further research. The onomastic terminological system of the Ukrainian language (as well as any other language) in its course of growth should be governed by such simple principles as:

- **common necessity:** difficulty in the development of onomastic thought without creating this particular term,
- **common sense:** following the peculiarities of the language and the terminological system itself,
- **common use:** stable and consistent use in onomastic research.

Following the guidelines of S. Verbych, who suggests that new onomastic terms require a qualified review, must be justified and comply with the basic principles of onomastics, adhere to a

unified system in the creation of onomastic terms, and codified only when they withstand the test of time and become common (Вербич, 2020), we ventured on compiling the dictionary of Ukrainian onomastic terms (Karpenko, Neklesova, 2024). Materials for our dictionary were gathered according to the following criteria: more attention was paid to the works published after 1991 and by Ukrainian authors. The dictionary is arranged alphabetically and contains 444 entries, each with a brief note on the term's origin, usually Greek or Latin, giving the reader a general understanding of the simplified etymology. Each term is concisely defined, followed by the most typical examples that tend to be self-explanatory or accompanied by a short description. Each term is supplied with a Ukrainian translation. *The Ukrainian-English Key* presents a shortened version of the dictionary. This reverse list of terms makes obtaining necessary information easier for Ukrainian speakers. Here, a Ukrainian variant of the term is given first, followed by an English translation, all the entries arranged independently and alphabetically.

Further avenues of investigation are to be directed at a thorough review of new onomastic terms and their introduction into the dictionary in case they correspond to the basic principles of the Ukrainian onomastic terminology.

BIBLIOGRAPHY

1. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. *Словник української ономастичної термінології*. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.
2. Вербич С. О. Українська ономастична термінологія: проблеми нормалізації та кодифікації. *У пошуках гармонії мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. С. 180–188.
3. Німчук, В. В. Українська ономастична термінологія (проект). *Повідомлення Української ономастичної комісії*. 1966. Вип. 1. С. 24–43.
4. Торчинський М. М. *Структура онімного простору української мови*. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.
5. Karpenko O., Neklesova V. *A Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology*. Sumy: University Book, 2024. 150 p.

REFERENCES

1. Buchko, D. G., Tkachova, N. V. (2012). *Slovnnyk ukrainskoi onomastychnoi terminolohii*. [Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology]. Ranok-NT. [in Ukrainian]
2. Karpenko, O., Neklesova, V. (2024). *A Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology*. University Book.
3. Nimchuk, V. V. (1966). *Ukrainska onomastychna terminolohiia (proekt)*. [Ukrainian Onomastic Terminology (Project)]. *Proceedings of the Ukrainian Onomastic Commission*, 1, 24–43. [in Ukrainian].
4. Torchynskyi, M. M. (2008). *Struktura onimnoho prostoru ukrainskoi movy*. [The Structure of the Onymic Space of the Ukrainian Language]. Avist. [in Ukrainian].
5. Verbych, S. O. (2020). *Ukrainska onomastychna terminolohiia: problemy normalizatsii ta kodyfikatsii*. [Ukrainian Onomastic Terminology: Problems of Normalization and Codification]. *In Search of Language Harmony*. Dmytro Burago Publishing House, P. 180–188. [in Ukrainian].

УКРАЇНСЬКА ОНОМАСТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Карпенко Олена Юріївна

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
Дворянська, 2, Одеса, Україна

Неклесова Валерія Юріївна

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
Дворянська, 2, Одеса, Україна

Робота має на меті висвітлити актуальні проблеми української термінології в галузі ономастики. Нашою основною метою є визначити проблемні тенденції у розвитку української ономастичної термінології та описати її сучасний стан. Ми розглядаємо наявні виклики української ономастичної термінології, відзначаючи, що комплексні рішення для цих проблем поки що не розроблені в повному обсязі. Під час нашого дослідження було встановлено п'ять проблемних тенденцій. 1. Запровадження нових термінів: створення нових термінів у разі реальної або уявної потреби. Це може бути виправдано, оскільки нові явища потребують бути поіменованими, і тому з'являються нові терміни. Проте інколи новостворений термін є або непотрібним, або некоректним. 2. Футуристичні терміни: створюються для класифікації ще неіснуючих власних назв, які можуть бути введені в обіг в майбутньому, і виконують роль резерву на випадок такої необхідності. 3. Синонімічні терміни виникають внаслідок об'єктивного історичного та наукового пошуку найкращого терміну для максимально ефективної передачі бажаного значення, або через суб'єктивний пошук, який є результатом надмірної термінотворчості у ситуації, коли загальновизнаний термін уже існує. 4. Полісемантичні терміни з'являються з плином часу, коли деякі терміни набувають більше одного значення, зазвичай через суб'єктивні підходи дослідників, що спричиняє своєрідне непорозуміння в ономастичних колах і потребує уточнення та пояснення терміна в конкретному контексті. 5. Некоректне вживання ономастичних термінів, які мали б нести точне наукове значення, чим деякі дослідники можуть нехтувати, намагаючись застосувати ономастичні терміни в роботах з не-ономастичної царини. У результаті нашої дослідницької роботи було створено словник українських ономастичних термінів, який упорядковано за алфавітом, і який містить 444 статті, у кожній з яких пропонується коротка нотатка про походження терміна. Кожному терміну надається стисле визначення, за яким йдуть найбільш типові приклади, які, як правило, є самодостатніми або супроводжуються коротким поясненням. Кожен термін супроводжується українським перекладом. Українсько-англійський ключ представляє скорочену версію словника, що полегшує українським ономастам вибір правильного терміна.

Ключові слова: ономастика, термін, ономастична термінологія, проблемні напрями, словник ономастичних термінів.

УДК 81'42+81'373.611+001.89

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.13>

ОМОВЛЕННЯ НАУКОМЕТРИЧНОСТІ: ФУНКЦІЙНО-СМІСЛОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ-АНГЛІЗМІВ

Космеда Тетяна Анатоліївна

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури
факультету іноземної та слов'янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса
вул. 600-річчя, 21, Вінниця, Україна

Наукова розвідка презентує поліфункційну прагматичну наукову парадигму знань і виконана в руслі лексико-семантичної неології: ідеться про словотвірну й семантичну деривацію неологізмів, похідних від англізмів *Scopus / Скопус* і *Hirsch / Гірш / Хірш*. Актуальність цієї наукової студії мотивована потребою систематичного дослідження процесу неологізації української мови, що здійснюється, зокрема, і завдяки омовленню явища наукометричності як важливого екстралінгвального чинника. Мета статті – продемонструвати своєрідність словотворчості українців, що спроектована на номінування феномена наукометричності. Доведено, що в українському мовному просторі для номінації явищ, пов'язаних із поняттям наукометричності, функціують англізми та їх похідні, що, крім семантичного наповнення, містять низку прагматичних негативно забарвлених смислів. Підтверджено, що в українській мові простежено світові тенденції в прагненні до інтернаціоналізації та глобалізації, зокрема й американізації суспільства, що засвідчує моделювання своєрідної гібридної світової лінгвокультури, яка, зокрема, містить і певну загрозу для органічного розвитку української мови та лінгвокультури. Розглянуті неологізми, оказіоналізми та потенційні слова презентують прагматику негативу, моделюють іронію, зневажливу, глузливу, глумливу, насмішувату та уципливу тональність з урахуванням їх модифікацій, що зреалізовується за допомогою графічного прийому лапкування, презентації специфічних парадигматичних та синтагматичних зв'язків, а також мовомислення українців, що виявляється в моделюванні системи асоціацій та актуалізації сленгових новотворів українського та англійського походження, що входять у структуру актуалізованих родо-видових зв'язків і виконують функцію гіперонімів. Показано особливості вербалізації прецедентності, пов'язаної з наукометричним виміром, зокрема актуалізовано систему прецедентних ситуацій, мотивованих американською лінгвокультурою.

Ключові слова: неологізм, номінація, прагматика, семантика, українська мова.

Присвячується блискучому вченому-мовознавцю, неперевершеному ономасту-етимологу, поліглоту, талановитому педагогу, наставникові молоді, який виховав цілу плеяду справжніх науковців, та активному організаторові науки, лінгвопатріоту, глибоко інтелігентній, високоморальній, чуттєвій, щирій та життєрадісній людині – докторові філол. наук, професору **ВАСИЛЮ ВІКТОРОВІЧУ ЛУЧИКУ**

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Неологізація, як відомо, це процес, що постійно відбувається в кожній лінгвокультурі й так чи так фіксується в мові, зокрема у словниках нових слів і значень. За допомогою цього процесу кожна мова осучаснюється за рахунок появи нових слів (лексичні неологізми) та значень (семантичні неологізми), що відбувається за допомогою запозичення та актуалізації власних словотвірних ресурсів. Це процес природний і, зрозуміло, продуктивний, що, однак, виявляється в різні періоди розвитку мови неоднаково. Неологізми, як відомо, слугують

для назви нових предметів, реалій довкілля, наукових відкриттів, фактів, подій, тенденцій, що систематично актуалізуються в кожній галузі знань, комунікативній сфері загалом. Не винятком є і наукова сфера. Із початку ХХІ ст. науковці України зіштовхнулися з необхідністю публікувати результати своїх досягнень у наукових часописах, що параметризуються в наукометричних базах *Scopus* і *WoS (Web of Science)*. Результати наукової діяльності сьогодні вимірюються *індексом h (Hirsch)*, який є наслідком обчислення наукової активності науковця за допомогою даних (1) загальнодоступних наукометричних баз, поданих в інтернет

мережі, (б) передплатних баз даних, зокрема Scopus і WoS. Зрозуміло, що зазначений процес мотивує моделювання низки новотворів, потенційних та оказіональних слів, що актуалізують нове семантико-прагматичне навантаження цих одиниць. Отже, наукова студія виконана в руслі *сучасної функційно-прагматичної парадигми знань, теорії лексико-семантичної неології*. Потреба систематичного дослідження неологізмів мотивує *актуальність* цього дослідження, адже «мова – явище соціальне, безпосередньо залежне від тих різних суспільних обставин, у яких перебуває її носій – народ» (Русанівський, 1980, с. 5).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. XXI сторіччя вирізняється поживавленням англізації української мови. Усебічно цей процес схарактеризували І. Фаріон, Г. Помилуйко-Недашківська та А. Бордовська в монографічному дослідженні «Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціокультурному контексті» (див.: Фаріон, 2023), указавши на переваги й недоліки цього явища (див.: Космеда, 2024). О. Дзюбіна схарактеризувала базові концепти, сучасної мовної картини світу, що вербалізовані за допомогою англізмів (Дзюбіна, 2014). Феномен неологізації української мови характеризують з урахуванням процесів лексичної (див.: Стишов, 2018), семантичної (див.: Стратулат, 2007; Стишов, 2015) неологізації та відповідного стилістичного маркування (див.: Підкамінна, 2019). Спробу теоретичного осмислення методологічних постулатів неолінгвістики здійснили, наприклад, І. Грицай (Грицай, 2006) та О. Косович (Косович, 2012). Однак феномен неологізації мови потребує постійної уваги через невичерпність цього процесу.

Формулювання мети і завдань статті. У цій науковій студії ставимо мету – схарактеризувати значення та функційне навантаження в дискурсивному просторі української лінгвокультури популярних неологізмів, зокрема й на позначення наукометричності. Завдання проєктуємо на з'ясування словотвірної і семантичної деривації неологізмів, що є похідними від (1) англізмів *Scopus / Скопус* і (2) *Hirsch / Гірш / Хірш*, та виокремлення їх функційно-прагматичного навантаження з урахуванням контексту, їх синтагматики. *Дослідницький матеріал* – авторська картотека, що містить понад 40 контекстуальних прикладів функціонування похідних від *Скопус*, *Хірш / Гірш* та їх синонімів, укладена на основі вибірки зі словників неологізмів авторства А. Нелюби і Є. Редька, що охоплюють часовий період 2012–2021, а також прикладів з інтернет-мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Англізм *Scopus* запозичено в українську мову у зв'язку з актуалізацією прийому калькування: *Скопус* – це лексико-семантична калька, що презентує два лексико-семантичні варіанти значення, порівн.: (1) 'бібліографічна та реферативна база інформації'; (2) 'інструмент для відстеження і фіксації ступеня цитованості праць, опублікованих у наукових виданнях'. У сучасному дискурсі українців зафіксовано низку похідних від цієї лексеми, серед яких прикметник *скопусівський*, що вживається в значенні 'ознака за належністю до Скопусу', що вживається в прямому значенні, наприклад: «...авторів це дуже заплутує, а наші *скопусівські журнали* й подалі тултимуть по два варіанти бібліографії» (СНУ–2017).

Утворено й низку іменників, різних за належністю до лексико-граматичних розрядів іменників. Зокрема, іменник *скопусизація*, утворений від інфінітивної (потенційної) форми *скопусизувати*, похідної від іменника *Скопус* (простежуємо два словотвірні кроки: *скопусизація* – *скопусизувати* – *Скопус*). Значення субстантива *скопусизація* можна кваліфікувати як 'опредметнена дія (процес), що пов'язана зі Скопусом'. Контекст уживання: «Нові пригоди противників "*скопусизації*" (це мем, придуманий, щоб зберегти спадщину Табачника-Бондаренка...)» (ЛСІ–2022). Як бачимо, зазначений абстрактний іменник функційно навантажений негативною оцінністю, що містить такі смисли, як 'неправдивість', 'фейк', 'непотрібність', 'чуже'. Написання слова в лапках підкреслює іронічну тональність тексту.

Абстрактний іменник *оскопусування* також є наслідком двох словотвірних кроків. Його утворено від потенційної неозначеної дієслівної форми *оскопусувати*. Змодельовано значення 'опредметнена тривала дія (процес), що пов'язана зі Скопусом'. Контекст презентує, крім зазначеного іменника, ще й субстантив *оскоплення*, що утворений від основи потенційної форми інфінітива *оскопусити*, порівн.: «"*Оскопусування*" чи "*оскоплення*" української гуманітаристики?» (СНУ–2017). Зазначені оказіональні новотвори також ужито в іронічній тональності (прийом лапкування). Крім того, виявляємо асоціацію з іменником *ощеплення*, що містить значення 'здійснення процедури щодо захисту від інфекцій, за допомогою імунізації'. *Оскоплення* іронічно трактують як 'опредметнена дія (процес), що гарантує науковцю відповідний високий статус'.

Дієслово *оскопусити* омовлює значення 'змусити писати статті до видань, індексова-

них у Скопусі'. Порівн. контекст: «Підсумовуючи, дуже коротко: абсолютизація наукометричних показників, і прагнення всіх поголовно **“оскопусити”**, вимоги від усіх демонструвати **свою довжину гірша** і бути присутніми в наукометричних базах...» (СНУ–2017). Знову, як бачимо, актуалізовано графічний прийом лапкування: вербалізовано іронійну тональність, несхвальну модальність, яку інтенсифікує метафорична словосполука *своя довжина гірша*, що презентує іронійний смисл ‘індивідуальний показник наукометричності’.

В авторській картотеці мітяться ще кілька іменників – агентивних назв, утворених способом складання, порівн.: *скопусоборець* ← *борець проти Скопусу*. Контекст: «**Лави скопусоборців** поповнилися цілим доктором географічних наук» (ЛСІ–2022). Контекстуальним синонімом до наведеного вище є іменник *скопусознавець*, що походить від підрядної словосполуки *знавець Скопусу*, тобто змодельовано смисл ‘особа, яка знає Скопус; орієнтується в підготовці статей у параметричну базу Скопус’, що в контексті також презентує іронію, глум, насміх, напр.: «**Заповіді скопусознавців: 1. Skorpus – база даних, а не журнал. Друкувати статтю в ньому не можна**» (ЛСІ–2022).

Способом складання утворено й антонімну пару *скопософіл* і *скопософоб*, проте контекстуально ці номінації презентують синонімну пару й імпліцитно та експліцитно омовлюють смисли ‘той, хто не схвалює Скопус, а зневажає його’, порівн.: «**Словом, глобалізатори та англійзатори, сайнсофіли і скопософіли! Ніхто у світі не цінує тих, хто сам себе поцінувати не вміє**» (ЛСІ–2022). Це цитата з відкритого листа І. Фаріон міністру освіти Л. Гриневич, що надісланий 26.02.2018 року, де використано й лексему *сайнсофіл* у значенні ‘прихильник, поціновувач Сайнсу /бази Веб оф Сайнс/’, однак її ужито також в іронійній тональності. Лексему *скопософоб* актуалізовано у функції звертання, що презентує пейоративну прагматику, порівн.: **Шановні скопософоби! Як я вас розумію! Таку здоровенну каменюку хочуть повісити на вас заздрісні, мстиві фізики!** (ЛСІ–2022).

Субстантивований складний прикметник *скопосоорієнтований* ословлює словосполучення *орієнтований на Скопус*. Знову вербалізовано негативну прагматику – глум, насміх, несхвалення, порівн.: «**Добра державна політика (у цьому випадку **“скопосоорієнтована”**) спрямована на інтереси не конкретної особи (тоді це корупція), а на інтереси певного суспільного прошарку загалом**» (ЛСІ–2022).

Система інших новотворів, які розглядаємо в цій науковій студії, та які сьогодні окреслюють українську науку, пов’язана зі словосполученням *індекс Гірша / Хірша* (англ. *h-index / h-індекс*), що значить ‘наукометричний показник’. Ця номінація є відантропонімним утворенням, оскільки названий наукометричний показник запропоновано американським фізиком *Хорхе Гіршем* (2005). Актуалізовано лексико-семантичну кальку: відбувся процес антонімазії – антропонім (прізвище) *Хірш* набув ознаки загальної назви (лексема перемістилася з лексико-граматичного розряду власних назв у лексико-граматичний розряд загальних назв: відбулися відповідні орфографічні /написання з малої літери/ і граматичні трансформації).

Семантично насиченою є оказіональна лексема *гіршомірення*, утворена способом складання із суфіксацією, яка походить від підрядного словосполучення *міряти гіршем*. Змодельовано значення ‘опредметнена дія чи процес, пов’язані з оцінкою (виміром) за індексом Гірша’. Наприклад: «**...ті, хто виступає проти гіршомірення та переліків правильних світових журналів у базах даних, – це ретрогради, які не бажають інтегруватися у світову науку**» (СНУ–2017). Текстова іронія інтенсифікується завдяки використанню словосполучення *правильні світові журнали*, що передбачають іронійно забарвлену опозицію – *неправильні світові журнали*.

В українській мові на базі твірного слова *хірш* змодельовано дієслівні та іменникові форми, порівн.: *охіршення* (суфісальний спосіб творення) від *охіршити* (префіксально-суфісальний спосіб) від *хірш*. Унаслідок першого кроку словотворення виникло значення ‘дія чи процес, що пов’язані з наукометричним показником хірша’, унаслідок другого – ‘опредметнена дія чи процес, пов’язані з наукометричним показником хірша’. Наприклад: «**...а може ті реформи то просто імітація бурхливої діяльності, зокрема, створення англомовного середовища, франко-українська програма подвійного диплома, **оскоплення, овознення, охіршення, оквартілення та інша бюрократична лобуда, чи створення умов для “успішного” виїзду талантів, геніїв, творців за кордон, що поглиблює проблему зворотної селекції суспільства в Україні, до його ідіотизації, а звідси до ідіотократії?**» (ЛСІ–2022). У наведеному контексті міститься синонімний ряд новотворів, що сьогодні презентують оцінку наукового статусу вченого: *оскоплення* (ішлося вище); *овознення*, порівн.: укр. *овознення* (від ОВОС / ОВОЗ / оцінка впливу на оточу-**

юче середовище/, англ. *environmental impact assessment* – термін Міжнародної асоціації з оцінки впливу на оточуюче середовище /англ. IAlA, International Association for Impact Assessment/); *охіршення* (від *хіри*). Актуалізовано лексему *оквартилення*, що мотивована номінацією *квартиль* – це ‘міра «значущості» наукового журналу, ступінь наукометричності, що розроблений для журналів в середині наукометричної бази’: їх виокремлено чотири, і вони презентують своєрідну шкалу оцінки, що окреслена від найвищих рівнів Q1, Q2 до нижчих – Q3 і Q4.

Лексеми *оскоплення*, *овознення*, *охіршення*, *оквартилення* вжито в зневажливій, глумливо-жартівливій тональності, що підтверджується актуалізацією в межах розглядуваного контексту словосполучення *бюрократична лобуда*, що значить ‘безлад, хаос, відсутність порядку’. У тлумачному словнику української мови зазначено, що *лобуда* – це «найпоширеніший бур’ян, що засмічує посівні та городні культури; листя видів цієї рослини вживають у їжу, як шпинат, салат тощо» (СУМ, т. 4, 1973, с. 536). Цілком очевидна можливість утворення метафоричного значення ‘про те, що засмічує довкілля’. У мовленні вживається фонетичний варіант цієї лексеми – *лобуда*. Як засвідчує аналіз українського мовного простору, очевидно, лексема *лобуда* в молодіжному жаргоні набула значення ‘нісенітниця’, ‘фейк’, ‘неправда’, ‘алогізм’, ‘те, що не потрібне’, ‘бруд’. Зазначене підтверджують три підібрані контексти з живого інтернет-мовлення (збережено оригінальну орфографію), порівн.: «+ *це є історія про молоду вчительку яка приїхала в село після інституту, в криницю вкинули. Ця ‘лобуда’ передається з покоління в покоління, ні географічно прив’язатись “хата під лісом, біля річки, стара колонія”..., ні ім’я вчительки, ні рік – до, під час, після війни, хто виконавець,... “а мені розказували що в сусідньому селі...”*, *цей сюжет аналогічний,... ‘лобуда’*» (Господаря...); «*Ну за ці совіцько попсові роіки тобі яшка навіть 50 грам скломію в Ольгіно не нальють. Дешева московська пропагандистська лобуда. Ваші кацаповоіни уже навіть в цю лобуду перестали вірити*» (Лайв-хаки...), а також «*Сьогодні ми маємо купу всяких лайв-хаків: памперси, вологі серветки, відео-няні та інша лобуда* (Патріоти...). В останньому контексті лексема *лобуда* презентоване як поняття, родове до сленгового видового *лайвхак*, що походить від англ. *life hack* і містить смисл ‘хитрість’. Отже, лексеми *лобуда* слугує сленговою номінацією безпорядку, реалізації хитрощів, моделювання алогічних, неправдивих, фейкових смислів, це те,

що сприяє творенню безладу. У наведеному вище контексті лексема *лобуда* виконує функцію гіпероніма щодо гіпонімів *оскоплення*, *овознення*, *охіршення*, *оквартилення*, тобто наведений синонімний ряд презентує смисл ‘те, що не потрібне’, ‘те, що створює безлад’, ‘омана’, ‘шкода для держави’.

Актуалізований контекст прозоро уточнює смисл, закодований у синонімах *оскоплення*, *овознення*, *охіршення*, *оквартилення*, досить грубо окреслюючи всі ці процеси як *ідіотизація суспільства* та його *ідіотократія*. Лексема *ідіотизація* має прозору внутрішню форму й моделює значення ‘процес перетворення членів суспільства на ідіотів, тобто людей з глибокою формою розумової відсталості’. Натомість в основі слова *ідіократія* – прецедентна ситуація. Як відомо, «Ідіократія» (англ. *Idiocracy*) – це назва американського сатиричного фантастичного кінофільму (2006), що презентує філософський зміст. Ідіократія – це сатира, скерована на комерціалізм, корпоратократію, а також антиінтелектуалізм. Тому розглянутий контекст насичений негативним оцінним змістом, що увиразнює смислове навантаження синонімного ряду *оскоплення*, *овознення*, *охіршення*, *оквартилення*.

Висновки й перспектива дослідження. Продемонстровано, що в українській лінгвокультурі домінує тенденція до запозичення слів з англійської мови та на цій базі творення широкої системи похідних, що простежено, зокрема, на основі аналізу творення неологізмів для номінування процесів, пов’язаних із феноменом наукометричності як значущим екстралінгвальним чинником, який спроектовано на наукову діяльність. Зазначене засвідчує чинність тенденції до інтернаціоналізації і глобалізації, що виявляється насамперед в американізації. Такі процеси, як видається, породжують світову гібридну лінгвокультуру. Цей процес не вважаємо позитивним, оскільки простежуємо посилення чужомовного впливу на українську мову, що загрожує її органічному розвитку.

Серед розглянутих новотворів похідні від лексем *скопус*, *хіри*, *ОВОС*, *квартиль*, що продукують абстрактні іменники й іменники – назви осіб, прикметники та дієслова, які називають відповідні процеси чи дії. Найбільш поширеними є такі словотвірні способи, як суфіксальний, префіксально-суфіксальний та складання, що презентує не лише найбільшу активність словотворення, але й моделює семантично і прагматично об’ємні номінації.

У контекстах уживання розглянуті новотвори переважно взяті в лапки, що є прийомом моде-

лювання іронійного прагматичного смислу. Крім того, для уточнення змісту номінацій, що слугують для характеристики поняття наукометричності, у контекст уводяться лексеми, що уточнюють зміст розглядуваних номінацій і засвідчують їх пейоративне прагматичне навантаження. Для цього актуалізуються сленгові новотвори українського та англійського походження, що входять у структуру актуалізованих родо-видових зв'язків і виконують функцію гіперонімів.

Лінгвокреативність українців виявляється і в актуалізації прецедентних ситуацій, хоча вони також мотивовані впливом американської лінгвокультури, а також творенням неологізмів на основі актуалізації відповідних асоціатив-

них зв'язків, що слугують для моделювання негативно оцінних смислів.

Показано, що розглянуті новотвори насичені виразною прагматикою: іронійними, глузливо-іронійними, ущипливими, глумливими, насмішкуватими смислами, що пояснюємо лінгвокреативною реакцією носіїв української мови на зовнішні стимули, що визначають стиль життя, світогляду та особливості мовомислення українців.

Перспективу дослідження вбачаємо в необхідності продовження аналізу новотворів, що презентують науково-освітню сферу в українському лінгвопросторі для укладання відповідного тематичного словника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицай І. С. Сучасні підходи до вивчення неологізмів. Полтава: Довкілля. Київ, 2006. 65 с.
2. Дзюбіна О. І. Концептуальна основа англійських неологізмів. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського*. Сер.: філологія (мовознавство). 2014. Вип. 20. С. 90–94.
3. Космеда Т. А. Надмірна англійзація як чергова небезпека для української мови. Рец. на кн. Фаріон І., Помилуко-Недашківська Г., Бордовська А. Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціокультурному контексті: моногр. (зі словником). Львів: Вид-во «Свічадо», 2023. 716 с. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2024. Вип. 60 (до 100-річчя від дня народж. заслуж. діяча науки і техніки України, докт. філол. наук, проф. С. І. Дорошенка). С. 435–444.
4. Косович О. До питання про суть неологізму в сучасній лінгвістиці. *Записки з романо-германської філології*. 2012. Вип. 2. С. 71–79.
5. Підкамінна Л. Лінгвостилістика неологізмів у мові сучасних українських ЗМІ. *Лінгвостилістичні студії*: науковий збірник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2019. Вип. 10. С. 144–153.
6. Русанівський В. М. Мова і суспільний процес. *Мова і процеси суспільного розвитку* / ред. В. М. Русанівський. Київ: Наукова думка, 1980. С. 3–48.
7. Стишов О. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття. *Філологічні студії*. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Вип. 13. 2015. С. 364–74.
8. Стишов О. Стилістично марковані лексичні неологізми в дискурсі ЗМІ початку ХХІ століття. *Лінгвістичні дослідження*. Вип. 47. 2018. С. 91–8.
9. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 69–77.
10. Фаріон І., Помилуко-Недашківська Г., Бордовська А. Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціокультурному контексті: моногр. (зі словником). Львів: Вид-во «Свічадо», 2023. 716 с.

REFERENCES

1. Hrytsai, I. S. (2006). *Suchasni pidkhody do vyvchennia neolohizmiv* [Modern approaches to the study of neologisms]. Poltava: Dovkillia. [in Ukrainian].
2. Dziubina, O. I. (2014). Kontseptualna osnova anhlovnykh neolohizmiv [Conceptual basis of English neologisms]. *Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho*. Ser.: Filolohiia (Movoznavstvo), 20, 90–94. [in Ukrainian].
3. Kosmeda, T. A. (2024). Nadmirna anhliyizatsiia yak chernova nebezpeka dlia ukrainskoi movy. Retz. na kn. Faryon, I., Pomylyko-Nedashkivska, H., Bordovska, A. Anhlyzmy i protyanhlyzmy: 100 istorii sliv u sotsiokonteksti: monogr. (zi slovnykom). Lviv: Vyd-vo "Svichado", 2023. 716 s. [Excessive Anglicization as a new threat to the Ukrainian language. Review of the book Farion I., Pomylyuko-Nedashkivska G., Bordovska A. Anglicisms and anti-Anglicisms: 100 stories of words in a social context: monograph (with a dictionary). Lviv: "Svichado" Publishing House, 2023. 716 p.]. *Lingvistychni doslidzhennia*: zb. nauk. pr. Kharkiv. nats. ped. un-tu imeni H. S. Skovorody, 60, 435–444. [in Ukrainian].
4. Kosovych, O. (2012). Do pytannia pro sut' neolohizmu v suchasni linhvistytsi [On the essence of neologism in modern linguistics]. *Zapysky z romano-hermans'koi filolohii*, 2, 71–79. [in Ukrainian].
5. Pidkaminna, L. (2019). Linhvostylistyka neolohizmiv u movi suchasnykh ukrains'kykh ZMI [Linguistic stylistics of neologisms in the language of modern Ukrainian media]. *Linhvostylistychni studii: naukovyi zbirnyk Skhidnoieuropeiskogo natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 10, 144–153 [in Ukrainian].

6. Rusanivskiy, V. M. (1980). *Mova i suspil'nyi protses* [Language and the social process]. In V. M. Rusanivskiy (Ed.), *Mova i protsesy suspil'noho rozvytku* (pp. 3–48). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

7. Styshov, O. (2015). Semantychni neolohizmy v dyskursi ukrains'komovnykh mas-media pochatku XXI stolittia [Semantic neologisms in the discourse of Ukrainian-speaking mass media at the beginning of the 21st century]. *Filolohichni studii: Nauk. visnyk Kryvoriz'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*, 13, 364–374. [in Ukrainian].

8. Styshov, O. Stylistychno markovani leksychny neolohizmy v dyskursi ZMI pochatku XXI stolittia [Stylistically marked lexical neologisms in the discourse of media at the beginning of the 21st century]. *Lingvistychni doslidzhennia*, 47, 91–98. [in Ukrainian].

9. Stratulat, N. V. (2007). Semantychna neolohizatsiia yak sposib zbachennia slovnykovoho skladu ukrains'koi movy [Semantic neologization as a way to enrich the vocabulary of the Ukrainian language]. *Movoznavstvo*, 3, 69–77. [in Ukrainian].

10. Faryon, I., Pomylyiko-Nedashkivska, H., & Bordovska, A. (2023). *Anhlizmy i protyanhlyzmy: 100 istorii sliv u sotsiokonteksti: monogr. (zi slovnykom)* [Anglicisms and anti-Anglicisms: 100 stories of words in a social context: monograph (with a dictionary)]. Lviv: Vyd-vo "Svichado." [in Ukrainian].

SCIENTOMETRICS VERBALIZATION: FUNCTIONAL-SEMANTIC LOAD OF NEOLOGISMS-ANGLICISMS

Kosmeda Tetyana Anatoliivna

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Romance
and German Philology and World Literature,
Faculty of Foreign and Slavic Philology,
Vasyl' Stus Donetsk National University
21, 600-richchya Str., Vinnytsia, Ukraine*

The scholarly investigation presents a multifunctional pragmatic scientific paradigm of knowledge and is carried out in the context of lexical-semantic neology: it concerns the word-formation and semantic derivation of neologisms derived from Anglicisms Scopus / Skonyc i Hirsch / Gipu / Xipu. The relevance of this scholarly study is motivated by the need for a systematic examination of the process of neologisation in the Ukrainian language, which is carried out, in particular, through the discussion of the phenomenon of scientometrics as an important extralinguistic factor. The article aims to demonstrate the uniqueness of Ukrainian word formation, which is projected onto the nomination of the phenomenon of scientometrics. It is proven that in the Ukrainian linguistic space, Anglicisms and their derivatives function to name phenomena related to the concept of scientometrics and that, in addition to their semantic content, they carry a range of pragmatically negatively coloured meanings. It is confirmed that global trends towards internationalisation and globalisation are traced in the Ukrainian language, including the Americanization of society, which attests to the modelling of a unique hybrid global linguoculture. It, in particular, poses a certain threat to the organic development of the Ukrainian language and linguoculture. The neologisms, occasionalisms, and potential words discussed present the pragmatics of negativity, modelling an ironic, contemptuous, mocking, derisive, sarcastic, and biting tone, considering their modifications, which are realised through the graphic technique of quotation marks, the presentation of specific paradigmatic and syntagmatic relationships, as well as the linguistic thought of Ukrainians. It is reflected in modelling a system of associations and the actualisation of slang neologisms of both Ukrainian and English origin, which enter the structure of actualised generic-species relationships and function as hypernyms. The features of the verbalisation of precedent phenomena related to the scientometric dimension are demonstrated, with particular emphasis on actualising a system of precedent situations motivated by American linguoculture.

Key words: neologism, nomination, pragmatics, semantics, Ukrainian language.

НОМІНАТИВНА ПРИРОДА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СЛОВОТВІРНІ, СТИЛІСТИЧНІ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АСПЕКТИ

Кришталь Світлана Михайлівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Донецького національного університету імені Василя Стуса

вул. 600-річчя, 21, Вінниця, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-6562-3896>

В центрі уваги даної статті знаходиться номінативність як типова характеристика англійської мови. В статті вона вивчається на матеріалі атрибутивних словосполучень (Іменник + Прикметник), які позначають спосіб / манеру дії і таким чином можуть розглядатися як синтаксичні синонімічні варіанти до дієслівних конструкцій із прислівником. Наприклад, “a big snorer”, “a rapid packer”, “a good mixer”, “an avid reader”, “the biggest killer” (у значенні – причина чогось). В статті робиться спроба виявити чинники, які зумовлюють важливість і місце атрибутивних конструкцій, що характеризують дії, в англійській мові. В результаті дослідження було виділено наступні фактори: семантична нечіткість прислівника в дієслівних конструкціях, яку компенсує прикметник в номінативних конструкціях; висока продуктивність та необмежена сполучуваність суфіксу діяча -er, що дозволяє легко утворювати іменники і таким чином робити діяча втіленням самої дії; загальна метафоричність англійської мови, завдяки якій в розряд діяча можна перевести будь-яке явище чи процес. Поєднання семантичного і морфологічного способів словотворення в рамках атрибутивних конструкцій, що описують дії, робить їх універсальним засобом характеристики дії та її виконавця, а також наділяє їх здатністю створювати додаткові стилістичні значення і нюанси (наприклад, персоніфікувати неживі предмети та передавати іронічне ставлення). Атрибутивні конструкції досліджуваного типу активно вживаються в усіх стилях і жанрових різновидах англійської мови і вважаються такими, що відповідають структурному укладу англійської мови. Граматико-семантичну специфіку функціонування атрибутивних словосполучень в англійській мові наочно висвітлює переклад. Порівняння англійсько-українських перекладацьких еквівалентів атрибутивних словосполучень на позначення дії доводить, що вони не є типовими для української мови і у подібних лінгвістичних контекстах українська мова обирає традиційний спосіб характеристики дії, яким є комбінація дієслова та прислівника. Відтворення структури англійських атрибутивних словосполучень засобами української мови у великій кількості випадків виявляється неможливим, або таким, що призводить до порушень граматичних та стилістичних норм української мови. Таким чином, атрибутивні конструкції є природним способом характеристики дії, який вмонтовано в структуру англійської мови і який відображає її структурні характеристики.

Ключові слова: номінативність, атрибутивні словосполучення, прислівник, спосіб дії, словотвірна продуктивність, метафоричність, переклад.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Номінативність традиційно вважається однією із провідних типологічних характеристик англійської мови. Одним із проявів даної характеристики є атрибутивні словосполучення, які є популярним способом характеристики способу дії в англійській мові. Головним словом в таких конструкціях є іменник, що називає виконавця дії (як в прямому, так і в переносному метафоричному значенні), залежним – прикметник, який характеризує виконавця дії, а значить і саму дію. Наприклад, “a real game changer”, “a good mixer”, “a good loser”, “a bad sailor”, “a fussy eater”, “the biggest killer”, “an avid reader”, “an assiduous frequenter”, “a big respecter of the rules” та інші. Дана конструкція є синонімічною до

дієслівної конструкції із прислівником, що виконує таку ж саму функцію, але є менш продуктивною. Попри те, що атрибутивні конструкції добре досліджено на матеріалі англійської мови, залишається відкритим і малодослідженим питання про причини тяжіння англійської мови до номінативного способу висловлювання. Це пояснює актуальність даної розвідки. В даній статті робиться спроба проаналізувати чинники, які формують тенденцію до номінативності та пояснюють, чому саме до атрибутивних конструкцій звертаються носії англійської мови в ситуаціях, коли потрібно схарактеризувати дію і спосіб, у який її виконано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана розвідка знаходиться в площині словотвору, граматичної семантики та морфології.

Основою для неї стали роботи, в яких висвітлюються такі питання, як зіставлення функціональних особливостей систем номінативних одиниць англійської мови, продуктивність англійських суфіксів, типологія прислівника, морфологічна продуктивність, продуктивні способи словотворення в англійській мові. Ці і суміжні питання докладно проаналізовано в роботах таких лінгвістів як Гаралд Байен, Марк Бейкер, Лорі Бауер, Гульєльмо Чінкве, Макс Кресвел, Джозеф Емондз, Еіджі Нішімото, Аманда Пейн, Джон Пейн, Інго Плак, Ендрю Редфорд, Мартін Шафер та інших (Байен, 1992; Бейкер, 2003; Бауер, 2001; Чінкве, 1994; Кресвел, 2012; Емондз, 1976; Нішімото, 2004; Пейн, 2010; Пейн, 2018; Плак, 1999; Редфорд, 1988; Шафер, 2008).

Формулювання мети і завдань статті.

Дослідження проведено на матеріалі 1000 англійських атрибутивних словосполучень із функцією характеристики дії, які вибрано методом суцільної вибірки із текстів художнього та газетно-публіцистичного стилів.

Об'єктом дослідження є атрибутивні словосполучення із функцією характеристики дії та їхні українські перекладацькі еквіваленти.

Предметом дослідження є номінативність, яка розглядається як тяжіння англійської мови до побудування висловлювань, центральним компонентом яких є іменник, що модифікується прикметником.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати лінгвістичні чинники, що зумовлюють вибір прикметникових конструкцій як способу характеристики дії в англійській мові.

Зазначена мета зумовила виконання наступних завдань:

1. Описати семантичні характеристик прислівників.

2. Визначити зв'язок номінативності англійської мови із метафоричністю та словотвірною продуктивністю суфіксу діяча *-er*.

3. Проаналізувати перекладацькі еквіваленти англійських атрибутивних конструкцій в українській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасна англійська мова, яка є мовою аналітичного типу з елементами аглютинації і прилягання, характеризується тенденцією до номінативного способу представлення дії, інакше кажучи, дія, що виконується суб'єктом, здебільшого описується в англійській мові за допомогою атрибутивних словосполучень, в яких головним словом виступає іменник. Наприклад, "*She is a fantastic dancer*" (послівний переклад: Вона фантастична танцівниця),

замість "*She dances fantastically*" (послівний переклад: Вона танцює фантастично); "*He is a big snorer*" (послівний переклад: Він великий хропун), замість "*He snores considerably*" (послівний переклад: Він хропить сильно).

Даний спосіб представлення дії є типовим для англійської мови і його прояви можна знайти в текстах, які репрезентують всі літературні жанри сучасної мови. Значна роль, яку атрибутивні словосполучення відіграють в сучасній англійській мові для опису дії, наочно підкреслює той факт, що в цій функції все рідше використовуються прислівники, хоча саме вони традиційно існують в мові для характеристики, модифікації дієслова, тобто описують дію.

Таким чином, питання про роль атрибутивних конструкцій в англійській мові не в останню чергу пов'язане із питанням про статус в ній прислівника. Слід відмітити, що прислівники, і насамперед прислівники способу дії, вважаються в сучасній англійській мові лексичними одиницями, що засмічують мову. Про це йдеться в рекомендаціях щодо стилю і манери письма. Проза, в якій вжито багато прислівників, вважається неякісною, вона характеризується як занадто директивна та контролююча, оскільки прямо говорить читачеві, у який саме спосіб відбувається дія тим самим позбавляючи його (читача) можливості цю дію уявити (Йорк, 2012). На курсах із літературного письма студентів замість того щоб розповісти про дію, навчають її «малювати», тобто показувати. Узагальнив погляди на небезпеку надмірного використання дієслів в літературі Стівен Кінг, який в своїй книзі «Про письменство. Мемуари про ремесло» зазначає, що дорогу в пекло вимощено прислівниками, які він порівнює із кульбабками, інакше кажучи із бур'яном (Кінг, 2012). Все це призвело до того, що прислівники способу дії все частіше поступаються іншим способам характеристики дії і деякі стилісти вважають, що прислівники знаходяться «на межі зникнення» (Йорк, 2012).

Окрім стилісти «виправдовують» прислівники підкреслюючи, що справа не в самих прислівниках, а в їх неправильному застосуванні. Так, в англійській мові багато дієслів, в семантиці яких присутня не тільки сема, що називає дію, а також і сема, в якій міститься її характеристика, наприклад "*slam*" (зачинити гучно), "*shriek*" (закричати пронизливо), "*bang*" (ударитися, стукнутися голосно, сильно) і т. ін. Звичайно, вживання подібних дієслів поруч із прислівниками, що характеризують позначувану дію, призводить до тавтології і вважається свідченням недостатньої майстерності.

Однак справа не тільки в надмірному вживанні прислівників. Вивчення атрибутивних конструкцій, що є синтаксичними варіантами прислівникових словосполучень, свідчить про те, що в англійській мові утворилась певна мовна традиція описувати дію через іменник, що супроводжується прикметником. Корені цієї традиції, як представляється, лежать, по-перше, в природі прислівника, а по-друге, в метафоричності, що є однією із означальних характеристик англійської мови, яка знаходить прояв на всіх її рівнях, а саме лексичному, граматичному, словотвірному.

Що стосується самого прислівника, то слід відмітити, що в сучасній лінгвістиці досі відсутнє універсальне, загальноприйняте позначення цієї мовної категорії. Деякі дослідники відмовляють прислівникам в незалежному статусі окремої частини мови і вважають їх флексійними варіантами прикметників. Твердження про Єдину Категорію (Single Category Claim) спирається на поняття компліментарності, яка існує між прикметником та прислівником. Прихильники теорії єдиної категорії вважають, що прикметники та прислівники знаходяться у відносинах комплементарної дистрибуції. Так, речення *“Tim was working noisily”* (Тім працював шумливо) та *“Tim was working and it was noisy”* (Тім працював і це було шумливо) вважаються синтаксичними варіантами одне одного і такими, що мають ідентичне значення. Синтаксична компліментарність розглядається як головний доказ того, що прикметники та прислівники формують єдину категорію (Бейкер, 2003; Емондз, 1976; Редфорд, 1988).

Із цим не погоджуються дослідники, які стверджують, що хоча прикметники та прислівники і можна розглядати як єдину концептуальну категорію, їхня дистрибуція на рівні синтаксису завжди проявляється в формі семантичних відмінностей (Пейн, 2018; Пейн, Хадлстон, Пулем, 2010). Виділяються також інші фактори, які унеможливають погляд на прикметники та прислівники як складові однієї частини мови. Серед них, наприклад, неможливість прислівників вступати в компліментарні відносини там, де це є можливим для прикметника (*“Brad smiled proud (of his wife)”* – *“Brad smiled proudly”*), відсутність у прислівникових форм слова градації у тих випадках, коли її мають прикметникові форми та неможливість завжди перефразувати значення прислівника за допомогою прикметника навіть в тих випадках, де відповідний прикметник існує (Пейн, Хадлстон, Пулем, 2010; Пейн, 2018, с. 83).

Незважаючи на суперечливі погляди на природу прислівників, дослідники збігаються в тому, що вважають їх значення дещо невизначеними, і навіть двозначними. Наприклад, у реченні *“John has cleverly answered their questions”* (Джон розумно відповів на їхні запитання) прислівник *cleverly* створює певну неоднозначність та невизначеність стосовно того, що саме він пояснює та характеризує – манеру дії, що виконано, чи дії особи, яку позначає підмет. В першому випадку це б означало, що на всі запитання було надано правильні, розумні відповіді, в той час як в другому випадку акцент змістився б на Джона, який поступив розумно надавши відповіді на запитання. Таким чином, один прислівник може водночас бути прислівником способу дії, тобто характеризувати манеру, у яку виконано дію (*manner adverb*) та прислівником агенту, тобто надавати характеристику виконавцю дії (*agent oriented adverb*) (Пейн, 2018, с. 12).

Для того щоб усунути можливість різного тлумачення значення прислівника пропонуються позиційні обмеження. Наприклад, зміна позиції прислівника в наступному прикладі, на думку експертів, дозволила б чіткіше розставити акценти, а саме, кінцева позиція прислівника підсилює характеристику способу дії, а початкова – характеристику самого виконавця дії: *“John has answered their questions cleverly. – Cleverly John has answered their questions”* (Пейн, 2018, с. 7).

Додавання допоміжного дієслова акцентує характеристику способу дії та може розглядатися як один з способів уникнення двозначності прислівників: *“John has been cleverly answering their questions”* (Чінкве, 1994, с. 90).

Двозначність прислівників може також проявлятися у тому, як описується дія – як така, що відновлює стан (*restitutive*) чи повторювана (*repetitive*), наприклад,

“John opened the door again” (Джон відчинив двері знову).

В даному реченні прислівник *again* (знову) дає можливість інтерпретувати дію як таку, яку Джон раніше не виконував і таку, яку він раніше виконував і зараз повторює. Тобто в першому випадку двері повертають до їхнього первинного відчиненого стану, а в другому – Джон виконує дію, яку раніше вже виконував.

В наступному реченні прислівник *quickly* (швидко) водночас характеризує швидкість виконання дії та час, який виділено на її виконання: *“John walked to the store quickly”* (Пейн, 2018, с. 59). Неоднозначність прислівника залишає відкритим питання стосовно того, що було

швидким – тривалість події, компонентом якої була ходьба, чи сама ходьба.

Підсумовуючи зауваження щодо двозначності прислівників, варто відмітити, що такі риси як нечіткість (неясність) та неоднозначність розглядаються дослідниками як семантичні характеристики прислівників. Міра їхньої присутності в семантиці прислівників залежить від класу прислівників, при цьому прислівники, що характеризують спосіб, манеру дії, вважаються найбільш схильними до передачі інформації, яку можна інтерпретувати у щонайменш декілька способів (Пейн, 2018, с. 34).

Атрибутивні конструкції на семантичному та синтаксичному рівнях беруть на себе функції прислівників, що характеризують спосіб дії, і таким чином компенсують певну нечіткість, яка їм притаманна.

Наприклад, 1) *“Not a single microdot of a stone was allowed into the house. Of course I couldn't understand Grandmother's hatred of stones. But such things were never explained, not even by Mother who was a great explainer”* (Етвуд, 2007).

Для порівняння – *...could explain things greatly.*

2) *“Are you sure you will understand it?” she would say when she was going to read us a story (she was a bloody awful reader”* (Етвуд, 2007).

Для порівняння – *She could not read at all.*

3) *“Fletch had a true heart of gold and was always there when you needed support, a lively conversation, a good laugh, or a cold pint”* (Таймз, 2024).

Дані приклади атрибутивних конструкцій, що взято із художнього та газетного стилів, ілюструють здатність іменників у комбінації із прикметниками чітко описувати спосіб, у який виконується дія. В прикладах (1) та (2), які ілюструють застосування атрибутивних конструкцій в художньому стилі, очевидно простежується також їхня здатність передавати певні стилістичні значення (в даних випадках іронію) у відповідному оточенні.

Неоднозначність прислівників в реченні може розглядатися як одна із причин тяжіння англійської мови до атрибутивних конструкцій, які представляють інформацію чітко, стисло та образно. Однак, це не може бути єдиним поясненням, і інші причини знаходяться поза межами прислівників і стосуються інших аспектів структури англійської мови, серед яких важливе місце посідає висока продуктивність суфіксу діяча *-er*.

На високі словотвірні можливості суфіксу *-er* традиційно вказують в дослідженнях, присвячених англійському словотвору. Спираю-

чись на корпусний метод підрахунків, дослідники з'ясували, що даний суфікс знаходиться на шостому місці після *-ish*, *-ness*, *-ee*, *-ize*, *-ity* (Нішімото, 2004, с. 1026). При цьому зазначається, що продуктивність суфіксу *-er* є несподівано меншою, ніж очікувалося (Нішімото, 2004, с. 1025). Згідно оцінки продуктивності, що базується на інтуїтивному баченні носіїв англійської мови, суфікс *-er* посідає третє місце після суфіксів *-ness*, *-ish* відповідно (Нішімото, 2004, с. 1028). Слід особливо зазначити, що даний метод оцінки продуктивності афіксів передбачає роботу із текстами, результатом якої є суцільна вибірка. Такий підхід не надає можливості провести аналіз функціонування слів із продуктивними афіксами в різних стилях і жанрах англійської мови (результати спостережень на базі термінологічних словотворень та літературної або розмовної лексики можуть суттєво відрізнятись), а також розмежувати стилістичні та стилістично-нейтральні афікси. Здається правомірним припустити, що аналіз продуктивності суфіксів, в якому б вивчались можливості суфіксів утворювати метафори, показав би ще більшу продуктивність саме суфіксу *-er*.

Матеріал даного дослідження демонструє, що метафоричні властивості англійської мови ефективно поєднуються із словотвірним потенціалом даного суфіксу, і результатом цього об'єднання стають атрибутивні словосполучення як метафоричного, так і неметафоричного характеру, які описують дію. Метафоричність англійської мови, та як наслідок надзвичайно високий ступінь персоніфікації висловлювань, уможливорює наділення функціями діяча, тобто живої істоти, будь-якого об'єкту або явища. У поєднанні із прикметником, який може виконувати також і функцію епітету, такий іменник стає способом влучної характеристики учасників ситуації, самої ситуації та способу поведінки в ситуації. В цьому полягає головна відмінність атрибутивних конструкцій, що характеризують дію, від прислівникових – вони характеризують не тільки дію, а і учасників, що цю дію виконують. Наприклад,

4) *“Dusk had gathered, but our frugal pair were always **tardy lighters**, and they grew close of day, in which the elder lady, on a high-backed hall chair, sat with hands patiently folded, had for all cheer the subdued glow – always subdued – of the small fire in the drawing room, visible through a door that stood open”* (Джеймс, 2008).

5) *“During the holidays he was **a tireless and indiscriminate cinema-goer**”* (Мердок, 2003).

6) *“Here”, she says to the woman next to her. “Lend me one (cigarette), will you?” The woman*

hands over, ungrudging. Moira is still a skillful borrower. I smile at that" (Етвуд, 2007).

7) "*Genes could explain Covid "super-dodgers"*" (Таймз, 2023).

8) "*Inflammation also causes pain in your joints and body which ages how you move. Pain is one of the biggest agers on your skin*" (Таймз, 2024).

9) "*The last few years have been a real eye-opener about who Kate the Princess of Wales, actual human woman with hopes, fears and an Amazon Prime account, really is*" (Таймз, 2024).

10) "*I felt so uncomfortable visiting Egypt. Scamming is a big issue here and I didn't really know how big it was as a first timer*" (Таймз, 2023).

Наведені приклади є типовою ілюстрацією функціонування атрибутивних словосполучень в художньому та газетно-публіцистичному стилях в англійській мові. Вони демонструють спроможність атрибутивних конструкцій надавати багатоаспектну характеристику способу дії. Так, в прикладі (4) атрибутивна конструкція надає інформацію щодо часу, коли відбувалася дія; в прикладі (5) завдяки атрибутивній конструкції дізнаємося про частотність і характер дії, а також про ставлення до неї дійової особи; в прикладі (6) – про характер і якість виконання дії; приклади (7) і (9) місять емоційну оцінку способу виконання дії; в прикладі (8) описується місце явища серед йому подібних і у такий спосіб характеризується дія, що виконується, і приклад (10) повідомляє про час початку дії. У прикладах (8), (9) виконавцями дії, що характеризується, є неживі істоти; атрибутивні конструкції в даних реченнях вживаються метафорично і є засобом персоніфікації.

Спроби перекласти англійські атрибутивні конструкції мовою іншого структурного типу – українською – доводять, що вони нерозривно зв'язані із структурними особливостями саме англійської мови, є їх відображенням і не можуть функціонувати на українському мовному ґрунті, або їх функціонування значно обмежено (семантично, граматично, стилістично). Українська мова, на відміну від англійської, тяжіє до вербального характеру висловлювання і в схожих лінгвістичних ситуаціях надає перевагу дієслову, яке модифікується прислівником. Значення англійських виразів можуть передавати наступні перекладацькі еквіваленти в українській мові: "*tardy lighters*" – люди, які не поспішають вмикати світло, пізно вмикають світло; "*a tireless and indiscriminate cinema-goer*" – той, хто дуже часто ходить в кіно і дивиться усі фільми поспіль; "*a skillful borrower*" – той, хто знає, як пози-

чити щось необхідне, кому не відмовляють; "*super-dodgers*" – ті, кому пощастило не захворіти на Ковід; "*one of the biggest agers*" – один із найважливіших факторів, що призводять до старіння; "*a real eye-opener*" – те, що дозволяє по-новому оцінити ситуацію, подивитися на щось з іншого ракурсу; "*a first timer*" – той, хто робить щось вперше.

Як можна побачити, дієслово є невід'ємною частиною конструкцій, що передають значення українських атрибутивних словосполучень на позначення способу дії. Результатом спроб, націлених на збереження номінативного характеру словосполучень при перекладі українською, можуть стати стилістичні похибки, перекручення сенсу та інші відхилення від норм української мови граматичного та словотвірного характеру. Ті мовні характеристики, що притаманні англійській мові і є менш вираженими в українській мові, а саме більша продуктивність метафоричного способу словотворення і наявність суфіксу діяча із необмеженою сполучуваністю, формують тенденцію англійської мови до застосування атрибутивних словосполучень як способу характеристики дії, інакше кажучи, тенденцію будувати висловлювання і залученням номінативних структур.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Атрибутивні конструкції (іменник у комбінації із прикметником) із функцією характеристики дії є проявом номінативного характеру синтаксису англійської мови. Вони здатні чітко і стисло описувати спосіб, у який виконується дія, а при необхідності, у певному лінгвістичному оточенні, передавати додаткові стилістичні нюанси значення. В сучасній англійській мові спостерігається тенденція застосовувати атрибутивні конструкції як більш вдалий спосіб висловлювання у порівнянні із дієслівними конструкціями із прислівником.

Виділяються наступні чинники, що можуть слугувати поясненням тяжіння англійської мови до номінативного способу побудови висловлювання. Серед них нечіткість значення прислівників, висока словотвірна продуктивність суфіксу діяча *-er*, що значно спрощує перехід на оформлення думки за допомогою іменника у супроводі із прикметником та висока метафоричність англійської мови, яка в поєднанні із вищезгаданою особливістю словотвірної системи призводить до появи великої кількості метафоричних атрибутивних конструкцій, що описують спосіб / манеру дії.

Атрибутивні словосполучення, що характеризують дію, активно вживаються у всіх стилях і жанрах сучасної англійської мови. Їхня здатність

стисло, чітко і водночас нюансовано та образно (у випадках коли їх вжито метафорично) характеризувати дію та її виконавця вигідно виділяє їх серед інших засобів характеристики способу дії, до яких належить і прислівник. Враховуючи сучасні тенденції в англійській мові, можна припустити, що їхня вага тільки збільшуватиметься і вони зможуть суттєво потіснити дієслівно-прислівникові словосполучення як спосіб характеристики способу дії.

Аналіз українських перекладацьких еквівалентів англійських атрибутивних словосполучень ілюструє дві протилежні тенденції, що є типовими для досліджуваних мов як для мов

різних структурних типів, а саме – тенденцію до номінативного способу (іменник + прикметник) побудування висловлювання в англійській мові та тенденцію до вербального способу (дієслово + прислівник) побудування висловлювання – в українській.

Перспективним напрямком даного дослідження є порівняльний аналіз атрибутивних конструкцій із функцією характеристики дії в текстах, що належать до різних жанрів англійської мови. Це б дозволило зробити висновки щодо їх спільних рис і розбіжностей, а також з'ясувати, чи пов'язані їхні семантико-стилістичні характеристики із вимогами жанру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Arsenault R. Why should authors avoid adverbs? 2021. <https://medium.com/@rachaellawrites/why-should-authors-avoid-adverbs-d9c8f97d391c> (дата звернення: 01.10.2024).
2. Atwood M. *The Handmaid's Tale*. Vintage Books, 2007. 311 p.
3. Baayen R. H. On frequency, transparency and productivity. *Yearbook of morphology*. 1992. P. 181–208.
4. Baayen R. H., Lieber R. Productivity and English word-formation: a corpus-based study. *Linguistics*. 1991. № 29. P. 801–843.
5. Baker M. *Lexical categories: verbs, nouns and adjectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 372 p.
6. Bauer L. *Morphological productivity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 260 p.
7. Cinque G. et al. On the evidence for partial N-movement in the romance DP. *Paths towards universal grammar*. 1994. P. 85–110.
8. Cresswell, M. J. Adverbial modification: interval semantics and its rivals. *Springer Science and Business Media*. 2012. Volume 28. P. 145–161.
9. Emonds J. *A transformational approach to English syntax: root, structure preserving and local transformations*. Academic Press, 1976. 278 p.
10. Foster M. *Private Papers*. Published by Vintage, 2004. 252 p.
11. James. H. *The turn of a screw and other stories*. Oxford World's Classics, 2008. 336 p.
12. King S. *On Writing: A Memoir of the Craft*. Hodder and Stoughton, 2012. 351 p.
13. Murdoch I. *The Sandcastle*. Vintage Publishing, 2003. 336 p.
14. Nishimoto E. Defining new words in corpus data: productivity of English suffixes in the British national corpus. *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society*. 2004. № 26. P. 1023–1028.
15. Payne A. *Adverb Typology: A Computational Characterisation*. 2018.
16. Payne J., Huddleston R., Pullum G. The distribution and category status of adjectives and adverbs. *Word Structure*. 2010. Vol. 3, № 1. P. 31–81.
17. Plag I. *Morphological productivity: structural constraints in English derivation*. Berlin: De Gruyter Mouton, 1999. 302 p.
18. Radford A. *Transformational Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 625 p.
19. Schafer M. Resolving scope in manner modification. *Empirical issues in syntax and semantics*. 2008. № 7. P. 351–372.
20. *The Times*. July 20, 2023.
21. *The Times*. September 3, 2024.
22. York M. Where have all the adverbs gone? *The Guardian* Friday 19 October 2012. <https://www.theguardian.com/media/mind-your-language/2012/oct/19/mind-your-language-adverbs> (дата звернення: 01.10.2024).

REFERENCES

1. Arsenault, R. (2021). Why should authors avoid adverbs? <https://medium.com/@rachaellawrites/why-should-authors-avoid-adverbs-d9c8f97d391c> (date of access: 01.10.2024).
2. Atwood, M. (2007). *The Handmaid's Tale*. Vintage Books.
3. Baayen, R. H. (1993). On frequency, transparency and productivity. *Yearbook of morphology 1992*. Dordrecht: Kluwer. 181–208.
4. Baayen, R. H., Lieber, R. (1991). Productivity and English word-formation: a corpus-based study. *Linguistics*. № 29, 801–843.

5. Baker, M. (2003). *Lexical categories: verbs, nouns and adjectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Bauer, L. (2001). *Morphological productivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Cinque, G. et al. (1994). On the evidence for partial N-movement in the romance DP. *Paths towards universal grammar*, 85–110.
8. Cresswell, M. J. (2012). Adverbial modification: interval semantics and its rivals. *Springer Science and Business Media. Vol. 28*, 145–161.
9. Emonds, J. (1976). *A transformational approach to English syntax: root, structure-preserving and local transformations*. Academic Press.
10. Forster, M. (2000). *Private Papers*. Published by Vintage.
11. James, H. (2008). *The turn of a screw and other stories*. Oxford World's Classics.
12. King, S. (2012). *On Writing: A Memoir of the Craft*. Hodder and Stoughton.
13. Murdoch, I. (2003). *The Sandcastle*. Vintage publishing.
14. Nishimoto, E. (2004). Defining new words in corpus data: productivity of English suffixes in the British national corpus. *Proceedings of the Annual Meeting of the Cognitive Science Society, № 26*, 1023–1028.
15. Payne, A. (2018). Adverb Typology: A Computational Characterisation.
16. Payne, J., Huddleston, R., Pullum G. (2010). The distribution and category status of adjectives and adverbs. *Word Structure, Vol. 3, № 1*, 31–81.
17. Plag, I. (1999). *Morphological productivity: structural constraints in English derivation*. Berlin: De Gruyter Mouton.
18. Radford, A. (1988). *Transformational Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Schafer, M. (2008). Resolving scope in manner modification. *Empirical issues in syntax and semantics, № 7*, 351–372.
20. The Times (July 20, 2023).
21. The Times (September 3, 2024).
22. York, M. (2012) Where have all the adverbs gone? The Guardian Friday October, 19. <https://www.theguardian.com/media/mind-your-language/2012/oct/19/mind-your-language-adverbs> (date of access: 01.10.2024).

NOMINATIVE NATURE OF THE ENGLISH LANGUAGE: WORD-BUILDING, STYLISTIC AND TRANSLATION ASPECTS

Kryshtal Svitlana Mykhailivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Translation Studies

Vasyl Stus Donetsk National University

21, 600-richcha Str., Vinnytsia, Ukraine

This article is centred upon nominativity as a typical characteristic of the English language. In the article, nominative is studied on the material of attributive word combinations that signify the manner of action and, as such, can be regarded as syntactic synonymic versions of the verbal constructions accompanied by adverbs. For example, “a big snorer”, “a rapid packer”, “a good mixer”, “an avid reader”, and “the biggest killer”. This article aims to identify factors that underlie the importance of the attributive constructions that characterise action in English. The research into the problem makes it possible to single out the following factors: semantic ambiguity of adverbs, compensated by adjectives in the nominative constructions; high productivity and unlimited combinability of the agent suffix -er, which encourages the formation of nouns and presents the action through its doer; general metaphorical characteristics of English which can move any phenomenon or process into the category of the doer of the action. The combination of semantic and morphological word-building makes attributive constructions a universal method of describing the action and its doer and a mechanism to create additional stylistic meaning and nuances (for example, personification and irony). Attributive word combinations of the given type are actively used in all styles and genres in English and are regarded as the ones that fit into the structural type of the English language. Grammatical-semantic properties of attributive word combinations in English are emphasised through translation. English-Ukrainian translation equivalents show that such ways of expression are not typical of Ukrainian, and in the same linguistic contexts, Ukrainian opts for the traditional way to characterise action, namely a verb accompanied by an adverb. The reproduction of the structure of most English attributive word combinations through the language means in Ukrainian is either impossible or leads to violating the language norms. Thus, attributive constructions are a natural way to describe action in English; they constitute a part of the structure of the English language and reflect its properties.

Key words: *nominativity, attributive word-combinations, adverb, manner of the action, word-building productivity, metaphoric nature, translation.*

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.15>

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ М. КОЦЮБИНСЬКОГО «ФАТА МОРГАНА»

Кучеренко Марина Володимирівна

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4803-8089>

Барнич Іванна Іванівна

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-0747-7202>

Стаття присвячена детальному аналізу лексичних засобів, які використовуються для відтворення емоцій в перекладі твору Михайла Коцюбинського «Фата Моргана». Особлива увага приділяється тому, як емоційно забарвлені слова й вирази в оригінальному тексті допомагають передати внутрішній світ персонажів, їх переживання та соціальні конфлікти, а також створюють атмосферу та настрій твору. Михайло Коцюбинський вміло використовує багатий емоційний арсенал, що дозволяє йому не лише описати події, а й вивести читача на глибший рівень розуміння стану персонажів. У статті також порівнюється переклад англійською мовою з оригіналом, звертаючи увагу на те, як перекладачі відтворюють у перекладі емоційні відтінки, зокрема негативну конотацію опрацьованих виразів. Окремо розглядаються випадки, коли емоційна складова втрачається або спотворюється в перекладі, що може негативно впливати на сприйняття тексту читачем. Вивчено, як різні перекладацькі стратегії можуть змінювати інтерпретацію емоційних аспектів, що призводить до суттєвих змін у сприйнятті твору іноземними читачами. Серед іншого, обговорюється роль емотивної лексики в збереженні автентичності перекладу українського тексту, оскільки саме вона дозволяє максимально точно відтворити атмосферу і психологічний стан героїв. Висновки статті сприятимуть подальшому розвитку перекладознавства, зокрема в аспекті аналізу емоційної лексики та її впливу на художнє сприйняття тексту у перекладі. Дослідження підкреслює важливість збереження емоційної достовірності в перекладі для забезпечення адекватної комунікації між культурами. Крім того, це допомагає уникнути культурних непорозумінь і забезпечує правильне сприйняття значення та настрою оригінального тексту. Результати дослідження можуть бути корисними для викладачів іноземних мов, перекладачів, а також літературознавців. Отримані дані дозволяють розробити методiku навчання перекладу художніх текстів з урахуванням особливостей передачі емоцій. Крім того, результати дослідження можуть бути використані для створення словників емоційної лексики, що полегшить роботу перекладачів та літературознавців.

Ключові слова: *емоційно забарвлена лексика, лексичні засоби, відтворення емоцій, культурний контекст.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Передача емоцій у перекладі є надзвичайно важливою в контексті художніх творів, адже саме емоційне наповнення тексту багато в чому визначає його вплив на читача. У випадку з перекладом творів класичної української літератури, зокрема твору Михайла Коцюбинського «Фата Моргана», цей аспект набуває особливої значущості та вимагає глибокого розуміння не лише мовних засобів, а й культурного контексту, соціальних і психологічних мотивів, що формують емоційний фон

оригіналу (Пагурець, с. 244). Актуальність цієї проблеми зумовлена як складністю відтворення емоційних відтінків, притаманних українській мові, так і необхідністю зберегти автентичність авторського стилю Коцюбинського, передати тонкі психологічні нюанси, що характеризують персонажів і атмосферу твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років науковці приділяють значну увагу передачі емоцій в перекладі художніх творів. Дослідження охоплюють різні аспекти, зокрема аналіз мовних засобів та лексичних прийомів, які зберігають емоційний

ефект оригіналу, а також питання адекватності перекладу емоційно забарвленої лексики. Серед сучасних дослідників варто виділити Ольгу Ковалюк, що вивчала лексику, яка позначає емоції та емоційні стани людини у художніх текстах, зокрема аналізуючи давньоукраїнську мову. Її дослідження охоплюють еволюцію лексичних значень та метафоричне наповнення емоційної лексики у текстах XIV–XVI століть, що дозволяє простежити історичні зміни у вираженні емоцій через мову (Ковалюк, 2020); Тетяну Варвинюк, яка досліджує емоційно-експресивну лексику в поетичному мовленні, зокрема на матеріалі творів Ліни Костенко. Вона аналізує функції емоційної лексики для посилення емоційного впливу та вираження особистісного світобачення автора (Варвинюк, 2010, с. 67–73); Світлану Єрмоленко, яка у своїй роботі аналізує мовно-естетичні прийоми Коцюбинського, які включають використання емоційно насиченої лексики для передачі настрою, відтінків емоцій і почуттів. Це може бути корисним для розуміння того, як саме Коцюбинський втілює емоції через специфічну лексику, виражаючи через неї культурний і соціальний контекст епохи, в якій він творив (Єрмоленко, 2014, с. 6–15).

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є дослідження лексичних засобів, які використовуються для відтворення емоційного змісту в перекладі твору М. Коцюбинського іншою мовою та аналіз особливостей збереження емоційного навантаження та стилістичної цілісності оригінальності тексту. Для досягнення цієї мети необхідно виконати наступні завдання:

1. Виявлення лексичних засобів, які використовуються для створення емоційного фону в перекладі та оцінка відмінностей між оригіналом та перекладом англійською мовою, що впливають на сприйняття емоцій читачем.

2. Аналіз лексики, яка передає емоційний контекст у оригінальному та перекладеному тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емоційно забарвлена лексика поділяється на кілька груп залежно від того, як вона передає почуття. Вона може або називати емоції, описувати їх або виражати емоційні стани в спілкуванні.

Лексика, що позначає емоції містить слова, які прямо називають емоційний стан, як-от радість, страх, гнів. Це слова з нейтральним змістом, які просто вказують на саму емоцію без додаткових деталей.

Лексика, що описує емоції доповнює назви емоцій, додаючи відтінків. Наприклад, вислови

«бути в піднесеному настрої» чи «відчувати тривогу» не тільки описують емоції, але й розкривають їхню глибину та природу, показуючи, як саме людина їх відчуває.

Лексика, що виражає емоції надає можливість безпосередньо демонструвати емоційний стан. Це можуть бути вигуки, риторичні запитання чи фразеологізми, наприклад, «Ура!» або «Чому це сталося?» Вони передають емоційне забарвлення мови в спілкуванні, а саме радість, сум чи гнів (Hryntus, Dilai, 2022, р. 737–750).

Крім способу передачі емоцій, лексика також розділяється залежно від стилю та емоційної атмосфери, яку вона створює. За цією ознакою науковці виділяють такі групи:

1. Книжна піднесена лексика – використовується для створення піднесеного або урочистого настрою. До неї належать архаїзми, історизми, високі літературні вирази, які підкреслюють поважність або значущість події чи персонажа.

2. Поетизми – слова та вирази, характерні для поетичної мови, які надають тексту естетичної виразності. Вони створюють емоційну атмосферу і часто використовуються для передачі глибоких почуттів, таких як любов, смуток, натхнення.

3. Розмовно-просторічна лексика – включає слова та вирази, характерні для повсякденного спілкування, які використовуються для передачі невимушеної атмосфери або для вираження близькості до читача. Ця лексика додає персонажам природності та жвавості.

4. Вульгаризми – грубі або ненормативні слова та вирази, які підкреслюють певні емоційні стани, такі як гнів або презирство. Ця лексика зазвичай використовується для посилення експресивного впливу та для створення більш яскравих і різких характеристик персонажів (Головацька, 2017, с. 205–211).

У творі М. Коцюбинського «Fata Morgana» можна знайти приклади розмовно-просторічної лексики, яка часто виражає емоції роздратування, гніву, зневіри та обурення. Для підтвердження цього можна навести ряд висловів, наприклад: «*На дідька б лисого сидів я тут – вже краще у Менделя...*» (Коцюбинський, 1910, с. 14).

“*The hell I'd be sitting here – I'd rather be at Mendel's...*” (Kotsiubynskyi, 1980, с. 14).

У цьому прикладі для позначення емоції роздратування було використано образ дідька в українському тексті, у англійському ж перекладач замінив його на “hell” – місце для посмертного покарання за гріхи. В переносному значенні пекло – нестерпні, жажливі умови

чи обставини; дуже небезпечне місце; тяжкий душевний стан, моральні муки. Тобто ні за яких умов, навіть найгірших, людина не здійснить тієї чи іншої дії.

У «Фразеологічному словнику української мови» подається таке значення ФО «*дідька лисого*»: 1. Уживається як категоричне заперечення чого-небудь; нізащо, ніколи. 2. Нічого, зовсім, абсолютно нічого (ФСУМ, 2003).

Ще однією ілюстрацією вираження емоції гнітючої безнадії є вираз: «*Нема на вас війни або холери. Одні з села, а другі в село, як отой Марко Гуца, що недавно привели в село, як рештанта...*» (Коцюбинський, 1910, с. 14).

“*What we need is a war or an epidemic of cholera. Some of them are leaving, others coming back to the villages, like that fellow Marko Hushcha, brought here like a convict...*” (Kotsiubynskyi, 1980, с. 14).

У наведеному вище прикладі використано лексеми «*війна*» та «*холера*» у значенні чогось страшного, неминучого, щоб мало б негативний вплив на людей. У англійському варіанті використано протилежну фразу до «*нема на вас*», що має негативний відтінок і вказує на відсутність чогось «*нам потрібно*», що змінює акцент з відсутності до необхідності, надаючи фразі більш активний характер, але від цієї зміни емоційність та значення виразу не втрачається.

«*О! таки починається!*» – подумав він, але удав невинного» (Коцюбинський, 1910, с. 16). “*There you go again!*” he thought but assumed an innocent air” (Kotsiubynskyi, 1980, с. 16).

Ця номінація містить чіткий емоційний відтінок втоми або роздратування. Сполучник «*таки*» підкреслює певне очікування або передбачення повторення якоїсь неприємної ситуації. У перекладі вираз «*There you go again!*» також виражає цю емоцію втоми від постійних повторень, додаючи елемент недобррозичливої іронії.

«–*Мовчи! Чого ти вчепилась душі моєї! Я вже й так стала неначе тіль*» (Коцюбинський, 1910, с. 14).

“*Keep still! Stop pestering me. I’m on my last legs as it is*” (Kotsiubynskyi, 1980, с. 14).

Цей приклад містить український експресивний вигук «*Мовчи!*» – наказову форму, виражену досить різко та емоційно. Це прямий наказ, що свідчить про сильне роздратування та внутрішню напругу, а в англійському варіанті переклад зберігає командну форму, але виглядає менш емоційно насиченим. Фраза «*keep still*» не настільки різка, як «*мовчи!*», і звучить більш м’яко, тут фраза пов’язана із фізичним положенням людини, тобто «не руха-

тись», у той час як в оригіналі увага була акцентована на здатності розмовляти.

У англійському словнику «The Oxford English Dictionary» значення цієї ідіоми подане таким чином: «to refrain from moving very much or at all. Often said as an imperative» (The Oxford English Dictionary, 1989)

Наступний приклад «– *Забастовка! Буде вам забастовка... не один ззаду почуха... Ет, чорт зна що*» (Коцюбинський, 1910, с. 14).

“*Strike! You’ll have a strike all right. More than one of you will get it yet. It’s a disgrace!*” (Kotsiubynskyi, 1980, с. 14).

У цьому реченні, як і в першому наведеному прикладі, автор зосереджується на переданні відчуття гніву та роздратування. ФСУМ подає таке значення виразу «*чорт (біс) знає (зна) що*» – «грубо. Не те, що треба; не таке, як треба; те, що викликає осуд, подив і т. ін. (ФСУМ, 2003).

В оригінальному тексті передається розмовний та емоційно заряджений характер. Переклад англійською залишається точним з точки зору змісту, але його стиль менш експресивний, без особливого емоційного загострення. В оригіналі відчувається живе мовлення, емоції та навіть певна іронія, тоді як переклад стає більш формальним і менш емоційним, містить буквальне пояснення – те, чим чим займається – ганебно і соромно. У словнику “The Oxford English Dictionary” подається таке значення: “a condition of shame, loss of reputation, or dishonour; a shameful person, thing, or state of affairs; exclusion from confidence or trust”. (The Oxford English Dictionary, 1989)

Вирази, що місять згадування Бога часто використовуються у художній літературі для підкреслення глибоких переживань персонажів. Так і у творі “Fata Morgana” вони підкреслюють відчуття безвиході й життєвих труднощів, які важко подолати. До прикладу, «– *Мовчи вже краще. – Їй-богу...*» (Коцюбинський, 1910, с. 14).

“*She raised her hand as if wanting to drive off the vision. “Not another word about it.” “I will, so help me God!”*” (Kotsiubynskyi, 1980, с. 14).

В академічному тлумачному словнику української мови даний приклад емоційно – забарвленої лексики подано як: «*їй-богу, їй-бо*» виг. Уживається для підтвердження чого-небудь, для запевнення в чомусь (Словник української мови, 1970–1980).

В українській мові вигук «*їй-богу*» надає репліці відтінок щирого переконання чи обіцянки, і звучить як проста, побутова мова, що підкреслює рішучість і надійність персо-

нажа. В той час як в англійському перекладі використовується вираз-обіцянка «*so help te God*», яка також висловлює рішучість, але має дещо урочистіший і менш побутовий відтінок. Хоча цей вираз передає ту ж обіцянку, він може звучати менш природно для щоденної розмови і, можливо, надає тексту дещо формальнішого відтінку.

Наступний проаналізований приклад містить неформальний український вигук «*Ох, ох, боже мій милий!*.. *Твоя негодяца, мотузком зв'язуєш...*» (Коцюбинський, 1910, с. 14).

“*Why don't you buy a good gun, good God, yours is no good, you tie it together with strings*” (Kotsiubynskyi, 1980, с. 14).

«*Ох, ох, боже мій милий!*» передає емоції розпачу та зневіри, надаючи словам персонажа щирості і простоти, що підсилює безпосередність почуттів. В англійському перекладі, натомість, використано номінацію “*good God*”, яка також виражає здивування або роздратування, але є менш персоналізованою, ніж українське «*Боже мій милий*». Перекладач зберіг основний сенс сказаного, але без повного відтворення народного відтінку і щирості висловлювання. Тобто суттєвих змін при перекладі не відбулось, зміст виразу переданий рівнозначно в обох варіантах тексту.

Відтворення позитивних емоцій, а саме емоцію надії та сподівання у творі репрезентує цей проаналізований приклад: «– *Хвалити бога, діждались люди... – Всім буде, всім стане, – дзвеніла Маланка*» (Коцюбинський, 1910, с. 14).

“*Thank God, it's come at last. There'll be enough for everyone,*” *Malanka sang out*” (Kotsiubynskyi, 1980, с. 14).

ФСУМ подає значення фразеологізму «*хвалити Бога*» як: 1) у знач. вставн. сл. уживається для вираження задоволення, заспокоєння, морального полегшення у зв'язку з чим – небудь (ФСУМ, 2003). Використана письменником в творі ФО має аналогічне значення і у мові перекладу, у онлайн – словнику міститься таке значення: “*expression of happiness that something bad has been avoided or has finished*” (Merriam-Webster Dictionary, 2007).

Вислів «*Хвалити бога*» містить відтінок вдячності та віри, вказуючи на те, що люди довго чекали на щось важливе. Переклад зберігає загальний позитивний зміст і радість. Вираз «*Thank God*» точно передає вдячність, а «*it's come at last*» підкреслює завершення

довгого процесу очікування. Водночас переклад виглядає дещо загальнішим, оскільки втрачається колективне звернення «*діждались люди*», яке підкреслює спільний характер радості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізовані приклади перекладу української емоційно забарвленої лексики на англійську мову свідчать про кілька важливих тенденцій, пов'язаних з передачею емоцій у перекладі. По-перше, ми спостерігаємо зниження емоційної інтенсивності: багато англійських перекладів виявляються менш насиченими в емоційному плані, ніж їх українські оригінали. По-друге, відзначається формалізація та втрата розмовної виразності. Український текст часто використовує розмовні або просторічні елементи, які надають йому колоритності. У перекладах ці елементи часто формалізуються.

Українська мова, з її метафоричністю, емоційною насиченістю та іронічними нюансами, часто створює більш яскраву картину, тоді як англійські версії, як правило, мають більш нейтральний і стриманий тон. Це підкреслює виклики, які стоять перед перекладачами в передачі емоційних відтінків оригінального тексту, і вказує на важливість глибокого розуміння культурних конотацій, властивих мовній свідомості кожного народу.

Доповнити та поглибити аналіз емоційного аспекту у перекладі художніх текстів іноземною мовою можна в таких напрямках як: порівняння перекладів різних перекладачів, що дозволить виявити індивідуальні підходи, а також зрозуміти, як перекладацькі рішення впливають на емоційне сприйняття тексту; вплив жанрових особливостей на переклад емоційної лексики – дослідити різні жанри (поезія, проза, драматургія) та їхніх вимог до емоційного забарвлення мови, щоб виявити, як переклад адаптує емоційність відповідно до жанру; дослідження методів машинного перекладу задля того щоб визначити, які аспекти емоційності залишаються проблемними для автоматичного перекладу, а які системи машинного перекладу здатні передати адекватно.

Кожен із цих напрямків може суттєво розширити розуміння того, як перекладачі передають емоційну насиченість мови та якими методами можна зберегти емоційну глибину оригінального тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варвинюк Т. І. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі творів Ліни Костенко). Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Вип. 4. 2010, С. 67–73. <https://doi.org/10.31812/filstd.v4i0.931>
2. Головацька Ю. До проблеми перекладу нейтральної та емоційно-забарвленої лексики. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2017. Вип. 25. С. 205–211. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2017_25_29
3. Єрмоленко С. Мовно-естетичний канон художньої прози Михайла Коцюбинського. Культура слова. 2014. С. 6–15.
4. Ковалюк О. К. Лексика на позначення емоцій та емоційних станів людини в українській мові XIV–XVI століть (Кваліфікаційна наукова праця). Національний авіаційний університет, інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України. Київ, 2020.
5. Коцюбинський М. *Fata Morgana*. 1910. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1066>
6. Пагурець О. Мовленнєва стилізація в художніх творах та особливості її перекладу. Гуманітарний вісник Черкаського державного технологічного університету. 2007. Вип. 11. С. 244.
7. Словник української мови в 11 томах (СУМ-11). 1970–1980.
8. Фразеологічний словник української мови. 2003.
9. Hryntus M. & Dilai M. Translating emotion metaphors from English into Ukrainian: Based on the parallel corpus of fiction: *proceedings of the 6th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems*. (Gliwice, Poland, May 12–13 2022). Gliwice, 2022. pp. 737–750.
10. Kotsiubynskyi M. *Fata Morgana*. 1980. Dnipro, 1980. 117 p.
11. Merriam-Webster Dictionary. 2007. Merriam-Webster Online. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary>
12. The Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/?tl=true>

REFERENCES

1. Varvyniuk, T. I. (2010). Emotsiino-ekspresyivna leksyka v poetychnomu movlenni (na materialy tvoriv Liny Kostenko) [Emotionally-expressive vocabulary in poetic language (based on Lina Kostenko's works)]. *Filolohichni studii: Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Vol. 4, 67–73. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31812/filstd.v4i0.931>
2. Holovatska, Yu. (2017). Do problemy perekladu neutralnoi ta emotsiino-zabarvlenoi leksyky [On the problem of translating neutral and emotive vocabulary]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Serii: Filolohiia (movoznavstvo). Vol. 25, 205–211. [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2017_25_29
3. Yermolenko, S. (2014). *Movno-estetychnyi kanon khudozhnoi prozy Mykhaila Kotsiubynskoho* [Linguistic-aesthetic canon of Mykhailo Kotsiubynsky's prose]. *Kultura slova*. 6–15. [in Ukrainian].
4. Kovaliuk, O. K. (2020). *Leksyka na poznachennia emotsii ta emotsiinykh staniv liudyny v ukrainskii movi XIV–XVI stolittia (Kvalifikatsiina naukova pratsia)* [Vocabulary to indicate emotions and emotional states of a person in the Ukrainian language of the XIV-XVI centuries. (Qualification research paper)]. *Natsionalnyi aviatsiinyi universytet, Instytut movoznavstva imeni O. O. Potebni NAN Ukrainy, Kyiv*. [in Ukrainian].
5. Kotsiubynskyi, M. (1910). *Povist "Fata Morgana"* [Fata Morgana: A Novel]. *Ukrlib*. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1066> [in Ukrainian].
6. Pahurets, O. (2007). *Movlennieva stylizatsiia v khudozhnikh tvorakh ta osoblyvosti yii perekladu* [Speech stylization in literary works and features of its translation]. *Humanitarnyi visnyk Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*. Vol. 11, 244. [in Ukrainian].
7. *Slovyk ukrainskoi movy v 11 tomakh (SUM-11)* [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes]. (1970–1980).
8. *Frazeolohichni slovyk ukrainskoi movy* [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. (2003).
9. Hryntus, M. & Dilai, M. Translating emotion metaphors from English into Ukrainian: Based on the parallel corpus of fiction: *proceedings of the 6th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems*. (Gliwice, Poland, May 12-13 2022). Gliwice, 2022. pp. 737–750.
10. Kotsiubynskyi M. (1980). *Fata Morgana*. Dnipro.
11. Merriam-Webster Dictionary. (2007). Merriam-Webster Online. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary>
12. The Oxford English Dictionary. Retrieved from <https://www.oed.com/?tl=true>

LEXICAL MEANS OF EXPRESSING EMOTIONS IN THE TRANSLATION OF M. KOTSIUBYNSKYI'S "FATA MORGANA"

Kucherenko Maryna Volodymyrivna

*Teacher at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine*

Barnych Ivanna Ivanivna

*Teacher at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine*

The article is devoted to a detailed analysis of lexical means used to reproduce emotions in translating Mykhailo Kotsiubynskyi's Fata Morgana. Particular attention is paid to how emotionally coloured words and expressions in the original text help convey the characters' inner world, their experiences and social conflicts and create the atmosphere and mood of the work. Mykhailo Kotsiubynskyi skillfully uses a rich emotional arsenal to describe events and bring the reader to a deeper level of understanding of the character's state of mind. The article also compares the English translation with the original, paying attention to how translators reproduce emotional connotations in translation, particularly the negative connotation of the used expressions. Cases when the emotional component is lost or distorted in translation are also considered, which can negatively affect the reader's perception of the text. The author examines how different translation strategies can change the interpretation of emotional aspects, which leads to significant changes in foreign readers' perception of a work. Among other things, the article discusses the role of emotive vocabulary in preserving the authenticity of the Ukrainian translation, as it allows for the most accurate reproduction of the atmosphere and psychological state of the characters. The article's conclusions will contribute to the further development of translation studies, particularly in analyzing emotional vocabulary and its impact on the artistic perception of the text in translation. The study emphasises the importance of maintaining emotional authenticity in translation to ensure adequate communication between cultures. In addition, it helps to avoid cultural misunderstandings and ensures the correct perception of the meaning and mood of the original text. The study results can be useful for foreign language teachers, translators, and literary scholars. The data obtained allow us to develop a methodology for teaching the translation of literary texts, considering the peculiarities of conveying emotions. In addition, the study's results can be used to create dictionaries of emotional vocabulary, which will facilitate the work of translators and literary critics.

Key words: emotive vocabulary, lexical means, expression of emotions, cultural context.

УДК 811.161.2'373.21'373.611(092)

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.16>

ОЙКОНІМНИЙ СЛОВОТВІР У ТОПОНІМНОМУ ПРОСТОРИ В. В. ЛУЧИКА

Лучик Алла Анатоліївна

доктор філологічних наук,

професор кафедри загального і слов'янського мовознавства
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

вул. Григорія Сковороди, 2, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4218-355X>

У статті проаналізовані системно-структурні властивості ойконімів, зафіксованих «Етимологічним словником топонімів української мови» В. В. Лучика. Матеріали саме цього словника, який подає власні назви, поширені на всіх українських теренах, дозволяють дослідникам виходити за межі регіональних обмежень онімної лексики. Тому стає можливим установаження властивостей словотворення кожної окремої групи топонімів із подальшим зведенням їх в інтегровану мікросистему проміжного словотвірного рівня. Обстеження реєстрових ойконімних одиниць другого рівня онімізації дало змогу встановити продуктивні, середнього ступеня продуктивності й непродуктивні способи словотворення, а також розряди мотивувальних основ. З'ясовано, що досліджувані одиниці переважно походять від інших власних назв – гідронімів, антропонімів, етнонімів, хоронімів, ергонімів, а також апелятивів, рідше – від географічних термінів. До продуктивних способів словотворення ойконімів належать лексико-семантичний, суфіксальний, основоскладання. Лексико-семантичний спосіб творення найактивніше діє у сфері простих ойконімів другого рівня онімізації, складні ж ойконіми постають іншими шляхами. Складносуфіксальний спосіб виявляє середній ступінь продуктивності у сфері ойконімної лексики, а непродуктивними тут виступають суфіксально-префіксальний і власне-префіксальний. За ступенем продуктивності поділені в дослідженні також словотворчі морфеми. В ойконімному класі одиниць високий ступінь продуктивності демонструють суфікси -ік-а, -ів- (-ов-е), -ин- (-ин-е), -к-а, середній – -ськ, низький – -ець, -анк-а (-янк-а), -иц-я, -анськ. Установлені також поодинокі використання окремих суфіксів і префіксів, продуктивність яких у дослідженні вважається нульовою: -иш, -уш, -ень, -ань, -изьк, -инь, их(а), -ав-а (-яв-а), -їь, під-, по-. Доведено, що творення похідних ойконімів значною мірою збігається з відповідними процесами в апелятивній лексиці, а це стає однією зі сходинок до побудови інтегральної картини українського синхронічного словотворення, яка б рівною мірою відбивала дериваційні процеси у сфері апелятивної, топонімної та відтопонімної лексики.

Ключові слова: «Етимологічний словник топонімів української мови», дериватологія, спосіб словотворення, синхронічний і діяхронічний підходи, ойконім, онім, апелятивна лексика, ойконімний рівень деривації.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

У мовознавстві загальноновизнано, що синхронічний словотвір покликаний дослідити весь лексичний склад кожної окремої мови. З цього приводу І. І. Ковалик ще в 70-ті рр. минулого століття зауважував: «Завданням синхронічної дериватології є охоплення всієї системи і структури словотвору лексичного складу мови на даному етапі її розвитку» (Ковалик, 1979, с. 7). В українській сучасній лінгвістиці це завдання поступово розв'язується, хоча й досі деякі аспекти зазначених наукових пошуків лишаються поза дослідницькою увагою. Одним із них є аналіз словотвірної структури апелятивної й топонімної лексики як цілісної системи, оскільки, на нашу думку, ці два великих прошарки мовних одиниць, як правило, досліджуються окремо, часто із застосуванням власних підходів. Зокрема, словотвір апелятивної лек-

сики базується переважно на аналізі явищ в одному часовому розвитку мови, ономастичної ж, у тому числі ойконімної, якій присвячена зазначена праця, здебільшого пізнається засобами вертикального мовознавства, коли об'єктом виступають факти в їхньому історичному розвитку.

Проте, на думку В. В. Лучика, «логіка розвитку сучасної ономастичної науки, накопичений матеріал, теоретичні та лексикографічні праці в топоніміці України та інших країн спонукають до поступового переходу від описового й порівняльно-історичного вивчення ойконімів у межах однієї (української) мови до їх зіставного (міжмовного) аналізу з метою виявлення подібностей і відмінностей на різних структурних рівнях, що має значення для часткового (національного) та загального мовознавства» (Лучик, 2009, с. 95). Будь-яким зіставним студіям, зокрема й ономастичним, усе ж повинні пере-

дувати описові дослідження одиниць усіх рівнів мовної системи. Вагомим внеском стосовно цього буде узагальнювальний опис словотворення апелятивної й ономастичної лексики, тим більше, що, як зазначав В. В. Лучик в енциклопедії «Слов'янська ономастика», «переважна більшість ойконімних моделей має загальноукраїнський, а деякі – загальнослов'янський характер» (Лучик, 2003, с. 58). Це наводить на думку про можливість створення цілісної картини словотворення сучасної української мови, яка б рівною мірою відбивала дериваційні процеси у сфері апелятивної, топонімної та відтопонімної лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Не можна стверджувати, що синхронічний словотвір не проникав у галузь топоніміки чи власне ойконімії, більше того, як зауважує М. М. Торчинський, «на дериваційні особливості онімів постійно звернена увага дослідників» (Торчинський, 2008, с. 340). Особливого розквіту дослідження властивостей словотвору власних назв набули в мовознавстві після виходу у світ праці С. Роспонда «Структурно-граматична класифікація слов'янських географічних назв» (Rospond, 1957), що, зі свого боку, відкрило й інші аспекти пізнання цих одиниць. Свідченням цьому є, наприклад, заклики А. Цеслікової вже на початку нашого століття до врізноманітнення підходів пізнання онімної лексики. Так, науковиця зауважувала: «Власні імена повинні досліджуватися не тільки з погляду їхньої етимології й описового словотворення, а й у граматичному аспекті. У цьому описі потрібним буде застосування різних методик – від флексійно-статистичних до антропологічно-когнітивних» (Cieślakowa, 2000, s. 28).

У вітчизняному мовознавстві значну увагу питанням словотворення власних назв присвячували Ю. О. Карпенко, який обстежував топонімію Буковини (Карпенко, 1973), Д. Г. Бучко, які досліджували топонімію Покуття й Тернопільщини (Бучко, 1992; Бучко & Котович, 2017), М. Л. Худаш і М. О. Демчук, які аналізували карпатські й прикарпатські назви населених пунктів (Худаш & Демчук, 1991), В. А. Бушаков, який вивчав топонімію Криму (Бушаков, 2003). Погляди С. О. Вербича стосовно цього питання були спрямовані переважно в бік ономастики Хмельниччини (Вербич, 2008; Вербич, 2009). Наведені та інші наукові праці сприяли формуванню цілісної картини словотворення української ономастичної лексики, у тому числі крізь призму відповідних процесів у лексиці апелятивній.

Про можливість упорядкування апелятивної й топонімної лексики в інтегральну сис-

тему словотворення неодноразово йшлося у лінгвістичних дослідженнях. Р. Мрозек, наприклад, вважає, що «не можна систему онімів протиставляти мовній системі, оскільки поза останньою вона не функціонує – навпаки, і на лексичному, і на функційному рівнях у неї занурюється» (Mrózek, 2003, s. 15). Ще один польський учений, С. Гала, відзначаючи різні функції апелятивних і ономастичних знаків, різницю в їхньому місці в мовній системі, наводить аргументи стосовно необхідності об'єднання досліджень діалектного словотвору з деякими угрупованнями ономастичної лексики. «Розпочинаючи роботу над діалектним словотвором, не можна не враховувати ті ономастичні питання, які можна вважати властивими досліджуваній території», – відзначає науковець (Gala, 2003, s. 61).

Здійснивши всебічний аналіз уже наявних ономастичних класифікацій, М. М. Торчинський побудував свою з урахуванням словотвірної структури як апелятивних, так і онімних одиниць. При цьому учений не заперечував, що центральною системою будь-якої мови є апелятивна, «однак і система власних назв теж існує. Маючи багато спільних рис з апелятивною системою, вона водночас вирізняється низкою диференційних особливостей, які слід розглянути досить детально» (Торчинський, 2008, с. 11). Вважаємо, що подальші дослідження цілком можуть спиратися на наведені класифікації онімної лексики, поступово наповнюючи кожну клітинку запропонованих матриць конкретними результатами певних обстежень.

Метою пропонованої розвідки є створення в межах проміжного словотвірного рівня цілісної мікросистеми способів словотворення ойконімів другого рівня онімізації в співвідношенні з аналогічними явищами в апелятивній лексиці. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні **завдання**: встановити наявні на усіх українських теренах похідні ойконіми другого рівня онімізації; дослідити їхні структурно-семантичні властивості; за допомогою методу кількісних обчислень виявити продуктивність як окремих морфем, так і способів словотворення; спроектувати ці явища на відповідні у сфері апелятивної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. З виходом у світ «Етимологічного словника топонімів України» В. В. Лучика, у якому за допомогою встановлення фонетичних відповідностей споріднених основ, лексичного і дериваційного значення твірних морфем, що відображають мотиваційну ознаку, способів творення онімів, пояснено походження 3 700 найвідомі-

ших географічних об'єктів усієї України, науковці отримали можливість вийти за межі регіонального обстеження власних назв, сформувані цілісні уявлення про їхні системно-структурні властивості, у тому числі з проєкцією на відповідні характеристики у сфері апелятивної лексики. Кількісний склад упорядкованого в словник фактичного матеріалу та принципи його подання сприяють установленню найпродуктивніших способів творення топонімів України, найуживаніших, зокрема різних за походженням, морфем у складі цих одиниць, а також особливостей стосовно цього в кожному окремому виді топонімів: гідронімах, оронімах, ойконімах, хоронімах тощо.

Для встановлення способів словотворення і їхньої продуктивності в українській ойконімії з «Етимологічного словника топонімів України» (далі – ЕСТУ) було відібрано 1 162 одиниці, що, на наш погляд, сприяє формуванню цілісної картини дериваційних процесів у сфері аналізованих лексем. Щоб розв'язати поставлені завдання, фактичний матеріал було поділено на цілісні та нарізнооформлені структури, які в словнику виявилися лише двокомпонентними. За підрахунками, нарізнооформлені ойконіми становлять 122 одиниці, тобто 11 % усього досліджуваного матеріалу: *Біла Церква, Велика Багачка, Золотий Потік, Часів Яр, Старий Крим, Нова Каховка*. На думку О. М. Скляренка й О. М. Скляренко, кількість нарізнооформлених топонімів усіх типів дорівнює 35 %, що теж значно менше, ніж, скажімо, подібних одиниць у США, оскільки, як підкреслюють дослідники, «українська ойконімія на багато століть старша за північноамериканську» (Скляренко & Скляренко, 2014, с. 28). Очевидно, на наш погляд, це не єдина причина таких вагомих відмінностей, тут більше треба зважати на структурну організацію двох зіставлених мов, адже англійська значно аналітичніша, ніж українська мова, де переважно творення аналізмів активне тільки в окремих угрупованнях лексичних одиниць. Як свідчить матеріал, в ойконімії деривації аналітизація виявилася малопродуктивною.

Проте однослівні ойконіми найчастіше утворюються лексико-семантичним способом, який є, як зазначає В. В. Лучик, одним «із найдавніших і постійно продуктивних словотворчих способів у слов'янській ойконімії» (Лучик, 2003, с. 58). М. М. Торчинський теж наголошує на тому, що «лексико-семантичний спосіб надзвичайно продуктивний при творенні власних назв різних розрядів, причому онімами таким шляхом можуть ставати як апелятиви, так і інші найменування» (Торчинський,

2008, с. 344). Для уточнення ступеня продуктивності способів словотворення та мотиваційної бази ойконімів ми здійснили кількісні підрахунки реєстрових одиниць ЕСТУ. Виявилось, що 60 % однослівних ойконімів утворюються саме лексико-семантичним способом: *Азівське, Ярмолинці, Балакліва, Валі, Шевченкове, Веселе, Гуляйполе, Царичанка, Хмільнік* тощо. З цих одиниць дві третини проходять шлях онімізації різних за структурою апелятивів: *Антрацит, Берегомёт, Ясне, Марганець, Луганське, Майдан, Лиманське, Кути, Кринички, Щастя, Чорноморське, Нове, Низі, Дунайці* тощо. Понад 30 % ойконімів виникають шляхом трансонімізації, тобто походять від інших власних назв, переважно від гідронімів або антропонімів: *Рогань, Кагарлік, Балаклія, Бахмут, Помічна, Баштанка, Березне, Путіла, Суми* – від назв річок та *Бабаї, Близнюкі, Родакове, Синельникове, Шевченко, Хмельницький, Антоніни* – від антропонімів.

Фіксуються також поодинокі, понад 10 одиниць, випадки творення онімів від інших назв. Так, ойконім *Амвросіївка*, як засвідчено в ЕСТУ, постав «унаслідок трансонімізації назви суміжної слободи, що утворена за допомогою суф. **-івк(а)** в релятивно-посесивній функції від чоловічого імені *Авросій, Амвросій*», *Апостолове* виник у результаті «трансонімізації назви суміжного пристанційного селища *Апостолове*, що постала як посесив на **-ов(е)** від прізвища власника землі М. Д. Апостола». Від назв шахт утворені відповідні ойконіми – *Білоріченський, Новогродівка, Родинське*, від найменування церкви на честь Воскресіння Христового – *Воскресеньке*, від назви радгоспу – *Врубівка*. Базою творення ойконімів слугують також ергоніми *Вугляр, Гірняк*.

Усі ці номінації, на думку В. В. Лучика, «незалежно від структури твірних слів, представляють одну дериваційну модель: перехід апелятива чи оніма в ойконім без будь-яких морфемних змін. Час реалізації цієї моделі найнадійніше встановлюється за першофіксаціями назв поселень. Наявність у їхній структурі афіксів не може кваліфікуватися як ойконімна словотвірна категорія. Тому для встановлення хронології та географії структурно членних ойконімів показовими є назви поселень ойконімного рівня деривації (вторинні назви), які належать до морфологічних утворень» (Лучик, 2003, с. 58). Цим фактом зумовлене впорядкування класифікаційної схеми українських ойконімів, де, наприклад, за Д. Г. Бучком, варто виокремлювати назви доойконімного рівня деривації (первинні) та назви ойконімного

рівня деривації (вторинні) (Бучко & Котович, 2017, с. 6–7).

Отже, для встановлення продуктивності й різновидів морфологічних способів творення ойконімів матеріалом пропонуваного дослідження слугують вторинні назви. Порівняно з дериваційними процесами у сфері апелятивної лексики, де Н. Ф. Клименко встановила, що «найпродуктивнішим є афіксальний спосіб словотворення» (Клименко, 2007b, с. 660), усі морфологічні способи творення складають тільки близько 40 % ойконімних одиниць із беззаперечною перевагою способу суфіксації. Хоча існує думка, що суфіксальні ойконіми є найчисленнішим класом назв населених пунктів української мови, а загальна кількість суфіксів у складі аналізованих лексем становить понад 50 одиниць (див. Гуцул, 1999, с. 660), для творення найвідоміших вторинного рівня деривації назв географічних об'єктів усієї України, що увійшли до реєстру ЕСТУ, використовується лише близько 30 суфіксів.

Високий ступінь продуктивності¹ виявляє тут, передовсім, суфікс **-іvk-a**, за допомогою якого утворено 25 % ойконімів другого рівня деривації: *Авдї́вка*, *Андрі́вка*, *Андруші́вка*, *Барані́вка*, *Бикі́вка*, *Буга́ївка*, *Васі́лівка*, *Які́мівка*, *Шарі́вка*. Як можна бачити, для переважної більшості цих похідних мотиваційною базою виступають антропоніми, відповідно: *Авдій*, *Андрій*, *Андруш*, *Баран*, *Бик*, *Бугай*, *Василь*, *Яким*, *Шарій*. Поодинокі випадки творення ойконімів за допомогою суфікса **-іvk-a** спостерігаються від лексем на позначення рослин: *Калі́нівка* (від *калина*), *Вербі́вка* (від *верба*). Загалом, суфіксу **-іvk-a** не властива взаємодія з автохтонною апелятивною лексикою в разі творення ойконімів, що й засвідчує малу кількість таких одиниць: *Капіта́нівка* (від *капітан* «капітан у війську»), *Коміса́рівка* (від *комісар* «посадова особа, наділена урядом особливими повноваженнями»), *Компані́ївка* (від *компанієць* «в Україні XVII–XVIII ст. – козак легкокінного гетьманського полку»), *Прию́тівка* (від запозиченого з російської мови *приют* «притулок; добродійний заклад для одиноких і незаможних»), *Парафі́ївка* (від *парафія* «нижча церковно-адміністративна організація, що об'єднує віруючих, яких обслуговують церковнослужителі одного храму»).

Наступними за продуктивністю йдуть два суфікси із семантикою посесивності – **-іv-** (**-ov-e**) та **-ин-** (**-ин-e**), за допомогою яких, відпо-

відно, утворено 16 % і 11 % ойконімів другого рівня деривації: *Горо́хів*, *Грима́йлів*, *Жа́шків*, *Заболо́тів*, *Салько́ве*, *Барві́нкове*, *Селідо́ве*, *Чу́тове*, *Ка́нів*, *Ладі́жсин*, *Лебеді́н*, *Сня́тин*, *Сиротинé*, *Терéзине*. Практично всі обстежені посесивні одиниці утворені від власних назв осіб: видатних діячів (*Львів*, *Немі́рів*, *Гого́леве*), землевласників (*Іва́нків*, *Іларіо́нове*), першопоселенців населених пунктів (*Селідо́ве*), від поширених в окремий період на певній території імен (*Васі́лів*, *Петро́ве*, *Ра́хів*), святих (*Микола́їв*).

Семантична структура сучасного суфікса **-к-a** в українській мові є однією з найскладніших. Так, Л. О. Андрієнко і В. В. Лучик в «Етимологічному словнику суфіксів української мови» фіксують 9 значень цієї морфеми, яка вже в праслов'янській мові мала 5 значень (Андрієнко & Лучик, рукопис). Проте, на думку П. О. Селігея, зазначений суфікс «активізований впливом рос. мови [...]»; у питомих назвах малопродуктивний» (Селігей, 2014, с. 160). Як засвідчує фактичний матеріал ЕСТУ, у разі творення ойконімних одиниць **-к-a** виявляє значну активність, виступаючи разом з афіксом **-ин-** (**-ин-e**) на третій позиції за продуктивністю: *Черні́гівка*, *Ба́риші́ївка*, *Бо́ярка*, *Ясі́нівка*, *Вільша́нка*, *Украї́нка*, *Дика́нька*, *Єлисаветгра́дка*, *Стрі́жавка*, *Успе́нка*, *Рахма́нівка*. Назви на позначення малих населених пунктів із суфіксом **-к-a** фіксуються по всій території України. Зокрема, як подано в ЕСТУ, топонім *Ка́м'янка* використовується для номінацій 60 населених пунктів в усіх областях України, ойконім *Лозува́тка* – 19-ти, *Вишні́вка* – 20 населених пунктів у різних українських регіонах.

Щоправда, відантропонімні посесивні ойконіми на **-к-a** в східних, південних, центральних і західних районах поширені різною мірою. Найуживанішими такі одиниці виявляються в Донецькій області: *Володи́мирівка* (від прізвища місцевого землевласника *Володимирова*), *Го́рлівка* (від прізвища піонера вугільної промисловості на Донбасі П. М. *Горлова*), *Зу́ївка* (від антропоніма *Зуїв*).

Оскільки до реєстру ЕСТУ внесені назви населених пунктів від 5 і більше тисяч осіб, то можна припустити, що модель «антропонім + **-к-a**» активно використовується для номінацій середніх за кількісним складом населення міст і селищ: *Бо́ярка* – від похідного антропоніма з основою *Бояр-* (Київська обл.), *Домані́вка* – від усіченого прізвища польських землевласників *Домані́вських* (Миколаївська обл.), *Ка́діївка* – від прізвища начальника поштової контори *Каді-*

¹ Про критерії встановлення ступеня продуктивності словотвірних типів онімів див. (Торчинський, 2008, с. 388–389).

ева (Луганська обл.), *Рахманівка* – від прізвища засновника поселення *О. Рахманова* (Дніпропетровська обл.), *Улянівка* – від прізвища *Улянов* (Сумська обл.), *Балáхівка* – від прізвища учасника революційних подій *А. І. Балахова* (Кіровоградська обл.). Можливо, однією з причин продуктивності зазначеної моделі саме в Донецькому регіоні і є його урбаністичний простір.

Ойконіми *Борислав, Брацлав, Любомль, Дорогобуж, Ізяслав, Сокаль, Кóрон, Гостóмель, Збóраж, Кіцмань, Путівль, Стéпань, Кóвель, Хотін* та деякі інші подані в ЕСТУ як посесиви з праслов'янським суфіксом *-jь*, що «належать до найдавніших назв населених пунктів» (Rzetelska-Felezhko, 2001, s. 419). Мовна еволюція посприяла тому, що суфікс вийшов з ужитку. З. Купчинська описує шлях цієї втраченої морфеми так: «Ойконімія на **-j-* уже функціонувала на нашій території у IV–VI ст., процес її занепаду почався в IX–X ст., а у XII–XIII ст. ці назви перестали творитися, а всі пізніше засвідчені формації із цим суфіксом були результатом аналогії, оскільки не було передумов і інтралінгвальних, і екстралінгвальних для творення йотового ойконімного типу» (Купчинська, 2014, с. 73). На думку П. І. Білоусенка, причина втрати морфеми була зумовлена «надзвичайною здатністю йота, який є складовою частиною суфікса, вступати у взаємодію з попередніми приголосними, унаслідок чого він «розчинявся» в структурі слова, залишаючи по собі ряди альтернативних чергувань» (Білоусенко, 1993, с. 57).

З погляду синхронічних студій суфікс *-jь* у наведених назвах не фіксується, унаслідок чого постає питання способу словотворення цих одиниць. Очевидно, синхронічний підхід дозволяє співвідносити структуру зазначених ойконімів із наявними словотвірними моделями, побудованими в апелятивній лексиці. Наприклад, ойконіми *Житóмир, Чорнóбиль*, як і апелятиви *лісостеп, чорнослив*, доцільно вважати утвореними способом основоскладання, а назви населених пунктів *Бучач, Гáдяч* – суфіксальними похідними на *-ач (-яч)*, як і лексеми *вусач, бородач*.

Суфікс *-ськ-* фіксується в різних за структурою назвах населених пунктів, однак це не завжди, як попереджає В. В. Лучик, «може кваліфікуватися як ойконімна словотвірна категорія» (Лучик, 2003, с. 58). Наприклад, в ЕСТУ лексикографуються топоніми *Врубівський, Аерофлòтський, Борівське, Булавінське, Гóльмівський, Вóйковський, Мірівське* як такі, що виникли внаслідок субстантивації та онімізації твірних прикметників. Номінації *Алчéвськ,*

Володáрськ, Скадóвськ, Армя́нськ і под. подаються як утворення, що виникають завдяки усіченню антропонімів або попередніх назв. З погляду синхронії, на нашу думку, наведені топоніми одиниці змінюють свою парадигму, трансформуючись в ойконімний розряд лексики шляхом конверсії.

У разі творення простих вторинних назв суфікс *-ськ-* виявляє середній ступінь продуктивності. За допомогою цього форманта утворюються похідні ойконімного рівня деривації переважно від гідронімів та антропонімів. Пор.: р. *Берда́* – *Бердя́нськ*, р. *Вільня́нка* – *Вільня́нськ*, р. *Луга́нь* – *Луга́нськ*, р. *Ту́рія* – *Ту́рійськ*, р. *Буг* – *Буськ* та *Докуча́єв* (учений, природознавець, геолог і ґрунтознавець, основоположник наукового генетичного ґрунтознавства та зональної агрономії) – *Докуча́євськ, Кузнецо́в* (радянський розвідник М. І. Кузнецов, який діяв і загинув на Рівненщині) – *Кузнецо́вськ*. Трапляються також поодинокі похідні на *-ськ*, утворені від географічних термінів, етнонімів, хоронімів, ергонімів, апелятивів: *Оле́вськ, Перева́льськ, Суході́льськ, Слов'я́нськ, Таврі́йськ, Червонопартиза́нськ, Шахта́рськ* та ін.

Низький ступінь продуктивності під час творення вторинних назв населених пунктів виявляють суфікси *-ець, -анк-а (-янк-а), -иц-я, -анськ-*: *Бóбринець, Вишинівець, Володі́мирець, Боро́дянка, Лип'я́нка, Прудя́нка, Вороно́вця, Гни́лиця, Їльни́ця, Ірша́нськ, Вовча́нськ, Лисича́нськ*. Фіксуються також поодинокі випадки творення ойконімів за допомогою суфіксів *-инськ* – *Цюру́пинськ, Міусі́нськ, -иш* – *Павлі́ш, -уш* – *Ка́луш, -ень* – *Ігре́нь, -ані* – *Жита́ні, -изьк* – *Гра́дизьк, -инь* – *Бури́нь, -их(а)* – *Губі́ниха, -ав-а (-яв-а)* – *Даша́ва, Сваля́ва, -щин-а* – *Козе́льщина, Сахно́вщина*. Ойконімів на *-ич-і* в ЕСТУ подано лише кілька: *Брюхо́вичі, Бужко́вичі, Іва́ничі, Кулі́ничі, Мане́вичі, Меде́ничі, Наро́дичі, Нижа́нковичі, Чопо́вичі*. Зазначені назви населених пунктів мають давнє походження, їхня поява відбувалася з XIII по XVI ст. шляхом трансонімізації переважно антропонімів і патронімів, тому про ойконімний словотвірний суфікс *-ич-і* у цих випадках не йдеться.

Непродуктивним способом під час творення похідних ойконімного рівня деривації виявляється префіксація: *Підволо́чійськ* (від м. *Волочі́ськ*), *Підка́мінь* (від географічного терміна *камінь*), *Полта́ва*, як подано в ЕСТУ, «виник, очевидно, як назва-орієнтир унаслідок приєднання префікса *по-* до втраченого гідроніма **Лта́ва*, яким могла бути літописна назва: “*Игорь же... перетьха Върсколь оу Лтавы*”».

Складні ойконіми становлять 11 % аналізованих одиниць другого рівня онімізації, з-поміж яких близько 53 % похідних утворено шляхом основоскладання: *Великокам'янка* (від *Велика Кам'янка*), *Малокатеринівка* (від *Мала Катеринівка*), *Новоайдар* (від *Новий Айдар*), *Новомиколаївка* (від *Нова Миколаївка*). У цих випадках мотивувальними сполученнями для похідних найчастіше, як і в апелювативній лексиці (див. Клименко, 2007а, с. 466), слугують такі, що відповідають моделі «прикметник + іменник». При цьому прикметниковий компонент за семантикою здебільшого співвідноситься з одиницями на позначення елементів просторово-часових координат навколишньої дійсності (*Малий, Великий, Новий, Старий*): *Маломиколаївка, Великодолінське, Старобішеве, Нововасилівка*. Фіксуються поодинокі випадки творення складних ойконімів від сполучень зі структурою «іменник + іменник»: *Ужгород, Томашгород, Тернопіль, Устилуг*.

Другим за продуктивністю способом творення складних ойконімів виявляється складносуфіксальний: *Святогорівка, Слов'яносербськ, Білоберезжя*. Особливої активності тут набуває суфікс *-ськ-*, за участі якого утворюється 60 % складних похідних: *Білогірськ* (від *біла гора*), *Світловодськ* (від *світлі води*), *Теплогірськ* (від *тепла гора*), *Білокам'яньськ* (від *біле каміння*). Продуктивні у творенні простих ойконімів суфікси *-івк-а* та *-к-а* не виявляють активності в складносуфіксальному словотворенні, де за їхньою допомогою разом утворюється 22 % похідних: *Добровелічківка* (від *добра* й *Величко*), *Красногорівка* (від *красна гора*), *Петропавлівка* (від *Петра* й *Павла*) *Святогорівка* (від *Свята гора*), *Новоозер'янка* (від *Нові й Озер'яни*), *Білозерка* (від *Біле озеро*).

Стосовно ойконімів *Білогір'я, Зимогир'я, Трипілля, Краснопілля* в ЕСТУ зазначено, що вони виникли складносуфіксальним способом за допомогою форманта **-bj-*. Безумовно, історично це відбувалося саме так, проте з погляду синхронічного підходу в номінаціях *Трипілля* й *Краснопілля* суфікс **-jb-* під впливом сусід-

ніх звуків зазнав асиміляційних змін, «розчинившись» у суміжних приголосних. Очевидно, сьогодні похідні *Трипілля* й *Краснопілля* можна вважати суфіксальними утвореннями, до складу форманта яких уходить елемент *-пілля*, що втрачає в топонімії лексичне значення й виконує функцію суфіксоїда. В ойконімах *Білогір'я, Зимогир'я* суфікс **-jb-* матеріалізований і в орфографічному, і в орфоепічному сенсах, тому такі похідні можна й у синхронічному аспекті зараховувати до похідних, утворених складносуфіксальним способом за допомогою непродуктивного в сучасній ойконімії суфікса **-jb-*. Такі ознаки виявляють і суфікси *-овськ, -ов(е)*, задіяні у творенні ойконімів складносуфіксальним способом: *Верхньодніпрівськ, Івано-Франкове, Карло-Марксове*.

Якщо прості ойконіми другого рівня онімізації у 60 % випадків постають лексико-семантичним способом, то у творенні складних похідних цей спосіб характеризується нульовою продуктивністю, прикладом чого може слугувати назва населеного пункту *Благодатне*, що, як зазначено в ЕСТУ, виникла «унаслідок субстантивації та онімізації форми середнього роду відносного прикметника *благодатний* «багатий, щасливий».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Обстеження реєстрових ойконімів «Етимологічного словника топонімів української мови» дають змогу вийти за межі регіональних розвідок у галузі онімної лексики, сприяючи формуванню системного підходу до сучасних дериваційних процесів у сфері власних назв. Результати таких наукових пошуків сприяють синхронічному словотвору охопити увесь лексичний склад мови на певному етапі її розвитку. Як і дослідження ойконімів, уявлення про мовні процеси на проміжному словотвірному рівні можуть значно поглибитися завдяки подальшим обстеженням під зазначеним кутом зору гідронімів, оронімів, хоронімів, фіксація яких спостерігається по всій території України, що послідовно відбито в складі й описі реєстрових одиниць «Етимологічного словника топонімів України» В. В. Лучика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко Л. О., Лучик В. В. Етимологічний словник суфіксів української мови : [рукопис].
2. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ : КДП, 1993. 215 с.
3. Бучко Д. Г. Ойконімія Покуття : дис. ... д-ра філол. наук / Чернівецький ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 1992. 305 с.
4. Бучко Д., Котович В. Походження назв населених пунктів Тернопільщини. Дрогобич : Посвіт, 2017. 316 с.
5. Бушаков В. А. Лексичний склад історичної топонімії Криму / НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського. Київ, 2003. 319 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005177>

6. Вербич С. О. Ойконімія Хмельниччини (структурно-семантичний аналіз твірних основ). *Студії з ономастики та етимології. 2008* / відп. ред. О. П. Карпенко ; Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Пульсари, 2008. С. 16–24. (Б-ка укр. ономастики).
7. Вербич С. О. Ойконімія Хмельниччини (структурно-семантичний аналіз твірних основ). *Студії з ономастики та етимології. 2009* / відп. ред. В. П. Шулгач ; Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Довіра, 2009. С. 14–21. (Б-ка укр. ономастики).
8. Гуцул Л. І. Наголошення суфіксальних ойконімів. *Записки з ономастики. 1999. Вип. 2. С. 93–99.* URL: <http://liber.onu.edu.ua/pdf/onomast2.pdf>
9. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1973. 238 с.
10. Клименко Н. Ф. Основоскладання. *Українська мова: енциклопедія* / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови ; голова ред. кол. В. М. Русанівський. Вид. 3-тє, зі змінами і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007а. С. 466.
11. Клименко Н. Ф. Спосіб словотворення. *Українська мова: енциклопедія* / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови ; голова ред. кол. В. М. Русанівський. Вид. 3-тє, зі змінами і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007б. С. 659–660.
12. Ковалик І. І. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову. *Словотвір сучасної української літературної мови* / Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко та ін. ; АН УРСР, Ордена Трудового Червоного Прапора Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1979. С. 5–56. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002761>
13. Купчинська З. Йогово-посесивна ойконімія України: хронологічний аспект. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2014. № 2. С. 70–75.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2014_2_17
14. Лучик В. В. Категорії словотвірні – хронологія, географія. *Slowiańska onomastyka: encyklopedia. Warszawa ; Kraków : Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2003. Т. II. S. 58–59.*
15. Лучик В. В. Про особливості типологічного дослідження ойконімів. *Студії з ономастики та етимології. 2009* / відп. ред. В. П. Шулгач ; Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Довіра, 2009. С. 95–99. (Б-ка укр. ономастики). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/758>
16. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / відп. ред. В. Г. Складенко. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
17. Селігей П. О. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Академперіодика, 2014. 324 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011825>
18. Складенко О. М., Складенко О. М. Типологічна ономастика : у 5-ти кн. Кн. 2: Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі. Одеса : Астропринт, 2013. 408 с.
19. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с. URL: <https://elar.khmn.edu.ua/handle/123456789/4383>
20. Худаш М. Л., Демчук М. О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення). Київ : Наукова думка, 1991. 268 с.
21. Cieślakowa A. Jednostkowość w onomastyce a system języka. *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze : materiały z XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej (15–17 czerwca 1998)* / red. M. Czachorowska, Ł. M. Szewczyk. Bydgoszcz : WSP w Bydgoszczy, 2000. S. 21–30.
22. Gala S. Słowotwórstwo onomastyczne i słowotwórstwo gwarowe. *Metodologia badań onomastycznych* / red. M. Biolik. Olsztyn : Towarzystwo Naukowe, 2003. S. 58–62.
23. Mrózek R. Metodologiczno-terminologiczne aspekty rozwoju onomastyki. *Metodologia badań onomastycznych* / red. M. Biolik. Olsztyn : Towarzystwo Naukowe, 2003. S. 11–19.
24. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych. Wrocław : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957. 73 p. (Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego ; Seria A, Nr. 58).
25. Rzetelska-Feleszko E. Nazwy geograficzne. *Współczesny język polski*. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001. S. 411–429.

REFERENCES

1. Andriienko, L. O., & Luchyk, V. V. *Etymolohichnyi slovnyk sufiksiv ukrainskoi movy* [Etymological dictionary of suffixes of the Ukrainian language] [Manuscript] [in Ukrainian].
2. Bilousenko, P. I. (1993). *Istoriia sufiksainoi systemy ukrainskoho imennyka (nazvy osib cholovichoho rodu)* [History of the Ukrainian noun suffix system (masculine names)]. Kyiv: KDPI [in Ukrainian].

3. Buchko, D. H. (1992). *Oikonimiiia Pokuttia [Oikonymy of Pokuttia]* [Thesis for a Doctor degree]. Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University [in Ukrainian].
4. Buchko, D., & Kotovych, V. (2017). *Pokhodzhennia nazv naselenykh punktiv Ternopilshchyny [The origin of the names of settlements in the Ternopil region]*. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
5. Bushakov, V. A. (2003). *Leksychnyi sklad istorychnoi toponimii Krymu [Lexical composition of historical toponymy of Crimea]*. Kyiv: A. Krymskyi Institute of Oriental Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005177> [in Ukrainian].
6. Verbych, S. O. (2008). Oikonimiiia Khmelnychchyny (strukturno-semantychnyi analiz tvirnykh osnov) [Oikonymy of Khmelnytskyi (structural-semantic analysis of creative bases)]. In *Studii z onomastyky ta etymolohii. 2008 [Studies on onomastics and etymology. 2008]* (O. P. Karpenko, Ed.) (p. 16–24). Kyiv: Pulsary [in Ukrainian].
7. Verbych, S. O. (2009). Oikonimiiia Khmelnychchyny (strukturno-semantychnyi analiz tvirnykh osnov) [Oikonymy of Khmelnytskyi (structural-semantic analysis of creative bases)]. In *Studii z onomastyky ta etymolohii. 2009 [Studies on onomastics and etymology. 2009]* (V. P. Shulhach, Ed.) (p. 14–21). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
8. Hutsul, L. I. (1999). Naholoshennia sufiksalykh oikonimiv [Accentuation of suffixed oikonyms]. *Zapysky z onomastyky [Opera in Onomastica]*, (2), 93–99. <http://liber.onu.edu.ua/pdf/onomast2.pdf> [in Ukrainian].
9. Karpenko, Yu. O. (1973). *Toponimiiia Bukovyny [Toponymy of Bukovyna]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
10. Klymenko, N. F. (2007a). Osnovoskladannia [Composition]. In *Ukrainska mova: entsyklopediia [Ukrainian language: an encyclopedia]* (Third edition, with changes and additions) (p. 466). Kyiv: Vyd-vo “Ukrainska entsyklopediia” im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
11. Klymenko, N. F. (2007b). Sposib slovotvorennia [Method of word formation]. In *Ukrainska mova: entsyklopediia [Ukrainian language: an encyclopedia]* (Third edition, with changes and additions) (p. 659–660). Kyiv: Vyd-vo “Ukrainska entsyklopediia” im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
12. Kovalyk, I. I. (1979). Deryvatolohiia (slovotvir) yak samostiina linhvistychna dystsyplina ta yii mistse u systemi nauky pro movu. [Derivatology (word-building) as an independent linguistic discipline and its place in the system of language science]. In *Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Word-building of modern Ukrainian literary language]* (p. 5–56). Kyiv: Naukova dumka. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002761> [in Ukrainian].
13. Kupchynska, Z. (2014). Yotovo-posesyvna oikonimiiia Ukrainy: khronolohichni aspekt [The j-possessive place names in Ukraine: chronological aspect]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo [Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Philological sciences. Linguistics]*, (2), 70–75. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2014_2_17 [in Ukrainian].
14. Luchyk, V. V. (2003). Katehorii slovotvirni – khronolohiia, heohrafiia [Word-forming categories – chronology, geography]. In *Slowiańska onomastyka: encyklopedia (Vol. II)* (p. 58–59). Warszawa & Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie [in Polish].
15. Luchyk, V. V. (2009). Pro osoblyvosti typolohichnoho doslidzhennia oikonimiv [On the peculiarities of the typological study of oikonyms]. In *Studii z onomastyky ta etymolohii. 2009 [Studies on onomastics and etymology. 2009]* (V. P. Shulhach, Ed.) (p. 95–99). Kyiv: Dovira. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/758> [in Ukrainian].
16. Luchyk, V. V. (2014). *Etymolohichni slovnyk toponimiv Ukrainy [Etymological dictionary of toponyms of Ukraine]* (V. H. Skliarenko, Ed.). Kyiv: VTs “Akademiiia” [in Ukrainian].
17. Selihei, P. O. (2014). *Etymolohichni slovnyk zapozychenykh sufiksiv i sufiksoidiv v ukrainskii movi [Etymological dictionary of borrowed suffixes and suffixoids in the Ukrainian language]*. Kyiv: Akadempriodyka. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011825> [in Ukrainian].
18. Skliarenko, O. M., & Skliarenko, O. M. (2013). *Typolohichna onomastyka: u 5-ty kn. Kn. 2: Onomastychnyi slovotvir u typolohichnomu rakursi [Typological onomastics: in 5 books. Book 2: Onomastic word-building in a typological perspective]*. Odesa: Astroprynt, 2013 [in Ukrainian].
19. Torchynskyi, M. M. (2008). *Struktura onimnoho prostoru ukrainskoi movy [The structure of the nominal space of the Ukrainian language]*. Khmelnytskyi: Avist. <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/4383> [in Ukrainian].
20. Khudash, M. L., & Demchuk, M. O. (1991). *Pokhodzhennia ukrainskykh karpatskykh i prykarpatykykh nazv naselenykh punktiv (vidantroponimni utvorennia) [Origin of Ukrainian Carpathian and Pricarpathian names of settlements (formations from anthroponym)]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
21. Cieślukowa, A. (2000). Jednostkowość w onomastyce a system języka [Individuality in onomastics and the language system]. In *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze [Polish onomastics and new linguistic directions]* (M. Czachorowska & Ł. M. Szewczyk, Eds.) (p. 21–30). Bydgoszcz: WSP w Bydgoszczy [in Polish].
22. Gala, S. (2003). Slowotwórstwo onomastyczne i slowotwórstwo gwarowe [Onomastic word-formation and dialectal word-formation]. In *Metodologia badań onomastycznych [Onomastic research methodology]* (M. Biolik, Ed.) (p. 58–62). Olsztyn: Towarzystwo Naukowe [in Polish].

23. Mrózek, R. (2003). Metodologiczno-terminologiczne aspekty rozwoju onomastyki [Methodological and terminological aspects of the development of onomastics]. In *Metodologia badań onomastycznych* [Onomastic research methodology] (M. Biolik, Ed.) (p. 11–19). Olsztyn: Towarzystwo Naukowe [in Polish].

24. Rospond, S. (1957). *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych* [Structural and grammatical classification of Slavic geographical names]. Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe [in Polish].

25. Rzetelska-Feleszko, E. (2001). Nazwy geograficzne [Geographic names]. In *Współczesny język polski* [Contemporary Polish language] (p. 411–429). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej [in Polish].

OIKONIMIC WORD FORMATION IN THE TOPONYMIC SPACE OF V. V. LUCHYK

Luchyk Alla Anatoliivna

Doctor of Philology,

Professor at the Department of General and Slavic Linguistics

of the National University of Kyiv-Mohyla Academy

2, Hryhorii Skovoroda Str., Kyiv, Ukraine

The article analyses the systemic and structural properties of the place names recorded in the Etymological Dictionary of the Ukrainian Language Place Names by V. V. Luchyk. The materials of this particular dictionary, which presents proper names widespread throughout the Ukrainian territory, allow researchers to go beyond regional surveys of the onomastic vocabulary. Thus, it becomes possible to establish the word formation properties of each place name group with their subsequent consolidation into an integrated intermediate-level word formation microsystem. The study of the register oikonymic units of the second level of onomisation has made it possible to establish productive, medium productive and unproductive ways of word formation, as well as the motivational bases grades. It has been found that the studied units are mainly derived from other proper names such as hydronyms, anthroponyms, ethnonyms, choronyms, ergonyms, and appellatives, and less often from geographical terms. The productive ways of oikonyms' word formation include lexical-semantic, suffixal, and stem formation. The lexical-semantic method of creation is most active in the field of simple oikonyms of the second level of onomisation, while complex oikonyms are formed in other ways. The compound suffix method shows an average degree of productivity in the field of oikonymic vocabulary, while the suffix-prefix and prefix methods are unproductive. Word-forming morphemes are also divided in the study by the degree of productivity. In the oikonymic class of units, a high degree of productivity is demonstrated by the suffixes -увк-а, -ув(-ов-е), -ин(-ин-е), -к-а, a medium degree – -ськ, a low degree – -ець, -анк-а (-янк-а), -иц-я, -анск. The study also identified isolated uses of certain suffixes and prefixes, the productivity of which is considered to be zero: -иш, -уш, -ень, -ань, -изьк, -инь, их(а), -ав-а (-яв-а), -жь, нід-, по-. It is proved that the creation of derivative oikonyms largely coincides with the corresponding processes in the appellative vocabulary, and this becomes one of the steps towards building an integral picture of Ukrainian synchronic word formation, which would equally reflect derivational processes in the sphere of appellative, toponymic and place-name vocabulary.

Key words: Etymological dictionary of the Ukrainian language place names, derivatology, word formation method, synchronic and diachronic approach, oikonym, onym, appellative vocabulary, oikonymic level of derivation.

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ DANGER У МЕДІАПРОСТОРИ (ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ)

Маланюк Марія Степанівна

*старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1290-0407>*

Змисла Софія Василівна

*магістр 2 курсу, спеціальності «035 Філологія»
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-8755-196X>*

У статті досліджуються особливості вербалізації концепту DANGER в медійному просторі, зокрема з точки зору перекладацьких прийомів. Концепт DANGER є багатовимірним і включає в себе численні аспекти загроз і небезпек, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний вимір. У дослідженні розглядаються статті з медіа-колекції BBC, які стосуються ризикованих сценаріїв, таких як війни, природні катастрофи, хвороби та економічні кризи. У дослідженні проаналізовано та порівняно основні лінгвістичні індикатори, що використовуються для вираження небезпеки в англомовній літературі, з їхніми еквівалентами в українській мові. Основна увага приділяється труднощам перекладу, а також передачі контекстуальних значень та емоційного забарвлення, які є важливими для точного відображення рівня небезпеки. Під час дослідження враховувалися прийоми передачі концептуальної інформації, зокрема використання лексичних еквівалентів, синтаксичних і стилістичних підходів. Перекладач повинен не лише передати зміст тексту, але й зберегти емоційне враження, яке він справляє на читача, враховуючи при цьому унікальну мовну картину світу. Це вимагає ґрунтовного осмислення поняття DANGER та його семантичних нюансів у різних контекстах. У статті підкреслюється, що відтворення концепту DANGER у перекладі є складним завданням, яке потребує ретельного вивчення та використання лінгвістичного інструментарію. У результаті проведеного компонентного аналізу було виділено концептуальні ознаки досліджуваного концепту та особливості перекладу його саме за допомогою фреймового аналізу тексту. Дослідження продемонструвало, що є досить багато сфер вживання концепту небезпеки. Найбільш поширеним є контекст – «Небезпека для здоров'я та життя людини». Він становить 33,5% від загальної кількості проаналізованих сегментів. Також, виявлено 7 способів реалізації концепту DANGER. Найбільш представленим є той, що підкреслює фактичну «небезпеку» за допомогою синонімічного ряду лексем (43%), безпосередньо вказуючи на джерело небезпеки та його наслідки. Найменш представлений спосіб реалізації концепту – застосування фразеологічних одиниць, тобто ідіом, для демонстрації небезпечної ситуації (4,5%).

Ключові слова: вербалізація, концепт, фрейм, небезпека, фреймовий аналіз, концептуальна ознака.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Концепт поєднує в собі багато вимірність та різноманітні підходи до його визначення та аналізу. У лінгвокультурології концепт відображає національні особливості, включаючи культуру, історію, досвід, ментальність та цінності. Для перекладача концепт є ключем до іншої реальності, де важливо передати задум, атмосферу й точну картину, створену автором. Дослідження концептуальної картини світу сприяє міжкультурній адаптації читачів, полегшуючи комунікацію між різними культурами.

Дослідження концепту та концептуальної картини світу дозволяє перекладачеві перенести культурні й мовні маркери на рідну мову, тим самим створюючи основу для міжкультурного обміну й можливість вивчення позамовних аспектів перекладу. Відтворення лінгвокультурного концепту в перекладі – це складне завдання, що вимагає глибокого знання історії, культури, ментальності й цінностей певного народу. Відображення внутрішнього світу, думок і образів певної культури створює значні виклики для адекватного перекладу. Як зазначає А. Лафевр, «перекладачі не просто перекладають слова, а передають цілий всесвіт дискурсу,

поетики та ідеології» (Lefevre, 1994). Перекладач відображає мовну картину світу автора – вербальне втілення світобачення письменника та його ціннісних орієнтирів» (Lefevre, 1994).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній лінгвістиці методологія аналізу концептів досягла значного розвитку. Для вивчення структури концепту науковці широко застосовують різні методи та підходи (Селіванова, 2008; Приходько, 2008). Зокрема, на початковому етапі аналізу дослідники звертаються до визначень лексичних одиниць – представників концептів, поданих у тлумачних словниках (Зацний, 2017; Каліберда, 2012) з різною функціональною спрямованістю (Строченко, 2016), щоб визначити основні лексичні вербалізатори концептів (Шевченко, 2021). І. Колегаєва, розглядаючи деякі методи лінгвокогнітивного аналізу, зокрема дослідження процесів формування номінативного поля вербалізованого концепту, зазначає, що «словникова дефініція є окремою мовною одиницею об'єктивації концепту» (Колегаєва, 2018: 122).

Метою пропонованої розвідки є дослідження особливостей вербалізації концепту *DANGER* у медіапросторі, а саме перекладацький аспект. Під час дослідження концепту *DANGER* на матеріалах статей телерадіокомпанії BBC основна увага була зосереджена на подіях, які дозволяють розкрити причини виникнення небезпеки, ставлення населення до цих загроз та способи їх уникнення. Аналізуючи статті, можна окреслити повний спектр ознак, що формують структуру концепту *DANGER*, і, таким чином, охарактеризувати небезпеку як ключову причину економічних і дипломатичних криз, а також викликів у медичному, екологічному та соціальному секторах.

Об'єктом аналізу є здебільшого переклад концепту *DANGER* з англійської мови українською мовою. Уявляється необхідним вирішити наступні завдання: здійснити аналіз перекладу англійських статей; розглянути особливості перекладу згаданого вище концепту з точки зору синтаксичних, морфологічних та дериваційних особливостей (різновидів заміни та якісних ознак); описати його за допомогою універсального набору категорій – так званого фрейму, який містить основну та характерну інформацію про концепт. Зупинимось на цих аспектах детальніше.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Журналісти BBC висловлюють як власні думки чи загальноприйняті позиції видання, так і цитують політичних діячів або представників різних соціальних груп, розповідають про

небезпечні ситуації, діляться переконаннями окремих груп, а також знайомлять читачів з поглядами постраждалих від війни, хвороб, природних катастроф тощо.

Кожну типову ситуацію можна описати за допомогою універсального набору категорій – так званого фрейму, який містить основну та характерну інформацію про концепт. Ознайомлення з більш ніж 86 статтями BBC і виявлення способів репрезентації концепту *DANGER* дозволило виділити низку таких фреймів.

Варто звернути увагу на особливості перекладу концепту *DANGER* саме за допомогою фреймового аналізу тексту. Методика фреймового аналізу тексту ґрунтується на когнітивних теоріях представлення знань мовця, які одержують вербальну репрезентацію в мовленні: фреймах, скриптах, сценаріях (Засєкіна, 2008).

Розглянемо для прикладу фрейм «*DANGER – ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ*».

За нашими спостереженнями він є найбільш репрезентативним і кількісно найбільшим типом та є ядром концепту *DANGER* (115 прикладів з 200 виділених). Цей фрейм поєднує у собі репрезентацію концепту «небезпека» за допомогою лексеми “*danger*”, її дериватів (25 фрагментів тексту), і навіть синонімів (86 фрагментів). «Небезпека» в статтях новин в даному випадку може бути представлена: іменниками (*danger, threat, peril, vulnerable, harm, hazard, exposure, weakness, risk*), дієсловами (*to (en)danger, to threaten, to risk*), прикметниками (*dangerous, threatening, harmful, hazardous*) і прислівником (*dangerously*). Крім того, сюди ж також належить лексема на позначення шкоди – *damage* (4 фрагменти), що відображається лише декількома випадками вербальної інтерпретації.

(1) *The danger for Ukraine may now be similar to the one Russia faced in the early stages of the war. – Небезпека для України зараз може бути подібною до тієї, з якою зіткнулася росія на ранніх етапах війни.*

(2) *The West risks entering a nuclear war because it is not talking enough to Russia and China, the UK's national security adviser has said. – Захід ризикує вступити в ядерну війну, оскільки йому бракує комунікації з росією та Китаєм, заявив радник з національної безпеки Британії.*

(3) *On average, the virus kills half those infected, says the WHO, but the most harmful strains have killed up to 88%. – За даними ВООЗ, у середньому вірус вбиває половину інфікованих, а найнебезпечніші штами – до 88%.*

Отже, бачимо, цей фрейм характеризує типову ситуацію заподіяння шкоди, що може

трапитися у певному випадку і за тих чи інших обставин. Наприклад, війна, що забирає життя не лише військових, а й цивільних людей, руйнує інфраструктуру та економіку країни; вірус, який може передаватися повітряно-краплинним шляхом і є небезпечним для людей, які не отримують необхідного захисту, смертельні хвороби, від яких страждають не лише дорослі, а діти; природні катастрофи, що завдають великої руйнації і т.д. При цьому фрейм виділяє небезпечну ситуацію на тлі інших подій, що відбуваються, а також завжди прямо вказує на джерело загрози. На основі репрезентації концепту в статтях телерадіокомпанії BBC, відбувається застереження та привертання уваги читача або глядача до небезпечної ситуації.

Другим за значимістю виявляється фрейм, який ми розглянули – «DANGER – НЕОБХІДНІСТЬ ЗАХИСТУ». Цей фрейм визначає типову ситуацію, що вимагає захисту, головною причиною якої стали небезпечні обставини. Фрейм представлений абсолютними антонімами лексеми *danger* – *safe*, та похідними *safety*, а також дієсловами та іменниками із семантикою захисту – *to protect, protection, preserve, security* (всього 20 фрагментів).

(4) *New South Wales Health has warned any packets of the brand's spinach with an expiry date of December 16 are not safe to consume and should be thrown out.* – Управління охорони здоров'я Нового Південного Уельсу попередило, що усі пакування шпинату цього бренду з терміном придатності до 16 грудня **небезпечні** для споживання та повинні бути викинуті.

(5) *Up to three million people could flee their homes in search of warmth and safety, the WHO says.* – За даними ВООЗ, до трьох мільйонів людей можуть покинути свої домівки в пошуках тепла та безпеки.

Бачимо, що цей фрейм вказує на ситуації, де людина, країна чи, навіть, суспільство потребують захисту, у випадку потенційної загрози чи небезпеки. Автори висловлювань намагаються попередити, що необхідно уникати небезпеки, а ігнорування заходів безпеки може призвести до сумних наслідків.

Придивімося ближче до особливостей фрейму «DANGER – ТЕ, ЩО МОЖЕ ЗАШКОДИТИ ЧИ ВБИТИ» Цей фрейм представлений модальними дієсловами (всього 35 фрагментів тексту). Крім модальних дієслів зустрічаються також і стійкі поєднання, наприклад: *could+be, linked+to* та інші. Також, сюди належать директивні мовленнєві акти, що виражаються попередженням про небезпеку – *to warn*, та його похідні *warning* (12 фрагментів).

(6) *The scale of the berg means it will have to be monitored and tracked because it could in future pose a hazard to shipping.* – За цим айсбергом товщиною близько 210 метрів тепер будуть ретельно стежити, оскільки такий гігантський масив льоду **може стати потенційною загрозою океанським судам.**

(7) *It can also be spread by contact with infected animals such as monkeys, rats and squirrels, or by virus-contaminated objects, such as bedding and clothing.* – Вірус мавпячої віспи **можна також підхопити** від інфікованих тварин, як-от мавпи, цури та білки, або через заражені вірусом предмети – постільну білизну та одяг.

(8) *President Putin has announced a "partial mobilisation" of forces to be sent to Ukraine and warned that he will use "all means we have" to defend russian territory, raising concerns around the world.* – Президент Путін оголосив про «часткову мобілізацію» військ, які будуть направлені в Україну, і **пригрозив**, що використовуватиме «всі засоби, які у нас є» для захисту російської території, що викликало занепокоєння у всьому світі.

У проаналізованих фрагментах тексту статей телерадіокомпанії BBC, небезпека є причиною появи тих чи інших проблем: економічного спаду, неординарних політичних рішень, ударів по здоров'ю і добробуту. Для цього фрейму важлива причина виникнення та наслідки загрози, що виникла, а не її детальний опис. При використанні подібних характеристик, у статтях виражаються погляди не журналістів, а вчених, політичних діячів та медичного персоналу.

Візьмемо до прикладу фрейм «DANGER – ОЧІКУВАННЯ ЧОГОСЬ НЕПРИЄМНОГО». Цей фрейм рідше зустрічається в текстах телерадіокомпанії BBC. Щоб ще більше привертати увагу читачів чи глядачів до небезпечної ситуації політики, лікарі та представники різних організацій вживають близькі народу фразеологічні одиниці, тобто ідіоми (9 фрагментів), а також різні метафоричні поєднання.

(9) *Russia says UK is "playing with fire".* – **Лондон грається з вогнем**, заявила росія в Радбезі ООН.

(10) *"They are already flirting with danger right now by flying so close and all the manoeuvres that they are undertaking," Mr Biden said, referring to increasing reports of Chinese warplane incursions into Taiwan's self-declared air defence zone.* – «Вони вже зараз **ведуть небезпечну гру**, підлітають так близько і здійснюють всі ці маневри», – сказав президент США, маючи на увазі повідомлення про вторгнення китайських військових літаків у зону ППО Тайваню.

Фразеологічні одиниці, іншими словами ідіоми, які часто використовуються у розмовному дискурсі, а також метафоричні поєднання об'єднують лікарів, політичних діячів, волонтерські організації зі звичайними жителями тієї чи іншої країни, дозволяючи не здаватися у небезпечних ситуаціях.

На підставі аналізу виявлених ознак концепту сформовано модель концепту *DANGER*:

1) модель має сегментну структуру, тобто складається з 4 фреймів, що відображають прямі ознаки та джерела «небезпеки»:

«DANGER – ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ»

«DANGER – НЕОБХІДНІСТЬ ЗАХИСТУ»

«DANGER – ТЕ, ЩО МОЖЕ ЗАШКОДИТИ ЧИ ВБИТИ»

«DANGER – ОЧІКУВАННЯ ЧОГОСЬ НЕПРИЄМНОГО»

2) модель показує, що «небезпека» виражається прямо, без використання евфемізмів, безпосередньо вказується джерело загрози, як із нею боротися і що при цьому може зробити кожна людина;

3) найбільш представленим є фрейм «DANGER – ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ»;

На основі проведеного аналізу дані структури концепту можна поєднати таким чином:

Таблиця 1

Структура концепту *DANGER*

Фрейм	Фрагменти вибірки	Процент (від 200)
Фрейм «DANGER – ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ»	115	57,5%
Фрейм «DANGER – НЕОБХІДНІСТЬ ЗАХИСТУ»	20	10%
Фрейм «DANGER – ТЕ, ЩО МОЖЕ ЗАШКОДИТИ ЧИ ВБИТИ»	47	23,5%
Фрейм «DANGER – ОЧІКУВАННЯ ЧОГОСЬ НЕПРИЄМНОГО»	18	9%
Разом:	200	100%

Висновки та перспективи подальших досліджень. У розвідці окреслено загальне визначення лексичної одиниці *DANGER*. Спо-

стережено, що лексема може розумітися, як «ситуація, що призводить до тривоги, втрати, лиха та масової катастрофи».

Дослідження продемонструвало, що є досить багато сфер вживання концепту небезпеки. Найбільш поширеним є контекст – «Небезпека для здоров'я та життя людини». Він становить 33,5% від загальної кількості проаналізованих сегментів. Також, виявлено 7 способів реалізації концепту *DANGER*. Найбільш представленим є той, що підкреслює фактичну «небезпеку» за допомогою синонімічного ряду лексем (43%), безпосередньо вказуючи на джерело небезпеки та його наслідки. Найменш представлений спосіб реалізації концепту – застосування фразеологічних одиниць, тобто ідіом, для демонстрації небезпечної ситуації (4,5%).

Модель концепту має сегментовану структуру і складається з 4 фреймів, які виражають прямі ознаки концепту. Ядром концепту *DANGER* є фрейм – «DANGER – ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ», що характеризує типову ситуацію надзвичайно небезпечної загрози, яка може статися в певному випадку або за різних обставин та нанести великої шкоди. Він поєднує у собі репрезентацію концепту «небезпека» за допомогою лексеми *danger*, та її дериватів на периферійному рівні. Цей фрейм зустрічається у 115 фрагментах вибірки, виконаної на основі телерадіокомпанії BBC (або 57,5% від загальної кількості 200).

Отже, можна зробити висновок, що ядром даного концепту є лексема *danger*. Близню периферію утворюють деривати цієї лексеми, такі як *dangerous*, *dangerously*, *endanger*; а також синонімічний ряд, що складається з таких слів: *threat*, *peril*, *hazard*, *harm*, *vulnerable*, *risk*, *exposure* та *weakness*. Дальня периферія концепту формується за допомогою антонімічного ряду лексеми *danger*, модальних дієслів для вираження явища небезпеки, метафоричних поєднань, використання дієслова *to warn* та фразеологічних одиниць (ідіом). Отримані висновки можуть бути використані для подальших досліджень у сфері лінгвокультурології та перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

- Засекіна Л. В. Психолінгвістична діагностика / Л.В. Засекіна, С. В. Засекін. Луцьк, 2008. 188 с.
- Зацний Ю. А., Драбовська В. А. Концепт “automobile” у реалітивному просторі носіїв американського варіанта англійської мови та його репрезентація у сучасних навчальних тлумачних словниках англійської мови (на матеріалі фразових інновацій XXI століття). *Нова філологія*. 2017. № 71. С. 54–61.
- Каліберда О. О. Енциклопедизм як різномірний складник англійських тлумачних словників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец.10.02.04 «Германські мови». Запоріжжя, 2012. 15 с.

4. Колегаєва І.М. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці. Записки з романо-германської філології. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова: ф-т романо-германської філології. Одеса: КП ОМД, 2018. Вип. 1 (40). С. 121–127. ISSN 2308-4855 (Print), ISSN 2308-4863 (Online) 147
5. Мартинюк А. П. Перспективи дискурсивного напрямку дослідження концептів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. № 837. С. 14–18.
6. Приходько А.М. Концепти та концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
8. Строченко Л. В. Вербалізація концепту GENIUS в англійських тлумачних словниках. Записки романо-германської філології. 2016. Вип. 1. С. 153–157.
9. Шевченко О. М. Репрезентація концепту WAR в англійській лінгвокультурі. Наукові записки. Серія : Філологічні науки. Кропивницький : Видавництво «КОД», 2021. Вип. 193. С. 133–139.
10. Lefevere A. Translating literature: practice and theory in a comparative literature context. New-York : The Modern Language Association of America, 1994. 162 p
11. The BBC News, n.d. Official website [online] Available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe>

REFERENCES

1. Zasekina L.V. (2008). Psycholinguistic diagnostics [Psychological diagnostics]. Lutsk: [in Ukrainian].
2. Zatsnyi Yu. A., Drabovska V. A. Kontsept "automobile" u realivnomu prostori nosiiv amerykanskooho varianta anhliiskoi movy ta yoho reprezentatsiia u suchasnykh navchalnykh tлумачnykh slovnykakh anhliiskoi movy (na materialii frazovykh innovatsii XX stolittia). [The concept of "automobile" in the real space of speakers of the American variant of the English language and its representation in modern educational explanatory dictionaries of the English language (on the material of phrasal innovations of the 21st century).] Nova filolohiia. 2017. № 71. S. 54–61. [in Ukrainian].
3. Kaliberda O. O. Entsyklopedyzm yak riznorivnevnyi skladnyk anhlomovnykh tлумачnykh slovnykiv [Encyclopedism as a multi-level component of English explanatory dictionaries]: avtoref.dys. na zdobuttia nauk. Stupenia kand..fil.nauk: spets.10.02.04 "Hermanski movy". Zaporizhzhia, 2012. 15 s. [in Ukrainian].
4. Kolehaieva I.M. Konstruiuvannia nominativnoho polia kontseptu: etapy ta odynytsi. [Construction of the nominative field of the concept: stages and units.]. Zapysky z romano-hermanskoii filolohii. Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova: f-t romano-hermanskoii filolohii. Odessa: KP OMD, 2018. Vyp. 1 (40). S. 121–127. [in Ukrainian].
5. Martyniuk A. P. Perspektyvy dyskursyvnoho napriamku doslidzhennia kontseptiv. [Perspectives of the discursive direction of concept research]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Kharkiv: KhNU imeni V.N.Karazina, 2009. № 837. S. 14–18. [in Ukrainian].
6. Prykhodko A.M. Kontsepty ta kontseptosystemy v kognityvno-dyskursyvni paradyhmi linhvistyky. [Concepts and conceptual systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics.] Zaporizhzhia: Premier, 2008. 332 s. [in Ukrainian].
7. Selivanova O. Suchasna linhvistyka : terminolohichna entsyklopediia. [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillia, 2006. 716 s. [in Ukrainian].
8. Strochenko L. V. Verbalizatsiia kontseptu GENIUS v anhlomovnykh tлумачnykh slovnykakh. [Verbalization of the concept GENIUS in English explanatory dictionaries]. Zapysky romano-hermanskoii filolohii. 2016. Vyp. 1. S. 153–157. [in Ukrainian].
9. Shevchenko O. M. Reprezentatsiia kontseptu WAR v anhlomovnii linhvokulturi. [Representation of the WAR concept in English-speaking linguistic culture]. Naukovi zapysky. Seriia : Filolohichni nauky. Kropyvnytskyi : Vydavnytstvo "KOD", 2021. Vyp. 193. C. 133–139. [in Ukrainian].
10. Lefevere A. Translating literature: practice and theory in a comparative literature context. New-York : The Modern Language Association of America, 1994. 162 p.
11. The BBC News, n.d. Official website [online] Available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe>

VERBALISATION PECULIARITIES OF THE CONCEPT DANGER IN MEDIA SPACE (TRANSLATION ASPECT)

Malaniuk Mariia Stepanivna

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine*

Zmysla Sofia Vasylivna

*2nd year master's student, speciality 035 "Philology"
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine*

The article examines the peculiarities of verbalising the DANGER concept in the media space, particularly regarding translation techniques. The concept of DANGER is multidimensional and includes numerous threats and dangers with objective and subjective dimensions. The study examines articles from the BBC's media collection that deal with risky scenarios such as wars, natural disasters, diseases and economic crises. The study analyses and compares the main linguistic indicators used to express danger in English literature with their equivalents in Ukrainian. The main focus is on the difficulties of translation and the transmission of contextual meanings and emotional colouring, which are important for accurately reflecting the level of danger. The methods of conveying conceptual information were used, including lexical equivalents and syntactic and stylistic approaches. The translator must not only convey the meaning of the text but also preserve the emotional impression it makes on the reader, taking into account the unique linguistic picture of the world. This requires a thorough understanding of the concept of DANGER and its semantic nuances in different contexts. The article emphasises that reproducing the DANGER concept in translation is a complex task that requires careful study and linguistic tools. As a result of the component analysis, the conceptual features of the studied concept and the peculiarities of its translation were identified using the frame analysis of the text. The study has shown that there are quite a few areas of use for the concept of danger. The most common is the context – 'Danger to human health and life'. It accounts for 33.5% of the total number of analysed segments. We also identified 7 ways of implementing the DANGER concept. The most represented emphasises the actual 'danger' with the help of a synonymous range of lexemes (43%), directly pointing to the source of the danger and its consequences. The least represented way of implementing the concept is using phraseological units, i.e., idioms, to demonstrate a dangerous situation (4.5%).

Key words: verbalisation, concept, frame, danger, frame analysis, conceptual feature.

UDC 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.18>

CROSS-INDUSTRY TERMINOLOGY FORMED ACCORDING TO THE SOMATIC METAPHORICAL MODEL (TRANSLATIONAL ASPECT)

Musieko Alla Petrivna

Candidate of Philology,

*Associate Professor at the Department of Foreign Languages of the Faculty of History and Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Str., Kyiv, 01033, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0007-8612-2971>*

Tykhonova Tetiana Borysivna

Candidate of Psychological Sciences,

*Associate Professor at the Department of Foreign Languages of the Faculty of History and Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska St., Kyiv, 01033, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0005-6448-0589>*

This research is devoted to describing the specifics of metaphorical modeling of English and Ukrainian languages terminological systems of in different spheres. Metaphorical conceptualization is constitutive in the process of forming models that correlate with terminological systems. In science, when using a metaphor, two obviously different objects or phenomena are identified. First, complete identity is asserted, then this same identity is denied, maintaining the affirmation for some part of the object. Scientists use already existing linguistic means, since a new word would not tell others anything about the nature of the new object. To make an object understandable and accessible to others, you can choose a word which meaning “pushes” to a new concept. Metaphor based on analogy is a fundamental property of thinking and allows one to represent the characteristic features of the object being studied and to realize its key features in an exaggerated form. The heuristic nature of the metaphorical terminological unit lies in the activation of certain knowledge structures, comprehension of a certain image based on an associative series and transferring it from one area to another. Thus, the authors can say that the metaphorical fragment of term systems is an organic part of the language of science. This testifies to the organic unity of human cognitive activity and performs a number of functions that are significant for the process of cognition. The analysis of the metaphorical fragment of the English terminosystem shows that unlike the similar fragment of the Ukrainian terminosystem, the anthropomorphic model dominates here. The knowledge structures involved in the conceptualisation processes in the two languages are different. Firstly, the English fragment of the certain sphere terminology system is characterised by the use of single, not complex attributes: the attribute of similarity of functioning principles. We can also speak about the dominance of the parameter of visual perception, as the attribute of appearance is more often conceptualised in nomination. In contrast to the Ukrainian terminological system, the English one involves to a much lesser extent generalised somatic images representing a living organism in terms of physiological parameters (body parts).

Key words: *terminological system, metaphorical modeling, metaphor, translation, cognition.*

Defining the problem and the consideration topicality argumentation. The linguistic and cognitive specificity of the Ukrainian layer of metaphorical terms is identified against the background of a similar fragment of the English interdisciplinary terminological system. This comparison allows us to identify the features characteristic of the Ukrainian and English interdisciplinary terminological system, “highlight” the distinctive features of the metaphori-

cal fragment of the Ukrainian oil and gas terminological system, and, consequently, reveal its translational specificity.

The purpose and objectives of the article. In this connection, the objective of the research is to reveal the linguocognitive specificity of metaphorical modelling of the Ukrainian-English terminological system translational equivalents.

Within the objective framework, a number of tasks are envisaged:

1. To identify the subject areas and metaphorical models that function in the metaphorical layer interdisciplinary terminological system of the Ukrainian language.

2. To determine the specificity of metaphorical modelling of interdisciplinary terminology terms in relation to metaphorical modelling within the framework of the translation.

3. To determine the degree of linguocognitive specificity of metaphorical models in the Ukrainian interdisciplinary terminological system against the background of a similar fragment from the English terminological system.

The material of the study was the metaphorical terminology of the Ukrainian and English terminosystems, extracted by the method of continuous sampling from terminological dictionaries (English-Ukrainian dictionary of technical terms. <https://512.slovaronline.com/> (English-Ukrainian dictionary, 2024), Multitran <https://www.multitran.com/> (Multitran, 2024)).

The presentation of terms in translated dictionaries has highlighted the problem of identifying the principles of formation of the interdisciplinary terminological system of the Ukrainian language. The translation of interdisciplinary terms was obtained directly from specialised dictionaries or as a result of the analysis of the image of equipment or its parts, as well as the analysis of contexts in which the description of the functioning or scope of application of equipment or its parts is presented.

Analysis of recent research and publications.

The use of national language commonly used vocabulary, along with borrowing and calqueing, is one of the term formation sources. The new terms formation is carried out, as a rule, by metaphorizing vocabulary and thus contributes to the replenishment of the scientific terminological system. This is noted by many researchers, for example, O. Krymets, N. Krasnopska, Z. Kunch. However, the term systems replenishment from existing resources cannot be called arbitrary – it is a natural further use of already existing linguistic means (Palchevska, 2023). For example, H. Picht, in his research, writes that a term taken from the national language receives a new meaning, metaphorical, “based on the basic and direct meaning of the word in the common language” (Picht, 2008).

A. Rey identifies three conventional stages in the term formation through metaphorization.

1. At the first stage, the object of research is “isolated” according to some distinctive features, which give an initial idea of the subject. At this stage, as the researcher of metaphor notes, the object is named with a word from common vocab-

ulary. The choice of name is based on similarity on some basis.

2. The second stage is conceptualization. At this stage, the concept of the object of research is further formed under the influence of the full meaning of the commonly used word, which, according to A. Rey “sets a model of complete knowledge” (Rey, 1995, p. 135). At the second stage, abstract thinking works.

3. The third stage represents the assignment of the selected unit to a new concept, and also implies the separation of a semantic unit and two semantic plans – pushing the new concept away from the meaning of everyday life, on the basis that the new meaning “has an autonomous orientation” (Rey, 1995, p. 136). From this moment on, all rules for the functioning of the term apply to it.

As one can see, the mechanism described by A. Rey, is a “classical” description of the mechanism of metaphorization as a whole. The appearance of a term is a cognitive procedure, during which the selection and fixation of a concept occurs, but unlike general linguistic semantic derivation, this process is based on the experience and knowledge of a specialist. When forming the terminology system of a particular industry, the resources of the national vocabulary are also used: *trust bearing н'ята, hammer, баба, hose рукав, isolation joint манжет, impression block печатка, setback свічка* (English-Ukrainian dictionary, 2024).

In addition, in a terminological system, there is a significant number of terms borrowed from other technical fields of knowledge, which also have a metaphorical nature (shipping terms (*deck, mast, tower, etc.*), construction terms (*баба*), geological terms (*ріст вулканічної споруди, складки, ядро складки*), economic terms (*naive money*)) (English-Ukrainian dictionary, 2024).

These terms semantics has undergone significant changes within the term system, which may be evidence of the independence of the term system being analyzed. We see frequent cross-over of terms from other industries. The terms that were the object of analysis in this study are metaphorical. When transferring a term from one subject area to another, the same mechanism of metaphorization is used. As T. Panko notes, the simple preservation of part of the terminology when moving from one branch of knowledge to another is suggested by analogy. This greatly facilitates the use and understanding of the term in a new area (Panko, 1994). So, in our study we consider a metaphorical scientific term within a system, as a system object. Metaphorization plays an important role in the process of new knowl-

edge and term formation. Metaphorical terms are an integral component of terminological systems. In the process of term formation through metaphorization, general knowledge about the world is involved, the result of human interaction with the outside world, the process of cognition and transformation of knowledge about the world. The next aspect of consideration is the question of how the semantics of the term is organized, what is the specificity of the semantic organization of the metaphorical term.

The outline of the main research material.

Asymmetry is observed in relation to the polysemic Ukrainian term *щока*. It is actively used in the Ukrainian terminological system, but in the English one, other knowledge structures are used to terminologically designate the same objects. Let's consider the entire system of options. Here are some examples: ukr. *щока п. (gen.) чар; cheek; jaw (дробарки); jowl (avia.) cheek (e.g. chassis lock); jaw (chassis lock); (oil.) key; (tech.) web (кривошипа); jaw; side; sidepiece; stock; щоки п. (oil) dog; side bars (of a chain)*. Terms related to aviation that contain *щока* are as follows: *щока замка lock jaw (of a chassis); щока колін вала crankcheek; щока колін валу crankshaft crank cheek; щока колінчастого вала crank arm*. Some terminological units containing the component *щока* represent the anatomic sphere: *що стосується щоки biscal*. Military terms that contain *щока* are as follows: *бокова щока вертлюги cradle side plate; контакт щоки з прикладом stock weld; приставна щока прикладу inserted cheek piece; щока прицільної колодки ramp*. Some construction terminological units also have the component *щока* in their structure: *щока колінчастого валу crank web* so as the oil and gas industry terms: *затискна щока claw; щока блока shell; щока несучої головки домкрата horn; щоки кривошипа web of crank*. The component *щока* is met in general technical terms: *щока дробарки jaw plate; щоки лецат cheeks* (Multitran, 2024).

The term *щока блока* corresponds to the English term *pulley face* (literally block face); here, as previously observed, the semantics of the terminological units is correlated according to the genus-species principle. The term *щоки плашок* has an English equivalent: *slip dogs* (literally sliding; shift + dogs). Dogs is a general technical English term for pliers; *slip* can also refer to the flat parts of gripping tools. Thus, we observe the involvement of various frame structures, common to which is the "flat form" parameter. But conceptualization moves in different ways: in Ukrainian the image of a flat part of the face is attracted, in English it is not

a visual, but rather a motor frame – a flat surface promotes sliding (Multitran, 2024).

The term *щоки лани долота* also shows obvious asymmetry; its English equivalent, *shroud*, has the original meaning Meaning of shroud in English "a cloth or long, loose piece of clothing that is used to wrap a dead body" before it is buried. We will not go deeper into the analysis of this metaphor, limiting ourselves to stating the obvious asymmetry based on addressing different conceptual areas. The term *щока кривошипа* provides another case of asymmetrical conceptualization, and is related to the English *web of crank*. Thus, already within the framework of one Ukrainian term we observe a whole series of equivalents in the English terminological system.

English terminological unit *cheek* if translated into Ukrainian has the following meanings: (*gen.*) *щока f; бокова стійка; косяк; одвірок; зухвалість f; нахабство; самовпевненість; зарозумілість; бокова станина; щоки лецат; зухвальство n; щічка; боковий стояк; бік жил; (avia.) щока f (напр. замка шасі); ft. чілка; mil. станина лафета; (oil.) стояк m; щогла f; (slang). нахабність; tech. бокова стінка* (Multitran, 2024).

In combinations the term *cheek* can be used in different spheres: (*avia.*) *crankshaft crank cheek щока колінвалу; (mil.) inserted cheek piece приставна щока прикладу; (space) cheek type air intake повітрязбірник бокового туну; (med.) swollen cheek флюс* (Multitran, 2024).

The term *кулачок* is rather productive in terminological formation: (*mil.*) *latch; (oil) cam (вала); click; detent; dog; jaw; pawl; (tech.) cam; lobe; tappet; cog; trippet; (avia.) ігова доріжка кулачка cam track; (avia). контур кулачка cam lobe; (aut). затримуючий кулачок trip pawl; (constr). декомпресійний кулачок relief cam (constr). кулачок храповика ratchet pawl; (mil). вершина кулачка highest point of cam lobe; (mil). зубчастий сектор кулачка gear sector of cam; (mil). кулачок-обмежувач кута схилення гармати gun depression cam; (mil). робоча частина кулачка lobe; (engine). затискний кулачок chuck jaw; (oil.) кулачки та пази кулачкових з'єднань clutch prongs and slots; (oil.) кулачок включення actuating cam; (oil.) кулачок підйому клапана valve extractor; (oil.) кулачок підйому клапана valve remover; (oil.) кулачок підйому клапана valve lifter; (oil.) кулачок розподільного вала valve lifting earn; (oil.) кулачок розчеплення deflecting cam; (oil.) робочий кулачок actuating cam; (tech.) ведучий кулачок master jaw; (tech.) кулачок двірки револьвера shield pawl; (tech.) кулачок напівавтоматики semiautomatic gear cam; (tech.) плоский кулачок wiper cam; (tech.)*

повідковий кулачок *actuating cam* (Multitran, 2024).

The terminological unit *кулачок затискового патрона* (component of the fastening mechanism) corresponds to the English *chuck jaw* (literally *clamping device + jaw*). Thus, we can say that conceptualization involves ideas about parts of the human or animal body that are capable of holding or fixing something. But these parts are not identical: in the Ukrainian terminology system it is part of the hand, in English it is part of the face.

The term *нога вишки* (tower support) in the English terminology system corresponds to *base plate* (literally *base plate*). The common parameter in conceptualization is "to be a foundation, a support", however, the type of foundations is different, because ideas about objects of different shapes are attracted: a leg has an elongated shape, a plate has a flat shape. Thus, both the knowledge structures involved and the conceptual source areas differ. The term *п'ята турбобура* (the supporting part of the turbodrill turbines in the form of a ten-row ball bearing, transmitting the axial force of the chain cheek to the thrust bearing) has in the English term system the equivalent of *thrust bearing* (lit. thrust, piercing blow + bearing). Thus, completely different knowledge structures from different conceptual areas are involved in the process of metaphorical conceptualization in Ukrainian and English (Multitran, 2024).

Another term from this model is *вушко* "an eye for attaching a pipe". The English term *faucet eagle* or *faucet ear* combines two lexical units: the technical term is *вентиль* and *орел*. If the term *faucet ear* can be called a symmetrical metaphor, then the term *faucet eagle* is ambiguous.

The Ukrainian terminological nomination *ребро* has the following meanings: *ребро n. (gen). edge; flange; heel; rib; ridge; verge; (avia). fillet; fin; web; (anat). rib; (comp). edge; (microelec.) edge; (oil) costa; (tech.) arris; feather; fin; gill (of radiator); web (of beam); IT edge; link* (Multitran, 2024).

This term is especially widely used in aviation terminology: *аеродинамічне переднє ребро aerodynamic leading edge (of a wing); балансувальний ніж на задньому ребрі крила wing trim strip; бортова антена РЛС, розміщена на передньому ребрі крила headlight; вплив ребра edge effect (for the profile flow); двоцилінний закрилок на внутрішній частині заднього ребра крила double-slotted inboard flap; заднє ребро trailing edge (of a wing); заднє ребро rear edge (of a wing); заднє ребро крила wing trailing edge заокруглене ребро eased edge (of a wing) запобіжна металева обкантовка на передньому*

ребрі лопаті blade metal cap (of the propeller) крок ребер жорсткості stiffener spacing; охолоджувальне ребро cooling fin; охолоджувальне ребро циліндра cylinder fin (of the engine); охолодне охолоджувальне ребро cooling wing (of the radiator); передкрилок переднього ребра крила leading edge slat; переднє ребро leading edge (of a wing); переднє ребро лопаті blade leading edge (of the propeller); переднє ребро носок крила wing leading edge; ребро атаки leading edge; ребро геометричного тіла edge; ребро жорсткості strengthening rib; стабілізуюче ребро stabilizing fin (Multitran, 2024).

In oil and gas industry the terminological unit is a component of and translated in the following ways: *зміцнююче ребро reinforcing rib; поперечне ребро tie; підсилений ребрами жорсткості ribbed; підсилення ребрами жорсткості ribbing; підсилююче ребро reinforcing rib; ребра жорсткості ribbing; ребра жорсткості bracing; ребра на стінках свердловини rifling; ребро жорсткості rib; ребро жорсткості brace; різальне ребро lip; стесувати ребра cant* (Multitran, 2024). The military terms with the component of *ребро* are as follows: *гайка з двома ребрами на циліндричній бічній two ribbed nut; гайка з чотирма ребрами на циліндричній поверхні four ribbed nut; заднє ребро trailing edge; зламати ребро fracture a rib; кільцеве ребро міцності stiffener ring; опорне аребро knife-edge around; ствол з ребрами повтряного охолодження radiated type barrel; трапецієподібне ребро trapezoidal fin* (Multitran, 2024).

There occur medical terms with *ребро* component: *додаткове ребро cervical rib; перелом ребра fractured rib; пухоме ребро floating rib (finebyme)* (Multitran, 2024).

The English term is formed on the basis of ideas about the artifact. We believe that in this case the common conceptualization parameter will be "flatness". Frame structures of close objects are involved in the formation of the terms "preventer eye" and lifting eye. The conceptual source sphere in both terminological systems is "living being". The shape of an organ is subject to conceptualization: in both terminological systems, the basis for metaphorical conceptualization is various organs of similar shape.

In the English language the term *rib* is also exclusively productive as a noun and as a verb (*gen.*) *ребро n (of smth.); гострий край (of smth.); рубчик; жилка (листка); ость (пір'їни); борозна f; межа; жінка f; (avia.) нервюра; стрингер; фланец; (ant.) ребро n; (arch). дуга (в склепінні); (bot.). жилка; (geol.) прошарок; гірн. суцільна руда в жилі; цілик t; стовп; стінка виробки;*

(joke.) *Адамове ребро; дружина f; (marine) шпангоут (of ship or aircraft); (oil) ребро жорсткості; гострий край; буртик; поясок; реборда; простінок поршня (для поршневих кілець); (tech.) скріпа; фланець; (IT) стрічка f; (gen.) зміцнювати ребрами; укріплювати ребрами; (oil.) закріплювати; підсилювати; надавати жорсткості; (coll.) висміювати; іронізувати; кепкувати; дражнити; розігрувати; (agr.) орати, залишаючи широкі межі між борознами (Multitran, 2024).*

It is used in the following terminological combinations in the aviation sphere: *intermediate rib середня частина нервюри; nose rib носок нервюри; rear rib хвостик нервюри; rib cap полиця нервюри; rib cap полка нервюри; rib flange пояс нервюри; rib web стінка нервюри; root rib коренева нервюра; strengthening rib ребро жорсткості; tip rib кінцева нервюра (Multitran, 2024).*

In medicine it is observed in the following terms: *cervical rib додаткове ребро; floating rib рухоме ребро (finebume); fractured rib перелом ребра (Multitran, 2024).*

Conclusions and directions for further research.

The conducted comparative analysis gives us the possibility identify specific features of the English

terminological system that are not represented or poorly represented in the Ukrainian one:

1) a much larger number of metaphorical terms, probably due to the greater openness of the system in relation to jargonisms and professionalisms;

2) the dominant role of the anthropomorphic model;

3) the types of units involved in the conceptualisation process (anthroponyms, gender and age markers, etc.).

The conducted analysis allows us to speak about a significant asymmetry of of metaphorical fragments of Ukrainian and English terminosystems, that confirms the hypothesis of the study about the national origins of the scientific picture of the world even within technical disciplines.

Behind the asymmetric terminological systems of the two languages is a national scientific picture of the world, the structure and composition of which is determined by the form of the terminological system.

The scientific national picture of the world is formed by means of the national language, bears the imprint of the specificity of the certain worldview, imagery thinking, mentality and character, which is reflected in the terminology, especially in metaphorical terms.

BIBLIOGRAPHY

1. Пальчевська, О. С., Іванишин, Н.Л., Губич П.В. Особливості використання та перекладу лексичних засобів англomовних документів НАТО. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 3, вип. 27. С. 139–143.
2. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.
3. English-Ukrainian dictionary of technical terms., 2024. <https://512.slovaronline.com/>
4. Multitran. 2024. <https://www.multitran.com/>
5. Rey A. *Essays on Terminology*. Benjamin: Benjamins Translation Library, 1995. 223 p.
6. Picht H. M. Gotti. *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. Bern; Berlin; Bruxelles; Frankfurt; New York; Oxford; Wien, 2008. 434 p.

REFERENCES

1. Palchevska, O. S., Ivanyshyn, N. L., Gubych, P. V. (2023). Osoblyvosti vykorystannya ta perekladu leksychnykh zasobiv anhlomovnykh dokumentiv NATO. [Peculiarities of the lexical means of English-language NATO documents use and translation]. *Zakarpatski filolohichni studiyi*. 3. (27). P. 139–143. [in Ukrainian].
2. Panko T. I., Kochan I. M., Matsyuk H. P. (1994). *Ukrayinske terminoznavstvo: pidruchnyk*. [Ukrainian Terminology: Textbook]. Lviv: Svit, 1994.. [in Ukrainian].
3. English-Ukrainian dictionary of technical terms. (2024). URL: <https://512.slovaronline.com/> [in English].
4. Multitran. (2024). URL: <https://www.multitran.com/> [in English].
5. Rey A. (1995). *Essays on Terminology*. Benjamin: Benjamins Translation Library. [in English].
6. Picht H. M. Gotti. (2008). *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications* / H. Picht, Bern ; Berlin ; Bruxelles ; Frankfurt ; New York ; Oxford; Wien. [in English].

МІЖГАЛУЗЕВА ТЕРМІНОЛОГІЯ, УТВОРЕНА ЗА СОМАТИЧНОЮ МЕТАФОРИЧНОЮ МОДЕЛЛЮ (ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ)

Мусієко Алла Петрівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов історичного та філософського факультетів

Навчально- наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна

Тихонова Тетяна Борисівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов історичного та філософського факультетів

Навчально- наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна

Це дослідження присвячене опису специфіки метафоричного моделювання термінологічних систем англійської та української мов у різних галузях. Метафорична концептуалізація є конститутивною у процесі формування моделей, що співвідносяться з термінологічними системами. У науці при використанні метафори відбувається ототожнення двох очевидно різних об'єктів чи явищ. Спочатку стверджується повна тотожність, потім ця ж тотожність заперечується, зберігаючи твердження для якоїсь частини об'єкта. Вчені використовують вже існуючі мовні засоби, оскільки нове слово нічого не скаже іншим про природу нового об'єкта. Щоб зробити об'єкт зрозумілим і доступним для інших, можна підібрати слово, значення якого «підштовхує» до нового поняття. Метафора, заснована на аналогії, є фундаментальною властивістю мислення і дозволяє в перебільшеному вигляді уявити характерні риси досліджуваного об'єкта та усвідомити його ключові ознаки. Евристичність метафоричної термінологічної одиниці полягає в активізації певних структур знань, осмисленні певного образу на основі асоціативного ряду та перенесенні його з однієї сфери в іншу. Таким чином, можна стверджувати, що метафоричний фрагмент терміносистем є органічною частиною мови науки. Це свідчить про органічну єдність когнітивної діяльності людини та виконує низку значущих для процесу пізнання функцій. Аналіз метафоричного фрагмента англійської терміносистеми показує, що, на відміну від аналогічного фрагмента української терміносистеми, тут домінує антропоморфна модель. Структури знань, що беруть участь у процесах концептуалізації в обох мовах, відрізняються. По-перше, для англійського фрагмента певної галузевої терміносистеми характерне використання одиничних, а не комплексних ознак: ознаки схожості принципів функціонування. Також можна говорити про домінування параметра візуального сприйняття, оскільки ознака зовнішнього вигляду частіше концептуалізується в номінації. На відміну від української терміносистеми, в англійській значно меншою мірою задіяні узагальнені соматичні образи, що репрезентують живий організм з точки зору фізіологічних параметрів (частини тіла).

Ключові слова: термінологічна система, метафоричне моделювання, метафора, переклад, когніція.

МЕТАФОРИЧНИЙ ОБРАЗ ЛЮДИНИ В НАРОДНІЙ МОВІ XIX СТОЛІТТЯ

Пальчевська Олександра Святославівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2090-4870>

У дослідженні здійснюється комплексна когнітивно-дискурсивна характеристика номінативних одиниць із семантичним компонентом ЛЮДИНА в англійській народній мові. Авторка аналізує лексичні та фразеологічні засоби вербалізації й когнітивно-семіотичної категоризації в межах таких метафоричних моделей, простежує концептуалізацію лінгвокультурної інформації, яка формує метафоричний образ ЛЮДИНИ в англійських діалектах. Зазначено, що у сучасній теорії мови активізуються між-дисциплінарні дослідження, яким притаманне поєднання лінгвістичних та екстралінгвальних факторів, що, за свідченнями авторки, впливають на способи вербалізації уявлень людини про оточуючий світ та саму себе як носія певної культури в рамках антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства. Прагнення лінгвістів реалізувати синтез різних парадигм, методів та принципів зумовлене необхідністю враховувати епістемологічні й онтологічні чинники при аналізі мовного матеріалу. У річищі сучасної когнітивної семантики наголошується, що зі значеннями слів тісно пов'язуються когнітивні сутності, які реалізуються через певні моделі представлення знань, у цьому випадку концептуальні метафоричні моделі. Антропоцентрична символіка – одна з найдавніших «символічних мов» людства. Поняття ЛЮДИНА можна розглядати як глобальне, пов'язане з осягненням як макро-, так і мікросвіту. Одним із перших сформувався галтичне сприйняття людиною світу (тобто через шкіру, рухомоторний апарат, органи чуття), оскільки людина не відмежовує себе від останнього, а разом із тим кваліфікує його. Будь-яка ознака, фізична дія, образ пов'язується з ЛЮДИНОЮ та переосмислюються нею, що у традиційній картині народної мови вербалізується через специфічні метафори, які залучають ознаки практично всіх рівнів навколишнього світу а також ЛЮДИНИ як об'єкта цього світу. Аналіз номінацій свідчить, що перенесення будь-яких характеристик на ЛЮДИНУ призводить до реалізації такого перенесення за допомогою образно-номінативних засобів, властивих власним назвам, фітонімам, зоонімам, соматизмам, артефактам і т.п.

Ключові слова: людина, метафора, метафорична модель, народна мова, образ.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

У сьогоденній лінгвістиці актуальними вважаються питання взаємозв'язку мови й мислення в руслі антропоцентризму. Дослідження метафори як лінгвістичного явища концентруються не тільки на аналізі оцінки її стилістичної ролі, а й охоплюють сфери мислення, пізнання, свідомості та проблему метафоричного моделювання.

Надзвичайно важко осмислити абстрактні поняття без використання метафори. Отже, метафора відіграла важливу роль у людському прагненні створити смисли за допомогою символів. Використання метафори було «порогом, який людська думка повинна була перетнути, щоб досягти мислення будь-якого ступеня абстракції, включаючи пошук сенсу життя і створення міфічних і релігійних ідей» (Lent, 2017, p. 65).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Метафора як лінгвістичний феномен є одним із найдосліджуваних об'єктів. Протягом свого

існування як об'єкту лінгвістичного і не тільки дослідження, вона притягувала до себе погляди різних закордонних вчених (Lakoff & Johnson, 2003; Langacker, 2016), наших співвітчизників (Васько, 2016; Іванців, 2019; Кравцова, 2022; Охріменко, 2012; Сиротіна, 2020; Торчинська, 2017) та ін. Дослідження семантичного механізму метафоризації на сучасному етапі повинно, на думку вчених, носити комплексний характер. Видається, що найбільш сприятливий ґрунт для інтеграції різних методів і дослідницьких підходів створює когнітивний напрям, оскільки саме він припускає вирішення найширшого спектру взаємопов'язаних проблем. Концептуальна метафора відзначається особливою образністю та креативністю. Вивчення будь-якого семантичного явища передбачає можливість його подвійного розгляду: в аспекті семасіології або в аспекті ономасіології. Вивчення метафори в семасіологічному аспекті є більш традиційним, його теоретичну базу розроблено глибше (Л. Вінтгенштейн, М. Блек, Є. Кіттей,

та ін.). Методологія функціонально-ономасіологічного вивчення метафори – особливо в проекції на проблематику когнітивної лінгвістики – потребує подальшого опрацювання. Можливість інтеграції ономасіології в русло когнітивної лінгвістики вчені вважають особливо перспективною. Однак спроби вивчення метафори з позицій когнітивної ономасіології у вітчизняному мовознавстві є поодинокими.

Антропоморфна метафора вимагає як детальне когнітивно-семантичне, так і практичне – функціональне – висвітлення у міжмовному плані, її досліджено не так ретельно, як, наприклад, політичну.

Метафора як науковий феномен увійшла в лінгвістичну термінологію дуже давно, і через усю свою історію вивчення метафори було тісно пов'язане з філософією. Концепція, котра відбиває позицію, коли метафора представляється як прикрашаючий елемент, чи імпліковане порівняння увійшла в аналітичну філософію через праці Макса Блека. Він висунув твердження про взаємодіючу теорію метафори, яка стверджує, що метафори мають мінімальне значення і добре розрізнявальний когнітивний контекст. На даний час існує два підходи до метафори – когнітивний, та семантичний (М. Блэк, С. Кітгей). В останньому мова розглядається перш за все як літературна, а метафора як відхід від літературної традиції. На противагу більш сучасний когнітивний підхід розглядає метафору як проникаючу ланку в щоденній мові та думці. Сьогодні загальноприйнято, що метафора, це перш за все ментальний феномен. Концептуальна метафора є основним з способів образного моделювання і відображення дійсності та уявляється ментальною операцією, яка визначає дві понятійні сфери (сферу джерела метафоричної експансії та сферу цілі), які фокусують смисли одна одної (Дж. Лакофф, Д. Джонсон, М. Блек). Когнітивна метафорична модель передбачає розгляд мовного знака як ментального явища, над яким домінує культурний фактор. Це дозволяє побудувати таку модель сприйняття ЛЮДИНИ через призму образних компонентів. Аналіз довів, що у багатьох номінаціях, які в початковому значенні містять семантичний компонент ЛЮДИНА, виділяються типові образні уявлення про понятійну сферу джерела та асоціативні моделі концептуалізації сфери цілі.

Про важливість метафори та метонімії для породження нових смислів свідчить лексика, яка переповнена усталеними метафорами та метоніміями. Відтоді, як Дж. Лакофф і Д. Джонсон обґрунтували поширеність мета-

фори в повсякденній мові, з'явилися численні дослідження концептуальної метафори. Особливо важливими вважаємо для нашого дослідження конкретизуючі реляційні метафори, саме тому, що вони дають нам змогу працювати з абстрактними значеннями номінативних одиниць народної мови у тому числі і діалектів. Дані, які підтверджують фундаментальну метафоричну основу абстрактної лексики, можна розглянути на численних прикладах дібраних нами із English Dialect Dictionary (EDD, 2024).

У нашому дослідженні мовна метафора розглядається як віддзеркалення когнітивного механізму інтерпретації однієї поняттєвої царини в термінах іншої. Метафоризація в такому трактуванні ґрунтується на взаємодії двох структур знань – «сфери джерела» та «сфери мети». У процесі метафоризації її об'єкт, у нашому випадку – людина, структурується за зразком джерела (різних сфер, що проєктуються на людину) (Пальчевська, Шмагалю, 2024). Таке метафоричне проєктування відбувається за типовими моделями або шаблонами.

Під метафоричною моделлю розуміють семантичні паралелі, сутність яких полягає в тому, що близькі за значенням слова часто мають однотипні вторинні значення, а типове співвідношення первинних і вторинних значень цих слів (механізм полісемії) може слугувати моделлю для нових значень інших лексико-семантичних класів слів (Кравцова, 2022).

Метою нашого дослідження є виявлення інтерпретаційного потенціалу метафоричної моделі із сферою мети «Людина» в народній мові ХІХ ст. Джерелами матеріалу послугували діалектні та етимологічні словники англійської мови згаданого періоду та етнографічні матеріали.

Завданням статті є виявити особливості структури та наповнення метафоричних моделей концепту ЛЮДИНА лексичними вербалізаторами в англійській народній мові.

У нашій розвідці ми розглянемо кілька моделей творення метафоричного образу людини. Аналізуючи метафоричні характеристики людини, утворені на основі їхнього уподібнення в різноманітті виявив переважно квалітативної семантики, ми ставимо перед собою наступне завдання: яким чином осмислюють людину у народній лінгвокультурі через призму сприйняття носіїв англійської народної мови

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуальна метафоризація людини відбувається шляхом поєднання фізичного, психологічного, ментального, соціального, культурного кодів, і на основі актуалізації кожного з

них або об'єднується, або протиставляється об'єктам зовнішнього щодо неї світу. Так, фізично, людина об'єднується з предметним світом. Вітальний та психічний рівні існування об'єднують її з іншими живими організмами, але протиставляють неживому, предметному світу. Верхні рівні ієрархії – логіка, інтелект, інтуїція, уява, різне мислення, мовлення, соціальні стосунки – характерні тільки для людини. Розмірковуючи про метафоричні назви людини в англійських діалектах, можна припустити, що людина може ототожнюватися з більшістю об'єктів зовнішнього світу.

Охарактеризуємо зміст категорії ЛЮДИНА через набір метафоричних моделей, що актуалізують різні аспекти уподібнення.

Частина тіла людини / характеристика людини

Ця, соматична модель, будується на уподібненні анатомічних властивостей людини якимось властивостям, за які відповідають або з якими пов'язуються в народній свідомості певні органи. Необхідно звернути увагу на те, що людина загалом дуже часто інтерпретується через соматичні образи, співвідносні з частинами тіла і внутрішніми органами людини (голова, бік, нога, мізки тощо). У такому випадку можна говорити про антропоморфну або ж обернену модель творення номінацій.

Наприклад на позначення ненажери фіксуються утворення *Belly-man* (буквально людина-живіт), *Belly-gut* (буквально живіт-кишківник), *Belly-kite* (*kite* народна назва шлунка) з додатковим смислом «людина, яка споживає шкідливу їжу» (EDD, 2024)..

Кров у більшості лінгвокультур асоціюється із сильними виявами емоційності, що підтверджується діалектною номінацією *blood-stick* (буквально кров-палка), яка вживається на позначення запальної, впертої людини (EDD, 2024).

Голова, як вмістилище розуму в народній мові, концептуалізується в низці назв, які відносяться переважно до оцінного низу: *bushel-head* «термін презирства, який застосовується до дурної, незграбної людини», *bushel* – міра об'єму сипких тіл, використовується в США та Сполученому Королівстві, але має практичне значення у всьому світі, оскільки ціна на сільськогосподарські продукти на біржах визначається зазвичай у розрахунку на один *bushel* (EDD, 2024); *churn-head* «дурень», де *churn* «маслобійка» (EDD, 2024); *fat-head* (буквально – товста голова) «той, хто повільно сприймає інформацію; тупий, дурний» (EDD, 2024).

Власна назва / якості людини

Показовою рисою номінацій, що утворилися через метафоризацію власної назви є перенесення тих якостей, які приписуються носіям власних імен. Так, *Billy* є скороченням від дуже розповсюдженого на території Великобританії чоловічого імені *William*. В англійських діалектах дуже часто використовується в народних назвах рослин, тварин і т.п.: *Billy-bat*, *the long-eared bat*, *Pleiotus communis* «вухань звичайний»; (2) *Billy-biter*; (a) *the blackcap*, *Motacilla atricapilla* «кропив'янка чорноголова»; (b) *the blue titmouse*, *Parus caeruleus* «синиця блакитна»; (c) *the great titmouse*, *Parus major* «синиця велика»; *Billy-blackcap*, *the bullfinch*, *Pyrrhula europaea* «снігур»; *Billy-hooter*, *the tawny owl*, *Surnium aluco* «бура сова»; *Billy-lamb*, *a lamb reared by hand* «ягня вирощене вручну, зазвичай у відриві від матері або в умовах, які вимагають активного проведення часу з тваринами з метою їх соціалізації та розвитку»; *Billy-mote*, *any small kind of moth* «будь-яка маленька міль»; *Billy-whit*, *the barn owl*, *Strix flammea* «сипуха» (EDD). Відповідно можна зробити висновок, що власна назва *Billy* символізує щось звичайне, розповсюджене, буденне. В контексті метафоризації якостей людини це ім'я має негативну конотацію та часто використовується на позначення дурної людини, простака: *Billy-buttons* (буквально Біллі-гудзики) «простак»; *Billy with-the-pinafore-on*, *Billy-pinafore*, «простак, дурний парубок», *de pinafore фармух*, *Billy-minawky* «дурень» + “awkward” з “awk” (незграбний) + “-weard” з Old English “-weard” / “-weardes” (до) з прагерманської “werda-” (повертати, крути) пізніше набуло значення «незграбний, позбавлений легкості та грації в рухах / збентежений, невимушений» (EDD, 2024).

Власна назва *Anna*, метафоризуючись, в діалектах набуває позитивного значення та є частиною фразеологічного звороту: *that's the chap as married Anna*, «то саме та людина» та використовується як вираз-схвалення (EDD, 2024).

Johnny Crapaud, Джонні Крапо, використовувався як зневажливе загальне ім'я француза або Франції з 1818 р. *Johnny* – пестлива форма чоловічого роду від власного імені *John*, що використовувалося як зневажливе або жартильве позначення певного класу або групи чоловіків з 1670-х років (EDD, 2024). Це було прізвиськом солдатів Конфедерації та армії Півночі під час Громадянської війни в США, а солдатів Півдня називали «Джонні», а також «Джонні Реб». У Середземномор'ї це було типове ім'я

англійця до 1800 року. Під час Кримської війни це ім'я стало звичним серед англійців для позначення «турка» (також *Джонні Турк*), пізніше воно поширилося на арабів; до Другої світової війни араби використовували Джонні як типово ім'я для позначення «британця» (Etymonline, 2024).

Метафоризовані прецедентні власні назви

Attwood «дурний хлопець, дурна людина». Номінація стала відомою близько 1830 року, коли Тос Етвуд погрожував піти на Лондон разом з бірмінгемськими реформаторами і відмовитися від сплати податків. *Aumeril* «1) той, хто має мало розуміється на чомусь. 2.) Часто застосовується до безпородного собаки [можливо, через його поганий зовнішній вигляд або походження]» (EDD, 2024).

Представники фауни / характеристика людини

Так звана анімалістична модель фіксується в метафоричних уживаннях лексем на позначення тварин, частин їхнього тіла, особливостей поведінки. Наприклад слово *chowny* в першому значенні використовується на позначення свині, у переносному – застосовується на знак неповаги до впертої людини (EDD, 2024). Про дурну, нерозумну людину стверджують, що вона *bunny-headed* (буквально: має голову як у зайця) (EDD, 2024).

Властивості об'єктів неживої природи / характеристика людини

У словнику англійських діалектів лексема *basties*, зустрічається у формах *bastish*, *bastous*, що у контексті ґрунту має значення «грубий, твердий, зв'язаний», а у контексті людей «впертий»: *A bastous hizzie. Cf. ramstugerous*. Номінація *cladpole* «бовдур; дурний хлопець» у першому ЛСВ має значення «комина»: *That's reet, owd cladpoo, Lahee Acquitted, de clod* «глина» (EDD, 2024).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз співвіднесення різних концептуальних сфер із сферою «людина» дає змогу зробити висновок про те, що у сферу метафоричного моделювання образу ЛЮДИНИ залучаються ознаки практично всіх рівнів навколишнього світу а також людини як об'єкта цього світу. Зовнішні характеристики та емоційно-психічні особливості людини метафорично інтерпретуються через систему образів різних концептуальних сфер-джерела. У результаті дослідження визначено декілька типів метафор, які формують метафоричний образ ЛЮДИНИ в англійській народній мові XIX ст.: антропоморфна, соматична, зооморфна, неживої природи. Вивчення таких метафор дало змогу простежити ключові тенденції формування й розвитку народної мовної картини світу англійських діалектоносіїв XIX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васько Р. В. Семантична модуляція соматизмів سر / head / голова у фразеотрансформах арабської, англійської, української та російської мов. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. № 1. 2016. С. 26–36.
2. Іванців О. В. Концептуальна метафора як когнітивний механізм створення іміджу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, № 15. 2019. С. 29–33.
3. Кравцова Ю. В. Типи і параметри метафоричних моделей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. № 56. 2022. С. 66–70.
4. Охріменко М. А. Ідіотнічні особливості одиниць фразеосемантичного поля «Емоції людини» в перській і українській мовах. / Кандидатська дисертація. Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна. 2012.
5. Пальчевська О. С., Шамагалю С. В. Номінації на позначення людини в англійській народній мові XIX ст. *Закарпатські філологічні студії*. № 34 (2). 2024. С. 58–63.
6. Сиротіна О. О. Антропоморфна метафора в англійській терміносистемі біотехнології. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. № 84. 2020. С. 62–66.
7. Торчинська Н. М. Українська діалектологія. Хмельницький, 2017. 158 с.
8. EDD Online. 2024. URL: <https://eddonline4-proj.uibk.ac.at/edd/> (дата звернення 10.09.24).
9. Etymonline. 2024. URL: <https://www.etymonline.com/columns/post/bio> (дата звернення 12.09.24).
10. Lakoff, G., & Johnson, M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. 2003.
11. Langacker, R. *Metaphor in Linguistic Thought and Theory. Cognitive Semantics*, № 1. 2016. P. 3–29.
12. Lent, J. *The Patterning Instinct*. New York: Prometheus Books. 2017.

REFERENCES

1. Vasko, R. V. (2016). Semantychna modulyatsiya somatyzmiv ras / head / holova u frazeotransformakh arabskoyi, anhliyskoyi, ukrayinskoyi ta rosiys'koyi mov. [Semantic modulation of somatisms rasy / head / holova in phraseological transformations of Arabic, English, Ukrainian and Russian languages]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho lnhvistychnoho universytetu*. 1. 26–36. [in Ukrainian].

2. Ivantsiv, O. V. (2019). Kontseptualna metafora yak kohnityvnyy mekhanizm stvorennya imidzhu. [Conceptual metaphor as a cognitive mechanism for creating an image]. *Aktualni problemy filolohiyi ta perekladoznavstva*. 15. 29–33. [in Ukrainian].
3. Kravtsova, YU. V. (2022). Typy i parametry metaforychnykh modeley. [Types and parameters of metaphorical models]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. Filolohiya*. 56. 66–70. [in Ukrainian].
4. Okhrimenko, M. A. (2012). *Idioetnichni osoblyvosti odynyts frazeosematnychnoho polya "Emotsiyi lyudyny" v perskiy i ukrayinskiy movakh*. [Idioethnic features of the phraseological field units "Human emotions" in the Persian and Ukrainian languages.]. (Kandydatska dysertatsiya). Kyivskyy natsionalnyy linhvistychnyy universytet, Kyiv, Ukrayina. [in Ukrainian].
5. Palchevs'ka, O. S., Shmahalo, S. V. (2024). Nominatsiyi na poznachennya lyudyny v anhliyskiy narodniy movi XIX st. [Nominations for designating a person in the English vernacular of the 19th century]. *Zakarpatski filolohichni studiyi*. 34 (2). 58–63. [in Ukrainian].
6. Syrotina, O. O. (2020). Antropomorfna metafora v anhliyskiy terminosystemi biotekhnolohiyi. [Anthropomorphic metaphor in the English terminology of biotechnology]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya "Filolohiya"*. 84. 62–66. [in Ukrainian].
7. Torchynska, N. M. (2017). *Ukrayinska dialektolohiya*. [Ukrainian dialectology]. Khmelnytskyy, 158. [in Ukrainian].
8. EDD Online, (2024). URL: <https://eddonline4-proj.uibk.ac.at/edd/> (дата звернення 10.09.24). [in English].
9. Etymonline, (2024). URL: <https://www.etymonline.com/columns/post/bio> (дата звернення 12.09.24). [in English].
10. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. [in English].
11. Langacker, R. (2016). Metaphor in Linguistic Thought and Theory. *Cognitive Semantics*, 1. 3–29. [in English].
12. Lent, J. (2017). *The Patterning Instinct*. New York: Prometheus Books. [in English].

METAPHORICAL IMAGE OF PERSON IN THE VERNACULAR LANGUAGE OF THE NINETEENTH CENTURY

Palchevska Oleksandra Sviatoslavivna

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign
Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35 Kleparivska Str., Lviv, Ukraine*

The study provides a comprehensive cognitive and discursive characteristic of nominal units with the semantic component PERSON in vernacular English and reveals the regularities of structural and semantic organisation of the following metaphorical models, the lexical and phraseological means of its verbalisation as well as cognitive and semiotic categorisation within such metaphorical models, the conceptualisation of linguistic and cultural information that forms the metaphorical image of PERSON in English dialects is traced. In modern language theory, interdisciplinary research is intensifying, which is characterised by a combination of linguistic and extralinguistic factors that influence the ways of expressing human ideas about the world around us and ourselves as carriers of a certain culture within the anthropocentric paradigm of modern linguistics. The desire of linguists to synthesise different paradigms, methods and principles is due to the need to consider epistemological and ontological factors when analysing linguistic material. In line with modern cognitive semantics, it is emphasised that cognitive entities are closely related to the meanings of words, which are realised through certain models of knowledge representation, in our case, conceptual metaphorical models. Anthropocentric symbolism is one of the oldest 'symbolic languages' of mankind. The concept of PERSON can be seen as a global one, associated with comprehending both the macro- and microcosm. The haptic perception of the world (i.e. through the skin, musculoskeletal system, and sensory organs) was one of the first to be formed, as a person does not separate oneself from the latter but at the same time qualifies it. Any feature, physical action, or image is associated with and reinterpreted by a PERSON, who, in the traditional picture of the vernacular language, is verbalised through specific metaphors that involve features of almost all levels of the world around him or her as well as a PERSON as an object of this world. The analysis of nominations shows that transferring any characteristics to a person leads to the realisation of the latter with the help of figurative and nominative means inherent in proper names, plant names, animal names, somatisms, artefacts, etc.

Key words: person, metaphor, metaphorical model, vernacular, image.

УДК 811.111'373.2:791.241(73)

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.20>

ОСОБЛИВОСТІ ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО ОНІМНОГО ПРОСТОРУ В АМЕРИКАНСЬКІЙ КІНОМАТОГРАФІЇ

Потаржевська Олеся Миколаївна

аспірантка 2 року навчання

кафедри загального і слов'янського мовознавства

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

буд. 2, вул. Григорія Сковороди, Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0005-9540-0537>

Статтю присвячено дослідженню особливостей чорнобильського онімного простору в американському кіномистецтві. Власні назви є важливою частиною лексичного різноманіття мови, адже не мають, як загальні назви, лексичного значення, проте несуть у собі особливу семантику апелятивної лексики, від якої походять (Gardiner, 1958). Оніми в художньому тексті відрізняються специфічним набором ознак. Тут важливою стає стилістична функція, тоді як номінативна – другорядна. Актуальність написання статті полягає в тому, що чорнобильський онімний простір американського кіномистецтва ще не був об'єктом дослідження, також не вичалося детально питання українського онімного простору в кіномистецтві загалом. У статті розглянуто специфіку метамови ономастичного дослідження, зокрема охарактеризовано тлумачення терміну «онімний простір» в науковій літературі та звернено увагу на проблему існування синонімії в термінології. З одного боку, для американського кіноматографу характерним є наявність фільмів, у яких онімний простір виступає декорацією (не розкриваються його основні функції), з іншого боку, є й такі, у яких власні назви подано структуровано, вони об'єднуються в поля та мають низку стилістичних, словотвірних, етимологічних особливостей. Оніми таких фільмів утворюють певну систему, яка має відбивати особливості традиційного українського ономастикону, проте специфіка власних назв у художніх текстах якраз полягає в іншому ракурсі, по суті, ми дивимося на пропріальні назви з погляду автора (тобто американського режисера чи сценариста). У статті охарактеризовано онімний простір в американському кіноматографі на прикладі мінісеріалу «Чорнобиль» (2019), визначено, що сукупність власних назв зазначеного фільму складається з антропонімного, топонімного та ергонімного полів, з яких найбільшим є антропонімне, трохи меншим – топонімне і зовсім невеликим – ергонімне. За допомогою кількісного та етимологічного аналізів охарактеризовано склад онімного простору, а також ймовірне походження деяких власних назв, що є знаковими для сюжету фільму, виокремлено власні назви, які входять до ядра та периферії онімного простору, та ті, що перебувають на межі ядра та периферії. Проаналізовано стилістичні, графічні та транслітераційні особливості. Зроблено висновок щодо перспективи майбутніх досліджень.

***Ключові слова:** онімний простір, власні назви, апелятивна лексика, пропріальна лексика, кіномистецтво, антропонімне поле, топонімне поле, ергонімне поле, когнітивна ономастика.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Вивчення походження та функціонування власних назв як структурних елементів онімного простору має особливо важливе значення для становлення та розвитку сучасної ономастики. Оніми як складники ономастикону української мови утворюють систему зі своїми зв'язками та особливостями. На окремому щаблі тут перебувають літературні власні назви, місце функціонування яких – художній текст. З одного боку, вони частково репрезентують традиційний ономастикон української мови, з іншого – літературно-художня сфера передбачає особливі правила утворення та існування таких власних назв. Йдеться не лише про етимологію чи структурно-словотвірні ознаки онімів. Варто виокремлювати їхні функціональні, частотні (ядро

та периферію) та графічні особливості – все це є важливими елементами для руху сюжетних ліній та передачі головних ідей твору. Особливо ретельного дослідження потребує онімний простір творів кіномистецтва, зокрема перекладного. Адже аудіовізуальний текст має ще більше можливостей для функціонування елементів онімного простору, утворення зв'язків між ними, тому виникає потреба вивчення орфоепічних, графічних та транслітераційних особливостей власних назв.

Актуальність дослідження полягає в тому, що чорнобильський онімний простір в американській кіноматографії не був об'єктом вивчення. Загалом українські власні назви у творах кіномистецтва не досліджувалися достатньою мірою, відповідно не розроблявся методологічний інструментарій, а отже, існує потреба тео-

ретичного та практичного опрацювання матеріалу. До того ж вивчення українського онімного простору в зарубіжних кінотворцях допоможе не лише охарактеризувати власні назви, але й зробити висновки щодо фокусу творців американського кіно на окремих акцентах української культури, мови, історії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Впродовж тривалого періоду українські власні назви були об'єктом зацікавлення багатьох мовознавців, зокрема, таких як: Д. Г. Бучко, С. О. Вербич, В. О. Горпинич, В. В. Лучик, С. М. Медвідь-Пахомова, М. М. Торчинський, М. Л. Худаш, П. П. Чучка та інших. З них оніми в художніх текстах досліджували, зокрема, Л. О. Белей, В. М. Калінкін, О. Ю. Карпенко, Ю. О. Карпенко, Е. О. Кравченко, Г. П. Лукаш, М. Р. Мельник, Є. С. Отін та інші. У 2002 році було укладено енциклопедію "Słowańska onomastyka", тут власні назви описали В. В. Лучик, Ю. О. Карпенко та П. П. Чучка (Rzetelska-Felczko, Aleksandra Cieślíkowa, 2002). Оніми в українському кінематографі досліджено лише в статті «Онімний простір комедії режисера А. Лукіча «Мої думки тихі» (2019 р.)», де С. Є. Дворянчикова вивчала «взаємопроникнення смислів складників онімного простору фільму, установлення зв'язків між сегментами його структури, які зумовлюють досягнення комічного ефекту, і виявлення особливостей збагачення семантики гумористичних контекстів» (Дворянчикова, 2020, с. 50).

У своїх дослідженнях ономасти порушували низку питань, пов'язаних з теоретичними проблемами літературної ономастики, зокрема, важливим було окреслити термінологічну базу. Адже як синонімічні використовувалися такі сполуки: «онімний простір», «ономастичний простір», «поетонімосфера». Відповідно виникала плутанина, коли, як пише українська дослідниця Н. С. Колесник, кілька термінів на позначення одного і того самого наукового поняття вживалися паралельно (Колесник, 2013, с. 125). М. М. Торчинський у своїй монографії «Структура онімного простору української мови» згадує поняття «ономастичний простір», але акцентує увагу на тому, що «згідно із сучасними поглядами на сукупність усіх власних назв певної мови таке зібрання краще кваліфікувати як *онімний простір*. Оскільки він становить собою відкриту систему, кількість онімних полів та інших його різновидів постійно збільшується (особливо це стосується найменувань об'єктів, пов'язаних з ідеологічною і матеріальною сферами діяльності людей)» (Торчинський, 2008, с. 6–7). Пізніше Д. Г. Бучко

та Н. В. Ткачова у словнику «Української ономастичної термінології» (2012) чітко розділили поняття: «онімний» – той, що стосується оніма, «ономастичний» – що стосується ономастики (Бучко, Ткачова, 2012, с. 135–138, 142–143). Тож нині доцільним є використання саме поняття «онімний простір», що у широкому значенні є сукупністю власних назв усіх класів, уживаних у мові певного народу в конкретний історичний період для називання реальних, гіпотетичних і фантастичних об'єктів (Бучко, Ткачова, 2012, с. 136). С. О. Вербич у статті «Трансформація українського онімного простору: внутрішньо-та позамовні чинники» називає онімний простір також «сукупністю власних назв» (це якщо простіше). Він звертає увагу, що власними називаються назви, надані конкретній особі, об'єкту для виділення її (його) з ряду однакових або подібних. Отже, основна функція власної назви, або оніма, – це не тільки називання, але й розрізнення однорідних предметів, об'єктів, тоді як загальні назви, навпаки, об'єднують, узагальнюють однорідні предмети й об'єкти, не диференціюючи їх (Вербич, 2014, с. 15). Олена Карпенко вказує на те, що в літературного оніма на перше місце, замість номінативної, виходить стилістична функція (Карпенко, 2000, с. 70).

Але також важливо зважати на специфіку кіно. На думку Лариси Брюховецької, вона полягає у фіксації рухомого зображення, але реальність, яку ми бачимо на екрані, суб'єктивно змінена. Про цю властивість змінювати реальність, навіть коли йдеться про кіно документальне, багато написано (Брюховецька, 2011, с. 10–11). Тобто, очевидно, найперше бачимо те, що хотіли нам показати автори фільму.

Формулювання мети і завдань статті.

Метою статті є виявлення особливостей українського чорнобильського онімного простору в американській кінематографії на прикладі мінісеріалу «Чорнобиль» (2019). До основних завдань належать такі: охарактеризувати структуру онімного простору, за допомогою кількісних підрахунків виокремити ядро та периферію, зазначити графічні та транслітераційні особливості власних назв, розглянути етимологію та стилістичні функції окремих онімів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Чорнобильський онімний простір має не лише географічні, тобто позамовні, а й лексико-семантичні, структурно-словотвірні і навіть транслітераційні особливості. Йдеться не про сукупність власних назв, властивих певній території, а про оніми, які використовуються в американському кіно з чорнобильською тематикою, а отже, й проблематикою.

Варто зауважити, що серед творів американського кінематографу можна виокремити фільми із спорадичними топонімами, що належать до чорнобильського онімного простору або ж такі, в яких онімний простір відіграє важливу роль у русі певних сюжетних ліній. У першому випадку для американських режисерів *Чорнобиль* і *Прип'ять* стають декорацією постапокаліптичного пейзажу, який наповнюють образи, що відіграють символічні ролі: радіація, мутанти-канібали, аномалії. Серед таких можна назвати: «Міцний горішок. Гарний день, аби померти» (бойовик Джона Мура, 2013 рік), «Універсальний солдат 3: Відродження» (бойовик Джона Гаймса, 2009 рік), «Заборонена зона» або «Chernobyl Diaries» (фільм жахів Бредлі Паркера, 2012 рік). У другій групі фільмів онімний простір рухає сюжет, є ключовим для окреслення основних ідей фільму: «Чорнобиль» (мінісеріал, 2019), «Серце Чорнобиля» (документальний фільм, 2003), «Чорнобильські бабусі» (документальний фільм, 2015).

До останніх належить мінісеріал «Чорнобиль», який було випущено 06 травня 2019 року у США компанією НВО, режисером став Юган Ренк, автором сценарію – Крейг Мезін. За жанром – це історична драма тривалістю 5 серій. Сюжет серіалу побудований навколо реальних подій: вибуху на Чорнобильській атомній електростанції, боротьбою з наслідками та розслідуванням причини трагедії (About Chernobyl, 2019). Онімний простір зазначеного серіалу нараховує 79 онімів у 297 слововживаннях. Найбільше з них входить до антропонімного поля – 58 (73,4%), що мають 240 слововживань (82,5%): *Легасов*, *Щербина*, *Горбачов* (див. табл. 1).

Існуючі праці з літературної ономастики, як пише Олена Карпенко, є майже суціль антропонімічними, оскільки антропоніми, безперечно, є найвагомішою для художнього тексту групою власних назв (Карпенко, 2000, с. 73), саме тому антропонімне поле є найбільшим. Це також спричинено й тим, що у фільмі використовуються реальні власні імена, прізвища, імена по батькові інженерів, пожежників, науковців, які працювали на Чорнобильській атомній електростанції. Тобто антропонімія вагома. Єдиним вигаданим персонажем є *Уляна Хом'юк*, яка виступає збірним образом різних науковців, що займалися розслідуванням трагедії. Словник-довідник «Власні імена людей» вказує на походження імені *Уляна* від чоловічого імені *Улян* (Скрипник, 2005, с. 85), тобто того самого, що *Юліан* – чоловічого імені латинського походження (Скрипник, 2005, с. 104), яке походить

від *Julianos*, а те – від *Julius*, римського родового імені, останнє колись позначало грецький апеллятив *ioulos* – кучерявий. Очевидно, що семантика апеллятива тут не відіграє роль. З іншого боку, сам онім наводить на згадку про Гая Юлія Цезаря, який мав особливий дипломатичний та ораторський таланти, що характерним є і для зазначеної вище персонажки. Прізвище *Хом'юк*, очевидно, має відпатронімічне походження від антропоніма *Хома* (*Хом'юк* – син *Хоми*), який, згідно із Словником-довідником «Власні імена людей», походить від давньоєврейського апеллятива «близнюк» (Скрипник, 2005, с. 108). Також вищезгаданий антропонім може бути пов'язаним зі сталим зворотом *Хома невірний*, тобто такий, що піддає сумніву щось. Звісно, жодне із цих тверджень не є 100% пов'язаним саме з іменем та прізвищем героїні. Саме ця персонажка намагалася докопатися до істини, знайти правильні відповіді на запитання, які за сюжетом фільму вирували в повітрі після аварії.

Олена Карпенко вважає, що «вивчення літературної ономастики не мусить зводитися до літературної антропонімії: антропоцентричне осмислення тексту не повинно отожднюватися з антропонімоцентричним» (Карпенко, 2000, с. 74). Тож охарактеризуємо топонімне поле. Воно представлено 10 одиницями (7,9%), що мають 41 слововживання (13,8%): *Київ*, *Прип'ять*, *Чорнобиль*. Під час аналізу онімного простору художнього твору зазвичай менше звертають увагу на етимологію, бо часто автор сам вигадує антропоніми. Але оскільки в аналізованому онімному просторі топоніми відображають назви реальних географічних об'єктів, то варто звернути увагу й на етимологію теж. В. В. Лучик в Етимологічному словнику топонімів України звертає увагу на те, що більшість ономастів вважають, що назва річки *Прип'ять* утворена від дієслів «припинати», «прив'язувати», тобто річка прив'язана до інших річок. Ойконім *Прип'ять* утворений від гідроніма *Прип'ять* шляхом трансомізації (Лучик, 2014, с. 391). Ойконім *Чорнобиль*, очевидно, походить від антропоніма *Чорнобиль*. Він не зафіксований у жодній з мов. Очевидно, що твірний антропонім був рідкісним дохристиянським промовистим іменем, яке було надано дитині з надто темним волоссям (Лучик, 2014, с. 513).

Ергонімне поле представлено 2 одиницями (2,5%) із 6 слововживаннями (2%): *Чорнобильська атомна електростанція*. Є також особливий клас онімів, що називають частини даху електростанції залежно від рівня його

небезпечності: *Катя, Машиа, Ніна*. Очевидно, вони утворені, шляхом трансомізації від відповідних антропонімів. Не ввійшла до іншого класу назва робота *Джокер*, який був надією на прибирання уламків графіту без залучення людських ресурсів. Усього таких власних назв 5 (6,3%), що мають 6 слововживань (1,7%) (див. табл. 1).

Частотність використання окремих онімів подано в таблиці 2. Одна й та сама власна назва може мати варіативність використання. Найуживанішим у досліджуваному матеріалі є антропонім *Легасов*, що позначає одного з головних персонажів, доктора хімічних наук, академіка Валерія Легасова, який допомагав боротися із наслідками аварії та, зрештою, довів свою версію про причини виникнення трагедії. До найчастотніших належать такі антропоніми, як *Дятлов, Акімов, Щербина* (назви головних персонажів) та топонім *Чорнобиль*. На межі ядра та периферії перебувають антро-

поніми *Хом'юк* та *Ігнатенко*, а також топонім *Прип'ять*. До периферії належать окремі прізвища другорядних персонажів, які з'являються епізодично, на кшталт *Любченко*, також рідко використовується гідронім *Дніпро*.

Варто звернути увагу на структурно-стилістичні особливості онімного простору. Антропоніми найчастіше представлені використанням лише прізвищ: *Акімов, Щербина, Легасов*. Також здебільшого під час репрезентації прізвищ використовується граматична форма називного відмінку або ж навпаки подається повна офіційна форма: *Валерій Олексійович Легасов*, що звучить не зовсім звично для художнього стилю, але, мабуть, є очевидним для використання в документальному кіно. У певних ситуаціях використано також скорочення: *Акі* замість *Акімов*. Також деякі імена мають варіанти слововживання: *Людка, Людмила*. Очевидно, що топоніми *Чорнобиль* та *Прип'ять* спочатку у фільмі виконують номінативну функцію, піз-

Таблиця 1

Структура онімного простору

Назва поля	Приклади	Кількість онімів, одиниць	Відсоткове співвідношення слововживань, відсотків	Кількість слововживань онімів, одиниць	Відсоткове співвідношення слововживань, відсотків
Антропонімне	<i>Легасов, Щербина, Горбачов, Дятлов</i>	58	73,4%	245	82,5%
Топонімне	<i>Прип'ять, Чорнобиль, Київ</i>	10	7,9%	41	13,8%
Ергонімне	<i>Чорнобильська атомна електростанція</i>	2	2,5%	6	2%
Інші власні назви (назви частин даху, назва робота)	<i>Катя, Машиа, Ніна</i>	5	6,3%	6	1,7%
Усього власних назв				297	100%

Таблиця 2

Ядро та периферія онімного простору

Місцезнаходження в онімному просторі	Клас оніма	Приклад	Кількість
Ядро	Антропонім	<i>Легасов</i>	29
Ядро	Антропонім	<i>Дятлов</i>	22
Ядро	Антропонім	<i>Акімов</i>	16
Ядро	Антропонім	<i>Щербина</i>	16
Ядро	Топонім	<i>Чорнобиль</i>	15
На межі ядра та периферії	Антропонім	<i>Хом'юк</i>	12
На межі ядра та периферії	Топонім	<i>Прип'ять</i>	9
На межі ядра та периферії	Антропонім	<i>Ігнатенко</i>	6
Периферія	Назва робота	<i>Джокер</i>	1
Периферія	Антропонім	<i>Любченко</i>	1
Периферія	Топонім	<i>Дніпро</i>	1

ніше набувають особливої стилістичної ваги і, ймовірно, їх варто вивчати з погляду когнітивної ономастики як концепти.

Оскільки фільм є різновидом аудіовізуального мистецтва, то можна помітити деякі графічні елементи, як-от назви готелів, лозунги, тексти стенограми – всі вони подані російською мовою, а деякі власні назви, очевидно, транслітеровані з російської мови: *Kiev, Chernobyl, Pripyat, Nikolai, Ivankov*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, чорнобильський онімний простір творів американського кіномистецтва має свої особливості, адже репрезентує художню реальність через використання власних назв. Найбільшим тут є антропонімне

поле, значно меншим – топонімне і найменшим – ергонімне. Власні назви утворюють ядро (*Чорнобиль, Легасов, Щербина, Дятлов*) та периферію (*Любченко, Дніпро*). На межі ядра та периферії перебувають антропоніми *Хом'юк* та *Ігнатенко*, а також топонім *Прип'ять*. Для онімного простору властиві стилістично-структурні (варіативність імен) та транслітераційні особливості (*Kiev, Chernobyl, Pripyat, Nikolai*). Ймовірно, що власні назви, які перебувають у ядрі онімного простору, складають концепти. Тож припускаємо, що в майбутньому варто здійснити дослідження зазначеного матеріалу, використовуючи теоретично-методологічні інструменти когнітивної ономастики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюховецька Л. І. Кіномистецтво. Київ: Логос, 2011. 391 с.
2. Вербич С. О. Трансформація українського онімного простору: внутрішньо- та позамовні чинники. *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 15–23.
3. Дворянчикова С. Є. Онімний простір комедії режисера А. Лукіча «Мої думки тихі» (2019 р.). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2020. № 1. Ч. I. С. 50–55.
4. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. Одеса: Астропринт, 2000. Вип. 4. С. 68–74.
5. Колесник Н. С. Онімний простір та онімне поле як категорії структурування об'єкта дослідження у фольклорній ономастиці. *Українська мова*. 2013, № 4. С. 124–134.
6. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
7. Скрипник Л. Г. Дзятківська Н. П. Власні імена людей: слов.-довід. / за ред. В. М. Русанівського. Київ: Наукова думка, 2005. 334 с.
8. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків: Ранок – НТ, 2012. 256 с.
9. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.
10. Chernobyl (official site). URL: <https://www.hbo.com/chernobyl>.
11. Gardiner A. The theory of proper names. London, New York: Oxford University Press, 1954. 76 p.
12. Słowiańska onomastyka. Encyklopedia / pod redakcją Ewy Rzetelskiej-Feleszko i Aleksandry Cieślukowej przy współ J. Dumy. Warszawa; Kraków: Wyd-wo Naukowe Warszawskie, 2002–2003. T. 1. 536 s.

REFERENCES

1. Briukhovetska, L. I. (2011). Kinomystetstvo [Cinema art]. Kyiv: Logos. 391 s. [in Ukrainian].
2. Verbych, S. O. (2014). Transformatsiia ukrainskogo onimnogo prostoru: vnutrishnio- ta pozamovni chynnyky [Transformation of the Ukrainian onymic space: intra- and extra-linguistic factors]. *Movoznavstvo*, 2. S. 15–23. [in Ukrainian].
3. Dvorianchykova, S. Ye. (2020). Onimnyi prostir komedii rezhysera A. Lukicha "Moi dumky tyhi" [Onymic space of the comedy "My thoughts are silent" filmed by director A. Lukich (2019)]. *Visnyk Zaporizkogo natsionalnogo universytetu. Filologichni nauky*, 1. Ch. I. S. 50–55. [in Ukrainian].
4. Karpenko, O. Yu. (2000). Pro literaturnu onomastyku ta ii funktsionalne navantazhennia [About literary onomastics and its functional load]. *Zapysky z onomastyky*. Odesa: Astroprynt, Vyp. 4. S. 68–74. [in Ukrainian].
5. Kolesnyk, N. S. (2013). Onimnyi prostir ta onimne pole yak kategorii strukturuvannia obiekta doslidzhennia u folklorinii onosmastytsi [Onymic space and onymic field as categories of structuring the object of research in folklore onomastics]. *Ukrainska mova*, 4. S. 124–134. [in Ukrainian].
6. Luchyk, V. V. (2014). Etymologichnyi slovnyk toponimiv Ukrainy [Etymological dictionary of toponyms of Ukraine]. Kyiv: VTS "Akademiia", 544 s. [in Ukrainian].
7. Skrypnyk, L. H. & Dziatkivska, N. P. (2005). Vlasni imena ludei: slov.-dovid [Proper names of people: reference dictionary]. / za red. V. M. Rusanivskogo. Kyiv: Naukova dumka, 334 s. [in Ukrainian].

8. Slovník ukrajskoi onomastichnoi terminologii. (2012). [Dictionary of Ukrainian onomastic terminology] / Uklad. D. H. Buchko, N. V. Tkachova. Harkiv: Ranok – HT, 256 s. [in Ukrainian].
9. Torchynskyi, M. M. (2008). Struktura onimnogo prostoru ukrajskoi movy [The structure of the nominal space of the Ukrainian language]. Khmelnytskyi: Avist. 550 s. [in Ukrainian].
10. Chernobyl (official site). URL: <https://www.hbo.com/chernobyl>.
11. Gardiner, A. (1954). The theory of proper names. London, New York: Oxford University Press. 76 p.
12. Słowiańska onomastyka. Encyklopedia / pod redakcją Ewy Rzetelskiej-Feleszko i Aleksandry Cieślukowej przy współ J. Dumy. – Warszawa; Kraków: Wyd-wo Naukowe Warszawskie, 2002–2003. T. 1. 536 s.

CHARACTERISTICS OF CHORNOBYL ONYMIC SPACE IN AMERICAN CINEMATOGRAPHY

Potarzhevska Olesia Mykolaivna

Postgraduate Student at the Department of General and Slavic Linguistics

National University of Kyiv Mohyla Academy

2, Hryhoriia Skovorody Str., Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the research of the characteristics of Chornobyl onymic space in American cinematography. Proper names are an essential part of the lexical diversity of the language because they do not have a lexical meaning like ordinary names, but they have the special semantics of the appellative vocabulary from which they originated (Gardiner, 1958). Onyms in fiction are distinguished by a specific set of features. Here, the stylistic function becomes essential, while the nominative function is secondary. The relevance of writing the article lies in the fact that the Chornobyl onymic space of American cinematography has not yet been the object of research, nor has the issue of Ukrainian onymic space in cinematography in general been investigated in detail. The article deals the specifics of the metalanguage of onomastic research, in particular, the interpretation of the term “onymic space” in scientific literature and problem of the existence of synonymy in terminology. On the one hand, American cinema is characterised by the presence of films in which the onymic space acts as a decoration (its primary functions are not revealed); on the other hand, there are also those in which proper names are presented in a structured way, they are combined into fields and have stylistic, word-forming, etymological features. Onyms of such films form a particular system that should reflect the features of the traditional Ukrainian onomasticon; however, the specificity of proper names in fiction lies in a different angle; in fact, we look at proper names from the point of view of the author (an American director or screenwriter). The article characterises the onymic space in American cinematography using the example of the miniseries “Chornobyl” (2019); it is determined that the set of proper names of the specified film consists of anthroponymic, toponymic and ergonymic fields, of which the largest is anthroponymic, a little smaller – toponymic, and a very small one – ergonomic. With the help of quantitative and etymological analyses, the composition of the noun space was characterized, as well as the probable origin of some proper names that are symbolic of the plot of the film, proper names that are part of the core and periphery of the noun space and those that are on the border between the core and the periphery were distinguished. Also stylistic, graphic and transliteration features are analyzed by the author. At least, it was made conclusion about the future research.

Key words: *onymic space, proper names, appellative vocabulary, proprietary vocabulary, cinematography, anthroponymic field, toponymic field, ergonymic field, cognitive onomastics.*

УДК 811.111 + 81'42

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.21>

ПЕРЕКЛАД АБРЕВІАТУР ТА СКОРОЧЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СУБМОВИ

Сидоренко Олена Анатоліївна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов історичного та філософського

факультетів Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9794-9754>

Андросюк Ганна Леонідівна

асистент кафедри іноземних мов історичного та філософського

факультетів Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0008-1750-0171>

У статті здійснено аналіз економічної термінології, яка є самостійною складною системою зі своїми специфічними рисами, на яку впливають як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори. Однією зі специфічних рис економічної термінології можна вважати тенденцію до скорочення спеціальних термінів. Оскільки дана сфера мало вивчена, було виявлено, що типологізація аббревіатур є одним з проблемних питань. Аббревіація є одним із способів деривації (творення) нових слів, а значить, дериваційні правила утворення скорочень можна описати за допомогою дериватологічного підходу. Аббревіатурний спосіб утворення є одним з поширених у дериватології як в англійській, так і в українській мовах. Серед сфер використання економічних аббревіатур можна виділити наступні: назви міжнародних організацій та угод, загальноекономічні поняття. Серед відібраних скорочень частіше всього зустрічається саме ця тематика. Рідше за все використовуються скорочення у сферах страхування, кредитування та оподаткування. Передача спеціальних термінів, особливо їх скорочень, є дуже складним та багатогранним процесом. Важливо враховувати багато нюансів, у тому числі нелінгвістичні: особливості субкультури економістів, соціальні явища, що відбуваються в ній, історичні, культурні та соціальні особливості формування спеціальних економічних термінів та їх скорочених одиниць, стрімке розширення економічної терміносистеми, інтенсивний розвиток економічної сфери життєдіяльності людей, автоматизація та прискорення багатьох економічних процесів, а як наслідок поява необхідності негайної реакції на них та збільшення швидкості передачі інформації і спілкування, чим обумовлюється поява дедалі більшої кількості скорочень економічних термінів.

Усі ці важливі аспекти нелінгвістичного характеру дають нам можливість виявити особливості формування та вживання термінологічних скорочень підмови економістів. З лінгвістичної точки зору аббревіація не виступала як індивідуальний засіб спілкування, а сприймалася виключно як форма оказіоналізму, яка є непричетна до словотвірної компетенції. Процес перекладу англійського скорочення, відсутнього у словниках і довідниках, виконується у два етапи: перший – дешифрування скорочення, тобто виявлення вихідної групи англословних слів; другий – передача корелята засобами української мови, а саме пошук еквівалентної форми українською мовою, яка найточніше передає його зміст. Під корелятом мається на увазі член пари або ряду взаємообумовлених, співвідносних мовних одиниць.

Ключові слова: субмова економістів, дискурс, аббревіація, скорочення, переклад.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. На сучасному етапі розвитку лінгвістики особливий інтерес виявляють до вивчення особливостей окремих субмов, компоненти яких є складовими національних англійської та української мов. Наше дослідження висвітлює проблеми, особливості виникнення та функціонування термінологічних аббревіа-

тур і скорочень в англійській субмові економістів, а тому передбачає аналіз перекладу таких номінацій українською мовою. Загалом народне господарство ділиться на дві великі сфери: матеріальне виробництво та невиробнича сфера. Це є найзагальніший розподіл сфер економіки. До них належать такі сфери діяльності: житлово-комунальне господарство, пасажирський транспорт, зв'язок

(обслуговуюча організація невиробничої сфери та населення), соціальне забезпечення, народне освіта, наука та наукове обслуговування, кредитування і страхування, діяльність апарату органів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Нами були вивчені та проаналізовані праці, що дають уявлення про термінологічні скорочення та абрєвіатурне словоутворення, закордонних авторів: А. Маккаї (Маккаї, 1974), G. Cannon (Cannon, 1987), а також роботи в галузі абрєвіації вітчизняних лінгвістів. Абрєвотворення української мови досліджував О. Стишов (Стишов, 2001), В. Горпинич (Горпинич, 1999), безпосередньо абрєвіатурами та акронімами в економічному та бізнес-дискурсі займалася І. Міщинська (Міщинська, 2018). Але попри це існує потреба у вивченні скорочених термінологічних одиниць субкультури економістів з позиції соціолінгвістики, лексикології та перекладу, які не отримали раніше належного дослідницького інтересу, що становлять, проте, практичний інтерес у суспільстві. Цим зумовлюється **актуальність роботи.**

Формулювання мети і завдань статті

Метою нашої статті є проведення дослідження скорочених економічних термінів англійською мовою для виявлення особливостей їх творення та функціонування, з урахуванням історичних, соціальних, лінгвістичних особливостей субкультури економістів.

У процесі дослідження передбачається вирішити наступні завдання: встановити основні особливості творення та функціонування скорочених термінів та абрєвіатур, проаналізувавши способи деривації економічних скорочень у субмові економістів на матеріалі англійської мови; виявити специфіку та способи перекладу таких номінацій англійськомовного економічного дискурсу українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Щоб визначити необхідні умови для виникнення абрєвіатур в субмові економістів проаналізуємо сфери (галузі) економіки, у яких частіше за все вони утворюються. Це дозволить виявити і наочно продемонструвати, чи існують пріоритетні напрямки, що лідирують в абрєвіатурному словотворенні.

Під економічним дискурсом ми розуміємо соціально-комунікативну систему, яка забезпечує ефективне функціонування численних галузей економіки, здійснюючи взаємозв'язок між цими різними галузями (Міщинська, 2018). Представлені у нашій розвідці терміни дібрано із Glossary of Economics and Personal Finance Terms (Glossary, 2024).

Слід зазначити, що більшість економічних скорочень, які використовуються в англійській та українській субмовах економістів так чи інакше пов'язані з веденням економічної документації і найчастіше використовуються у сфері послуг. Проте така документація є універсальною для низки галузей економіки, вони мають рівну частоту вживання, тому була введена така категорія як «загальноекономічні поняття» для визначення універсальних економічних скорочень в термінології, які можуть належати до економічній сфері в цілому, а не до окремих галузей чи видів виробництва. Сюди віднесено терміни, які можуть бути використані у будь-якій з попередніх сфер. Вони є універсальними і найчастіше використовуються в офіційній документації, під час укладання договорів, партнерських угод на будь-яку тему тощо. Наприклад, *amt.* (*amount*) – *сума, кількість*; *Ar.* (*Annualreturn*) – *річний звіт, rev* (*revenue*) – *дохід* (Glossary, 2024).

Багато цих скорочень успішно увійшли і в інші сфери життєдіяльності людини. Деякі почали використовувати і в повсякденному житті багатьох людей. До таких скорочень можна віднести наступні: *p. c.* (%) – *відсоток*; *HR* (*HumanResources*) – *Людські ресурси (HR)*; *Co.* (*Company*) – *фірма (Co)* (Glossary, 2024).

Як показують приклади абрєвіатур як в англійській, так і в українській субмові економістів, можна зауважити особливість економічної термінології – прагнення до уніфікації назв різних явищ та предметів економічної реальності.

Таку саму частку в загальному обсязі скорочень (як і загальноекономічні поняття) за частотою використання займають також назви міжнародних спільнот та угод. Прикладів тут виявлено дуже багато: *EFTA* (*European Free Trade Association*) – *Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)*; *LSE* (*London Stock Exchange*) – *Лондонська фондова біржа*; *OPEC* (*Organization of Petroleum Exporting Countries*) – *Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК)*; *SWIFT* (*Societyfor Worldwide Interbank Financial Telecommunication*) – *Спільнота Всесвітніх Інтербанківських Фінансових Телекомунікацій (СВІФТ)*; *WB* (*World Bank*) – *світовий банк (МБ)* (Glossary, 2024). Всі ці скорочення часто використовуються в засобах масової інформації (як англійськомовних, так і українськомовних), у діловій документації та ін.

Досліджувані ініціальні скорочення англійської економічної термінології ініціально-літерної моделі, як правило, мають аналогічні скорочення в українській мові. Наприклад: *GDP*

(*Gross Domestic Product*) = ВВП (Валовий внутрішній продукт); *IBRD (International Bank for Reconstruction and Development)* = МБРР (Міжнародний банк реконструкції та розвитку); *IE (<Individual Entrepreneur)* = ІП (<Індивідуальний підприємець>) (Glossary, 2024). Такі аббревіатури вже існують в українській мові та мають однакову семантичну складову, а тому проблем із їх перекладом не виникає. Однак існують такі англійські скорочення в економічній термінології, які добре вкорінились в українській мові, хоч і не є скороченням відповідного терміна. Такі запозичення стали популярні у бізнес-спілкуванні. При цьому спостерігаються їх графічна, фонетична та соціолінгвістична асиміляція. Яскравим прикладом є нетранслітероване запозичене скорочення *HR (Human Resources)* = *HR (Людські ресурси)*.

Особливо необхідно відзначити, що існує низка скорочень, які важливо правильно розшифрувати залежно від контексту, а також сфери, де використовується це скорочення: *IT*, як інформаційні технології – скорочення, яке вийшло вже далеко за межі області інформатизації та автоматизації управління. Але окрім цього, *IT* – скорочення від *Income Tax* – може використовуватися у сфері оподаткування, бухгалтерії та т.п.

Іншим прикладом може бути ініціально-літерна аббревіатура *ADS*. У галузі аутсорсингу це скорочення, утворене від терміносполучення, *agent/distributor service* – служба підбору агентів та дистриб'юторів. У податковій галузі – від *annual debt service* – річна сума обслуговування боргу.

При проведенні економічного аналізу виробничих розрахунків та планування на підприємстві розглядається аббревіатура, яка походить від основи *alternative depreciation system* – альтернативна система амортизації.

Було виявлено ряд подібних прикладів серед ініціальних аббревіатур, що можна пояснити подібними дериваційними правилами утворення таких скорочень серед різних галузей економіки. Наприклад, аббревіатура «*BP*» у бухгалтерії *bill of parcels* – рахунок-фактура, в галузі економічного планування *budget project* – бюджетний проект.

Важливо відзначити скорочення, які пов'язані з передачею юридичних осіб найменувань організаційно-правових форм власності підприємств господарювання. Англійське скорочення *JSC* не є абсолютним аналогом українського акціонерного товариства з юридичної точки зору. Тому доцільніше транскрибувати організаційно-правову форму власності

(ОПФВ) разом із назвою підприємства або разом з транскрибуванням вказувати доповненням прийняту в англійській країні ОПФВ (*Private joint stock company*) (Glossary, 2024).

Проте ми можемо поставити знак рівності між наступними прийнятими в англійській та українській мовами економічними скороченнями: *JSC (Joint stock company)* = *АТ (Акціонерне товариство)*; *Ld, ltd (Limited)* = *ТОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю)*; *PLC (Public Limited Company)* = *ВАТ (Відкрите акціонерне суспільство)* (Glossary, 2024).

Ініціально-звукові моделі англійських економічних скорочень найчастіше в українській мові мають аналогічне ініціальне скорочення: *VAT (Value added tax)* = *ПДВ (Податок на додану вартість)*; *FEA (Foreign economic activity)* – *Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД)*; *GATT (<General Agreement on Tariffs and Trade)* – *Генеральна угода з податків та тарифів (ГУПТ)* (Glossary, 2024).

Існують і такі скорочення, які мають повну відповідність як у фонетичному, так і в семантичному аспекті, але часто є запозиченнями: *SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication)* = *СВІФТ (Спільнота Всесвітніх Інтербанківських Фінансових Телекомунікацій)*; *ISO (International Organization for Standardization)* = *ІСО (Міжнародна організація стандартизації)* (Glossary, 2024).

Певні ініціально-звукові скорочення не мають відповідного скорочення в українській мові та передається повним терміном: *LOC (Letter of Commitment)* – *гарантійний лист*; *OBU (offshore banking unit)* – *офшорна банківська організація*; *NAV (net asset value)* – *чиста вартість активів*; *ISA (Individual savings account)* – *Індивідуальний ощадний рахунок*; *IFA (Independent financial adviser)* – *Незалежний фінансовий консультант*; *IFAA (Independent Financial Advisers Association)* – *Незалежна Асоціація фінансових консультантів* (Glossary, 2024).

Дуже часто зустрічаються аббревіатури назв європейських організацій, фондів, інститутів, асоціацій, угод, які мають аналогічну україномовну версію. Такі скорочення утворюються за правилами транскрибування або транслітерації повної назви українською мовою. Найчастіше вони трохи відрізняються від англійських. Наприклад: *EEC (European Economic Community)* *Європейське економічне співтовариство (ЄЕС)*; *EFTA (European Free Trade Association)* – *Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)*; *FEA (Foreign economic activity)* – *Зовнішньоекономічна діяльність*

(ЗЕД) (Glossary, 2024). Проте трапляються й такі скорочення, які повністю відповідають англійській мові. Вони являють собою запозичені абрєвіатури. Наприклад: *BRICS (Brazil, Russia, India, China, South Africa) = Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська республіка (БРІКС); ОРЕС (Organization of Petroleum Exporting Countries) = Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК)* (Glossary, 2024). Усічений тип скорочень в українській економічній термінології не є продуктивним, у зв'язку з чим існують проблеми у перекладі аналогічних англійських скорочень. Як правило, в українській мові при передачі таких абрєвіатур використовується переклад лексичної одиниці. Наприклад: *camp (campaign) – кампанія; COMEX (Commodity Exchange) – товарна біржа; fence (defence) – захист; mart (market) – ринок; sample (s + example) – приклад* (Glossary, 2024).

Трапляються скорочення, утворені спочатку в англійській мові, а українською стали використовуватися як запозичення. Наприклад, *Forex (FX) (Foreign Exchange) = Форекс (ринок міжбанківського обміну валюти по вільним цінами)*. Цей запозичений термін увійшов у спілкування серед брокерів, дилерів та гравців на біржі, проте має ширше значення в українській мові, ніж у англійській. Це і сама біржа обміну валюти, це ж і інтернет-майданчик для гри з валютою.

Також існують абсолютні аналоги англійських економічних скорочень в українській мові. Співзвучність утворилася завдяки спочатку запозиченим генеративним одиницям. Експорт та імпорт запозичені з англійської, а тому скорочення, наприклад, *Eximbank (Export-Import Bank) має відповідне скорочення українською мовою Ексімбанк (<Експортно-імпорتنний банк)* (Glossary, 2024).

Проте трапляються такі терміни в англійській мові (і відповідно їх скорочення), які не мають аналога в українській мові. Це, як правило, назви національних установ, посад, асоціацій, економічних явищ, що існують у країні походження терміна, але якого немає в Україні. Такий термін не є міжнародним, а отже, часто перекладу не існує. Наприклад: *nomad (nominated adviser) – консультант, який отримав дозвіл Лондонської фондової біржі, працювати на інвестиційному ринку; perks (perquisites) – доходи з посади додатково до зарплати* (Glossary, 2024).

Останнє скорочення має описовий еквівалент, але терміна українською мовою для цього явища не утворено. Особливістю словесних

скорочень в англійській економічній термінології є їх відносна унікальність. Таке скорочення як *limited*, утворене від *limited company* не має аналогічного перекладу на українську мову. Можна перекласти «обмежена» чи «обмежена відповідальність». Це не позначатиме те саме, що і *limited* в англійській економічній термінології. у вільному спілкуванні (не ділового рівня) можливий еліпсис «з обмеженою відповідальністю», але сенс може бути зрозумілим лише з контексту, тобто, саме собою таке скорочення не функціонує в українській економічній термінології. Часто в українській мові використовується ініціальне скорочення – ТОВ. За змістом воно є еквівалентом англійського терміну *limited*. Такі скорочення як *a five, a ten* частіше в українській мові представлені суфіксальними моделями (п'ятірка, десятка).

Багато словесних скорочень перекладаються українською мовою тільки повними термінами (тобто перекладаємо лише лексичні одиниці). Наприклад: *gilts (<gilt-edged securities) – надійні цінні папери; prime rate (<prime lending rate) – ставка кредитування* (Glossary, 2024).

Простежимо переклад початково-кінцевих словесних скорочень. Наприклад, англійський термін *middle price* від *middle market price* може бути перекладений українською мовою середньо-кінцевим словесним скороченням «ринкова ціна».

Англійське словесне скорочення *private company (private limited company)* в українській мові скорочуватиметься ініціальним типом ЗАТ (від «закрите акціонерне товариство»).

Зустрічаються такі англійські скорочення, які в українській мові перекладаються як результативна одиниця, так і генеративна, проте все ж таких випадків виявлено мало. Прикладом може бути словесне скорочення *gearing (gearing ratio) – платоспроможність (коефіцієнт платоспроможності)* (Glossary, 2024).

Скорочення з формантами представлені лише англійською мовою. Їх передача українською мовою відбувається переважно лексичною одиницею, тобто. використовується твірна основа, а похідною від неї скороченої одиниці в українській мові немає. За рідкісним винятком може бути використане запозичення в українську з англійської мови. Однак таких випадків небагато.

Графічні скорочення в українській термінології економічній сфері не представлені широко. Наприклад, нульові скорочення в англійській економічній термінології в українській мові мають ініціально-літерні скорочення: *ltd (limited) – обмежений від limited*

company – ТОВ (Товариство з обмеженою відповідальністю); *jnt stk (joint stock)* – «акціонерний капітал» від *joint stock company – VAT (відкрите акціонерне товариство)* (Glossary, 2024).

Багато англійських графічних скорочень не представлені в українській мові загалом і перекладаються повними термінами. Наприклад: *a.a.r. (agaist all risks)* – проти всіх ризиків; *Assoc. (Association)* – асоціація; *A.D. (accidental damage)* – випадковий збиток; *A/C, a/c (account current)* – поточний рахунок; *amt. (amount)* – сума, кількість; *att. (attached)* – додається; *C&F (cost and freight)* – вартість та фрахт; *C.C. (cash credit)* – кредит готівкою; *ex (exchange)* – біржа; *I/L (import licence)* – ліцензія на імпорт; *int (interest)* – відсотковий дохід; *inv. (invoice)* – рахунок-фактура, накладна; *St. Ex (ch) (stock exchange)* – фондова біржа (ФБ) (Glossary, 2024). Однак це не означає, що в українській економічній термінології графічний тип скорочень трапляється рідко, але в

такому випадку відбувається абревіація інших термінів, що можна пояснити різними мовними закономірностями та традиціями в аналізованих мовах.

Висновки. Отже, серед сфер використання скорочень в економічних галузях науки, можна виділити такі: назви міжнародних організацій та угод, загальноекономічні поняття. Переклад економічних абревіатур та скорочень у спеціальному тексті має низку особливостей. При передачі необхідно враховувати багатозначність економічних термінів. Практика показує, що найчастіше необхідно та логічно використовувати готові терміни, що вже існують у мові, якою передається текст. Якщо це неможливо, то необхідно залучити один із способів передачі англійського терміну на українську мову, а саме: калькування, транслітерація, транскрипція, трансформація (лексичне розгортання, лексичне згортання, опущення, конкретизація, генералізація, компенсація, цілісне перетворення, смисловий розвиток).

ЛІТЕРАТУРА

1. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. К.: Вища школа, 1999. 208 с.
2. Міщинська І. Абревіатури та акроніми в економічному та бізнес-дискурсі. *Філологічний дискурс*: Зб. наук. праць. 2018. Вип. 7. С. 221–227.
3. Стишов О.А. Нові абревіатури в мові мас-медіа кінця ХХ століття. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 33–40.
4. Cannon G. Abbreviation and acronyms in English word-formation Texas A&M University, 1987. 105 p.
5. Glossary of Economics and Personal Finance Terms – URL: <https://www.stlouisfed.org/education/glossary>
6. Makkai A. Acronymy in English (a Stratificational Re-examination). *Proceedings of the Eleventh International Congress of Linguists*. Bologna – Florence, 1974. p. 345–363.

REFERENCES

1. Horpynych V.O. (1999). Suchasna ukrayinska literaturna mova. Morfemika. Slovtvir. Morfonolohiya. [Modern Ukrainian literary language. Morphemics. Word formation. Morphology.]. K.: Vyshcha shkola, 208 s. [in Ukrainian].
2. Mishchynska I. (2018). Abreviatury ta akronimy v ekonomichnomu ta biznes-dyskursi. [Abbreviations and acronyms in economic and business discourse.]. *Filolohichnyy dyskurs: Zb. nauk. prats.* 7. 221–227. [in Ukrainian].
3. Styshov O.A. (2001). Novi abreviatury v movi mas-media kintsya KHKH stolittya. [New abbreviations in the language of the late twentieth century.]. *Movoznavstvo*. 1. 33–40. [in Ukrainian].
4. Cannon G. (1987). Abbreviation and acronyms in English word-formation Texas A&M University. 105 p. [in English].
5. Glossary of Economics and Personal Finance Terms. (2024). URL: <https://www.stlouisfed.org/education/glossary> [in English].
6. Makkai A. Acronymy in English (a Stratificational Re-examination). (1974). *Proceedings of the Eleventh International Congress of Linguists*. Bologna – Florence. 345–363. [in English].

TRANSLATION OF ABBREVIATIONS AND ACRONYMS IN THE ECONOMIC SUBLANGUAGE

Sidorenko Olena Anatoliivna

Candidate of Philology,

*Associate Professor at the Department of Foreign Languages of the Historical
and Philosophical Faculties of the Educational and Research
Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine*

Androsiuk Hanna Leonidivna

*Assistant at the Department of Foreign Languages of the School of History and Philosophy
Faculties of the Educational and Research
Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine*

The article analyzes the economic terminology, which is an independent complex system with its own specific features, influenced by both linguistic and extralinguistic factors. One of the specific features of economic terminology is the tendency to shorten special terms. Since this area is not well studied, it was found that typologization of abbreviations is one of the problematic issues. An abbreviation is one of the ways of derivation (creation) of new words, which means that the derivational rules of abbreviation formation can be described using the derivational approach. The abbreviation method of formation is one of the most common in derivatology in both English and Ukrainian. Among the areas of economic abbreviations are the following: names of international organizations and agreements, general economic concepts. Among the selected abbreviations, these are the most commonly used topics. The least frequently used abbreviations are in the areas of insurance, lending and taxation.

The transfer of special terms, especially their abbreviations, is a very complex and multifaceted process. It is important to take into account many nuances, including non-linguistic ones: peculiarities of the subculture of economists, social phenomena taking place in it, historical, cultural and social peculiarities of the special economic terms and their abbreviations, rapid expansion of the economic terminology system, intensive development of the economic sphere of human activity, automation and acceleration of many economic processes, and as a result, the need for immediate response to them and increase in the speed of information transfer and communication, what is the reason for the emergence of an increasing number of shortened economic terms.

All these important nonlinguistic aspects enable us to identify the peculiarities of the formation and usage of terminological abbreviations in the economists' sublanguage. From the linguistic point of view, the abbreviation did not act as an individual means of communication, but was perceived solely as a form of occasionalism, not involved in word-formation competence. The process of translating an English abbreviation that is not available in dictionaries and reference books is carried out in two stages: the first is decoding the abbreviation, i.e. identifying the original group of English words; the second is translating the correlate into Ukrainian, i.e. finding an equivalent form in Ukrainian that most accurately conveys its meaning. A correlate is a member of a pair or series of interrelated, comparable linguistic units.

Key words: *sublanguage of economists, discourse, abbreviation, acronym, translation.*

UDC 811.112.2'367.7:82-9

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.22>

VERBAL NEGATION IN THE CONTEXT OF POWER: THE THEME OF THE CONFLICT OF CULTURES IN A COLONIAL SOCIETY

Tatarovska Olesya Vasylivna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

English Philology Department

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-9175-2774>

*The article dwells into how negation in postcolonial novels is a powerful tool for critiquing and challenging power dynamics. It highlights how negation is used to reject the legitimacy of colonial powers, asserting independence and self-determination, and how it helps characters resist oppression and assert their agency. By challenging colonial definitions, authors claim indigenous identity and question the legitimacy of power structures, paving the way for new narratives. Recent research underscores the multifaceted nature of negation in linguistics, spanning philosophical, logical, structural, cognitive, and pragmatic approaches. Despite numerous studies, a comprehensive framework for negation remains elusive. In postcolonial novels, verbal negation reveals identity conflicts, illustrating opposition to colonial culture and the desire to preserve heritage. Common forms include don't, didn't, couldn't and stop. N. Farrah's *Crossbones* exemplifies cultural conflicts in colonial societies, highlighting power, control, resistance, and societal impacts. These conflicts create unstable environments marked as fear and repression. In V. S. Naipul's *Magic Seeds*, cultural conflicts are depicted through self-awareness and literature. The narrator's reflection emphasizes cultural self-perception and resistance to change, showing tension between tradition and modernity. The influence of external viewpoints highlights the impact of colonialism on local identities. In *Imaginary Homelands*, the deployment of negative structures symbolizes cultural displacement and emotional alienation in a postcolonial context. In Doris Lessing's *Mara and Dann*, cultural conflicts are highlighted through crisis interactions. Disconnection and miscommunication illustrate cultural disconnects, and diverse priorities reflect social differences. Environmental devastation underscores colonial exploitation, while indifference to suffering reflects prolonged conflict's emotional toll. Power dynamics show control and hierarchy characteristics of colonial societies. These excerpts collectively highlight the complexities of cultural identity negotiation in colonial and postcolonial contexts, emphasizing themes of self-perception, resistance, external influence, and power dynamics.*

Key words: *verbal negation, postcolonial literature, colonial society, self-perception, resistance.*

Statement of the problem in general and justification of its relevance. Negation in postcolonial novels is a powerful tool used to explore and critique power dynamics. Negation is often used to deny the legitimacy and authority of colonial powers. This rejection is a fundamental aspect of asserting independence and self-determination. Negation serves as a form of resistance and disobedience to colonial oppression (Smith, 2003). This is a way for the characters to assert their agency and refuse to comply with colonial demands. Negation is used to highlight injustice and inequality perpetuated by colonial powers. It draws attention to what is denied or taken from the colonized. By challenging colonial definitions and labels, postcolonial authors assert their own identity and cultural values. This process of negation is crucial to the recovery and affirmation of indigenous identity. Negation is used to challenge and question the legitimacy of colonial and post-colonial power structures. This disrupts the *status quo*

and calls for change. Negation helps make room for new narratives and possibilities. By rejecting the old, postcolonial authors can imagine and articulate a new future. Negation empowers the characters by allowing them to clearly articulate their disagreement and resistance. This is a way for them to regain their voice and freedom of will.

Negation in postcolonial novels is thus a multifaceted tool that authors use to explore and critique power dynamics. This allows them to reject colonial rule, highlight injustice, assert identity, challenge power structures, and create space for new narratives. Through this use of negation, post-colonial literature becomes a powerful vehicle for articulating the complexities of power and resistance in a postcolonial context.

Analysis of recent research and publications. The multifaceted nature of the concept of negation in linguistics led to the formation of a number of linguistic trends, each of which offered its own interpretation of its categorical essence (Kim, 2000;

Rowlett, 1986; Keizer, 2015). Among the available linguistic concepts of negation, reflected in specific, historically formed, research approaches, such as: philosophical and logical, structural and conceptual, subjective and evaluative, cognitive, pragmatic, we trace the chronology of scientific works on the topic voiced by linguists of the XX and early XXI century, which reflects the widespread primarily logical and psychological sections of discussions about negation, which gradually shifted to the communicative, and later to the cognitive side (Vernay, 2024; Bignall, 2010, pp. 29–59). Each of the existing linguistic concepts of negation brought its own observations, additions, clarifications, but there is still no comprehensive generalization that would enable such a definition of negation, which would not dismember this concept, but integrate it into a conceptual framework (Grabarczyk, 2009; Martin, 2007).

Verbal negation reveals the theme of identity in a post-colonial society by reflecting the conflicts, uncertainties and search for self-identity among people who survived colonial domination and the consequences of colonization. By refusing or feeling alienated from accepting certain norms, values or cultural traditions, individuals in post-colonial societies feel oppressed and influenced by the colonizers (Partington, 2013). The pragmatics of verbal negation reflects the search for a new sense of identity, opposition or rejection of the dominant colonial culture, as well as the desire to preserve or restore one’s own cultural and historical heritage (Fig. 1):

The most frequent verbal negations are the verb forms *do not*, *did not*, the modal verb *could not*, the verb *stop*. Therefore, the **purpose** of this article is to trace the correlations of the verb negation particles *don’t*, *didn’t*, *could not*, *stop*. The main

Fig. 1. Lexical correlations in a postcolonial text

objective of the present research is to investigate lexical actualization, structural representation, and functional modulation of negation as a pragmatic universal in English-language postcolonial artistic discourse in computer-processual processing of facts.

Presentation of the main research material. Thus, in the following section we are going to examine the most frequently used verbal negative forms together with their collocations and the representations in post-colonial literature.

“Malik says, “There are unconfirmed reports blaming shady fifth columnists who are believed to target anyone who writes anything the top men of the Courts don’t like. They use remote-controlled roadside bombs or shoot their victims at point-blank range. Nobody knows much about them or their alliances. Except everyone points at Shabaab, which has an imprecise, albeit mutually beneficial rapport with the Courts.” (Farrah, 2012, p. 82–83)

An excerpt from N. Farrah’s *Crossbones* highlights the intense and often violent conflicts

	Term	Collocate	Count (context)
☐	don**	know	250
☐	don**	said	138
☐	don**	think	99
☐	don**	like	98
☐	don**	want	94
☐	don**	just	49
☐	don**	people	47
☐	don**	say	43
☐	don**	time	41

Fig. 2. The use of *don’t* and its collocations in context

between cultures in a colonial or post-colonial society. Here are some thoughts on the subject:

1. Power and control: The reference to “superior judges” and the use of violence to suppress dissent reflects the struggle for power inherent in colonial societies. Colonial rulers and their local allies often used force to maintain control and silence opposition, leading to a culture of fear and repression.

2. Cultural Clashes: References to “shadowy fifth colonists” and the ambivalent relationship with Shabaab highlight the cultural and ideological clashes that can arise in such societies. Different groups with different agendas and cultural backgrounds often find themselves in conflict, exacerbating tensions and instability.

3. Resistance and Insurgency: The use of remote-controlled bombs and target shooting points to methods of resistance used by those who oppose dominant power structures. It highlights the lengths to which marginalized groups can go to fight for their rights and assert their identities in the face of oppression.

4. Ambiguity and Alliances: The “unclear, albeit mutually beneficial relationship” between Shabaab and the courts illustrates the complex and often murky alliances that can form in a colonial context. These alliances are often based on convenience rather than shared values, further complicating the cultural landscape.

5. Impact on Society: The general atmosphere of suspicion and insecurity described in the passage reflects the wider impact of cultural conflicts on society. Such conflicts can lead to widespread fear, mistrust and the destruction of social cohesion, making it difficult for communities to thrive.

This passage vividly captures the multifaceted nature of cultural conflicts in colonial societies,

where power, resistance, and shifting alliances create an unstable and often dangerous environment.

“Very simple, very fast, very honest. A book without boasting. A book so true that every young Indian or old Indian can see himself in its pages. There’s no other book like it in India. It would be a modern Indian epic if people read it. But people don’t. They feel they don’t need to. They feel they know it all. They don’t have to find out. It’s the Indian way. I didn’t even know about the autobiography. It was Wolf who first asked me whether I had read it. This was when he’d just come to the ashram at home. He was shocked when he found I didn’t know about it. I have read it two or three times now. It’s so easy to read, such a good story, that you read on and on, and then you find you haven’t been paying proper attention to all the profound things he’s been saying.” (Naipul, 2004, p. 29)

In an excerpt from *Magic Seeds* by V.S. Naipaul touches on the topic of cultural conflicts in colonial society through the prism of literature and self-awareness. Here are some thoughts on the subject:

1. Cultural Self-Perception: The narrator’s reflection on the autobiography emphasizes a sense of cultural self-perception and introspection. The idea that the book is “so true that every Indian, young or old, can see himself in its pages” shows a deep connection to Indian cultural identity and experience. This reflects the internal conflicts that people face in understanding and accepting their cultural heritage in a post-colonial context.

2. Resistance to Change: This passage mentions that people feel they “know it all” and don’t need to read a book. This resistance to engaging with new perspectives or revisiting one’s own history can be seen as a cultural conflict. It highlights the tension between tradition and modernity, as well as the reluctance to face the uncomfortable truth about one’s past.

	Term	Collocate	Count (context)
☐	didn't*	know	99
☐	didn't*	like	85
☐	didn't*	said	76
☐	didn't*	want	70
☐	didn't*	look	45
☐	didn't*	bobby	43
☐	didn't*	people	39
☐	didn't*	time	36
☐	didn't*	say	33

Fig. 3. The application of *didn't* and its collocations within context

3. The influence of external points of view: the presentation of the narrator’s autobiography by the hero Wolfe means the influence of external points of view on self-awareness. This can be seen as a metaphor for the impact of colonialism, where external forces often shape and challenge local identities and narratives. The shock expressed by Wolff at the narrator’s ignorance of the book highlights the gap between local and external understandings of cultural meaning.

4. Literature as a Mirror: The passage emphasizes the power of literature to reflect and shape cultural identity. The autobiography has been described as a “modern Indian epic”, suggesting its potential to redefine and assert Indian cultural identity in a postcolonial society. However, the lack of a readership indicates a cultural conflict where valuable narratives are overlooked or undervalued.

5. Deep Understanding: The narrator’s realization that he hasn’t paid enough attention to deep things in the book speaks to deeper layers of cultural understanding that are often overlooked. This emphasizes the need for a more active and thoughtful approach to one’s cultural heritage and history.

Overall, the excerpt from *Magic Seeds* explores the conflicts of cultures in a colonial society through the themes of self-perception, resistance to change, external influence, and the power of literature. This highlights the difficulty of navigating cultural identity in the post-colonial world.

“Most problematic of all, however, are the Captain’s lessons in love. He takes him to see the movie King Kong, and the boy is puzzled. “Why doesn’t he drop her?” I asked. I suppose I sounded very heartless to the Captain, for he replied harshly, “He loves her, boy. Can’t you understand that—he loves her?” But of course I couldn’t understand.’ Of course, because it is Jim’s tragedy to be unable

to love any human being. (Even more bewildering to him is the Captain’s assertion that the woman’s kicking out at Kong does not mean she doesn’t like him. ‘It’s a woman’s way.’)” (Rushdie, 1991, p. 211).

This excerpt delves into the complexity of identity in a postcolonial context through the lens of personal relationships and cultural misunderstandings. Here are some thoughts on the subject:

1. Cultural Displacement: The boy’s confusion about the movie King Kong and the Captain’s abrupt response highlight the cultural displacement that people in post-colonial societies experience. The boy’s inability to understand the concept of love depicted in the film reflects the disconnect between his own cultural background and the values imposed by colonial influences.

2. Emotional Alienation: Jim’s tragedy of not being able to love anyone can be seen as a metaphor for the emotional alienation that often accompanies the post-colonial experience. The disruption of traditional social structures and the imposition of other people’s values can lead to feelings of isolation and difficulties in forming meaningful connections.

3. Gender Dynamics: The Captain’s claim that a woman kicks Kong out doesn’t mean she doesn’t like him, but that it’s “feminine,” introduces a layer of gender dynamics in a postcolonial context. This reflects the complexity of interpreting behavior and emotions across cultural frameworks, as well as the potential for misunderstandings and miscommunication.

4. Identity and Understanding: The boy’s struggle to understand the Captain’s love lessons highlights the larger theme of identity and understanding in a post-colonial society. The imposition of colonial narratives and values can

	Term	Collocate	Count (context)
☐	"could not"	help	28
☐	"could not"	time	13
☐	"could not"	knew	13
☐	"could not"	thought	11
☐	"could not"	understand	10
☐	"could not"	said	10
☐	"could not"	remember	10
☐	"could not"	possibly	9
☐	"could not"	know	9

Fig. 4. The usage of *couldn't* and its contextual collocations

create a sense of confusion and conflict as people navigate their own identities in relation to these external influences.

5. Power and Interpretation: The Captain's authoritative stance on what love means and how it should be interpreted reflects power dynamics in colonial societies. The views of the colonizers are often presented as the ultimate truth, leaving little room for alternative interpretations or understandings rooted in the colonized culture.

Overall, the passage explores the complex and often painful process of identity negotiation in a postcolonial society, where cultural displacement, emotional alienation, gender dynamics, and power imbalances play an important role in the formation of individual and collective identities.

"Dan," shouted Mara. The child took no notice. He was stroking a big, fat, gray snake that lay beside him in the water, and making sounds of pleasure. "Stop it, that's dangerous," said Mara, looking up at the woman so she could stop Dann; but she did not hear. She was staring off in the direction Mara knew was north, and yet another wall of water was coming down. It was not as high as the others, but enough to push in front of it boulders and dead animals, the big ones with trunks and big ears and tusks. "We can't afford to lose any more animals," said the man. And the woman said, "I suppose a few more dead don't make any difference." (Lessing, 1999, p. 23)

An excerpt from Doris Lessing's *Mara and Dann* highlights the theme of cultural conflicts in colonial society through the characters' interactions and reactions in a crisis. Here are some thoughts on the subject:

1. Disconnection and Miscommunication: The scene depicts significant disconnection and lack of communication between the characters. Mara's concern for Dunne's safety and her attempts to gain

the woman's attention are ignored, reflecting the wider cultural and social disconnects that can occur in colonial societies. This lack of understanding and sensitivity can lead to dangerous situations and exacerbate conflicts.

2. Different Priorities and Values: The different reactions to the approaching wall of water illustrate conflicting priorities and values among the characters. Mara is focused on Dann's immediate danger, while the man is preoccupied with the loss of the animals and the woman seems indifferent to the deaths. These varied responses highlight the cultural and social differences that may exist in a colonial context, where different groups may have conflicting interests and values.

3. Environmental and Human Impact: The depiction of a wall of water pushing boulders and dead animals, including large ones with trunks and tusks, emphasizes environmental devastation and its impact on nature and human society. In a colonial environment, such environmental crises can be exacerbated by the exploitation and mismanagement of natural resources, leading to further conflict and suffering.

4. Indifference and Desensitization: A woman's comment, "I guess a few more dead doesn't matter," reflects feelings of indifference and desensitization to loss and suffering. This attitude can be seen as the result of prolonged exposure to the violence and hardships that often result from colonial rule and its aftermath. It highlights the emotional and psychological impact of living in a conflict-ridden society.

5. Power Dynamics: Power dynamics are subtly present in interactions. Mara's attempt to attract the woman's attention and the man's authoritative statement about the animals suggest an underlying hierarchy and control. Such dynamics are characteristic of colonial societies, where power

	Term	Collocate	Count (context)
☐	stop*	said	56
☐	stop*	like	42
☐	stop*	stop	33
☐	stop*	time	32
☐	stop*	car	29
☐	stop*	just	24
☐	stop*	people	23
☐	stop*	luka	23
☐	stop*	stopped	22

Fig. 5. The deployment of *stop* and its collocations in context

is often unequally distributed, leading to further cultural and social conflicts.

Overall, the passage from *Mara and Dann* vividly reflects the complexity and conflicts of cultures in colonial society, emphasizing themes of disconnection, differences in values, environmental impact, indifference, and power dynamics.

Conclusions and prospects for further research lie in further revealing the functional mechanisms of the lexical-semantic, structural-syntactic, contextual description of the prose text of the literary and artistic work of the Postcolonialism era in the historical perspective of literary currents and from the standpoint of the latest paradigms of modern linguistic research. The essence of the scientific problem lies in the methodological

disclosure of the object of analysis – negation as a pragmatic universal – localized in the English-language post-colonial literary prose text through a system of lexical-semantic, structural-syntactic and contextual operations for the actualization and systematization of negation as a pragmatic universal in the historical perspective of literary currents their cognition (the level of postcolonial poetics and discourse narratology), manifested by lexical-semantic, structural-syntactic, contextual means of language, which stylistically express and translate the aesthetic-emotional component of the lexical, syntactic, contextual unit of this type of text (level of discourse stylistics) into the orbit of post-colonial realism of the artistic potential of the work in the mode of discourse pragmatics.

BIBLIOGRAPHY

1. Bignall S. Postcolonial Agency. Critique and Constructivism (pp. 29–59). Edinburgh : Edinburgh University Press, 2010.
2. Chapman S., Clark B. (Eds.). Pragmatic Literary Stylistics. New York : Palgrave/Macmillan, 2014. P. 239.
3. Farrah N. Crossbones. United States of America : Penguin Books, 2012. P. 306.
4. Flowerdew J., Richardson J. E. (Eds.). The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies. New York and London : Routledge, 2018. P. 656.
5. Grabarczyk P. Directival Theory of Meaning. From Syntax and Pragmatics to Narrow Linguistic Content. Springer, 2009. P. 423.
6. Kecskes I., Horn L. R. (Eds.). Explorations in Pragmatics. Linguistic, Cultural and Intercultural Aspects. Berlin/New York : De Gruyter Mouton, 2007. P. 354.
7. Keizer E. A Functional Discourse Grammar for English. Oxford : Oxford University Press, 2015. P. 355.
8. Kim Q. The Grammar of Negation: A Constraint-based approach (pp. 23–25). Stanford : Stanford University, 2000.
9. Lessing D. Mara and Dann. Unired Kingdom : Flamingo, 1999. P. 422.
10. Martin J. R., Rose D. Working with Discourse. Meaning Beyond the Clause. London/New York : Continuum, 2007. P. 374.
11. Multimodal Discourse Analysis. Systemic Functional Perspectives. London/New York : Continuum, 2004. P. 261.
12. Naipul V. S. Magic Seeds. New York : Alfred A. Knopf, 2004. P. 291.
13. Partington A., Duguid A., Taylor Ch. Patterns and Meanings in Discourse. Theory and Practice in Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS). Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2013. P. 386.
14. Rowlett P. Negation: Syntax, Semantics and Pragmatics. Oxford : Blackwell, 1986. P. 279.
15. Rushdie S. Imaginary Homelands. London : Granta Books, 1991. P. 424.
16. Sanchez-Stockhumer Ch., Schubert Ch. (Eds.). Variational Text Linguistics. Revisiting Register in English. Berlin/New York : De Gruyter Mouton, 2016. P. 349.
17. Schobber M. F., Rapp D. N., Britt M. A. (Eds.). The Routledge Handbook of Discourse Processes. New York and London : Routledge, 2018. P. 420.
18. Smith C. S. Modes of Discourse. The Local Structure of Texts. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 336.
19. Sorlin S. (Eds.). Stylistic Manipulation of the Reader in Contemporary Fiction. London : Bloomsbury Academic, 2020. P. 265.
20. Vernay J.-F. The Productivity of Negative Emotions in Postcolonial Literature. London : Routledge, 2024. P. 74.

REFERENCES

1. Bignall, S. (2010). Postcolonial Agency. Critique and Constructivism. Edinburgh : Edinburgh University Press, pp. 29–59.
2. Chapman, S., Clark, B. (Eds.), (2014). Pragmatic Literary Stylistics. New York : Palgrave/Macmillan. p. 239.
3. Farrah, N. (2012). Crossbones. United States of America : Penguin Books. p. 306.
4. Flowerdew, J., Richardson, J. E. (Eds.), (2018). The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies. New York and London : Routledge. p. 656.

5. Grabarczyk, P. (2009). Directival Theory of Meaning. From Syntax and Pragmatics to Narrow Linguistic Content. Springer. p. 423.
6. Kecskes, I., Horn, L. R. (Eds.), (2007). Explorations in Pragmatics. Linguistic, Cultural and Intercultural Aspects. Berlin/New York : De Gruyter Mouton. p. 354.
7. Keizer, E. (2015). A Functional Discourse Grammar for English. Oxford : Oxford University Press. p. 355.
8. Kim, Q. (2000). The Grammar of Negation: A Constraint-based approach (). Stanford : Stanford University, pp. 23–25.
9. Lessing, D. (1999). Mara and Dann. Unired Kingdom : Flamingo. p. 422.
10. Martin, J. R., Rose, D. (2007). Working with Discourse. Meaning Beyond the Clause. London/New York : Continuum. p. 374.
11. Multimodal Discourse Analysis. Systemic Functional Perspectives. (2004). London/New York : Continuum. p. 261.
12. Naipul, V. S. (2004). Magic Seeds. New York : Alfred A. Knopf. p. 291.
13. Partington, A., Duguid, A., Taylor, Ch. (2013). Patterns and Meanings in Discourse. Theory and Practice in Corpus-Assisted Discourse Studies (CADS). Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. p. 386.
14. Rowlett, P. (1986). Negation: Syntax, Semantics and Pragmatics. Oxford : Blackwell. p. 279.
15. Rushdie, S. (1991). Imaginary Homelands. London : Granta Books. p. 424.
16. Sanchez-Stockhumer, Ch., Schubert, Ch. (Eds.), (2016). Variational Text Linguistics. Revisiting Register in English. Berlin/New York : De Gruyter Mouton. p. 349.
17. Schobber, M. F., Rapp, D. N., Britt, M. A. (Eds.), (2018). The Routledge Handbook of Discourse Processes. New York and London : Routledge. p. 420.
18. Smith, C. S. (2003). Modes of Discourse. The Local Structure of Texts. Cambridge : Cambridge University Press. p. 336.
19. Sorlin, S. (Eds.), (2020). Stylistic Manipulation of the Reader in Contemporary Fiction. London : Bloomsbury Academic. p. 265.
20. Vernay, J.-F. (2024). The Productivity of Negative Emotions in Postcolonial Literature. London : Routledge. p. 74.

ДІЄСЛІВНЕ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ ВЛАДИ: ТЕМА КОНФЛІКТУ КУЛЬТУР У КОЛОНІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Татаровська Олеся Василівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, Львів, Україна

У статті досліджено і проілюстровано як заперечення в постколоніальних романах є потужним інструментом для критики та оскарження динаміки влади. У дослідженні висвітлено, як заперечення використовується, щоб заперечити легітимність колоніальних держав, стверджуючи незалежність і самовизначення, і як воно допомагає персонажам протистояти гнобленню та відстоювати свою свободу та волю. Кидаючи виклик колоніальним визначенням, автори заявляють про корінну ідентичність і ставлять під сумнів легітимність владних структур, прокладаючи шлях до нових наративів. Останні дослідження підкреслюють багатогранність заперечення в лінгвістиці, що охоплює філософські, логічні, структурні, когнітивні та прагматичні підходи. Незважаючи на численні дослідження, всеосяжна структура заперечення залишається не до кінця вивченою. У постколоніальних романах дієслівне заперечення розкриває конфлікти ідентичності, ілюструючи опозицію колоніальній культурі та бажання зберегти спадщину. Поширені форми включають don't, didn't, couldn't і stop. N. Farrah's Crossbones демонструє культурні конфлікти в колоніальних суспільствах, висвітлюючи владу, контроль, опір і вплив на суспільство. Ці конфлікти створюють нестабільне середовище, яке позначається страхом і репресіями. У V. S. Naipul's Magic Seeds культурні конфлікти зображені через самосвідомість і літературу. Рефлексія оповідача підкреслює культурне самосприйняття та опір змінам, показуючи напруження між традицією та сучасністю. Вплив зовнішніх точок зору підкреслює тиск колоніалізму на місцеву ідентичність. У Imaginary Homelands розгортання заперечних структур символізує культурне витіснення та емоційне відчуження в постколоніальному контексті. У Doris Lessing's Mara and Dann культурні конфлікти висвітлюються через кризові взаємодії. Розрив зв'язку та відсутність комунікації ілюструють культурний розпад, а різні пріоритети відображають соціальні відмінності. Екологічне спустошення підкреслює колоніальну експлуатацію, тоді як байдужість до страждань відображає емоційний вплив тривалого конфлікту. Динаміка влади показує особливості контролю та ієрархії колоніальних суспільств. Усі ці уривки висвітлюють складність діалогу щодо культурної ідентичності в колоніальному та постколоніальному контекстах, наголошуючи на темах самосприйняття, опору, зовнішнього впливу та динаміки влади.

Ключові слова: дієслівне заперечення, постколоніальна література, колоніальне суспільство, самосприйняття, опір.

ANTHROPONYMIKON OF KYIV-MOHYLA ACADEMY OF THE XVII–XVIII CENTURY: THE SEMANTIC ASPECT

Toma Nataliia Mykhailivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of General and Slavic Linguistics

National University of Kyiv-Mohyla Academy

2, Hryhoriya Skovorody Str., Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2952-0232>

The article is devoted to the analysis of the semantics of the surnames of the figures of the Kyiv-Mohyla Academy of the XVII–XVIII centuries, which was a unique phenomenon in the history of the Ukrainian people and provided examples of socio-political, economic, military and spiritual organisation of society. Our main goal is to determine the semantic basis of the anthroponyms of public figures of the Kyiv-Mohyla Academy, offering a description and classification of the relations between family names and surnames. Extralinguistic circumstances are also taken into account in the process of exploring the semantics of lexical units. The original semantics, discover motives and principles of nomination are outlined. Our objective is to highlight the main approaches in the modern theory of onomastics. We mention etymological, sociological, historical, functional and synchronous aspects of anthroponyms researches. The anthroponymic heritage, created in the “living laboratory” directly by all participants, was analysed, considering the features relevant to the possessors of nicknames at the time of nomination. The article contrasts nomination principles, nomination motives and methods of nomination. Nomination methods are the ways of object nomination. The principles of nomination are related to onyms and notional concepts. The article reveals the motives of nomination as the reasons for specific peculiarities of nomination. All the surnames in this research are described and classified according to this classification. It was determined that most surnames are connected with the transition of personal proper names, individual nicknames, and appellative designations of a person into hereditary names of people without any structural changes as a result of semantic reinterpretations. Most nominations are from full names; some depict contracted variants of male Christian names. Due to etymology, Old Slavic language nominations and their derivatives exist. The analysed factual material made it possible to identify the main motivational and semantic features characteristic of the Old Ukrainian anthroponymikon. Surnames and surnames that arose due to the transfer of personal proper names to the category of surnames, names of one category to another, and common names to the category of proper names are considered. It was found that within the studied material, there are invariable sound forms of the creative word (motivator), which remain unchanged acquire a new meaning and become semantically derived (motivated). Analysed material has demonstrated that there are some derivatives of common nouns. A separate group among them is made of names that came from the external characteristics of the name carrier, such as the names of the trades and crafts.

Key words: *anthroponym, appellative, onomastics, principles, motives and ways of nomination, semantics.*

The statement of the problem. Anthroponyms, or proper personal names, are extremely important for the lexical composition of each language. The process of emergence and development of anthroponyms is closely related to the customs and peculiarities of the spiritual culture of people, as well as history. In the system of proper names of people, which was formed over a long period and included first names and later nicknames, patronymics, andronyms and surnames formed on their basis, various aspects of the social, economic, cultural and linguistic activities of the people at different historical stages were reflected. Therefore, anthroponyms, and in particular names and surnames, are an essential source for the study of the people’s language and the history, material and spiritual culture.

Analysis of recent research and publications.

The semantics of anthroponyms, like other proper names, are specific because they do not reflect concepts. It is possible to talk only about the original semantics of the foundations of anthroponyms, that is, about the motives and principles of nomination. It is important to mention some classification approaches to dividing surnames based on the lexical-semantic base. Today, the etymological (M. Biryla), sociological (Y. Bystron), historical-functional (S. Bevzenko, M. Demchuk), synchronic-diachronic (O. Dobrovolska, Y. Karpenko, R. Kersta, R. Ostash) and other approaches. The derivational principle seems most relevant (Blazhchuk, 2008, p.42). Researcher I. Sukhomlin, analysing the anthroponyms of the Middle Dnipro region, found only two classes of

generic anthroponyms: surnames of anthroponymic origin (properly nominal formations) and surnames of non-anthroponymic origin (Sukhomlin, 1970, pp. 33–37). A similar opinion is developed by the researcher M. Hudash. He believes that it is appropriate to single out only homonymous surnames and surnames of appellative origin (Hudash, 1977, p. 92). M. Hudash proposed his classification of surnames based on the division of methods of their creation from several lexical and semantic groups of words. He singled out appellative, appellative-anthroponymic, and anthroponymic (Hudash, 1977, p. 135).

G. Bachynska grouped anthroponyms according to a different principle. According to her classification, it is appropriate to single out the following three subtypes of anthroponyms: church-Christian names, autochthonous personal names, and appellative names, and she also separately singled out foreign lexemes, surnames with opaque names and andronyms (Bachynska, 2001, p. 5). In our opinion, it is appropriate to distinguish the terms: principles, motives and methods of nomination. The method of nomination should be considered as “the ways of formation, types and means of naming an object united by certain structural features” (Luchyk, 2014, p. 22). This includes reinterpretation and conversion of existing lexical units (lexical-semantic and morphological-syntactic methods of word formation), morphological word formation, which is associated with the emergence of new words (sound complexes) with the help of affixes or the assembly of bases (stem assembly and abbreviation are sometimes considered as separate methods of nomination (Luchyk, 2014, p. 25), merging of two words into one (lexical-syntactic method of word formation), the use of word combinations or descriptive inflexions in the nominative function (compound names), borrowings from other languages (Luchyk, 2014, p. 22). So, this aspect does not concern the semantics of anthroponyms.

The principles of nomination should be considered in the relationship of onyms to the sphere of motivational features of the denotation, expressed in the semantic plan, that is, the meaning. Thinking about the principles of nomination of geographical objects, V.V. Luchyk singles out three of them: 1) according to the internal properties of the geographical object named after the toponym: *Rivne, Hlyboka district*; 2) to an individual or members of human society: *Ivano-Frankivsk, Dovbusha Cave*; 3) about other objects in the surrounding world: *Brovarskii Prospect* (Luchyk, 2014, p. 22). We think such division is also relevant for anthroponyms, the most general semantics

of which depend on the specified principles of nomination. The motives of the nomination consist of considering a reason or some specific feature, which later becomes a defining feature when naming the object. A typical example of this is the history of the nomination of *Lviv* when Danylo Halytskyi named the city after his son Lev.

The aim and the objectives of the research. Thus, an essential aspect of analysing proper names is determining nomination methods, principles and motives. It is necessary to understand the difference between these concepts. Our paper **aims** to derive a similar scheme for anthroponyms, the object of research in this article, from the specified classification of principles, motives and methods of nomination of toponyms. The main task is to differentiate lexical units according to the semantics of the noun.

Presentation of the main research material. Surnames given to a person based on his internal or external features

A) according to their signs, according to the elements of appearance that are manifested in the process of life: *Krivyuy, Kosuy, Shtokalo, Shokalo*;

B) according to accompanying signs, for example, a person's constant use of some objects (clothing, jewellery): *Shirokopoyas, Ryaboshapka, Dovgopol, Bezpoyasko*.

Naming people to a social role or belonging to a particular social class

– by trade, profession, occupation of the wearer: *Shvets, Honchar, Kravets, Melnyk*.

– By popular names of singers and musicians: *Kobzar, Spivak, Skrypnyk, Cymbalist*.

– By the names of church ministers of various ranks: *Dyak, Popyk, Palamar*.

– By the names of positions of city or village management: *Viyt, Pustovyt*.

– Surnames related to the antecedents of their bearers in Zaporozhye Sich: *Zaporozhchenko, Kozachuk*.

– Formed from humorous nicknames of people of one or another profession, trade: *Dubogryzenko, Mukosienko, Tyagnyshkura, Kozolup, Koshkodav*

Naming people in relation to other external objects

– Anthroponyms derived from the names of people by ethnicity: *Lytvyn, Lytvynenko, Lytvynchuk*.

– Anthroponyms of non-national origin: *Nimuy*, people called dumb not only people with congenital deformities, but also those who spoke an incomprehensible language.

– Anthroponyms derived from the peculiarities of the location of the dwelling and estate: *Zabolotny, Zagrebelny, Zarudny*.

– Anthroponyms formed based on a functional feature, the way a newly arrived person appears or moves: *Zabroda, Zabyga, Zayda, Prykhodko, Novozhyl*.

– Surnames derived from the names of horses and oxen, the ownership of which was such an essential circumstance of peasant life that the characteristics of the animal were often transferred to its owner: *Sivokin, Chornovil, Ryabovil, Chaly, Bagriy, Gnidy*.

Having characterised the main principles of the classification of anthroponyms, which various scientists proposed, we conclude that there is no single unified division scheme. Secondly, one common feature in all mentioned classifications is attention to the semantics of surname bases.

In this article, it will be appropriate to consider the following types of anthroponyms:

– Anthroponymic surnames and surnames (formed from Christian female and male names);

– Surnames and surnames of appellative origin (by profession or occupation, place of residence, ethnicity).

The National University “Kyiv-Mohyla Academy” has a large multilingual heritage, created by famous personalities during the four hundred years of the educational and institution existence. In addition to various documents, books, memoirs, personal belongings of prominent people, which reflect the history of the university and Ukraine, often in a European context, important extralinguistic and linguistic information is contained in the surnames belonging to the members of this institution, which is the oldest in the area of the East Slavic peoples and was the most successful in the XVII–XVIII centuries, that is, during the period when the Old Ukrainian language was functioning in the late period. Surnames of famous people related to the NAUKMA of that time became the object of research in the proposed article. The Anthroponymikon of the Kyiv-Mohyla Academy of the XVII–XVIII centuries is not researched due to some reasons, in particular, in relation to Ukraine at that time, mostly anthroponyms of military lists and registers were studied. Instead, the anthroponymikon of the cultural and educational centre was not taken into account. The source of the surnames is the encyclopedic edition “Kyiv-Mohyla Academy in names: XVII–XVIII centuries”.

We will analyze the selected surnames according to the scheme.

1. Surnames and surnames of KMA figures formed from full male Christian names

Many surnames of KMA figures are formed according to the scheme: full noun stem + diminutive or patronymic formant (-enk-o, -ich, -ovych/-evych,

-ovets, -uk, -ak): *Abraham* (Chuchka, 2005, p. 36), *Adam* (Chuchka, 2005, p. 36), *Aleksandr, Vasyl, Gordiyenko, Danyl, Yevstatievich, Yevtimovich, Zinoviy, Ivanenko, Ivanishiv, Ivanov, Ignatovich, Illevich, Isa-evich, Karp-ovich, Lazar-evich, Mark-ovich, Mykhailo-ov, Mykhailo-ovich, Nester-ovich, Oksen-ovich, Prokop-ovich, Prokhor-ovich, Samoil-ovich, Sydor-ovich, Stefan-ovych, Taras-evich, Trofym-ovych, Fedor-ov, Fedor-ovych, Philip-ovych, Yan-enko, Yan-ovych*.

So, among surnames and surname forms of KMA figures, the method of creation from the full form of names is the most common.

2. Surnames and surnames of KMA figures, formed from truncated (short) variants of canonical names

As scientist P. Chuchka mentions, truncations are often a reaction for inconvenient borrowings (Chuchka, 1970, p. 78). In our research, they turned out to be: *Vankovskyi < [I]vanko, Yerlych < Yer[mo]l [ai], Andrushchenko < Andr[usko], Antonovych, Antonovskyi < Anton [iy], Hryhorovych, Hryhorovsky < Hryhor[iy], Dmytrashko < Dmitry [ash], Yevlevych < Yevl[ogii], Yermolov < Yermol [ai], Yeroshevych < Yerof [ey], Ignatovich < Ignat [iy], Leontovych < Leont[iy], Olekshich < Oleks[iy], Tymoshevich, Timchenko < Tym[ofii], Yurkevich < Yur [iy]*.

3. Male and female names of foreign origin that occur on the basis of surnames and surnames of KMA figures

Bazylevych < Bazyl + evich < pol. Bazyl (Chuchka, 2005, p. 43);

Germanovsky < Herman + ovskiy < lat. Herman < Hermanus (Chuchka, 2005, p. 142);

Hertzik < Hertz + ik < German. Herz (Chuchka, 2005, p. 143);

Yeleneev < Croatian. or a Serb person named after Jelen + ev (Chuchka, 2005, p. 222);

Kondrativskiy, Kondratovich < Bolg. Kondrat (of. Kindrat) (Chuchka, 2005, p. 280).

Surnames and surnames formed from autochthonous names and nicknames

Before adopting Christianity in Kyivan Rus, Old Russian two-base names were common, which, after the 10th century, existed in parallel with Greek and Latin (Blazhchuk, 2008, p. 71). M. Hudash considers autochthonous proper names as personal names that had a source basis in the lexical funds of the native language and were assigned to newborn children in a traditional folk-household ritual-customary environment (Hudash, 1977, p. 113). Analyzing the anthroponyms of the Kyiv-Mohyla Academy from the point of view of origin from autochthonous Slavic names, we will use the following classification:

1) surnames derived from the names of composites and their derivatives;

2) names of appellative origin.

So, family names and surnames formed from Old Slavic names and their derivatives. We include a small number of proper names in this group.

Baranovich < *Baran* + *ovich* (Chuchka, 2005, p. 49);

Bohdanovych < *Bohdan* (Chuchka, 2005, p. 75);

Myslavskiy < *Mi [ro] slav* ;

Mylovych < *Myl* (Chuchka, 2005, p. 382);

Such anthroponyms are not familiar enough with the explored material. Surnames formed from appellatives are much more actively used. Attention is drawn to the name of surnames given to a person based on his internal or external characteristics (character, appearance, behaviour). *Balaban* < *Boloban* (from the Old Ukrainian form *boloban* "ignorant, big stupid man, stupid woman"; *Bilousov*, *Bilousovych* < (from the Old Ukrainian adjective *blouse* – "white-bearded" (Chuchka, 2005, p. 68); *Bogatsky* < *bagatuy cholovik* – "rich" (Chuchka, 2005, p. 74); *Golovaty* < from the Ukrainian adjective *golovaty* – "one who has a big head, intelligent, stubborn" (Chuchka, 2005, p.149); *Golovych* < from the appellative name *golova* – "anatomical organ" or "leader" (Chuchka, 2005, p. 150);

Another group consists of anthroponyms related to a person's craft or profession. For example, *Pidkova* < from the appellation *pidkova* (Chuchka, 2005, p. 450), obviously the initial surname of a blacksmith who dealt with horses, *Dyachenko* < from the appellation *Dyak* and the Ukrainian surname suffix *-enko* (Chuchka, 2005, p. 220).

Anthroponyms formed from the names of plants
In particular, the surname *Hrusha* < comes from the name of the pear tree or its fruit (Chuchka, 2005, p. 163).

Kvitka < from the appellative *kvitka* ;

Loboda < from the name of the most common weed *loboda* (Chuchka, 2005, p. 343).

The last group consists of surnames formed from toponyms: *Dunaevskiy*, *Zvenigorodskiy*, *Kakhovskiy*, *Lubenskiy*, *Prylutskiy*, *Ternopilskiy*, *Trypilskiy*, *Kholmskiy*, *Tseregradskiy*.

Conclusions and prospects for further research. One of the problematic issues of anthroponomy is the question of the classification of anthroponyms. Despite numerous attempts by onomists to develop generally accepted principles of classification, there is still no single standard. There are different ways of grouping anthroponyms, and most often, the principles of dividing them according to semantics and word-formation structure were used in this research. Having studied the selected anthroponyms, we can conclude that they were created from both onymic and appellative vocabulary, which is typical for the system of surnames in general. Therefore, we can divide all surnames into two main groups: homonymous and appellative. The most productive basis for creating the studied anthroponymicon was male Christian names, particularly the complete forms. Some analysed surnames were also formed from truncated versions of Christian names. The role of female personal names in forming surnames in this cultural and educational community is imperceptible due to the insignificant role of women in the old Ukrainian society.

BIBLIOGRAPHY

1. Бачинська Г.В. Антропонімікон переселенців з Польщі на Тернопільщину: автореф. дис. ... канд.філол. наук: спец.10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 2001. 19 с.
2. Блажчук Ю.І. Антропонімія Уманщини XVII – початку XXI ст.: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Умань, 2008. 301 с.
3. Києво-Могилянська академія в іменах: XVII–XVIII ст.: енциклопедичне видання / відп.ред. В.С. Брюхо-вещкий; наук. ред., упоряд. З.І. Хижняк; рец. Н.М. Яковенко. К.: ВД «КМ академія», 2001. 733 с.
4. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / відп. ред. В. Г. Склярєнко. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
5. Сухомлин І.Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви (лексико-семантична характеристика процесу творення відіменних чоловічих прізвищ у народних говорах Середньої Наддніпрянщини). Дніпропетровськ, 1970. С. 30–58.
6. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.
7. Худаш М.І. З історії української антропонімії. К.: Наук.думка, 1977. 236 с.
8. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 с.
9. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття (Вступ та імена): конспект лекцій– Ужгород: Вид-во УДУ, 1970. 103 с.

REFERENCES

1. Bachynska, G.V. (2001). Antroponimikon pereselenciv z Polshchi na Ternopilshchuny. [Anthroponymicon of emigrants from Poland to Ternopil region]: autoref. dis.candid.philology.science: special.10.02.01"Ukrainian language". Ivano-Frankivsk, 2001. [in Ukrainian].

2. Blazhchuk, Y.I. (2008). Antroponimiya Umanshchunu XVII – pochatky XXI stolittya. [Anthroponymy of the Uman region of the XVII-early XXI centuries]: dissertation. ... candidate. philol. Sciences: 10.02.01. Uman. [in Ukrainian].
3. Bryukhovetskyi, V.S. (2001). Kievo-Mohylyanska akademiya v imenah: XVII–XVIII st. [Kyiv-Mohyla Academy in the names: XVII–XVIII cen.]. K.: VD “KM Academy.” [in Ukrainian].
4. Luchyк, V. V. (2014). Etymolohichnyi slovnyk toponimiv Ukrainy [Etymological dictionary of toponyms of Ukraine] (V. H. Skliarenko, Ed.). Kyiv: VTs “Akademiia.” [in Ukrainian].
5. Sukhomlin, I.D. (1970). Ukrayinski prizviska ludej yak vlasni rodovi nazvi (leksiko-semantichna charakteristika procesy tvorennya vidimennih cholovichih prizvishch u narodnih govoraх Serednyoi Naddniproshchyni. [Ukrainian nicknames of people as their family names (lexical-semantic characteristics of the process of creating distinct male surnames in the folk dialects of the Central Dnipro region)]. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
6. Torchynskyi, M. M. (2008). Struktura onimnoho prostoru ukrainskoi movy. [The Structure of the Onymic Space of the Ukrainian Language]. Avist. [in Ukrainian].
7. Hudash, M.L. (1977). Z istorii ukrainskoyi antroponimiyi. [From the history of Ukrainian anthroponymy]. Nauk. Dumka. [in Ukrainian].
8. Chuchka, P.P. (2005). Prizvishcha zakarpatskih ukraynciv: istoriko-etimologichnij slovnik. [Surnames of Transcarpathian Ukrainians: historical and etymological dictionary]. Svit. [in Ukrainian].
9. Chuchka, P.P. (1970). Antroponimiya Zakarpattya (vstup ta imena). [Anthroponymy of Transcarpathia (Introduction and names)]: Vidavnistvo UDU. [in Ukrainian].

АНТРОПОНІМІКОН КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ XVII–XVIII СТ: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Тома Наталія Михайлівна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загального і слов'янського мовознавства

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

вул. Г.Сковороди, 2, Київ, Україна

Стаття присвячена аналізу семантики прізвищевих назв і прізвищ діячів Києво-Могилянської академії XVII–XVIII ст., яка була унікальним явищем в історії українського народу, що дала зразки соціально-політичної, економічної, військової та духовної організації суспільства. Нашою основною метою є визначення семантичної основи антропонімів громадських діячів Києво-Могилянської академії, запропонувавши характеристику та класифікацію зв'язків між родовими іменами та прізвищами. У процесі дослідження семантики лексичних одиниць враховано екстралінгвістичні обставини. З'ясовано поняття вихідної семантики, мотивів та принципів номінації, а також проаналізовано основні підходи, які існують сьогодні в сучасній теорії ономастики. У статті обґрунтовуються етимологічний, соціологічний, історичний, функціональний та синхронічний аспекти досліджень антропонімів. Проаналізовано антропонімну спадщину, яка творилася у «живій лабораторії» безпосередньо всіма учасниками з урахуванням ознак, які були актуальними для носіїв прізвищ на момент номінації. У дослідженні протиставлено принципи номінації, мотиви та способи. Під способами номінації, як правило, розуміють способи номінації об'єктів. У статті розкрито принципи номінації пов'язані з онімами та умовними поняттями. Мотиви номінації — це причини специфічних особливостей найменувань. Відповідно до цієї класифікації описані та класифіковані всі прізвища в цьому дослідженні. Визначено, що більшість прізвищ пов'язані з переходом особових власних імен, індивідуальних прізвищ, апелятивних означень особи у спадкові іменування людей без жодних структурних змін унаслідок семантичних переосмислень. Більшість номінацій походять від повних імен, деякі з них зображують скорочені варіанти чоловічих християнських імен. Проаналізований фактичний матеріал дозволив виявити основні мотиваційно-семантичні особливості, які характерні для усього староукраїнського антропонімікону. Розглянуто прізвищеві назви та прізвища, що виникли шляхом переходу особових власних назв у розряд прізвищ, онімів одного розряду в інший та загальних назв у категорію власних. З'ясовано, що в межах досліджуваного матеріалу існують незмінні звукові форми твірного слова (мотиватора), що залишаючись незмінними, набувають нового значення і стають семантично похідними (мотивованими). Проаналізований матеріал засвідчив наявність похідних від іменників чоловічого роду. Окрему групу серед них становлять назви, що походять від зовнішньої характеристики носія імені, від назв промислів і ремесл.

Ключові слова: антропонім, апелятив, ономастика, принципи, мотиви та способи номінації, семантика.

УДК 811.115'376

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.24>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ СМISЛУ «ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ» В УКРАЇНОМОВНОМУ ТА АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Цупрун Тетяна Володимирівна

асистент кафедри іноземних мов історичного
та філософського факультетів

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0002-7605-1333>

Статтю присвячено виконанню лінгвістичної реконструкції вербалізованого смислу «ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ» в україномовному та англomовному політичному медіадискурсі. У статті здійснено корпусобазований аналіз, у межах якого розроблено базу для виконання лінгвістичної реконструкції вербалізованих смислів в англійській та українській мовах. Установлено, що кожний вербалізований смисл в політичному медійному дискурсі утворюється за допомогою інших смислів, які інтегруються з новими семантичними утвореннями та фоновою інформацією та забезпечують когнітивну обробку нових потенційних ситуацій, які фіксується у створеному корпусі текстів. Авторка зазначає, що внутрішній зміст і структура політичного медіадискурсу є не стільки відображенням уявлень конкретних людей про світ, скільки певною символічною реальністю з прийнятими в ній нормами поведінки. Політичний медіадискурс в електронному середовищі набуває нової форми, більш технологічної та сучасної, що дає явну перевагу, динамічність, електронним виданням порівняно з їхніми друкованими аналогами. Політичний дискурс є сьогодні потужним владним ресурсом, за посередництва якого державні та громадські інститути здійснюють самопрезентацію, конструюють і просувають у вигідному для них світлі ті чи інші образи реальності.

Розуміння вербалізованого смислу «ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ» полягає у розкритті експліцитних значень кожного дискретного елемента імпліцитними смислами. Подальша концептуалізація відбувається в конкретному типі тексту у межах дискурсу, що через сформовану когнітивну структуру. Авторка реалізує процес лінгвістичної реконструкції когнітивної структури із залученням методів структурного, когнітивного, корпусного та зіставного мовознавства. У роботі розкрито когнітивну природу вербалізованого смислу «ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ» через репрезентативні фрагменти політичної медіа картини світу. Авторка розглядає дискурсивні вербалізатори смислу «ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ» на конкретних прикладах дібраних із корпусів української та англійської мов. Для створення корпусів було обрано корпусний менеджер Sketch Engine який є онлайн-інструментом для аналізу текстів.

Ключові слова: політичний медіа дискурс, семантика, вербалізований смисл, окупація, когнітивна структура.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Політичний медіадискурс у сучасних лінгвістичних дослідженнях розглядається як інтегрована форма дискурсивної практики. М. Пеше трактує взаємодію дискурсів як відношення до вже відомого чи почутого (Pêcheux, 1969). Це поєднання, у нашому випадку, інтегрує риси політичного, медійного й електронного дискурсів, створюючи новий гібридний формат, що підвищує ефективність комунікації. Завдяки гібридизації політичний медіа-дискурс набуває відкритості й спрямованості на масову аудиторію.

Сьогодні політичний дискурс є важливим ресурсом влади, завдяки якому державні та соціальні інституції конструюють і поширю-

ють вигідні їм образи реальності. Як зазначає О. Алексієвець, політичний дискурс стає самостійною реальністю з власними правилами функціонування (Алексієвець, 2015). Політичний медіадискурс є багатоплановим явищем, що досліджується науковцями різних шкіл. Подібну позицію займають і зарубіжні вчені, зокрема Т. А. ван Дейк (Dijk T. A. van., 1977), який відносить політичний дискурс до інституціональних. За Р. Водак, інституціональний дискурс є комплексною системою, що включає взаємодію різних дискурсів у певному контексті (Wodak, Meyer 2009).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке розуміння політичного дискурсу враховує вплив ЗМІ та нових інформаційних технологій. (Черняєва, Пересада 2019). Най-

більший інтерес становлять політична комунікація через журналістику, що є медіативною діяльністю, орієнтованою на масову аудиторію та політична мовленнєва діяльність звичайних громадян (Городенко, Цимбаленко, 2023).

Л. Прийма відносить до політичного дискурсу всі мовленнєві прояви, що стосуються сфери політики (Прийма, 2020). Таким чином, політичний дискурс і політичну комунікацію можна розглядати як рівнозначні поняття, оскільки головною метою є аналіз процесу комунікації між мовленнєвими суб'єктами. Дискурс політики, як зазначає Л. Прийма, часто взаємодіє з іншими видами дискурсу: медійним, науковим, рекламним тощо (Прийма, 2020). Основними характеристиками політичного дискурсу є інституціональність, інформативність, смислова невизначеність, дистанційованість, фантомність та інші риси.

Ця гібридна природа політичного медіа-дискурсу демонструє його багаторівневість та важливу роль у сучасному інформаційному просторі.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає у лінгвістичній реконструкції вербалізованого смислу «ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ» в україномовному та англomовному політичному медіа дискурсі.

Завдання – здійснити корпусобазований аналіз згаданого смислу та розробити базу для виконання лінгвістичної реконструкції вербалізованих смислів в англійській та українській мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пропонуємо розглянути дискурсивні вербалізатори смислу «ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ»

на конкретних прикладах дібраних із корпусів української та англійської мов. Для створення корпусів нами було обрано корпусний менеджер Sketch Engine (Sketch Engine, 2024). Sketch Engine – це онлайн-інструмент для аналізу текстів, який працює з великими масивами інформації, так званими текстовими корпусами, щоб визначити, що є типовим і частим у мові, а що – рідкісним, застарілим, таким, що виходить з ужитку, або новими словами чи граматикою, які починають використовуватися. Sketch Engine – це інструмент, який дозволяє зрозуміти мовні закономірності.

Нами було створено 2 корпуси один для української мови, інший для англійської за методикою ключових слів. У корпусі української мови найуживанішими асоціаціями до слова *територія* стали номінації: *частина* 425, *місто* 435 *держава* 482, *країна* 444, *район* 269, *ГОТ* 93, *група* 284, *земля* 142, *регіон* 176, *Україна* 2905, *пункт* 197, *культура* 424, *сила* 371, *політика* 266, *населення* 618, *статус* 165, *склад* 158, де цифра демонструє кількість лексем, які зустрічаються у корпусі (рис. 1).

Проілюструємо на конкретних прикладах:

Вербалізований смисл *значна частина* позначається дискурсивними маркерами *окупаційна влада* та *держава-окупант*. Сам термін *окупована територія* має амбівалентну семантику – Україна може виступати як об'єктом так і суб'єктом окупації.

«...Окупація – це коли одна держава має ефективний контроль над територією іншої без її згоди. </s><s> Росія є окупаційною владою в Криму і на значній частині Східної України. </s><s> Україна зараз може стати дер-

Рис. 1. Розподіл лексем за асоціаціями в україномовному корпусі «Окупована територія»

жвавою-окупантом деяких частин Росії». <https://babel.ua/texts/109920-ukrajina-ne-mozhe-peresliduvati-rosijan-u-rosiji-za-shpigunstvo-na-korist-rosiji-se-jihnye-pravo-ekspert-z-gumanitarnogo-prava-marko-milanovich-prote-shcho-ukrajina-maye-robiti-v-kurskiy-oblasti> (Sketch Engine, 2024).

«Очевидці про життя в окупованій Запорізькій області </s><s> 3 березня значну частину Запорізької області захопили російські військові. </s><s> Українці в тимчасово окупованій російськими військами частині Запорізької області ось уже майже три місяці чекають на звільнення. </s><s> Нині в містах, у яких мешкають співрозмовники DW, бойові дії». <https://www.dw.com/uk/vijna-rosii-proti-ukraini-u-10-infografikah/a-64801366> (Sketch Engine, 2024).

«До кінця 2026 року росія планує наступати далі на захід до Дніпра, захопивши значну частину Запорізької, Дніпропетровської та Харківської областей, зокрема міста Харків, Дніпро та Запоріжжя». <https://informator.ua/uk/okupacija-dnipra-realnaza-graha-chi-ipsa-agresora> (Sketch Engine, 2024).

Ще одним дискурсивним корелятом смислу значна частина є вербальні маркери агресії, як от загарбати чужу територію, «покарати» Україну, бути визнаною агресором:

«Тому Кремль вирішив задіяти заздалегідь розроблений план військової окупації Криму. </s><s> Метою було, з одного боку, загарбавши чужу територію, добитися підтримки шовіністичної частини населення Росії та відвернути увагу російського суспільства від власної корупції, неефективності, бідності та приниження російського населення в Росії, а з іншого – «покарати» Україну за Революцію, принизити її, підірвати життєздатність та, врешті-решт, підкорити, а потім знищити як державу і народ...». <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47580913> (Sketch Engine, 2024).

«Тоді Росія буде визнана агресором, який окупував частину території України, а, значить, міжнародне співтовариство повинне буде діяти щодо неї як щодо агресора, а не як щодо посередника в урегулюванні цього конфлікту. </s><s> <https://www.unian.ua/politics/10096712-okupacija-donbasu-shcho-naspravdi-viznalaparye.html> (Sketch Engine, 2024).

Вербалізований смисл ТОТ асоціюється із проблемами проживання на окупованих територіях, політикою, яку проводить держава-агресор, свободами цивільного населення:

«...цілі державної політики на ТОТ та встановлення завдань для органів державної влади,

в тому числі органів сектору безпеки і оборони; </s><s> напрями захисту прав і свобод цивільного населення на ТОТ, в тому числі вжиття заходів для звільнення всіх незаконно затриманих чи утримуваних, які на законних підставах перебували на момент їх затримання на території України; </s><s> <https://www.vplyv.org.ua/archives/6519> (Sketch Engine, 2024).

...на яких ведуться (велися) бойові дії, або ТОТ; оплати житлово-комунальних послуг, враховуючи їх особливості надання та споживання, а також інших платежів, передбачених законодавством; стягнення заборгованості за спожиті послуги; обліку комунальних послуг. </s><s> (e) Порушення прав громадян України, які перемістилися з ТОТ АР Крим і Севастополя, на пенсійне забезпечення </s><s> <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-2-prava-hromadian-iaki-postrazhdaly-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-proti-ukrainy> (Sketch Engine, 2024).

Вербалізований смисл **регіон** є частиною смислу **окупована територія**, окрім цього асоціюється із загрозою:

«Сили були нерівні, однак Мозговий та його російські куратори побоялися атакувати, кажуть місцеві жителі. </s><s> А потім саме звідси українські війська рушили звільняти окуповані східні регіони України. </s><s>» <https://www.radiosvoboda.org/a/terytoriia-oborony-yak-ukraintsi-hotuiutsia-zakhyschaty-svoi-mista-i-domivky/31220907.html> (Sketch Engine, 2024).

«Чи є російські “кроти” в теробороні та як їх спинити </s><s> Один з найбільш загрозливих регіонів, з точки зору російського наступу, – Херсонщина, яка межує одразу з двома морями та з анексованим Кримом». <https://www.radiosvoboda.org/a/terytoriia-oborony-yak-ukraintsi-hotuiutsia-zakhyschaty-svoi-mista-i-domivky/31220907.html> (Sketch Engine, 2024).

Номен **місто** розширює свою семантику за таких рахунків домінант як супротив підпілля та партизанських сил та зменшення кількості населення:

«Громадянський спротив на окупованих територіях </s><s> Навіть якщо ваше місто чи село опинилося на окупованій території, кожен громадянин може зробити свій внесок у справу спротиву – як у складі підпілля, партизанських сил, так і в якості допоміжного компонента». <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3578245-ak-povoditisa-na-okupovanij-teritorii.html> (Sketch Engine, 2024).

«А якщо брати міста тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької

областей, то наразі кількість населення цих міст в порівнянні з 2014 роком скоротилася на 50–60%. https://lb.ua/blog/pavel_lisianskiy/601214_zhittya_okupatsii_10_rokiv_nishchennya.html (Sketch Engine, 2024).

У корпусі англійської мови частотність асоціацій з номінацією *territory* розподіляється наступним способом *area* 640, *region* 552, *bank* 321, *country* 1031, *land* 220, *Ukraine* 3381, *state* 574, *city* 617, *Gaza* 613, *part* 371, *people* 973, *strip* 216, *town* 180, *Civilian* 432, *border* 592, *force* 1220, *power* 428.

Вербалізація смислу *area* відбувається через асоціативний зв'язок із кластером *Russian-controlled areas* в контексті семантичної опозиції **частина/ціле**, де окупована територія розглядається як частина Росії:

Mr. Lavrov accused the West of “throwing a fit” over this weekend’s referenda being conducted in the Donbas and other Russian-controlled areas on becoming a part of the Russian Federation, countering that people there were simply following an order from Kyiv, to “get out and to go to Russia”. <https://news.un.org/en/story/2022/09/1127881> (Sketch Engine, 2024).

Іншими дескрипторами цього смислу є проблеми біженства з окупованих територій: *In 2023, aid workers reached nearly 11 million people in Ukraine, with the support of the international donor community and despite “extreme access challenges” especially to areas occupied by the Russian Federation, OCHA said.* *Worst of the war Ukrainian refugees in 11 neighbouring countries also need*

increased and sustained support, said UN High Commissioner for Refugees Filippo Grandi, as he appealed for an additional \$1.1 from donors in 2024 to help 2.3 million people displaced by the conflict, along with host communities. <https://news.un.org/en/story/2024/01/1145517> (Sketch Engine, 2024).та розширення окупації: *If the two towns fall it would allow Moscow’s forces to encircle and take Pokrovsk, severing Ukraine’s main supply line to the region.* *Russia’s recent advances in the area have been aided by Ukraine’s manpower and weapons deficits.* <https://www.ft.com/content/4351d5b0-0888-4b47-9368-6bc4dfbccbf5> (Sketch Engine, 2024).

Наступний приклад відзначається використанням лексичних одиниць з оцінним значенням, відправник повідомлення говорить про свою особисту думку та називає території незаконно анексованими: *LOTTE MACHON, Deputy Minister for Development Cooperation of Denmark, speaking on behalf of the Nordic and Baltic countries, said the Russian Federation’s aggression started nine years ago with its illegal annexation of Crimea and other areas.* <https://press.un.org/en/2023/ga12516.doc.htm> (Sketch Engine, 2024).

Номінація *land*, синонімічна *territory*, і так само використовується на позначення окупованої території: *Ukrainian forces have claimed some gains in the northern border area of the Kharkiv region, where the Russians occupied land in May.* *Other maps and charts from the war August 2023: Russian missile and drone*

Рис. 2. Розподіл лексем за асоціаціями в англомовному корпусі «Окупована територія»

strikes across Ukraine </s><s><https://www.ft.com/content/4351d5b0-0888-4b47-9368-6bc4d-fbcbf5> (Sketch Engine, 2024).

Наступний приклад також можна розглянути в рамках опозиції **свій/чужий**, де Київ та Україна виступають **своїми**: *Since March 2022, Kyiv has regained control over a significant part of its land.* </s><s> "To date, Ukraine has liberated over 54% of Russian-occupied Ukraine, and they continue to retain the strategic initiative as of today," said U.S. Joint Chiefs Chairman General Mark Milley on September 19, 2023. </s><s><https://www.voanews.com/a/orban-playing-along-with-putin-calls-russia-s-war-against-ukraine-a-military-operation/7417293.html> (Sketch Engine, 2024).

Показовою асоціацією в англomовному політичному медіадискурсі є використання дієслова *to seize* із значеннями 1) *to take something quickly and keep or hold it* та *to take using sudden force* (Cambridge Dictionary, 2024). Використання такого емоційно забарвленого дієслова імпліцитно демонструє ставлення відправника повідомлення:

Nikolenko said Russian troops had carried out strikes on "peaceful" Ukrainian cities, in an offensive that aimed to "destroy the state of Ukraine, seize Ukrainian territory by force, and establish occupation control." </s><s> </s><s><https://lieber.westpoint.edu/russia-special-military-operation-claimed-right-self-defense/> (Sketch Engine, 2024).

Ukrainian forces are attacking Russian positions along multiple fronts west of the Dnipro River and have made significant gains in the Kherson region. </s><s> *Russian forces seized the territory in the first weeks of the war and have been steadily fortifying their positions.* </s><s><https://www.nytimes.com/2022/02/23/world/europe/putin-announces-a-military-operation-in-ukraine-as-the-un-security-council-pleads-with-him-to-pull-back.html> (Sketch Engine, 2024).

Висновки та перспективи дослідження. Політичний медіадискурс електронного середовища є специфічним утворенням, що має низку переваг порівняно з друкованими аналогами, оскільки мовленнєва взаємодія комунікантів виявляється максимально наближеною до інтеракції учасників спілкування, що відбувається в реальних умовах. Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував, що смисл ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ у політичному медіа дискурсі репрезентується імпліцитними вербальними смислами. Така реалізація досягається шляхом використання дієслів із семантикою домінації сили, лексичних одиниць з оцінним значенням, у рамках семантичних опозицій **свій/чужий** та **частина/ціле** і т.п. Перспективним вважаємо дослідження семантики інших вербалізованих смислів англomовного та україномовного політичного медіа дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексієвцев О. Англomовний політичний дискурс: особливості просодичної організації. Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль, 2015. Вип. 15. С. 308–312.
2. Городенко Леся, Цимбаленко Євген. Українські теоретики масової комунікації: огляд основних праць. *Current Issues of Mass Communication, Issue 34* (2023). URL: <https://cimc.knu.ua/index>.
3. Прийма Л. Особливості функціонування англіцизмів у сучасному українському медіадискурсі. *Молодий вечірний*. № 5.1 (81.1) 2020. С. 48–52.
4. Черняєва І., Пересада І. Риторичні засоби виразності політичного дискурсу: на матеріалі німецької та української мов. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2019. Вип. 14. С. 89–100. DOI: 10.32837/olj.v0i14.814
5. Dijk T. A. van. Text and context. Exploration in the Semantics and Pragmatics of Discourse. L.: Longman, 1977. 323 p.
6. Pecheux M. Analyse automatique du discours. Paris, Dunod.1969.
7. Wodak, Ruth & Meyer, Michael. Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology 1. *Methods of Critical Discourse Analysis*. 2009.
8. Cambridge Dictionary. 2024. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
9. Sketch Engine. 2024. URL: <https://www.sketchengine.eu/>.

REFERENCES

1. Aleksiyevets O. (2015). Anhlomovnyy politychnyy diskurs: osoblyvosti prosodychnoyi orhanizatsiyi. Ukrayina – Yevropa – Svit. [English Political Discourse: Peculiarities of Prosodic Organization. Ukraine – Europe – World]. *Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats. Seriya: Istorya, mizhnarodni vidnosyny*. Ternopil, Vyp. 15. S. 308–312. [in Ukrainian].
2. Horodenko Lesya, Tymbalenko Yevhen. (2023). Ukrayinski teoretyky masovoyi komunikatsiyi: ohlyad osnovnykh prats. [Ukrainian mass communication theorists: an overview of the main works.]. *Current Issues of Mass Communication*. Issue 34 Journal homepage: <https://cimc.knu.ua/index>. [in Ukrainian].

3. Pryyma L. (2020). Osoblyvosti funktsiyuvannya anhlitsyzmiv u suchasnomu ukrayins'komu mediadyskursi. [The peculiarities of the functioning of anglicisms in contemporary Ukrainian media discourse.]. *Molodyy vchenyy*. № 5.1 (81.1) C. 48–52. [in Ukrainian].
4. Chernyayeva I., Peresada I. (2019). Rytorychni zasoby vyraznosti politychnoho dyskursu: na materiali nimets'koyi ta ukrayins'koyi mov. [Rhetorical means of political discourse expressiveness: on the material of German and Ukrainian languages]. *Odeskyy lnhvistychnyy visnyk*. Vyp. 14. S. 89–100. DOI: 10.32837/olj.v0i14.814 [in Ukrainian].
5. Dijk T. A. van. (1977). Text and context. Exploration in the Semantics and Pragmatics of Discourse. L.: Longman, 1977. 323 p. [in English].
6. Pecheux M. (1969). Analyse automatique du discours. Paris, Dunod. [in English].
7. Wodak, Ruth & Meyer, Michael. (2009). Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology 1. Methods of Critical Discourse Analysis. [in English].
8. Cambridge Dictionary. (2024). URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/seize>[in English].
9. Sketch Engine. (2024). URL: <https://www.sketchengine.eu/>[in English].

“OCCUPIED TERRITORY” MEANING VERBALIZATION IN UKRAINIAN AND ENGLISH POLITICAL MEDIA DISCOURSE

Tsuprun Tetiana Volodymyrivna

*Assistant of the Department of Foreign Languages
of the Historical and Philosophical
Faculties of the Educational and Research*

*Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to the linguistic reconstruction of the OCCUPIED TERRITORY verbalized meaning in Ukrainian and English political media discourse. The article presents a corpus-based analysis, within the framework of which the basis for the verbalized meanings' linguistic reconstruction in English and Ukrainian is developed. It is found that each verbalized meaning in political media discourse is formed with the help of other meanings that integrate with new semantic formations and background information and provide cognitive processing of new potential situations that are recorded in the created corpus of texts. The author notes that the internal content and structure of political media discourse is less a reflection of the individual's perceptions of the world than a certain symbolic reality with accepted moral norms. Political media discourse in the electronic environment is taking on a new form, more technological and modern, which gives electronic publications a clear advantage, dynamism, over their printed counterparts. Political discourses are nowadays a powerful resource of power; through which state and public institutions carry out self-presentation, construct and promote certain images of reality in a light favorable to them.

The understanding of the OCCUPIED TERRITORY verbalized meaning is to reveal the explicit meanings of each discrete element by implicit meanings. Further conceptualization takes place in a specific type of text within the discourse, which is due to the formed cognitive structure. The author realizes the process of linguistic cognitive structure reconstruction based on the methods of structural, cognitive, corpus and comparative linguistics. The paper reveals the cognitive nature of the OCCUPIED TERRITORY verbalized meaning through representative fragments of the political media worldview. The author examines the discursive verbalizers of the OCCUPIED TERRITORY meaning using specific examples selected from the corpora of Ukrainian and English. The corpus manager Sketch Engine which is an online tool for text analysis was chosen to create the corpora.

Key words: *political media discourse, semantics, verbalized meaning, occupation, cognitive structure.*

УДК 811'161.2'373.7

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.25>

СЕМАНТИКА ФЛОРОНІМА *СОНЯШНИК* / *SUNFLOWER* В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ І ЗАГАДОК)

Чернявська Антоніна Вікторівна

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

orcid.org/0000-0001-7625-6588

Статтю присвячено зіставному дослідженню семантики флороніма соняшник / sunflower в українській та англійській фразеологіях, для вивчення специфіки світосприймання носіїв досліджуваних мов з урахуванням їхніх етнокультурних особливостей. Стаття є спробою виокремити семантичні компоненти аналізованого флороніма в українських та англійських ідіомах, пареміях і загадках. Це сприяє встановленню спільних і національно-специфічних рис семантики досліджуваного флороніма в зіставлених мовах. Встановлено, що у фразеологічних контекстах поряд із загальнословниковими з'являються нові символічні значення аналізованого флороніма. Досліджено, що спільним для обох лінгвокультур є бачення флороніма соняшник/sunflower символом сонця, світла, та найхарактернішим геліотропом. Виокремлено, що українські загадки кодують зовнішні ознаки соняшника: велику квітку, її жовтого-жовтий колір, довжину стебла, тяжіння квітки до сонця та подібність соняшника на сонце. В сучасних англійських загадках для дітей теж вказується висота рослини, наявність насіння та виготовлення олії з насіння. Досліджено, що в українській фразеології флоронім соняшник має семантичності, локативну та темпоральну ознаки, асоціації з такими соматизмами, як ластовиння та лисина. Унаслідок антропоморфізації квітка соняха порівнюється з юнаком, а насіння з козаками, невістками, соколятами (зооморфізація). Акцентовано, що в сучасній українській лінгвокультурі квітка соняшника є символом пам'яті за загиблими захисниками, символом незламності українців, емблемою самої України й може репрезентувати українську культуру. Проаналізовано та встановлено, що національно-специфічним для англійської мови є асоціація флороніма sunflower зі щастям, сміливістю та рідкісним явищем. В північноамериканській лінгвокультурі досліджуваний флоронім може асоціюватися з неохайністю та слугує офіційною квіткою американського штату Канзас.

Ключові слова: флоронім соняшник, спільні семантичні складники, національно-специфічні семантичні складники, загадка, паремія.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

У мові народу відображена його культура, особливості світосприйняття, закодована аксіологічна система нації. Фразеологічні одиниці (далі – ФО) з флоронімами доповнюють денотативне значення своїх складників образністю, експресивністю, конотативністю, асоціативністю та символізмом. Фразеологізми та загадки слугують цікавим об'єктом лінгвістичного, соціокультурного, лінгвокультурологічного, етнолінгвістичного досліджень. Флоронім, як компонент фразеологізмів, загадок та паремій, розглядається нами як одиниця ботаничної термінології певної мови і як продукт побутової номінації, який відображає особливості менталітету народу, що створив ці ФО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Флороніми слугували об'єктом дослідження таких науковців, як В. Жайворонок, О. Левченко, Т. Алексахіна, І. Подолян, А. Сердюк,

І. Сабадош, проте в зіставному аспекті вони досліджені недостатньо. Беценко Т. Розглядала семантику й поетику слова-образу *соняшник* у сучасній українській мовно-художній системі й дійшла таких висновків: «Слово-образ, слово-символ і слово-знак *соняшник* у сучасній поетичній мовосистемі співмірний з поняттями *любов*, *благодать*, *злагода*, *мир* і под. Цей знак-символ цілком вписується в атрибутику кохання. Соняшнику приписується маскуліне начало (парубок, дідусь тощо), хоча можливе (рідше) уявлення про рослину, що асоціюється з коханою. Основні семи поетоніма соняшник у сучасній українській поетичній системі – «любов», «тепло», «достаток», «джерело натхнення», «мрії», «національний уклад життя» та інші. (Беценко, 2019, с. 17).

Постановка завдання. Актуальність проведеного дослідження зумовлена необхідністю визначити культурні особливості флороніма *соняшник / sunflower* в англійській та україн-

ській мовах, встановити їхню смислотворчу роль в межах фразеологізмів та загадок та провести їхній зіставний аналіз. **Метою статті** є проведення зіставного аналізу семантичних особливостей фразеологізмів та загадок із флоронімом *соняшник* / *sunflower* в англійській та українській мовах, що дасть змогу встановити спільні та національно-специфічні риси семантики аналізованого флороніма у зіставлюваних мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для встановлення спільного та відмінного у семантиці досліджуваного флороніма, розглянемо словникові визначення в обох мовах. Українська дефініція флороніма *соняшник* (розм. *сонях*) така: «Однорічна трав'яниста олійна рослина родини складноцвітих з високим грубим стеблом і великою жовтою квіткою (суцвіттям)» (Білодід, 1970–1980) пор. з англійським визначенням флороніма *sunflower*: “a very tall plant with large yellow flowers, grown in gardens or for its seeds and their oil that are used in cooking” (Oxford Advanced Learner’s Dictionary, 2024). Спільними є такі зовнішні атрибути рослини: *велика, жовта, висока*.

У словнику епітетів уживаються такі прикметникові означення до аналізованого флороніма: *великий, високий, вухатий, головатий, гордий, дикий, дорідний, жовтий, жовтоголовий, запізнілий, золотий, золотистий, золотоголовий, золоточолий, квітучий, крилатий, круглий, лапатий, ласкавий, листатий, молодий, німий, обважнілий, подалішній, пелехатий, пожовклий, похилий, почорнілий, розквітлий, розкішний, розпухлий, самотній, сонний, сонцеликий, стиглий, тонкий, широкоголовий, щедрий* (Пустовіт, 1998, с. 332). Більшість з цих епітетів виконують роль соматичних кваліфікаторів. Крім цього, соняшник може слугувати одним з еталонів *жовтого* та *золотого* кольорів.

Первісно – назва дитячої гри *Верхи на соняшнику* (Ужченко, 2013, с. 467), яка уживається зі словом *приїхати* є жартівливою ідіомою в якій досліджуваний флоронім має пряме значення.

Про веснянкувату дитину жартома говорять *Найти (знайти) в соняшниках* (Ужченко, 2013, с. 467), а про лису людину кепкують уживаючи компаративну фразеологічно одиницю (далі – КФО) *Як вибитий соняшник (подсолнух)* (Ужченко, 2013, с. 467). Отже, флоронім *соняшник* може асоціюватися з веснянками та з плішшю в українській фразеології та мати локативну ознаку. Семантика досліджуваного флороніма може мати сему множинності в українській мові: *Як в соняшнику насіння* (Ужченко, 2013, с. 467).

Ймовірно через високий зовнішній вигляд квітки-геліотропа (геліотропізм – властивість квітки повертатись за сонцем) утворилося англійське фразеологізоване порівняння: *brassant [brazen] as a sunflower* (Wilkinson, 2006, p. 785) та *happy as a big sunflower* (Wilkinson, 2006, p. 785). Отже, досліджуваний флоронім може асоціюватися зі щастям та сміливістю в англійській мові. КФО з флоронімом *sunflower: rare as a sunflower in the desert* (Wilkinson, 2006, p. 110) підкреслює якесь рідкісне явище.

Паремія, що побутує на теренах Сполучених Штатів і Канади: *Where the sunflowers grow, the beaus never go* (Mieder, 1992, p. 40) є варіантом приказки *No beaus go where the cobwebs grow* [US, Can], означає, що залицяльники оминають поганих господиень. Отже, досліджуваний флоронім може асоціюватися з *неохайністю* в північноамериканській лінгвокультурі.

В обох лінгвокультурах досліджуваний флоронім є символом світла й сонця. В українській побутовій свідомості *сонях* асоціюється з окрасою обійстя українця; крім цього, чимало митців використовують рослину як емблему України (Жайворонок, 2006). *Wild native sunflower* (State Symbols USA, 2024) є офіційною квіткою американського штату Канзас, що й породило неофіційну назву цього штату: *the Sunflower State* (State Symbols USA, 2024). У символіці *соняшник* означає поклоніння, нерозважливу пристрасть, що виражається в рабському слідуванні за Сонцем. Оскільки, ця квітка є найхарактернішим геліотропом, її положення постійно міняється, символізує ненадійність і удаване багатство. Це грецький символ Клітії, яка перетворилася на *соняшник*, будучи презирливо відкинутою богом Сонця Аполоном. Це – емблема Дафни, а у мітраїзмі – атрибут сонячного бога Мітри. У китайській символіці означає довголіття й має магічну силу (Cooper, 1987, p. 164). В українському фольклорі й літературі *соняшник* символізує рідну землю, батьківську садибу, красу української природи (Коцур, 2015, с. 777-8).

Енігматична вербалізація семантики флороніма *соняшник* в українській мові. Загальнонознаним є той факт, що усі квіти, і соняшник зокрема, є геліотропами. Це яскраво відображено в такій українській загадці: 653. *Що за сонцем повертається?* (Шестопад, 1963, с. 65) (*соняшник*). Наступна загадка експлікує не лише повсякчасне тяжіння квітки до сонця, а й вербалізує той факт, що назва квітки є спільнокореневою з назвою зірки: 652. *Що до сонця вік свій пнеться / І його ім'ям зоветься?* (Шес-

топал, 1963, с. 65) (соняшник) Пряма вказівка на подібність *соняха* до сонця вербалізована в такій загадці: 644. *На сонце подібне, до сонця хилиться.* (Шестопал, 1963, с. 63) (соняшник).

В загадках 645. *Повернулось до сонця золоте донце.* (Шестопал, 1963, с. 63) (соняшник); 646. *Повернуло до сонця золоте вінце.* (Шестопал, 1963, с. 63) (соняшник) закодовано зовнішні ознаки рослини, а саме – кругла форма квітки, яка подібна до донця чи вінця, а уживання атрибута *золотий* вказує на жовтогарячий колір досліджуваного флороніма.

Зовнішні ознаки квітки *соняшника*, такі як: стебло, квітка та її колір закодовані в цій українській загадці: 648. *Біля колка золота головка.* (Шестопал, 1963, с. 63) (соняшник). Процес росту та квітнення соняшника об'єктивовано в контексті: 647. *Ріс, ріс, похилився, на кінчику розпущився.* (Шестопал, 1963, с. 63) (соняшник).

Персоніфікація трапляється у низці віршованих загадок, в яких оповідь ведеться від першої особи, й переважає низкою пестливих форм, як-от «сонечко, голівонька, насіннячко»: 649. *На сонечко я схожий і сонечко люблю, / До нього повертаю голівоньку свою.* (Шестопал, 1963, с. 63) (соняшник). Трапляються й такі поетичні варіанти у дитячому фольклорі: 649. а) *До сонця я підхожий і сонце я люблю, / За сонцем повертаю я голову свою, / Стою стрункий, високий, в зелених шатах я, / І золотом убрана голівонька моя. / На кожному городі ви бачите мене, / І всі із мене їли насіннячко смачне;* б) *Стою стрункий, високий, в зелених шатах я, / І золотом оздоблена голівонька моя;* в) *До сонця я підхожий і сонце я люблю, / Всі люди поважають голівоньку мою.* (Шестопал, 1963, с. 64) (соняшник) – у формі загадки зовнішній вигляд рослини експлікується атрибутами *стрункий, високий* та уподібнюється до зелених шат людини, підкреслюється колір квітки за допомогою атрибута *золотий*, тоді як атрибут *смачний* надає меліоративного забарвлення мероніму *насіння*. В одному з варіантів загадки міститься локативна ознака: *на кожному городі*, тоді як в останньому зразку висловлюється узагальнене шанобливе ставлення людей до цієї сільсько-господарської культури.

В наступній загадці досліджуваній флоронім уподібнюється до парубка (антропоморфізація), зовнішній вигляд рослини позитивно кваліфікують такі атрибути як *вродливий, гарний, нешкідливий*, присутня локативна ознака на позначення місця поширення цієї квітки (*город, поле*), дається експліцитне пояснення походження назви квітки й вказується такий прагматичний потенціал рослини, як видобу-

ток олії, макухи, застосування в кулінарії, під час свят зокрема (що можна визначити як темпоральний елемент загадки): 650. *Парубійко я вродливий, дуже гарний, нешкодливий; / І росту собі на волі на городі і у полі. / Квіт до сонця повертаю, за те й назву собі маю. / І олію з мене б'ють, і макуху дістають, / І в веселий свята час дам щось кожному із вас.* (Шестопал, 1963, с. 64) (соняшник).

В українських загадках на позначення аналізованого флороніма, трапляється й онімні компоненти, як-от порівняння *квітки соняшника з хлопцем Мартином*, при цьому в загадці уживається локативний елемент, на позначення місця, де зазвичай висаджують цю рослину, а саме «біля тину», голівка рослини уподібнюється до *шапки з жовтою китицею*: 651. *Хлопець Мартин Похилився через тин. / А дівчина Гапка: / «Яка в тебе гарна шапка! / Ще й жовта китиця / Проти сонця світиться. / Як прилетять горобці, / Буде тобі, як вівці від сірого вовка». / Що це за примовка?* (Шестопал, 1963, с. 64) (соняшник). Спостереження за природою втілені в останніх рядках римованої загадки у формі застереження, в якому сценарій поведінки орнітоніма *горобці* з меронімом *насіння соняшника* зіставляється з поведінкою зооніма *вовк* по відношенню до зооніма *вівця* (*горобці* → *насіння* :: *вовк* → *вівця*), тобто пташки обскубуть насіння так само, як вовк вівцю.

Енігматична вербалізація семантики мероніма насіння соняшника в українській мові. В українській фразеології трапляються й загадки, відгадкою до яких слугує меронім (частина цілого) *насіння соняшника* 654. *Під одним колпаком сімсот козаків.* (Шестопал, 1963, с. 65) (соняшник і насіння); 655. *Стоїть пан на току в зеленому ковпаку, / А під тим ковпаком сімсот козаків.* (Шестопал, 1963, с. 65) (соняшник і насіння). Внаслідок поетичного олюднення, персоніфікації, рослина соняшнику порівнюється з паном, а насіння соняшника з козаками, ймовірно через щільне й упорядковане розташування насінин у корзинці рослини, а числівник *сімсот* уживається на умовне позначення *великої кількості*. Проте елемент *козак* є змінним, позаяк у дитячому фольклорі побутують загадки з іншими елементами: 656. *Сімсот соколят на одній подушці сплять.* (Шестопал, 1963, с. 65) (соняшник і насіння); 657. *Сімсот невісток на одній подушці сплять.* (Шестопал, 1963, с. 65) (соняшник і насіння). Отже, український народ уподібнює меронім *насіння соняшника* й до орнітоніма *соколята* й до антропоніма *невістки*, а онім подушка

уживається на позначення корзинки / суцвіття соняшника.

Трапляються й такі варіанти загадок, в яких шкаралупа порівнюється з чорними домами, а зернини з антропонімом паніматки: 658. *Стоїть дом, повен зерном; / Скільки чорних хаток, стільки білих паніматок.* (Шестопап, 1963, с. 65) (соняшник і насіння); 659. *Золоте решето чорних хатинок повне.* (Шестопап, 1963, с. 65) (соняшник і насіння); 660. *Золоте решето чорних домиків повне. / Скільки чорних домиків, стільки й білих жильців.* (Шестопап, 1963, с. 65) (соняшник і насіння). Слід зазначити, що в цих загадках трапляється бінарна опозиція «білий – чорний». 661. *Стоїть місто навгороді, скільки чорних будинків, стільки білих мешканців.* (Шестопап, 1963, с. 65) (соняшник і насіння). Прослідковуємо порівняння у межах структури «скільки ... стільки», яка уживається на позначення однакової кількості шкаралупи та насінин. Те саме відбувається з персоніфікацією в поєднанні з порівнянням світу природи зі світом людей: як хатки містять жильців, так і шкаралупа містить насінини. Побутують і варіанти загадки, де меронім *насіння* експлікується за допомогою антропоніма *діти*: 662. *Стоїть дубок, на версі картузок, в картузку багато діток.* (Шестопап, 1963, с. 65) (соняшник і насіння) Слід зауважити уживання зменшено пестливих форм: «дубок, картузок, діток», що є яскравою ознакою українського дитячого фольклору.

Вербалізація флороніма *sunflower* в сучасних англійських загадках. На онлайн ресурсі Riddleslab натрапляємо на такі загадки з флоронімом *sunflower* в англійській мові під промовистим заголовком Sun's Companion: *I turn my face to follow the light, / Tall and golden, a cheerful sight. / What flower am I, summer's delight? Answer: A sunflower* (Riddleslab, 2024). Sunflower Secret: *I turn my face to follow the light, / Golden petals, a cheerful sight. / What sunny bloom stands tall and bright? The Sun's Follower: I turn my head to watch the sky, / Following the sun as it goes by. / But I can't move, I'm rooted here, / What am I, this solar-tracking dear? Answer: A sunflower* (Riddleslab, 2024); The Garden's Timekeeper: *My face turns to track the sun, / From dawn to dusk, my day's not done. / Golden petals like clock hands move, / What am I, this temporal groove? / Answer: A sunflower* (Riddleslab, 2024). В усіх цих загадках закодований зовнішній вид рослини через атрибути *tall and golden*, вказується властивість геліотропа повертатись за сонцем та міститься темпоральна ознака.

Наступному онлайн ресурсу Sunflower Riddles For Kids дає перелік таких англійських загадок для дітей з аналізованим флоронімом: *This is a yellow flower / Which can grow to ten feet tall / It gives you seeds you can eat / And is turned into oil* (Riddles for kids, 2024); *This is a type of plant / Very tall it can grow / It gives seeds and oil / Its color is yellow* (Riddles for kids, 2024); *This is a type of plant / Which sounds like something in the sky / It is very yellow / And can grow to be ten feet high* (Riddles for kids, 2024); *I am something that is yellow / And I grow tall like a tower / I am used for seeds and oil / I sound bright – I'm a _____* (Riddles for kids, 2024); *What Am I? I'm yellow but I'm not a banana / I can be over ten feet tall but I'm not a giraffe / I have seeds but I'm not a lemon / I can provide oil but I'm not canola / I'm a plant but I'm not a rose* (Riddles for kids, 2024). В усіх цих загадках вказується жовтий колір квітки, умовна висота рослини, наявність насіння та прагматичний потенціал – виготовлення олії.

Новітня українська символіка флороніма *соняшник*. В Україні соняшник став символом 29 серпня через трагічні події, пов'язані з Іловайським котлом 2014 року. Саме тоді відбувся один з найкривавіших боїв російсько-української війни. Українські військові опинилися в оточенні, де загинули багато наших захисників, намагаючись вийти з оточення. Саме тому *сонях* слугує символом Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність нашої держави (Суспільне новини, 2024). Стає зрозумілим звертання до ворога: «Покладіть собі в кишеню насіння соняшнику, щоб вони проросли, коли ви тут поляжете!», – саме ця фраза пані Світлани Панкової з Генічеська стала символом незламності наших людей у перші дні великої війни (Українки, 2024).

Візуальна асоціація за кольорами українського прапора, де синій означає небо, а жовтий, поруч з найпоширенішими асоціаціями з полем та сонцем, із соняхом-соняшником могла виникнути не тільки через колір, а й під впливом події в Генічеську Херсонської області. Відтоді сонях набрав додаткового символізму для українців, а Міністерство культури та інформаційної політики України спільно з Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти обрало його за основу айдентики проєкту «Ukraine Now and Forever», що має на меті презентувати українську культуру світові (Близнюк, 2022, с. 76).

Висновки і пропозиції. В обох лінгвокультурах досліджуваний флоронім є символом

світла й сонця, найхарактернішим геліотропом, може символізувати ненадійність та удаване багатство.

Флоронім *соняшник* може асоціюватися з веснянками і плішшю в українській фразеології та мати локативну ознаку. Семантика досліджуваного флороніма має сему *множинності*. В українській мові чимало митців використовують рослину як емблему України. В українських загадках закодовано зовнішні ознаки квітки соняшника, як-от: довге стебло, квітка та її жовтогарячий колір, подібність і тяжіння соняха до сонця, наявність локативної та темпоральної ознак.

Меронім насіння соняшника зазнає енігматичної персоніфікації й прирівнюється до козаків, соколят, невісток і має сему *множинності*.

В українській лінгвокультурі соняшник слугує символом пам'яті за загиблими захисниками, символом незламності українців та емблемою самої України.

Досліджуваний флоронім *sunflower* може асоціюватися зі *щастям* та *смівлістю*, підкреслює якість *рідкісне явище* в англійській мові, асоціюється з *неохайністю* в американській лінгвокультурі та є офіційною квіткою штату Канзас.

В сучасному англійському дитячому фольклорі вказується на жовтий колір квітки, умовну висоту рослини, наявність насіння та прагматичний потенціал – виготовлення олії.

Перспективним є подальші зіставлення семантики інших флоронімів у межах англійської та української лінгвокультур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. Поетонім соняшник у сучасній українській віршовій мовотворчості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 40, т. 1. С. 13–19. URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.1.3>
2. Близнюк К. Асоціативний образ Батьківщини в мовній картині світу української молоді. Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2022. Вип. 8. С. 63–82. URL: <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2022.8.63-82>
3. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с. ЕСС
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. URL: http://ukrlit.org/slovyk/zhaivoronok_znaky_ukrainskoi_etnokultury Жайв
5. Пловайський котел: десяти роковини трагедії. *Суспільне новини*. URL: <https://susplne.media/donbas/823895-il-ovajskij-kotel-desati-rokovini-tragedii/>
6. Покладіть собі в кишеню насіння соняшнику»: авторка цих слів нарешті вирвалася з окупації! *онлайн-медіа України*. URL: <https://ukrainky.com.ua/pokladit-sobi-v-kyshenyu-nasinnya-sonyashnyku-avtorcka-czyh-sliv-naresh-ti-vyrvalasya-z-okupacziji/>
7. Словник епітетів української мови. С.П. Бирик, С.Я. Єрмоленко, Л.О. Пустовіт; За ред. Л.О. Пустовіт. Київ : Довіра, 1998. 431 с. СЕ
8. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua> СУМ
9. Фразеологічний словник східнословобанських і степових говірок Донбасу / В. Ужченко, Д. Ужченко. Вид. 6-е, доповн. й переробл. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 552 с. Уж2ФС
10. Шестопап М. *Українські народні загадки*. К.: Вид-во АНУРСР, 1963. 399 с.
11. A Dictionary of American Proverbs. W. Mieder. New York: Oxford University Press. 1992. 710 pp.
12. Best Flower Riddles to Blossom your brain. URL: <https://riddleslab.com/flower-riddles/>
13. Cooper J. An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols. Thames and Hudson Ltd, London: 1987. 212 с.
14. Oxford Learner's Dictionaries. Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>
15. State Symbols USA. URL: <https://statesymbolsusa.org/categories/flower> StS
16. Sunflower Riddles. URL: <https://riddles-for-kids.org/?s=sunflower>
17. Thesaurus of traditional English metaphors. 2nd ed. / P. Wilkinson. London: Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2006. 2009 p. TTM

REFERENCES

1. Best Flower Riddles to Blossom your brain. Riddleslab. URL: <https://riddleslab.com/flower-riddles/>
2. Betsenko, T. (2019). Poetonym soniashnyk u suchasni ukrainskii virshovii movotvorchosti. [Poetic image of a sunflower in modern Ukrainian poetic linguistic creativity]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Filolohiia. № 40, vol. 1. P. 13–19. URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.1.3> [in Ukrainian].
3. Bilodid, I. (1970–1980). Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tt. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols]. *Instytut movoznavstva*. Kyiv: Naukova Dumka. URL: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian].

4. Blyzniuk, K. (2022). Asotsiatyvnyi obraz Batkivshchyny v movnii kartyni svitu ukrainskoi molodi. [Associative image of the homeland in the language picture of the world of Ukrainian youth]. *Language: classical – modern – post-modern*. Issue 8. P. 63–82. URL: <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2022.8.63-82> [in Ukrainian].
5. Cooper, J. (1987). *An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols*. Thames and Hudson Ltd, London. 212 p.
6. Повaiskyi kotel: desiati rokovyny trahedii. *Suspilne novyny*. [Ilovaysk pocket: tenth anniversary of the tragedy. *Suspilne news*]. URL: <https://suspilne.media/donbas/823895-ilovajskij-kotel-desati-rokovini-tragedii/> [in Ukrainian].
7. Kotsur, V., Potapenko, O., Kuibida, V. (2015). *Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy*. [Encyclopaedic Dictionary of Cultural Symbols of Ukraine]. 5-e vyd. Korsun-Shevchenkivskyyi: FOP Havryshenko V. 912. [in Ukrainian].
8. Mieder, W. (1992). *A Dictionary of American Proverbs*. New York: Oxford University Press. 710 pp.
9. Oxford Advanced Learner's Dictionary. (2024). Oxford University Press. URL: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>
10. Pokladit sobi v kysheniю nasinnia soniashnyku: avtorka tsykh sliv nareshiti vyrvalasia z okupatsii! [Put a sunflower seed in your pocket: the author of these words has finally escaped from the occupation!] online-media Ukrainky. (2024). URL: <https://ukrainky.com.ua/pokladit-sobi-v-kyshenyu-nasinnya-sonyashnyku-avtorka-czyh-sliv-nareshiti-vyrvalasya-z-okupacziyi/> [in Ukrainian].
11. Pustovit, L. (1998). *Slovnyk epitetiv ukrainskoi movy*. [Dictionary of epithets of the Ukrainian language]. Kyiv: Dovira. 431. [in Ukrainian].
12. Shestopal, M. (1963). *Ukrainski narodni zahadky*. [Ukrainian Folk Riddles]. K.: ANUSSR Publishing House. 399. [in Ukrainian].
13. State Symbols USA. (2024) URL: <https://statesymbolsusa.org/categories/flower>
14. Sunflower Riddles. (2024). URL: <https://riddles-for-kids.org/?s=sunflower>
15. Wilkinson, W. (2006). *Thesaurus of traditional English metaphors*. 2nd ed. London: Routledge, Taylor & Francis e-Library. 2009 p.
16. Uzhchenko, V, Uzhchenko, D. (2013). *Frazeolohichni slovnyk skhidnoslobozhanskykh i stepovykh hovirok Donbasu*. [A phraseological dictionary of the Eastern Slobozhansky and steppe dialects of Donbas]. Luhansk: Vyd-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka” Publishing House. 552 p. [in Ukrainian].
17. Zhayvoronok, V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk*. [Signs of Ukrainian ethnoculture: a dictionary and reference book]. Kyiv: Dovira. URL: http://ukrlit.org/slovnyk/zhaivoronok_znaky_ukrainskoi_etnokultury [in Ukrainian].

SEMANTICS OF THE FLORONYM *СОНЯШНИК* / *SUNFLOWER* IN UKRAINIAN & ENGLISH LINGUOCULTURES (BASED ON UKRAINIAN AND ENGLISH PHRASEOLOGISMS & RIDDLES)

Cherniavska Antonina Viktorivna

Lecturer at the Foreign Languages and Translation Studies Department

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

The article is devoted to contrastive analysis of the floronym соняшник/sunflower semantics in Ukrainian and English phraseologies in order to study the specificity of the worldview appropriate for the speakers of the analysed languages, taking into account their ethnocultural peculiarities. The aim is to distinguish the semantic components of the analysed floronym in idioms, paroemias and riddles. This contributes to identifying common and nationally specific features of the studied floronym's semantics in the contrasted languages. It has been established that common to both linguocultures is the vision of the floronym соняшник/sunflower as a symbol of the sun, light, and the most characteristic heliotrope. It has been determined that Ukrainian riddles encode the sunflower's external features: a large flower, its orange colour, the stem's length, the flower's attraction & resemblance to the sun. Modern English riddles for children also indicate the plant's height, seed availability & oil production. It has been revealed that in Ukrainian phraseology, the floronym соняшник has the seme of plurality, locative and temporal features, associations with such somatisms as freckles and baldness. As a result of anthropomorphisation, the sunflower is compared to a young man, and its seeds to Cossacks, daughters-in-law, falcons (zoomorphisation). It is emphasised that in modern Ukrainian linguoculture the sunflower is the symbol commemorating the fallen defenders, the Ukrainian invincibility symbol, an emblem representing Ukraine & Ukrainian culture. It has been analysed and determined that the association of the floronym with happiness, courage and a rare phenomenon is specific to the English language. In the North American linguoculture, the studied floronym can be associated with untidiness and is the official flower of the State of Kansas.

Key words: *floronym sunflower; common semantic components, nationally specific semantic components, riddle, paroemia.*

УДК 811.161.2:008-047

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.26>

КОНЦЕПТУАЛЬНА СЕМАНТИКА ВЕРБАЛЬНО-РЕЛІГІЙНИХ ФОРМУЛ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Шабуніна Вікторія Віталіївна

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри іноземних мов історичного
та філософського факультетів
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8818-1541>

Лабенко Оксана Вікторівна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов історичного
та філософського факультетів
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5335-3331>

У пропонованій розвідці проведено аналіз концептуальної семантики вербально-релігійних формул в англійській і українській мовах. Основним призначенням таких формул автори вважають вираження благословення, що завжди пов'язано з Богом чи іншими вищими силами, такими як святі або ангели. Для проповідницьких текстів характерна використання книжкової, церковно-релігійної лексики, яка має архаїчний або урочистий відтінок, що підкреслює святість моменту. Часто в таких формулюваннях можна зустріти фрагменти священних текстів, включаючи молитви. Вони також реалізують морально-етичні цінності, прийняті в суспільстві, та народні уявлення про добробут. Основний вербальний компонент є частиною ритуалу, починаючи від його початку і до завершення літургії. Емоційна складова таких формул, на думку авторів, важлива для встановлення позитивного зв'язку між адресантом і адресатом, спонукаючи до добрих вчинків і бажаних змін. Важливо, що ці побажання завжди мають позитивну орієнтацію, відображаючи спільні емоційні установки, спрямовані на благополуччя, здоров'я та добробут. Ці формули виступають як стимул для зміни стану адресата, використовуючи традиційні семантичні елементи, що асоціюються з добробутом і духовним здоров'ям у різних культурах та мовах.

У статті виокремлено відповідні мовні формули релігійного дискурсу, що є важливими для розуміння та аналізу структури релігійного інституту в цілому. Ці формули не лише відображають особливості мови, але й допомагають визначити, як релігійні тексти функціонують у контексті культури та релігійної практики, впливаючи на духовне життя громади та забезпечуючи взаємодію з віруючими через мову.

Ключові слова: концептуальна семантика, релігійний дискурс, благоповажання, вербальна формула, комунікативна функція.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Останнім часом спостерігається постійне зростання інтересу до мовної організації, поетики та історії вивчення тексту Біблії, її стилістичної літературно-художньої структури та комунікативно-прагматичної спрямованості.

Учасники релігійного дискурсу виявляють між собою взаємозв'язок тих або інших ознак, які демонструють взаємовідносини адресанта з

його емоційним станом. Словесні образи, слугуючи засобами та концептуальним репрезентаціями, демонструють тісний зв'язок із тематичними сферами та семантичними опозиціями, актуальними для Псалмів: Бог – людина, добрі сили – злі сили, життя – смерть.

Біблійні образи є багатомірними й викликають у парафіян широкий спектр асоціацій. Їхній аналіз виявляє багатогранність, символічний сенс та взаємозв'язки між різними темами,

що представлені в релігійному та художньо-естетичному дискурсі Псалмів і Антифонів. На рівні мови ці образи включають значний масив фразеологічних словосполучень і формул, які відображають периферійні та асоціативні аспекти, актуалізовані в текстах Біблії.

Особливий інтерес викликає здатність цих словосполучень до семантичних трансформацій, які, хоча й змінюють їх асоціативний зміст, зберігають основний концептуальний посил. Ця властивість демонструє тенденцію англійської мови до аналітизму, що виявляється через адаптацію біблійної фразеології в сучасному лексичному середовищі. Формульність українського тексту Біблії є характерною рисою, яка відображає як глибоку традицію сакральної літератури, так і особливості української мови та культури. Формули в тексті Біблії слугують стилістичними й семантичними і Український текст Біблії балансує між точністю передачі оригінального змісту та естетикою української мови. Формульність тут відіграє роль не лише літературного інструменту, але й засобу духовного впливу, що робить цей текст вічно актуальним для читачів інструментами, які забезпечують єдність, впізнаваність і сакральний характер біблійного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Все більше лінгвістів звертають увагу на дослідження релігійних аспектів, які визначають основи формування релігійного дискурсу (Федишин, 2018; Савелюк, 2017; Смирнова, 2016).

Деякі українські лінгвісти активно досліджують релігійні формули, зокрема їх використання в літературі та повсякденному мовленні. Володимир Жайворонок звертається до аналізу ритуального мовлення, яке включає релігійні формули, як інструмент культурної ідентичності. Він вивчає, як ритуальні формули допомагають сформулювати концептуальні ланцюги, які зв'язують людей з сакральними елементами, такими як вода чи земля (Жайворонок, 2017).

Також важливе місце в дослідженні релігійної лексики займає робота Л.В. Умрихіної, яка аналізує роль релігійних висловів у буденному житті та їх зв'язок з християнськими цінностями в українському контексті. Вона розглядає, як релігійні формули вживаються у різних видах комунікації, підкреслюючи їхню емоційно-забарвлене значення в суспільстві (Умрихіна, 2018).

Метою нашого дослідження є намагання здійснити аналіз концептуальної семантики вербально-релігійних формул в англійській і українській мовах.

Завдання статті – уточнення образної структури релігійного дискурсу, яка реалізується через широкий спектр лексичних та стилістичних засобів, що концептуалізуються у вербальних формулах Біблійного тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуалізувати область основного аксіологічного елемента релігійного вчення *faith/belief* в англійському тексті Біблії складається з двох дотичних і взаємодіючих між собою мовних структур, представлених лексичними одиницями *faith* і *belief*, що мають спільні смислові характеристики в цілому ряді контекстів релігійного змісту (*faith/belief in God, religion, truth or actuality, confident faith/belief in the truth*).

Пропонуємо розглянути деякі вербальні формули англійського та українського релігійного дискурсу.

Серед інших окремою групою можна виокремити формули, які мають семантику надання та прийняття Божої милості: (англ.) *Lord, have mercy! Lord, have mercy!* – (укр.) *Господи помилуй!, Спаси, Боже* або ж *Господи, милосердний* (Theophany, 2013).

Образна структура вербалізує важливі образи в таких формулах як: (англ.) *The Lord have mercy on us!* – (укр.) *Хай буде з нами благословення!* / (англ.) *Have mercy on him, good Lord!* – (укр.) *Змилуйся над ним, Господи!* / (англ.) *Lord have mercy!* – (укр.) *Змилуйся над нами, Боже.* / (англ.) *Have mercy!* – *Зглянься!* / (англ.) *God have mercy, Lord, protect us!* – (укр.) *Боже, помилуй, Господи, захисти нас!* (Theophany, 2013).

Окрім цього, у релігійному тексті розповсюджені образні засоби вербалізації, до яких відносяться так звані зображально-описові засоби, наприклад стійкі епітети та перифрази: (англ.) *the most High God* – (укр.) *Всевишній,* / (англ.) *King of glory* – (укр.) *Боже, Царю слави,* / (англ.) *God my exceeding joy* – (укр.) *Бог розради й потіхи моєї. Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю* (Мала ектенія 1, Антифон 1, повсякденний (Пс. 91.) (Theophany, 2013).

Загалом, ця система є відкритою і складається з кількох елементів, які пов'язані між собою та доповнюють один одного. Такі структури не лише формують цілісне концептуальне поле, але й взаємодіють із багатьма іншими універсальними концептуальними сферами, такими як *«помилуй», «зглянься», «упокоїти»*. Це підтверджується прикладами з текстів літургії: (англ.) *Have mercy!* – (укр.) *Зглянься!* / (англ.) *God have mercy, Lord, protect us!* – (укр.) *Боже, помилуй, Господи, захисти нас!* / (англ.) *And may the Lord*

have mercy upon your soul! – (укр.) Нехай упокоїть Господь Вашу душу! (Theophany, 2013).

Таким чином, семантична структура та особливості вербальної репрезентації концепту «God» / «Бог» в англomовному тексті Біблії демонструють центральність цього біблійного концепту. Його універсальний, «загальнолюдський» характер поєднується з конкретними значеннями, які залежать від контексту. Концепт «God» / «Бог» у тексті Біблії розкривається у трьох основних іпостасях: *Бог Отець, Син Божий/Ісус Христос і Святий Дух*, які разом утворюють єдиний загальний концепт God / Бог. Свійкі мовні одиниці, що характеризують концепт God / Бог – have mercy on – *помилуй*, mercy upon – *упокай*, protect – *захисти* і т.п., містять виражений емоційно-експресивний компонент семантики, що підсилює їхній сакральний зміст. Інтерпретація таких фраз ґрунтується як на їхній валентності, так і на всій семантичній структурі, яка відображає глибокий духовний сенс кожної формули.

Побажання, як вербальне вираження емоцій (переживань чи станів), можна розглядати як мовні одиниці з різним ступенем зниження предметної конкретності. Залежно від рівня цієї «згаслої» конкретності та ступеня активізації семантики відношення до адресата, що передає додаткову інформацію про внутрішній світ мовця в межах емоційно-оцінного ставлення, можна виділити два типи побажань із чітко вираженою прагматичною спрямованістю: благопобажання – це побажання, у яких домінує емоційний компонент, спрямований на позитивне ставлення до адресата, злопобажання – побажання, у яких провідну роль відіграє афективний, переважно негативний компонент (Павловська, 2023).

У благопобажаннях, що виражають емоційне ставлення до адресата, завжди помітна позитивна спрямованість, яка підкреслює емоційне співпереживання та вплив доброзичливого ставлення до нього. Емоційність у цьому контексті виступає об'єднувальним чинником для почуттів, настроїв, мотивів і спонукань до добрих дій, формуючи цілісний смисловий комплекс. Наприклад, англійське God (Lord) bless you або українське Пошли вам здоров'я, та з неба дощ, та хліб, та цвіт, на всячину. (Tyshchenko, I Korolyov, O Palchevska, 2021). Наведемо ще кілька прикладів: (англ.) Lord Jesus Christ, Son of God, have mercy on me, a sinner! – (укр.) Господи Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене, грішного! / (англ.) in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Spirit. Amen. – (укр.) Во ім'я Отця і Сина

і Святого Духа. Амінь! / (англ.) *Hail Mary, full of grace!* – (укр.) *Богородице Діво, радуйся, благодатна Маріє!* / (англ.) Holy God, Holy (and) Mighty, Holy (and) Immortal, have mercy upon us – (укр.) *Святий Боже, Святий Крпкий, Святий Безсмертний, помилуй нас.* (Ісаїя VI, 3) (Theophany, 2013).

Серед благопобажань часто зустрічаються побажання довгого життя: (укр.) *Многая літа. – may you live long!; may you have (God grant you) a long life!* / (укр.) *Маріє, Мати Божа, молися за нами.* – (англ.) *Mary, Mother of God (Ісаїя VIII, 5)* (Theophany, 2013).

Матеріал релігійних формул має особливе значення, оскільки містить тексти, які є прецедентними і визначаються повторюваними елементами в релігійному дискурсі. Ці формули не лише відображають традиційні вирази, але й допомагають створити загальну картину світу Біблії, яка передає важливі культурні, духовні та емоційні аспекти. Аналіз таких формул дозволяє зрозуміти, як вони функціонують у релігійному контексті, утворюючи зв'язок між текстами, традицією та віруючими. До останніх відносимо формули літургій. Слід зазначити, що вербальні формули на літургіях мають експресивно-емоційне забарвлення: (укр.) Христос Воскрес! Воістину Воскрес! – (англ.) Jesus resurrected! – Indeed He is risen! / (укр.) Спаси і Сохрани! – (англ.) God bless and save us! / (укр.) Боже, Україну спаси! – (англ.) Lord, Save our Ukraine! / Our Father! / (англ.) *The Lord's Prayer* – (укр.) *Отче наш!* (Theophany, 2013).

Окремою групою формул є «найменування верховних божественних істот», до яких відносяться Бог, Господь, Христос, Владика, Діва Марія, ангел, святий, з семантичною домінантою святості адресата. Прикладом є: (англ.) Mary, Mother of God, pray for us – (укр.) Свята Маріє, Мати Божа, молися за нами. Усі лексико-семантичні варіанти слова «святий» належать до однієї релігійної логіко-понятійної сфери, яка може бути представлена у вигляді такої семантичної системи: джерела святості – Бог, Всевишній, Дух, Трійця; провідники святості – Богородиця, ангели, апостоли, предтечі. Вони проповідують і втілюють святість через освячені предмети, ознаки та ритуали, такі як церква, жертвник, трапеза, свято тощо.

Семантичний варіант слова «святий» можна трактувати як «всезавершений», що має відношення до Бога. Однак у поєднанні з іншими іменами чи титулами це значення набуває конкретизації, вказуючи на певні аспекти святості або божественності, які властиві конкретним особам чи сутностям у релігійному контексті.

Тобто, в залежності від поєднання з іншими словами, «святий» може набувати різних відтінків значення, відображаючи специфічні риси або функції святості, що характеризують божественні особи чи святі постаті: (укр.) Свята Богородиця (Діва) – «має безпосереднє відношення до Бога» – (англ.) *Hail Mary, full of grace!* – (укр.) *Богородице Діво, радуйся, благодатна Маріє!* (Theophany, 2013).

Додаткові функції вербальних формул-благоповажань реалізуються в залежності від типу комунікативної ситуації (літургія, зустріч, прощання, весілля, народження дитини, та ін.).

Вербальні формули супроводжують людину протягом усього її життя, від коротких виразів побажань, таких як «рости великий» або «будь здоровий», до більш складних і розгорнутих побажань щастя. Ці формули можуть мати давню історію та глибоке значення, а деякі з них навіть стали частиною повсякденного життя, зберігаючи актуальність і до сьогодні. Наприклад, часто зустрічаються формули, що виражають побажання Божої допомоги чи вираження подяки: «*Мир вам*», «*Хай буде мир з вами*», «*Дай Боже миру*». Такі вислови є не лише побажаннями, а й закликами до божественного благословення.

Деякі вербальні формули мають глибоке релігійне підґрунтя і виражають бажання порятунку та збереження: «*Пресвята Тройце, помилуй нас!*» або «*Спаси, Боже, душі наші!*». Вони стали невід'ємною частиною культури та традиційних побажань, що мають глибоке духовне значення. Також існують формули, що виражають побажання довголіття, наприклад, «*Многая літа*». Окрім того, такі вирази, як «*Дай Боже*», з давніх часів використовуються як частина повсякденного мовлення, часто вказуючи на благополуччя і мир у житті.

Ці вербальні формули побажань зазвичай ґрунтуються на християнській системі цінностей, в якій важливе місце займають віра в Божу

допомогу та благословення. Вони охоплюють життя людини в цілому, від молитви за спасіння душі до побажань благополуччя та добробуту. Традиційні формули побажань можуть бути виявами релігійного світогляду, що утримує зв'язок між поколіннями, передаючи духовні цінності від одних до інших.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи, можна підсумувати, що вербальні формули є важливим елементом релігійного дискурсу, які виконують композиційну, комунікативну та сугестивну функції, і зустрічаються в початковій, середній та фінальній частині текстів. Ініціальні та фінальні формули мають на меті встановити контакт з аудиторією, передати християнські побажання благ, а також спрямовувати на духовне життя. Вони можуть бути самостійними етикетними жанрами або частинами інших текстів, виконуючи функцію побажань, пов'язаних із духовним зростанням людини. Релігійний дискурс представлений як унікальний жанр, що використовує різноманітні риторичні та стилістичні прийоми для ефективної передачі складних духовних та теологічних ідей. Окремо були розглянуті семантичні утворення, що визначають релігійний світогляд, такі як Бог, божественне творіння, благословення, святість та ін.. Ці концепти не лише відображають основні теологічні положення, але й формують соціальні та культурні ідентичності, підкріплюючи зв'язок між духовенством і вірянами, а також сприяючи соціальній когерентності через поширення етичних і релігійних цінностей.

Виявлена багатофункціональність релігійних формул робить їх важливим об'єктом для академічного аналізу в сучасній лінгвістиці та комунікативних науках. Це дослідження розширює розуміння релігійного дискурсу та відкриває нові перспективи для подальших досліджень у цій важливій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В.В. Магія слова – обрядові мовні формули на етнокультурному тлі. *Мовознавство*. 2017. № 4. С. 49–58.
2. Павловська Л. Лінгвокультурні особливості вербальних формул побажань з компонентом «земля» на матеріалі різноструктурних мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2023. № 20 (88). С. 49–52
3. Савелюк Наталія. Психологія розуміння релігійного дискурсу. Київ: КНТ, 2017. 400 с.
4. Смирнова М. С. Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття: лінгвопрагматичний аспект: дис. ... канд. філол. наук Київ, 2016. 271 с.
5. Умрихіна Л. В. Функційний потенціал імператива у висловленнях релігійної семантики (на матеріалі творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка). *Лінгвістичні дослідження*. 2018. Вип. 49. С. 82–90. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_lingv_2018_49_16

6. Федішин М.І. Релігійний дискурс як об'єкт мовознавчих досліджень. *Науковий вісник ХДУ. Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. № 2. С. 58–61.
7. Theophany Blessing of Homes. Good Shepherd Prayer Book / Богоявленське Благословення Домів. Добрий Пастир молитовник. Second edition, Ecclesia Publishing Corporation. Winnipeg, 2013.
8. Tyshchenko, O., Korolyov, I., & Palchevska, O. Cultural and Cognitive Structure of the Omen: Epistemology, Axiology and Pragmatics. *WISDOM*, 18(2), 137–151. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v18i2.476>. *Wisdom*, 2021.

REFERENCES

1. Zhayvoronok V.V. (2017). Mahiya slova – obryadovi movni formuly na etnokulturnomu tli. [The magic of words – ritual language formulas on the ethno-cultural background]. *Movoznavstvo*. № 4. S. 49–58. [in Ukrainian].
2. Pavlovska L. (2023). Linhvokul'turni osoblyvosti verbal'nykh formul pobazhan z komponentom "zemlya" na materialy riznostrukturnykh mov. [Linguistic and cultural features of verbal wish formulas with the component "earth" in different languages]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya": Seriya "Filolohiya"*. № 20 (88). S. 49–52. [in Ukrainian].
3. Savelyuk Nataliya. (2017). Psykholohiya rozumynna relihiynoho dyskursu. [The psychology of religious discourse understanding]. Kyiv: KNT, 2017. 400 s. [in Ukrainian].
4. Smyrnova M. S. (2016). Propovid u relihiynomu pravoslavnomu dyskursi KHKH stolittya: linhvoprahamatychnyy aspekt [The Sermon in the Religious Orthodox Discourse of the Twentieth Century: the Linguistic and Pragmatic Aspect]. *dys. ... kand. filol. nauk Kyiv*, 271 s. [in Ukrainian].
5. Umrykhina L. V. (2018). Funktsiynnyy potentsial imperatyva u vyslovlennyakh relihiynoyi semantyky (na materialy tvoriv H. F. Kvitky-Osnovyanenka). [The Functional Potential of the Imperative in the Expressions of Religious Semantics (Based on the Works of G. F. Kvitka-Osnovyanenko)]. *Linhvistychni doslidzhennya*. Vyp. 49. S. 82–90. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_lingv_2018_49_16 [in Ukrainian].
6. Fedyshyn M.I. (2018). Relihiynyy dyskurs yak obyekt movoznavchykh doslidzhen. [Religious discourse as an object of linguistic research]. *Naukovyy visnyk KHDU. Seriya Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiya*. № 2. S. 58–61. [in Ukrainian].
7. Theophany Blessing of Homes. Good Shepherd Prayer Book Second edition, Ecclesia Publishing Corporation. Winnipeg, 2013. [in Ukrainian].
8. Tyshchenko, O., Korolyov, I., & Palchevska, O. Cultural and Cognitive Structure of the Omen: Epistemology, Axiology and Pragmatics. *WISDOM*, 18(2), 137–151. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v18i2.476>. *Wisdom*, 2021. [in Ukrainian].

VERBAL-RELIGIOUS FORMULAS CONCEPTUAL SEMANTICS IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Shabunina Viktoriia Vitaliivna

PhD, Head of the Department

of Foreign Languages of the Faculty of History and Philosophy

of the Educational and Research Institute of Philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine

Labenko Oksana Viktorivna

PhD, Associate Professor at the Department

of Foreign Languages of the Faculty of History and Philosophy

of the Educational and Research Institute of Philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine

The article analyses the conceptual semantics of verbal-religious formulas in English and Ukrainian. The authors consider the main purpose of using such formulas to be the expression of blessing, which is always associated with God or other higher powers, such as saints or angels. Preaching texts are characterised by the use of bookish, ecclesiastical and religious vocabulary that has an archaic or solemn tone, emphasising the sanctity of the moment. Often, fragments of the sacred texts, including prayers, can be found in such expressions. They also implement moral and ethical values

accepted in society and folk ideas about well-being. The main verbal component is a part of the ritual, from its beginning to the end of the liturgy. The emotional component of such formulas, according to the authors, is important for establishing a positive connection between the sender and the recipient, encouraging good deeds and desired changes. It is important that these messages always have a positive orientation, reflecting common emotional attitudes aimed at well-being, health and welfare. These formulas act as an incentive to change the addressee's state, using traditional semantic elements associated with well-being and spiritual health in different cultures and languages.

The article identifies the relevant linguistic formulas of religious discourse, which are important for understanding and analyzing the structure of the religious institution as a whole. These formulas not only reflect the peculiarities of language, but also help to determine how religious texts function in the context of culture and religious practice, influencing the spiritual life of the community and ensuring interaction with believers through language.

Key words: *conceptual semantics, religious discourse, well wishes, verbal formula, communicative function.*

УДК 81'25+81'42:63

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.27>

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Шумська Ірина Анатоліївна

викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук

Одеського державного аграрного університету

вул. Пантелеймонівська, 13, Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5124-1371>

В статті розглянуто різні способи перекладу англійської термінології в сфері аграрного виробництва. Тексти агрономічного спрямування містять багато термінологічної лексики, яка забезпечує правильне та якісне розуміння прочитаного. Щоб точно передати зміст англійського терміну українською мовою, потрібно розуміти його значення як українською так і англійською мовами. Але обидві мови мають свої структурні особливості, що викликає значні труднощі при перекладі аграрних термінів. Адже вони повинні відповідати не тільки структурі, а й змісту оригіналу. Крім того, тексти аграрного спрямування насичені граматичними конструкціями, такими як інфінітивні, дієприслівникові та герундіальні звороти, які ускладнюють розуміння тексту. І це створює ще більші виклики для перекладача. Мова є динамічною, вона постійно поповнюється неологізмами в будь-якій сфері існування людини, в тому числі і аграрній. З розвитком науково-технічного прогресу з'являються нові форми комунікації, підвищується роль науково-технічного перекладу. Аграрну літературу відносять до науково-технічної літератури. Переклад лексичних одиниць науково-технічної літератури викликають труднощі для розуміння та перекладу, тому потребують точного підбору еквівалента в процесі перекладу, або адекватної його заміни. Успішне виконання цих задач потребує глибоких знань перекладача в галузі тематики тексту, а також розуміння фахової термінології рідною мовою. Тому розкрити значення терміну в науково-технічній літературі допомагає контекст. Перед перекладачем стоїть задача за допомогою простих конструкцій підібрати якісний переклад терміну відносно контексту. В статті проаналізовано найбільш розповсюджені прийоми перекладу термінів: лексичні, граматичні, лексико-семантичні. Розглянуто такі перекладацькі методи, як транскодування, калькування, описовий метод, методи конкретизації і генералізації. Проведено аналіз використання цих методів в процесі перекладу для точної передачі змісту оригіналу мовою перекладу. Визначено, що процес перекладу термінів потребує розуміння сфери перекладу для передачі змісту та логіки оригінального терміну та знаходження адекватного відповідника.

Ключові слова: термін, будова терміну, еквівалент, прийоми перекладу термінів, контекст.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Україна є аграрною країною, яка займає важливе місце у вирішенні проблеми голоду в світі. Країна співпрацює з міжнародною спільнотою, для якої англійська мова є мовою спілкування. Відбувається не тільки інтеграція українських підприємств до системи економічних зв'язків, але й підприємці з інших країн долучаються до діяльності в Україні. Особливо це стосується аграрної сфери. В процесі комунікації виникає необхідність в правильному і адекватному перекладі вже існуючих аграрних термінів та аналізі нових слів, які з'являються в аграрній тематиці. Аграрну літературу відносять до науково-технічної літератури, переклад якої викликає певні труднощі завдяки насиченості текстів термінами та термінологічними словосполученнями. Переклад термінології вважається однією з найскладніших проблем у перекладознавстві. Тому, щоб обрати доцільний спосіб перекладу таких слів, перекладач має знати особливості

перекладацьких прийомів щодо термінологічної лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження термінологічної лексики зробили такі українські лінгвісти, як В. Карабан, А. Коваленко, О. Ковальчук та ін. Науковці вивчають питання стандартизації національної термінології, проводять лінгвістичні дослідження стосовно вивчення структурно-семантичних особливостей термінів, укладають термінологічні словники. Певних проблем перекладу термінів торкалися О. І. Білодід, О. І. Смирницький, І. С. Квитко, К. Войтенко. Вивченням фахової термінології та специфіки її перекладу займалися С. Кондратюк, М. П. Кочерган, А. Е. Левицький. Великий внесок у дослідження термінологічної лексики зробили й такі зарубіжні науковці, як П. Ньюмарк, А. Герд, Д. Лоте. Упорядкування та переклад термінологічної лексики на сьогодні є основною проблемою при перекладі фахових текстів будь-якої галузі, в тому числі, термінології аграрного дискурсу.

Формулювання мети і завдань статті.

Метою статті є аналіз різних прийомів перекладу англійських термінів аграрного дискурсу українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Галузь сільського господарства є однією з пріоритетних в економіці України. Тому комунікація і взаєморозуміння з іншими країнами саме в цій галузі є надзвичайно актуальними сьогодні. Кожна мова має свої структурні особливості, несхожі одна на одну. Найбільше це проявляється в структурі мови та номінативних поняттях, які є взаємозалежні і можуть створювати труднощі при перекладі аграрної лексики (Велика, 2020, с. 47).

Аграрна література відноситься до науково-технічної літератури і має характеристики саме такої літератури. В. І. Карабан вважає, що «науково-технічну термінологію складають: велика кількість загальноновживаних слів, які окрім своїх основних значень набувають значення, які є специфічними для будь-якої галузі науки та техніки; загальнотехнічні терміни, які використовуються в декількох галузях науки та техніки; спеціальні терміни, властиві лише одній галузі наукових та технічних знань; терміни, що мають два чи більше значення в одній галузі» (Карабан, 1997, с. 317).

Така багатозначність термінів є однією з причин, що викликають труднощі розуміння матеріалу. Тому знання термінології є запорукою чіткого перекладу фахових текстів. Аграрний термін – це емоційно-нейтральне слово, яке передає поняття сільськогосподарської направленості. В аграрній літературі терміни відіграють дуже велику роль, оскільки вони дозволяють точно та економно передати зміст тексту. Але при їх перекладі часто виникають певні труднощі, адже адекватний переклад галузевих термінів потребує знання тієї галузі, до якої належить текст та знання особливостей перекладу термінології.

Для досягнення адекватного перекладу потрібно враховувати багато рекомендацій та вимог, як от «вимоги щодо вибору перекладачем простих, не відволікаючих від змісту синтаксичних конструкцій письмового мовлення» (Войтенко, 2010). Саме тому «переклад будь-яких галузевих термінів потребує від перекладача чіткого знання прийомів, які необхідно застосовувати для передачі змісту оригіналу мовою перекладу» (Личук, Охримець, 2020, с. 77).

Багато вчених виділяють такі прийоми перекладу термінів, як лексичні, граматичні, лексико-семантичні. Задача перекладача полягає

у вірному виборі прийому, щоб інтерпретувати аграрний термін як найточніше. Інтерпретація будь-яких лексичних елементів здійснюється залежно від речення, контексту та розуміння особливості побудови самих номінативних одиниць, адже аграрні терміни бувають: прості, похідні, складні, словосполучення (Карабан, 2004, с. 300).

Прості терміни складаються з одного слова: harvest – урожай, soil – ґрунт, root – корінь, toxin – токсин. Складні, як правило, це два слова, які пишуться через дефіс або разом. Наприклад: broodmare – племінна кобила, coarse-grained – крупнозернистий, drought-resistant – посухостійкий (O'Sullivan, Libbin, 2014).

Словосполучення можуть мати декілька компонентів: breeding value – племінна цінність, industrial crop – технічна культура (O'Sullivan, Libbin, 2014).

А. Я. Коваленко вважає, що є три типи термінів-словосполучень: «до першого типу належать терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, які можуть вживатися окремо і які зберігають своє значення: bamboo – бамбук, cane – лоза, ціпок. До другого типу відносяться такі терміни-словосполучення, які мають один із компонентів аграрний, а другий – загальноновживаної лексики. Компонентами такого типу можуть бути два іменники, або іменник і прикметник: combine harvester – зернозбиральний комбайн. До третього типу відносяться терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є слова загальноновживаної лексики і тільки сполучення цих слів є терміном: flag-leaf – бот. ірис (Коваленко, 2004, с. 259).

Одним з розповсюджених прийомів перекладу є переклад за допомогою еквіваленту. Еквівалент є постійною лексичною відповідністю, яка точно співпадає із значенням слова: mineral – мінерал, protein – протеїн, monoculture – монокультура (O'Sullivan, Libbin, 2014). Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, служать опорою при перекладі тексту, допомагають зрозуміти загальну тематику прочитаного. Але цей перекладацький прийом не може охопити велику кількість галузевих термінів, оскільки термін не завжди є однозначним і не завжди є можливість знайти його повний еквівалент.

Н. М. Абабілова поділяє терміни вихідної мови на «ті, що мають відповідники («перекладні еквіваленти») в цільовій мові, і ті, що не мають (безеквівалентні одиниці)» (Абабілова, 2019). Так звані «перекладні еквіваленти» лінгвіст ділить на дві групи «одноеквівалентні

(такі, що мають один перекладний відповідник) і багатоеквівалентні (такі, що мають два або більше перекладних відповідники)» (Абабілова, 2019).

Тому, при застосуванні еквівалентного перекладу потрібно враховувати контекст, фонові знання, відповідність між лексичним та граматичним значенням слів як вихідної мови, так і мови перекладу.

Найбільш простим лексичним прийомом перекладу є прийом транскодування. Це – побуквенна передача лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. В аграрній тематиці прикладами такого перекладу є слова: humus – гумус, hybrid – гібрид, tractor – трактор (O'Sullivan, Libbin, 2014). Транскодування, яке включає в себе транскрибування, транслітерування, змішане транскодування та адаптивне транскодування, використовується у випадках, коли у процесі перекладу виникають труднощі, пов'язані з пошуком відповідників, необхідних для адекватного перекладу. Транскодування має такі підвиди, як транскрибування та транслітерація. Т. В. Авраменко та Л. С. Козуб визначають транскрибування та транслітерацію наступним чином: «транскрибування – це передача звукової форми елемента вихідної мови літерами мови перекладу: biome – біом, clone – клон, alkaloid – алкалоїд. Транслітерація – передача термінів, які записані однією графічною системою, засобами іншої графічної системи: biota – біота, cation – катіон, cistron – цистрон, cultivar – культивар» (Авраменко, Козуб, 2016, с. 14).

При змішаному транскодуванні отримана при перекладі лексична одиниця нагадує за звучанням слово вихідної мови, при цьому спостерігаються і елементи його графічної форми, наприклад: vitamin – вітамін, herbicide – гербіцид.

Четвертий вид транскодування – адаптивне транскодування – «коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу: conservation – консервація, cultivation – культивування, duplication – дуплікація, evolution – еволюція» (Авраменко, Козуб, 2016, с. 14).

Інколи переклад за допомогою транскодування супроводжується описовим перекладом, який додають в дужках: maceral – мацерал (органічна складова вугілля) (Личук, Охрімець, 2020, с. 77). Застосовуючи цей спосіб перекладу, перекладач повинен переконатися, що в мові перекладу відсутній відповідник терміну, що перекладається. Під час аналізу та перекладу аграрної термінології простежу-

ється значна кількість лексики, що має латинське походження, тому відноситься до групи інтернаціональної лексики: bacteria – бактерії, diagnosis – діагностика, temperature – температура.

Іншим способом перекладу термінів є калькування. Це лексичний прийом, при якому передається не звуковий, а дослівний або буквальный переклад, тобто «частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу: underseeding – підсів; backcrossing – зворотнє схрещування; sprayerduster – обприскувач, обпилювач» (Абабілова, 2019). Калькування застосовують при перекладі складних за структурою термінів: absolute humidity – абсолютна вологість, social space – соціальний простір, economic sustainability – економічна стійкість, genetically modified organism – генетично модифікований організм (O'Sullivan, Libbin, 2014).

Але багато лінгвістів наголошують, що цей лексичний прийом перекладу «можна використовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові» (Авраменко, Козуб, 2016, с. 14). Крім того, при калькуванні не завжди вдається механічно перекласти зміст терміну вихідної форми. Інколи при перекладі відбуваються зміни у кількості слів у словосполученні, в афіксах, порядку слів.

Важливим способом перекладу аграрної термінології є описовий переклад (експлікація). Це засіб перекладу, при якому новий лексичний елемент мови оригіналу замінюється словосполученням, яке пояснює значення цього слова. Наприклад: oviparity – овіпарність, розмноження безембріонними яйцями, genome – геном, весь генетичний матеріал у хромосомі. Експлікація є зручним засобом перекладу в сучасних умовах, коли внаслідок розвитку аграрної сфери та появи нових термінів, не завжди є змога швидко знайти їм еквівалентний переклад.

Описовий переклад застосовують для складних термінів, оскільки не завжди вдається передати значення слів вдалим еквівалентом. За допомогою експлікації перекладають багатоконпонентні термінологічні словосполучення, наприклад: integrated pest management – комплексна боротьба із шкідниками (Капоровська, Козуб, 2016, с. 55).

Досить поширеними прийомами перекладу аграрних термінів є конкретизація і генералізація. В. І. Карабан дає визначення конкретизації як «лексичної трансформації, внаслідок якої

слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вужчої семантики» (Карабан, 2004, с. 300). Цей прийом в основному застосовують при перекладі слів з дуже широким значенням, оскільки «англійським словам притаманна більш розгалужена семантична структура, аніж відповідним українським словам, їхній переклад приховує в собі більше можливостей припуститися помилок, ніж переклад таких слів з української мови на англійську, тому що англійське слово може вживатися не в тому значенні, що призведе до грубих спотворень і викривлень змісту» (Карабан, 2004, с. 409).

“Here again he made an anxious examination of the paper; turning it in all directions. He said nothing” (Edgar Allan Poe, 1978). «Він знову втупився на папір, повертаючи його то сяк, то так, проте зберігав мовчання» (Смоляна, 2009, с. 8).

Протилежним до конкретизації є прийом генералізації «внаслідок якої слово із вузьким значенням, що перекладається, замінюється в перекладі на слово із ширшим значенням» (Карабан, 2004, с. 306). Цікавий приклад

використання як прийому генералізації, так і конкретизації, приводить О. С. Богайчук: «He plucks a few blackberries from the bushes around us. Він зірвав кілька ягід із куща ожини. У цьому прикладі ми бачимо, що перекладач застосував і конкретизацію, і генералізацію. До слова «blackberries» застосовано генералізацію і перекладено як «ягоди», а до слова «bushes» – конкретизацію і перекладено як «кущ ожини», але зміст речення залишився таким самим і зрозумілим» (Богайчук, 2021).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз труднощів і особливостей перекладу термінів аграрної тематики показав, що для досягнення адекватності перекладу аграрних текстів перекладач повинен враховувати ряд чинників. Один із них, це правильний вибір перекладацьких прийомів, найпоширенішими з яких є транскодування, калькування, описовий переклад, генералізація, конкретизація. До того ж, перекладач повинен мати високий рівень мовної підготовки та володіти знаннями в аграрній галузі, щоб при перекладі врахувати контекстну природу тексту, та обрати вірний спосіб перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абабілова Н. М. Відтворення аграрних термінів як перекладознавча проблема. *Філологічні науки. «Молодий вчений»* № 4.3(68.3). квітень. 2019.
2. Авраменко Т. В., Козуб Л. С. Специфіка перекладу термінології в аграрному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологічна»*. Випуск 62, 2016. 13–15 с. URL: <https://eprints.ua.edu.ua/4917/1/6.pdf>
3. Богайчук О. С. Лексичні трансформації в перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 2021. № 49. том 2. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v49/part_2/34.pdf
4. Велика К. І. Структурні особливості двостороннього перекладу складних термінів аграрної лексики. *Збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Мовна освіта в сучасних ЗВО: тенденції, виклики, перспективи (електронне видання)*. 6-7 березня 2020. Біла Церква, 44–47 с. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/5510/5/Strukturni_osoblyv.pdf
5. Войтенко К. Особливості перекладу аграрної літератури та загальні принципи щодо перекладу термінологічних запозичень галузі рослинництва: веб-сайт. URL: <https://is.gd/qO0uE3>.
6. Капоровська, Д. В., Козуб, Л. С. (2016). Способи досягнення адекватності перекладу англійських аграрних термінів. Філологічні студії: *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 15, 2016. 49–55 с. URL: <https://doi.org/10.31812/filstd.v15i0.165>
7. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової та технічної літератури на українську мову. Частина I. Київ. Tempus, 1997. 317 с.
8. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово стилістичні проблеми. / В.І. Карабан. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
9. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль: Вид-во Карп'юка, 2004. 284 с.
10. Личук М., Охрімecь К. Перекладацькі трансформації під час перекладу англійських спеціалізованих текстів українською мовою. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Новації і традиції перекладу: українські студії в європейському вимірі (присвячена року Європи в Україні)*. Національний університет біоресурсів і природокористування України. 12–13 листопада. Київ, 2020. 203 с. URL: <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/materiali.pdf>
11. O'Sullivan Neil, Libbin James D. Agriculture. Express Publishing, 2014. 39 p. URL: <http://www.expresspublishing.co.uk>

12. Poe Edgar Allan. The Gold-Bug. ed. T. O. Mabott. "The Gold – Bug". The Collected Works of Edgar Allan Poe. Vol. III: Tales and Sketches (1978), 799–847 p. URL: <https://www.eapoe.org/works/mabbott/tom3t003.htm>

13. Смоляна Т.А. Компенсація та антонімічний переклад як засоби передачі комунікативної та стилістичної рівнозначності різномовних художніх та нехудожніх текстів. *Лінгвістика*, 2009. № 10. 290–294 с.

REFERENCES

1. Ababilova, N.M. (2019). Vidtvorennia ahrarnykh terminiv yak perekladoznavcha problema [Reproduction of agrarian terms as a translation problem]. *Filolohichni nauky. "Molodyi vchenyi"* № 4.3(68.3). [in Ukrainian].
2. Avramenko, T.V., Kozub, L.S. (2016). Spetsyfika perekladu terminolohii v ahrarnomu dyskursi [The specificity of the translation of terminology in agrarian discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia": Seriia "Filolohichna"*. Vypusk 62. [in Ukrainian]. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/4917/1/6.pdf>
3. Bohaichuk, O. S. (2021). Leksychni transformatsii v perekladi [Lexical transformations in translation]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*, 49. tom 2. [in Ukrainian]. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v49/part_2/34.pdf
4. Velyka, K. I. (2020). Strukturni osoblyvosti dvostoronnoho perekladu skladnykh terminiv ahrarnoi leksyky. [Structural features of two-way translation of complex terms of agrarian vocabulary]. *Zbirnyk tez vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. Movna osvita v suchasnykh ZVO: tendentsii, vyklyky, perspektyvy* (elektronne vydannia). 6–7 bereznia 2020. Bila Tserkva. [in Ukrainian]. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/5510/5/Strukturni_osoblyv.pdf
5. Voitenko, K. Osoblyvosti perekladu ahrarnoi literatury ta zahalni pryntsyipy shchodo perekladu terminolohichnykh zapozychen haluzi roslynnytstva [Peculiarities of the translation of agrarian literature and general principles regarding the translation of terminological borrowings in the field of crop production]. [in Ukrainian]. URL: <https://is.gd/qO0uE3>.
6. Kaporovska, D. V., Kozub, L. S. (2016). Sposoby dosiahnennia adekvatnosti perekladu anhliiskykh ahrarnykh terminiv [Ways to achieve the adequacy of translating English agricultural terms]. *Filolohichni studii: Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Vyp. 15*. [in Ukrainian]. URL: <https://doi.org/10.31812/filstd.v15i0.165>
7. Karaban, V.I. (1997). Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliiskoi naukovoї ta tekhnichnoi literatury na ukrainsku movu [A reference manual for the translation of English scientific and technical literature into the Ukrainian language]. Chastyna I. Kyiv. Tempus. [in Ukrainian].
8. Karaban, V. I. (2004). Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre stylistic problems]. V.I. Karaban. Vinnytsia: Nova knyha. [in Ukrainian].
9. Kovalenko, A. Ya. (2004). Naukovo-tekhnichni pereklad [Scientific and technical translation]. Ternopil : Vyd-vo Kariuka. [in Ukrainian].
10. Lychuk, M., Okhrimets, K. (2020). Perekladatski transformatsii pid chas perekladu anhliiskykh spetsializovanykh tekstiv ukrainskoiu movoiu [Translational transformations during the translation of specialized English texts into Ukrainian]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Novatsii i tradytzii perekladu: ukrainski studii v yevropeiskomu vymiri* (prysviachena roku Yevropy v Ukraini). National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. November 12–13. Kyiv. [in Ukrainian]. URL: <https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/materiali.pdf>
11. O'Salivan N., Libin D. (2016). Silske hospodarstvo [Agriculture]. Express Publishing. [in English]. URL: <http://www.expresspublishing.co.uk>
12. Po, E. A. (1978). Zoloty zhuk [The Gold-Bug]. Zibrannia tvoriv Edhara Allana Po. T. III: Povisti ta etiudy. Kyiv [in English]
13. Smoliana, T.A. (2009). Kompensatsiia ta antonimichni pereklad yak zasoby peredachi komunikativnoi ta stylistychnoi rivnoznachnosti riznomovnykh khudozhnikh ta nekhudozhnikh tekstiv [Compensation and antonymic translation as means of conveying communicative and stylistic equivalence of multilingual fiction and non-fiction texts]. *Linhvistyka*, 10. [in Ukrainian].

WAYS TO TRANSLATE ENGLISH TERMINOLOGY IN AGRICULTURAL PRODUCTION

Shumska Iryna Anatolyivna

Teacher at the Department of Social Sciences and Humanities

Odesa State Agrarian University

13, Panteleimonivska Str., Odesa, Ukraine

The article discusses various ways of translating English terminology in agricultural production. Agronomic texts contain many terminological vocabularies, ensuring a correct and high-quality understanding of what is read. To accurately convey the meaning of an English term in Ukrainian, you need to understand its meaning in both Ukrainian and English languages. However, both languages have their own structural features, which causes significant difficulties when translating agrarian terms. After all, they must correspond not only to the structure but also to the content of the original. In addition, the texts of the agrarian orientation are saturated with grammatical constructions, such as infinitive, adverbial and gerundial inflexions, which complicate the understanding of the text. This creates even more significant challenges for the translator. The language is dynamic and constantly replenished with neologisms in any sphere of human existence, including agriculture. With scientific and technical progress development, new forms of communication have appeared, and the role of scientific and technical translation has increased. Agricultural literature is classified as scientific and technical literature. The translation of lexical units of scientific and technical literature causes difficulties in understanding and translation, requiring an accurate selection of the equivalent in the translation process or an adequate replacement. Successful completion of these tasks requires the translator's in-depth knowledge of the text's subject and an understanding of professional terminology in the native language. Therefore, the context helps reveal the term's meaning in scientific and technical literature. The translator is tasked with choosing a high-quality translation of the term in relation to the context with the help of simple constructions. The article analyses the most common translation methods: lexical, grammatical, and lexical-semantic. Translation methods such as transcoding, tracing, descriptive methods, and methods of specification and generalisation are considered. An analysis of the use of these methods in the translation process for accurate transmission of the content of the original in the translated language was carried out. It was determined that translating terms requires an understanding of the field of translation to convey the meaning and logic of the original term and find an adequate counterpart.

Key words: *term, structure of the term, equivalent, methods of terms translation, context.*

УДК 811.161.2'42:17.022.1

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.28>

АКСІОЛОГІЧНІ СЕНСИ МОДАЛЬНИХ СЛІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Яковлева Тетяна Володимирівна

аспірант кафедри української мови імені проф. Л. А. Лисиченко
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, Харків, Україна

Стаття присвячена дослідженню особливостей вживання модальних слів як засобів вираження емоційно-оцінних функцій у публіцистичному дискурсі сучасної української мови. Установлено, що повномасштабне вторгнення Росії й значні соціально-політичні зміни в Україні спричинили посилення експресивної ролі мовних засобів у публіцистиці, що вимагає спеціальних лінгвістичних досліджень, а відтак зумовлює актуальність цієї наукової розвідки. Мета дослідження полягає у виявленні аксіологічного потенціалу модальних слів і їхнього впливу на формування оцінної модальності тексту. Крім того, проаналізовано різні підходи до класифікації та граматичного статусу модальних слів та підтверджено, що в публіцистичному стилі вони є важливими засобами комунікативно-прагматичної експресії, репрезентуючи як позитивну, так і негативну оцінку осіб або ситуацій. Окрема увага приділена аналізу сучасних заголовків новинних видань та дописів у Telegram-каналах, що дозволило продемонструвати варіативність використання модальних слів для формування оцінних суджень. Виявлено, що вживання цих одиниць сприяє інтенсифікації впливу на аудиторію, дозволяючи авторам висловлювати емоційну оцінку подій і явищ, що резонує з настроями суспільства. У процесі аналізу дібраних контекстів вагомо місце займають й інші аксіологічні засоби в конкретних дискурсах, що засвідчує їхню загальну позитивно- чи негативнооцінну тональність та підтверджує участь досліджуваних модальних слів у вираженні оцінки. Сьогодні також простежується тенденція використання модальних слів у формуванні іронічних та саркастичних відтінків, що є реакцією на сучасні соціально-політичні виклики в Україні. Констатовано, що модальні слова в сучасному публіцистичному дискурсі функціують не лише як засоби суб'єктивної модальності, але й як інструменти емоційного впливу, підкреслюючи аксіологічний складник висловлювань.

Ключові слова: модальні слова, оцінка, емоційність, поліфункційність, публіцистичний дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Сучасне публіцистичне мовлення характеризується динамічністю, швидкістю реагування на актуальні події та відхиленням від шаблонного вживання різних мовних засобів. Зокрема, сьогодні засоби масової інформації мають на меті «не тільки інформування та привертання уваги громадськості до соціальних проблем, але й формування ставлення, поглядів, вірувань і думок» (Fagunleka, Olorunsogo, 2022, p. 152). У цьому ракурсі звертаємо увагу на активне вживання модальних слів (далі – МС) у публіцистиці, де ці одиниці є засобом вираження ставлення автора до можливих фактів дійсності (Cambridge Dictionary). Крім того, мовознавці фіксують оцінну функцію МС у публіцистичному мовленні, а саме вираження емоційної оцінки «повідомлюваних фактів чи явищ дійсності з боку того, хто їх сприймає» (Чобот, 2013, с. 156). Часто ці одиниці асоціюються більше з художнім або розмовним стилем, а не з публіцистичним, де наголос робиться на чіткість та нейтральність викладу. Проте в умовах повномасштабного вторгнення,

складної соціально-політичної ситуації, постійної напруги в Україні така лексика дозволяє передати емоційний стан суспільства, підсилити вплив тексту на аудиторію, а також відобразити суб'єктивне бачення автора, яке часто резонує з настроями читачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню специфіки модальних слів та їхнього граматичного статусу присвячені праці Л. Войналович, В. Горпинича, Ю. Жерліциної, М. Жовтобрюха, А. Мацкевич, Ю. Невської, В. Сухомлин, К. Ткаченко, О. Щербак та ін. Як стверджують Н. Герцовська та К. Зейкан, МС «передають суб'єктивне ставлення мовця до висловлювання, виражають оцінку мовця (курсив наш – Т. Я.), відношення між твердженням у реченні та реальністю. Ця оцінка може бути представлена різним ступенем упевненості, сумніву, бажаності дії, вираженої в реченні» [Герцовська, Зейкан, 2017, с. 84]. Особливості функціонування МС у художньому дискурсі досліджували О. Вальків, Т. Варенко, А. Гайдук, А. Підлісна, Н. Шульжук та ін. Однак реалізацію аксіологічного потенціалу модальних слів у публіцистиці було проаналізовано лише

побіжно в загальній парадигмі лінгвопрагматичних досліджень. Їхні емоційно-оцінні особливості функціонування потребують узагальнення й глибокого комплексного лінгвістичного коментування, що й засвідчує **актуальність** порушеної проблеми.

Мета цієї наукової розвідки – виявити особливості вживання модальних слів як засобів вираження оцінки в публіцистичному дискурсі. Окреслена мета передбачає виконання таких **завдань**: 1) узагальнити досвід вивчення модальних сліву традиційній лінгвістиці й лінгвоаксіології; 2) схарактеризувати особливості вживання модальних слів в емоційно-оцінній функції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Як відомо, існує кілька підходів до визначення граматичного статусу модальних слів. Зокрема, І. Уздиган не виділяє МС в окремий розряд або частину мови, а називає ці одиниці модальними прислівниками, що «мають значення повинності, необхідності, можливості або ж виражають оцінку змісту повідомлення з погляду вірогідності, припущення, аргументації послідовності тих або тих тверджень» (Цит. за Грищенко, 2002, с. 406). Услід за І. Уздиган, І. Вихованець та К. Городенська також зараховують МС до розряду прислівників. Як наголошує М. Стельмах, МС «не притаманні структурні чи специфічні морфологічні і словотвірні ознаки, які виділяли б їх серед інших частин мов. Вони лише на синтаксичному рівні мають свої особливі характеристики» (Стельмах, 2018, с. 65), зокрема вставну функцію та нефіксовану позицію в реченні.

Окремим лексико-граматичним розрядом – модальними словами – вважав їх М. Жовтобрюх. Такі одиниці В. Горпинич називає «модальником» та виділяє в частину мови, «до якої входять специфічні повноцінні самостійні слова, які виражають суб'єктивну модальність (ставлення мовця до висловлюваної думки), не мають системи словозміни та синтаксичних зв'язків з членами речення, відокремлені від інших у реченні, але пов'язані з ними семантично та інтонаційно» (Горпинич, 2004, с. 243). Таку думку підтримує й У. Добосевич, вважаючи модальник претендентом на доповнення наявних частин мови, що здійснюється завдяки явищу транспозиції, тобто модалації. Учена пояснює, що «основу виокремлення модальника створює його особлива позиція вставного слова у структурі речення. У зіставленні з іншими частинами мови викристалізовується загальнокатегоріальне значення суб'єктивної модальності, а також морфологічна ознака

незмінюваності (нульова парадигма), навіть за наявності кількох пов'язаних граматичних форм. Окрім того, модальник має специфічну словотвірну модель» (Добосевич, 2017, с. 157). З цими твердженнями важко погодитися, адже на основі лише синтаксичної функції модальник не можна протиставити прислівнику як частині мови, оскільки цим лексемам не притаманні нові морфологічні ознаки й зміна категорійної семантики. Підтримуючи погляди І. Вихованця, К. Городенської, М. Стельмах, І. Уздиган, вважаємо МС модальними прислівниками, частина з яких утворилася внаслідок транспозиції інших частин мови.

Досліджуючи особливості МС, Н. Костусяк акцентує увагу на оцінному аспекті та виділяє значення впевненості, невпевненості, можливості, джерела повідомлення, логічності, *емоційної оцінки* (курсив наш – Т. Я.), інтимізуючо-контактуюче значення (іллокутивна модальність) (Костусяк, 2011, с. 44). Аналізуючи функційні особливості МС як дискурсивних, М. Тихоненко зазначила, що МС є реалізаторами «комунікативно-прагматичних функцій: адресно-маркованої, текстової зв'язності, акцентно-стверджувальної, акцентно-гіпотетичної, фактичної, функції експресивізації мовлення та *оцінної* (курсив наш – Т. Я.)» (Тихоненко, 2020, с. 117–118).

На активне уживання МС в текстах публіцистичного дискурсу звернула увагу О. Новікова, пояснюючи це зв'язком «з комунікативно-прагматичними інтенціями мовця підтвердити, уточнити висловлене доповненням його власних оцінок, зіставлень, спостережень, що виникають у процесі публічного акту висловлення» (Новікова, 2019, с. 54). Дослідниця також виокремлює емоційно-оцінну групу МС, що виражають почуття мовця (на зразок *на лихо, на горе, на жаль, на біду, на радість, як на гріх, на диво, чого доброго* тощо) й виконують оцінну, експресивну й комунікативно-прагматичну функції (Там само, с. 53–54). На думку О. Олексенко, оцінне значення МС найяскравіше виявляється в поєднанні прийменника *на* та іменника з семантикою емоцій, де «прийменник ніби допомагає іменнику звільнитися від предметного значення, тобто бере на себе транспозиційні функції» (Олексенко, 2014, с. 283).

У цій науковій розвідці аналізуємо ілюстративний матеріал із заголовків інтернет-видань та матеріалів Telegram-каналів. У процесі аналізу дібраних прикладів звертаємо увагу й на інші оцінні засоби в конкретних контекстах, що дає змогу засвідчити їхню загальну позитивно-негативнооцінну забарвленість та підтвер-

дити участь досліджуваних МС у процесі вираження оцінки.

Зокрема, у тлумачному словнику української мови зафіксовано такі значення МС *на щастя*: «а) дуже добре для кого-небудь; б) щоб був успіх, удача, щоб повезло кому-небудь» (СУМ, Т. 11, 1980, с. 573), однак сьогодні ця одиниця вживається для вираження модального значення полегшення або радості від події, тобто вербалізує позитивну оцінку, напр.: *Мені пропонували великі гроші, аби грала за інші країни, але, на щастя, я з Україною – Світоліна* (Радіо Свобода, 31.07.2017); *«Наші картини, на щастя, вціліли»: у Чернівцях продають полотна, які пережили окупацію в Бучі* (Молодий буковинець, 09.06.2022); *рф ударила протикорабельними ракетами Х-35У по Харкову сьогодні, – Генштаб. Нагадаю, росіяни попали по транспортному підприємству. На щастя, обійшлося без загиблих* (Telegram-канал Труха, 28.07.2024). У прикладі зі Світоліною увага акцентована на гордості за патріотичний вибір, у випадку з картинами – на радості від збереження культурних артефактів під час окупації (лексми *вціліли, пережили*), а в ситуації з атакою по Харкову – на полегшенні від уникнення людських втрат, попри серйозність події, що й репрезентує загальне позитивнооцінне забарвлення наведених контекстів.

Позитивну оцінку ситуації простежуємо у вживанні МС *на диво*, що в тлумачному словнику має лише значення «надзвичайно» (СУМ, Т. 2, 1971, с. 272), однак помітки про вставне або модальне слово в словнику не зафіксовано, порівн.: *«На диво, без тяжких травм»: у Краматорську з четвертого поверху впала дитина* (Суспільне Новини, 14.06.2021). Тут результат події, а саме відсутність тяжких травм після падіння з четвертого поверху, є несподіваним і дивовижним, що й формує відповідне прагматичне забарвлення. Крім того, досліджувану одиницю використовують і для створення іронічного ефекту, напр.: *ельвіну та її маму (створіння, що схоже на пукіна) виселяють з квартири. На диво, орендодавець виявився адекватним, бо зрозумів, що такі мешканці не можуть бути безпечними для навколишнього середовища* (Telegram-канал Боже, яке кончене!, 03.02.2023). Автор допису іронічно описує події з відео, що відбуваються в Росії, висміюючи осіб (порівняння матері дівчини з Путіним) та ситуацію загалом.

МС *на жаль*, що виражає «жалкування з приводу чого-небудь» (СУМ, Т. 2, 1971, с. 507), розчарування або обурення ста-

ном справ, активно функціонує і в заголовках ЗМІ, і в Telegram-каналах, напр.: *На жаль, Волинь «в топі» по кількості загиблих і полонених бійців, – командир ОЗСП «Любарт»* (Радіо ТРЕК, 03.08.2022); *Окупанти близько 15:30 вдарили КАБами по цивільному підприємству Куп'янського району. Двоє цивільних, на жаль, загинули* (Telegram-канал Харків Life, 15.08.2024). Актуалізацію негативного забарвлення простежуємо в усіх фрагментах дискурсу, що в першому, крім МС, репрезентовано за допомогою дієприкметників з негативною конотацією *загиблих, полонених*, а використання фрази «в топі» в цьому контексті має іронічний характер, адже зазвичай цей вираз асоціюється з позитивними досягненнями, що тут контрастує з трагічною ситуацією. Лексеми *окупанти, загинули* також підсилюють негативну оцінку ситуації в наступному контексті.

Зауважимо, що аналізована одиниця і в публіцистиці може формувати саркастичну тональність мовлення, порівн.: *У Волгоградській області під час тренувального польоту розбився Су-34. На жаль, пілоти катапультивалися* (Telegram-канал STERNENKO, 27.07.2024). Зазвичай МС *на жаль* виражає співчуття, але в цьому фрагменті тексту, навпаки, підкреслює негативне ставлення до осіб та розчарування, що пілоти врятувалися. Таке вживання цієї одиниці в мові медіа пояснюємо впливом наслідків російсько-української війни та спробою зменшити емоційний тиск, коли численні людські втрати й гуманітарні кризи стали частиною повсякденного життя.

Низькою частотністю поширення в мові ЗМІ характеризується МС *на лихо*, напр.: *У Росії – скандал: конкурс краси виграла молода бурятка, яка, на лихо, ще й Україну підтримує* (Вікна, 07.11.2014). У цьому разі МС формує саркастичний відтінок, натякаючи, що підтримка України ще й молододу буряткою не відповідає очікуванням або стандартам Росії.

Актуалізацію негативної оцінки та іронічного тону простежуємо у вживанні МС *добре*, порівн.: *Сарай під назвою «Крокус» догоряє в цент. Русняві пожежники бігають, метушаться і ніх*ра зробити не можуть. Ну добре, горить, ну і х*й з ним* (Telegram-канал Батальйон «Монако», 22.03.2024). Уживання оцінно маркованих лексем *сарай, в цент, русняві пожежники*, лайливих фраз *ніх*ра зробити не можуть, ну і х*й з ним* виражають іронічне, зневажливе ставлення до ситуації.

Особливою частотністю в мові публіцистики відзначається використання МС для підтвердження думки з оцінними інтенціями.

Фіксуємо застосування таких одиниць, як *безумовно, безперечно, без сумніву, звісно, справді, звичайно*, для номінування позитивних подій, результатів або осіб, напр.: *Санкції світу, безумовно, працюють. Є чіткі свідчення гальмування російської «оборонки», – Зеленський в вечірньому зверненні* (Telegram-канал NEWS.GRP, 09.01.2024); *Наші захисники, безперечно, найкращі, саме тому не варто допомагати ворогу, знімаючи їх на вулицях країни* (Telegram-канал FEDOROV, 29.03.2022); *12 квітня 2002 року відійшов у вічність видатний мовознавець німецького роду Шнайдер, що відомий в українській науці як Юрій Шевельов (Шерех). Без сумніву, потужний мозок* (Telegram-канал Ірини Фаріон, 12.04.2024); *...І, звісно, гарненька детонація бк додає краси в цю картину. Трохи не доїхали до Харкова*) (Telegram-канал Гострі Картузи, 10.08.2024); *Українські захисники мають успіх південніше звільненого напередодні Урожайного, – Генштаб. Ось це, справді, добрий ранок* (Telegram-канал Лачен пише, 17.08.2023); *Дурнев: ЗСУ – красені. Показали такий клас. Це просто найсильніша армія світу. Я, звичайно, пишаюся* (Гордон: клуб читачів, 11.04.2022). У цих текстах позитивні оцінні смисли передають також конструкції *санкції працюють, гальмування російської «оборонки», оцінні ад'єктиви найкращі, відомий, гарненька, найсильніша, іменники успіх, красені, клас* та метафорична номінація *потужний мозок*.

Спостерігаємо вживання наведених одиниць і для вираження негативу, порівн.: *У Кракові спалюжили пам'ятник Юзефу Пілсудському. Вандали розмалювали його жовтою та синьою фарбою. Безумовно, Пілсудський – кат українського народу, який розпочав «паціфікацію» – репресивну акцію «умиротворення» українців Галичини* (Telegram-канал Богдана Червака, 06.11.2021); *Олена Коробкова: Курс долара, безперечно, вплине на вартість посівної компанії* (Агрополіт, 19.01.2017); *«Коронавірус закритий нас у капсулах. І це, без сумніву, вплине на ресторанну культуру».* *Марк Зархін про бізнес і кухню* (Твоє місто, 11.06.2020); *«Я, звісно, всіх ненавиджу»:* *Дантес вперше висловився про любовну пісню Дорофєєвої і Кацурина* (Главред, 27.03.2023); *Харчування, справді, неналежне. Одеська ОВА перевірить психіатричну лікарню, на яку скаржився бойовий медик* (Київ24, 22.08.2024); *«Звичайно, вдарить по бюджету».* *У Слов'янську поновили платний проїзд у тролейбусах* (Суспільне Мов-

лення, 01.02.2023). Негативну оцінку особи або ситуації засвідчують також такі елементи контекстів: аксіологічно марковані іменники *кат, паціфікацію, коронавірус*, ад'єктиви *репресивну, неналежне, платний*, дієслова *ненавиджу, скаржився* та метафоричні конструкції *закритий у капсулах, вдарить по бюджету*.

Значимо, що МС *справді* й *звичайно* є продуктивними в створенні іронічних відтінків, напр.: *Форма полонених на Курцині, звичайно, дивує. Це стандарти «второй армії міра», чи як?* (Telegram-канал Труха, 10.08.2024); *На виборах переміг, увага... путін. Справді, неочікувано, лише 87,28% «за»* (Telegram-канал Лачен пише, 18.03.2024). Крім МС, дієслово *дивує*, конструкція *стандарти «второй армії міра»*, прислівник *неочікувано* виражають насмішку, зневажливе ставлення до окупантів та російської влади, вказуючи на прикору реальність, корумпованість і тоталітарність системи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз показав, що в мові ЗМІ функціують як однозначні МС для вираження позитивної оцінки (*на щастя, на диво*), так і поліфункційні (*на жаль, на лихо, добре, безумовно, безперечно, без сумніву, звісно, справді, звичайно*). Це підтверджує думку дослідників про потужний комунікативний потенціал МС, які хоча й є синтаксично ізольованими, однак значною мірою забезпечують точність вербалізації наміру мовця, слугують маркерами авторської оцінки певного дискурсу, уможливають вияв суб'єктивної оцінки і в семантичному плані нерозривні з висловлюванням (текстом, дискурсом) загалом, становлячи частину дискурсу, в якому вони вживаються.

Простежуємо тенденцію використання МС для створення іронічних та саркастичних відтінків у відповідь на сучасні соціально-політичні виклики, насамперед повномасштабне вторгнення. Умови війни та постійні потрясіння суттєво вплинули на частотність та характер використання МС, розширивши їхню функціональне навантаження. На сьогодні вони є важливими інструментами для відображення соціально-політичних настроїв та емоційного стану суспільства, а їхня функціональність в публіцистиці свідчить про їхню важливість для розуміння комунікативних стратегій сучасного медійного мовлення.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні аксіологічного потенціалу інших дискурсивних слів для створення цілісної теорії граматики оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герцовська Н. О., Зейкан К. І. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. № 23 (18). С. 82–87.
2. Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ: Академія, 2004. 336 с.
3. Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська літературна мова. Київ: Вища школа, 2002. 439 с.
4. Добосевич У. До питання про частиномовний статус модальника. *Вісник Львівського ун-ту. Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 64. С. 151–159.
5. Костусяк Н. М. Структура граматичної надкатегорії модальності. *Наук. часопис нац-го педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 39–45.
6. Новікова О. О. Структурно-семантичні особливості вставних одиниць у текстах публіцистичного дискурсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69). № 3. Ч. 1. С. 47–55.
7. Олексенко О. А. Значення іменників, зв'язаних функцією обставини, предиката безособового речення, вставного слова та вигука. *Лінгвістичні етюди: зб. наук. праць канд. філол. наук, проф. О. А. Олексенко*. Харків, 2014. С. 280–284.
8. Словник української мови: в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ: Наук. думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/>
9. Стельмах М. Статус і обсяг категорії модальних прислівників у перській мові. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 22. Т. 2. С. 64–68.
10. Тихоненко М. М. Модальні слова як засіб вираження суб'єктивної модальності. *Філологічні студії*. 2020. Вип. 15. С. 114–118.
11. Чобот І. В. Синтаксичні засоби вираження оцінки у публіцистичному мовленні. *Vivat Academia: Матеріали І Всеукр. наук. конф. молодих учених-філологів. Львів: ЛНУ ім. І. Франка*, 2013. С. 155–157.
12. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
13. Fagunleka O. O., Olorunsogo D. Modal auxiliaries in selected newspaper editorials on medical brain drain in Nigeria. *Philologist: Journal of Language, Literature, and Cultural Studies*. 2022. № 13 (26). P. 151–169.

REFERENCES

1. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). *Slovník ukraínskoi movy: V 11 tomakh* [Dictionary of the Ukrainian language: In 11 volumes]. Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian]
2. Cambridge Dictionary. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
3. Chobot, I. V. (2013). Syntaksychni zasoby vyrazhennia otsinky u publitsystychnomu movlenni [Syntactic means of expressing evaluation in journalistic speech]. *Vivat Academia: Materialy I Vseukraínskoi naukovoi konferentsii molodykh uchenykh-filolohiv*, 155–157. Lviv: LNU imeni I. Franka. [in Ukrainian].
4. Dobosevych, U. (2017). Do pytannia pro chastynomovnyi status modalnyka [On the question of the part-of-speech status of the modal particle]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 64, 151–159. [in Ukrainian].
5. Fagunleka, O. O., & Olorunsogo, D. (2022). Modal auxiliaries in selected newspaper editorials on medical brain drain in Nigeria. *Philologist: Journal of Language, Literature, and Cultural Studies*, 13(26), 151–169. [in English].
6. Hertsovska, N. O., & Zeikan, K. I. (2017). Modalnist yak bagatoaspektna linhvistychna kategoriia [Modality as a multifaceted linguistic category]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu*, 23(18), 82–87. [in Ukrainian].
7. Horpynych, V. O. (2004). *Morfolohiia ukraínskoi movy* [Morphology of the Ukrainian language]. Kyiv: Akademiia. [in Ukrainian].
8. Hryshchenko, A. P., Matsko, L. I., & Pliushch, M. Ia. (2002). *Suchasna ukraínska literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
9. Kostusiak, N. M. (2011). *Struktura hramatychnoi nadkategorii modalnosti* [The structure of the grammatical supercategory of modality]. *Naukovi chasopysy Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 10: Problemy hramatyky i leksykolohii ukraínskoi movy*, 7, 39–45. [in Ukrainian].
10. Novikova, O. O. (2019). *Struktorno-semantychni osoblyvosti vstavnykh odynts u tekstakh publitsystychnoho dyskursu* [Structural-semantic features of parenthetical units in journalistic discourse texts]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 30(69), 47–55. [in Ukrainian].
11. Oleksenko, O. A. (2014). *Znachennia imennykiv, zviazani funktsiieiu obstavyny, predykata bezosobovoho rechenia, vstavnoho slova ta vyhuka* [Meanings of nouns associated with the function of adverbial, predicate of impersonal sentences, parenthesis, and interjection]. *Linhvistychni etyudy*, 280–284. [in Ukrainian].

12. Stelmakh, M. (2018). Status i obsiah kategorii modalnykh pryslivnykiv u perskii movy [The status and scope of the category of modal adverbs in Persian]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 22(2), 64–68. [in Ukrainian].

13. Tykhonenko, M. M. (2020). Modalni slova yak zasib vyrazhennia subiektyvnoi modalnosti [Modal words as a means of expressing subjective modality]. *Filolohichni studii*, 15, 114–118. [in Ukrainian].

AXIOLOGICAL MEANINGS OF MODAL WORDS IN THE PUBLICISTIC DISCOURSE OF MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Yakovleva Tetiana Volodymyrivna

Postgraduate student of the Department of Ukrainian Language named after Prof. L. A. Lysychenko

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

29, Alchevskykh, Str., Kharkiv, Ukraine

The article is devoted to studying the peculiarities of the use of modal words to express emotional and evaluative functions in the publicistic discourse of the modern Ukrainian language. It has been established that Russia's full-scale invasion and significant socio-political changes in Ukraine have intensified the expressive role of linguistic means in journalism, which necessitates special linguistic research and thus determines the relevance of this article. The study aims to identify the axiological potential of modal words and their impact on the formation of the evaluative modality of the text. In addition, various approaches to the classification and grammatical status of modal words are analysed, confirming that in the publicistic style, they are important means of communicative-pragmatic expression, representing both positive and negative evaluations of situations. Special attention is given to analysing contemporary headlines from news outlets and posts on Telegram channels, which demonstrates the variability in the use of modal words to form evaluative judgments. It was found that using these units enhances the impact on the audience, allowing authors to express emotional evaluations of events and phenomena, resonating with the sentiments of society. During the analysis of the selected contexts, other axiological means hold a significant place within specific discourses, demonstrating their overall positive or negative evaluative tone and confirming the role of the modal words under study in conveying evaluation. There is a noticeable trend in the use of modal words to create ironic and sarcastic nuances, serving as a response to contemporary socio-political challenges. It is noted that modal words in modern journalism function not only as means of subjective modality but also as tools of emotional influence, highlighting the axiological component of statements.

Key words: *modal words, evaluation, emotionality, polyfunctionality, publicistic discourse.*

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС**

№ 16 2024

**Макетування та верстка
*Юрій Ковальчук***

Здано до набору 27.05.2024 р. Підписано до друку 20.12.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 21,16.
Замов. № 0125/095. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.